

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Betænkning

om
foranstaltninger over for åndssvage
og andre svagt begavede lovovertrædere

*Afgivet af det af justitsministeriet
den 24. september 1970 nedsatte udvalg*

22.335 2

et. 2

BETÆNKNING NR. 955

1982

ISBN 87-503-4147-2
Stougaard Jensen/København
Ju 00-148 -bet

INDHOLDSFORTEGNELSE

	side
<u>KAPITEL I. INDLEDNING</u>	7
A. Udvalgets kommissorium og baggrunden for udvalgets nedsættelse	7
B. Udvalgets sammensætning	8
C. En sammenfatning af betænkningen	9
 <u>KAPITEL II. OM BEGREBET ÅNDSSVAGHED</u>	 15
 <u>KAPITEL III. TRÆK AF UDVIKLINGEN</u>	 22
A. Straffelovens regler om betydningen af intelligens- defekter	22
1. Regler om strafferetlig utilregnelighed	22
2. Sanktionssystemet over for åndssvage lovovertrædere	26
B. Den sociale lovgivning og de intelligensdefekte	31
1. Åndssvage-loven	31
2. Udlægningsloven og bistandsloven	32
 <u>KAPITEL IV. ANKLAGEMYNDIGHEDENS REAKTIONSMØNSTER OVER FOR INTELLIGENSDEFEKTE LOVOVERTRÆDERE</u>	 37
A. Intelligensdefektens erkendelse	37
B. Anklagemyndighedens beslutningsgrundlag	38
C. Anklagemyndighedens sanktionsvalg	39
1. Udtalt intelligensmangel	39
2. Lettere intelligensmangel	41
 <u>KAPITEL V. ÅNDSSVAGEFORSORGEN OG INTELLIGENSDEFEKTE LOVOVERTRÆDERE</u>	 45
A. Den af overlæge B. Borup Svendsen og cand.jur. Kirsten Jensen foranstaltede undersøgelse af intelligensdefekte lovovertrædere	45
B. Domme til åndssvageforsorg og institution for åndssvage afsagt i 1975 og 1976	51

	side
<u>KAPITEL VI. INTELLIGENSDEFEKTE LOVOVERTRÆDERE UNDER KRIMINALFORSORGEN</u>	54
<u>KAPITEL VII. NORSK OG SVENSK LOVGIVNING</u>	60
A. Norge	60
1. De gældende lovregler	60
2. Reformforslag	62
B. Sverige	66
1. De gældende lovregler	66
2. Reformforslag	69
<u>KAPITEL VIII. UDVALGETS OVERVEJELSER</u>	72
A. Foranstaltningerne over for åndssvage og andre svagt begavede lovovertrædere	72
1. Synspunkter vedrørende kommissoriet	72
2. Begrebet åndssvaghed	73
3. Reaktionerne over for åndssvage og andre svagt begavede. 4. Bør foranstaltningerne overfor de lettere åndssvage tidsmaksimeres?	77
a. Tidligere synspunkter om tidsubestemthed og tidsmaksimering	82
b. Oplysninger om praksis	83
c. Udvalgets overvejelser om tidsmaksimering	86
1 ^o Kritikken af de tidsubestemte foranstaltninger	86
2 ^o Retslægerådets synspunkter	87
3 ^o Flertallets overvejelser	88
B. Nogle spørgsmål om behandlingen af åndssvage lovovertrædere	94
C. Mindretalsudtalelse	102
<u>Bilag til betænkningen</u>	
Bilag 1. Udvalgets skrivelse af 18. februar 1980 til retslægerådet	113
Bilag 2. Retslægerådets skrivelse af 30. oktober 1980 til udvalget	116
Bilag 3. N.E. Bank-Mikkelsen: Om begrebet "åndssvaghed".	121
Bilag 4. Socialstyrelsens notat af 27. oktober 1981 om "social- og sundhedsforvaltningernes forpligtelse og tilbud til "åndssvage" personer, der dømmes til "forsorg" eller institutionsophold".	131

	side
Bilag 5.	Bekendtgørelse nr. 567 af 21. december 1979 om pligt til at modtage åndssvage lovovertrædere på bistandslovens døgninstitutioner for voksne med vidtgående fysiske eller psykiske handicap under amtskommunerne samt om særlige sikkerhedsforanstaltninger 137
Bilag 6.	Bekendtgørelse nr. 568 af 21. december 1979 om magtanvendelse m.v. i institutioner for voksne med vidtgående fysiske eller psykiske handicap. 139
Bilag 7.	Sociallederkollegiets skrivelse af 28. august 1978 til udvalget 144
Bilag 8.	Sociallederkollegiets skrivelse af 26. april 1979 til udvalget 149
Bilag 9.	Cand.jur. Kirsten Jensen: "Nogle resultater af en undersøgelse af 290 svagtbegavede dømt til institution for åndssvage eller åndssvageforsorg" 153

KAPITEL I

INDLEDNING

A. Udvalgets kommissorium og baggrunden for udvalgets nedsættelse.

Ved skrivelse af 24. september 1970 nedsatte justitsministeriet et udvalg med den opgave at overveje foranstaltningerne over for åndssvage og andre svagt begavede lovovertrædere herunder den nærmere tilrettelæggelse af behandlingsarbejdet.

Udvalget blev nedsat som følge af en henvendelse fra bestyrelsen for statens åndssvageforsorg til socialministeriet. Bestyrelsens henvendelse var i første række begrundet i, at åndssvageforsorgen fandt at have konstateret, at 12-15 af de personer, der var dømt til institution for åndssvage og anbragt på Rødbygård, var bedre intelligensmæssigt udrustet, ligesom de fungerede bedre socialt, end det sædvanlige klientel på åndssvageforsorgens institutioner. De pågældende personer fungerede af samme grund dårligt på institutionen, hvor de kun med vanskelighed lod sig indpasse. Efter åndssvageforsorgens opfattelse kunne der rejses tvivl om, hvorvidt disse personer henhørte under det klientel, hvis behandling åndssvageforsorgen var sat til at varetage, hvorfor deres placering på åndssvageforsorgens institutioner måtte betegnes som uheldig om ikke ligefrem fejlagtig.

I bestyrelsens henvendelse til socialministeriet hed det i øvrigt blandt andet:

"Bestyrelsen har vedtaget at henvende sig til socialministeriet med anmodning om, at der nedsættes et udvalg til behandling af problematikken om de åndssvage lovovertrædere.

Som begrundelse for denne henvendelse ligger en række overvejelser, som har relation dels til forhold af principiel karakter, dels til de forhold, hvorunder forsorgen i dag har mulighed for at behandle de åndssvage lovovertrædere.

.....

Af problemer af generel betydning i henseende til åndssvage lovovertrædere kan nævnes afgrænsningen af det klientel, der bør henvises til behandling i åndssvageforsorgen.

For alle åndssvageforsorgens institutioner gælder i øvrigt, at man tilstræber et så frit og åbent miljø som muligt, og derfor

stiller tilstedeværelsen af en personkreds, hvor hensynet til retssikkerheden kræver særlige sikkerhedsforanstaltninger, åndssvageforsorgen overfor specielle opgaver, som indtil nu ikke forekommer tilfredsstillende løst.

Den enkelte oplever det tvungne ophold i en åndssvageinstitution som tidsubestemt straf, og den hermed forbundne sjælelige belastning medfører ofte store vanskeligheder i behandlingsarbejdet. Det ønskes nærmere undersøgt, om dette lader sig ændre.

Det er bestyrelsens opfattelse, at der kan rejses stor tvivl om effekten af forsorgens nuværende behandlingsarbejde over for åndssvage lovovertrædere.

Endelig mener bestyrelsen, at der - generelt set - er visse retsbeskyttelsesspørgsmål, som må løses, således f.eks. indførelse af bestemte terminer og bestemt procedure for prøvelse af nødvendigheden af foranstaltningens opretholdelse.

.....

Den generelle problemstilling må klarlægges, før man kan gå i gang med planlægning af nye faciliteter for de åndssvage lovovertrædere.

Der er også et tvingende behov for tilrettelæggelse af en særlig uddannelse af det personale, som skal deltage i klientbehandling. Dette forudsætter - udover løsningen af de generelle spørgsmål - almindelige retningslinier for behandlingsmetodikken. ...."

B. Udvalgets sammensætning.

Til medlemmer af udvalget blev beskikket:

Højesteretsdommer, dr.jur. Louis le Maire, formand, forsorgschef N.E. Bank-Mikkelsen, udpeget af socialministeriet, kontorchef Tage Bækgård, udpeget af justitsministeriet, kontorchef Jon Johnsen, udpeget af Dansk Forsorgsselskab, fængselsdirektør L. Nordskov Nielsen, udpeget af direktoratet for fængselsvæsenet, overlæge P. A. Schwalbe-Hansen, udpeget af retslægerådet, kontorchef J. Staagaard, udpeget af socialministeriet, overlæge B. Borup Svendsen, udpeget af socialministeriet, og professor, dr.jur. Knud Waaben, udpeget af justitsministeriet.

Efter højesteretsdommer Louis le Maires død den 25. december 1972 blev kontorchef, nu politimester Tage Bækgård udpeget til formand for udvalget.

Fængselsdirektør L. Nordskov Nielsen udtrådte af udvalget i 1971 og blev afløst af fængselsinspektør K.J. Ebbe. K.J. Ebbe udtrådte af udvalget i 1980.

Statsadvokat, nu landsdommer M. Hornslet indtrådte i 1973 i udvalget som repræsentant for anklagemyndigheden. M. Hornslet udtrådte af udvalget i 1977 og blev afløst af statsadvokat, nu landsdommer J. Hermann, der udtrådte af udvalget i 1979. Fra 1979 har statsadvokat K. Hjorth været beskikket som repræsentant for an-

klagemyndigheden.

Kontorchef Jon Johnsen udtrådte af udvalget i 1973. Fra 1973 har afdelingsleder Karl Guldager Petersen været beskikket som repræsentant for direktoratet for kriminalforsorgen.

Overlæge P.A. Schwalbe-Hansen udtrådte af udvalget i 1974. Overlæge B. Borup Svendsen repræsenterede herefter yderligere retslægerrådet i udvalget.

Kontorchef, nu ankechef J. Stagaard udtrådte af udvalget i 1975 og blev afløst af kontorchef Vagn Holm, socialministeriet, der udtrådte af udvalget i 1977. Fra 1977 har kontorchef, nu ankechef T. Tejsen været beskikket som repræsentant for socialministeriet.

Efter overlæge B. Borup Svendsens død den 8. marts 1978 blev overlæge L. Duysen efter forhandling med retslægerrådet tilforordnet udvalget i psykiatriske spørgsmål. Overlæge L. Duysen har deltaget fuldt ud i udvalgets arbejde.

Lektor, cand.jur. Jørgen Jepsen var udvalgets sekretær til udgangen af 1972, hvorefter hvervet blev overtaget af fuldmægtig, nu byretsdommer H.M. Blinkenberg.

C. En sammenfatning af betænkningen.

Udvalgets betænkning falder i 2 hovedafsnit, dels et afsnit, der i alt væsentligt består af en beskrivende del, kapitlerne II - VII, og dels et afsnit, der indeholder udvalgets overvejelser, kapitel VIII.

I kapitel II har nu afdøde overlæge B. Borup Svendsen redegjort for begrebet "åndssvaghed", således som begrebet nærmere beskrives og afgrænses i den danske medicinske litteratur. Et mindretal (Bank-Mikkelsen), der ikke kan tilslutte sig denne redegørelse, har afgivet en selvstændig redegørelse for begrebet "åndssvaghed", der er optrykt som bilag 3. Begrebet "åndssvaghed" er endvidere behandlet i retslægerrådets skrivelse af 30. oktober 1980 til udvalget. Skrivelsen er optrykt som bilag 2. Medens begrebet "åndssvaghed" i kapitel II og i retslægerrådets skrivelse findes at være teoretisk brugbart og praktisk anvendeligt i en retlig sammenhæng, er det mindretallets opfattelse, at begrebet er så uklart, at det er uegnet til at indgå som grundlag for retslige beslutninger. Som beskrevet i kapitel VIII, afsnit A, 2, finder udvalgets flertal (Bækgård, Duysen, Hjorth, Guldager Petersen,

Tejsen og Waaben) ikke grundlag for at foreslå, at begrebet "åndssvaghed" udgår af straffelovens § 16.

I kapitel III afsnit A gennemgås straffelovens regler om åndssvaghed som straffrihedsgrund, straffelovens § 16, og de straffretlige foranstaltninger over for åndssvage lovovertrædere, straffelovens § 68. I tilknytning hertil er gjort nogle bemærkninger om straffelovens §§ 71 og 72 samt § 69.

I kapitel III afsnit B gennemgås udlægningslovens og bistandslovens regler om åndssvage personer, eller, som de nu sammen med andre persongrupper benævnes i den sociale lovgivning, "personer med vidtgående fysiske og psykiske handicap". De nævnte love ophævede med virkning fra den 1. januar 1980 den adgang, der efter åndssvage-loven af 1959 var til administrativt at tvangsanbringe og tvangstilbageholde åndssvage personer på institution. I afsnittet er påpeget, hvilke konsekvenser ophævelsen af åndssvage-loven har haft for anklagemyndighedens valg af sanktion i sager mod åndssvage lovovertrædere.

I kapitel IV er redegjort for anklagemyndighedens praksis i sager mod åndssvage lovovertrædere. Der nævnes, hvilke muligheder anklagemyndigheden har i de forskellige typer af sager for at erkende en intelligensdefekt hos en lovovertræder, samt hvilket beslutningsgrundlag anklagemyndigheden har ved valget af sanktion i de sager, hvor en intelligensdefekt er erkendt. Herefter redegøres der for retningslinierne for anklagemyndighedens valg af sanktionspåstand over for intelligensdefekte lovovertrædere. Som nærmere beskrevet, beror dette valg i første række på lovovertrædelsens karakter og grovhed og graden af intelligensdefekten.

I kapitel V afsnit A er den undersøgelse beskrevet, udvalget iværksatte for at få en nærmere beskrivelse af, hvilke personer det er, der dømmes til åndssvageforsorg eller til institution for åndssvage. Undersøgelsen omfattede 290 personer, der pr. 15. januar 1973 havde en dom til åndssvageforsorg eller til institution for åndssvage. Undersøgelsen blev forestået af overlæge B. Borup Svendsen. Efter dennes død udarbejdede cand. jur. Kirsten Jensen, bl.a. på grundlag af dele af dette materiale, en redegørelse benævnt "Nogle resultater af en undersøgelse af 290 svagtbegavede dømt til institution for åndssvage eller åndssvageforsorg". Redegørelsen er optrykt som bilag 9. I kapitel V afsnit A, 2, a-h, er optaget et resumé af redegørelsen. Undersøgelsen viste bl.a., at de idømte

foranstaltningers varighed kunne være af en betragtelig længde.

I kapitel V afsnit B er gengivet nogle oplysninger, udvalget har indhentet om domme til åndssvageforsorg eller til institution for åndssvage afsagt i 1975 og 1976. Oplysningerne tyder på, at foranstaltningernes varighed nu i det væsentlige er nede på acceptable længder.

I kapitel VI er redegjort for kriminalforsorgens syn på, at intelligensdefekte lovovertrædere anbringes på kriminalforsorgens anstalter eller under tilsyn af kriminalforsorgens afdelinger. Redegørelsen bygger på udtalelser modtaget fra direktoratet for kriminalforsorgen i 1977 og 1981. Det er direktoratets opfattelse, at intelligensdefekte lovovertrædere i forhold til et normalt fængselsbelæg er svagt stillet med betydelig risiko for udnyttelse, chikanerier eller almindelige drillerier, at der er store vanskeligheder forbundet med at få disse personer til at fungere tilfredsstillende i et miljø uden for en institution, uden en speciel kontakt til tilsynsmyndigheden, samt at der er en nærliggende risiko for inadækvat eller slet ingen behandling på grund af anstaltternes og afdelingernes mangel på ekspertise og ressourcer i øvrigt inden for dette område. Det er derfor direktoratets opfattelse, at antallet af denne persongruppe inden for kriminalforsorgen bør søges begrænset mest muligt.

I kapitel VII er de norske og de svenske regler om åndssvage lovovertrædere beskrevet. Udover en gennemgang af de gældende regler indeholder afsnittet, der er ført á jour til udgangen af marts 1982, en redegørelse for de forslag til ændring af de gældende regler, der er fremsat af udvalg, der har været nedsat i Norge og Sverige.

Kapitel VIII indeholder udvalgets overvejelser. Det har under udvalgets drøftelser vist sig, at der på væsentlige punkter er forskelle mellem de standpunkter, et flertal af udvalgets medlemmer (Bækgaard, Duysen, Hjorth, Guldager Petersen, Tejsen og Waaben) og et mindretal (Bank-Mikkelsen) indtager. Flertallets overvejelser findes i afsnittene A og B. I afsnit A beskrives overvejelserne om foranstaltningerne over for åndssvage og andre svagt begavede lovovertrædere, medens der i afsnit B gøres nogle bemærkninger om behandlingen af åndssvage lovovertrædere. Mindretallet kan i et vist omfang tilslutte sig de synspunkter, der er redegjort for i afsnittene A og B, men har i øvrigt nærmere redegjort for sine

synspunkter i afsnit C.

1. Udvalgets flertal finder ikke grundlag for at foreslå, at begrebet åndssvaghed udgår af straffelovens § 16. Efter flertallets opfattelse bekræfter retslægerådets udtalelse af 30. oktober 1980 til udvalget, at begreberne "åndssvag" og "åndssvaghed" er relativt velafgrænsede og uden større vanskelighed lader sig anvende i de enkelte tilfælde. Flertallet finder derfor, at begrebet "åndssvaghed" fortsat er egnet til at bidrage til en afgrænsning af en persongruppe, som på grund af udtalt psykisk afvigelse bør kunne fritages for straf.

Udvalgets flertal finder ikke grundlag for at foreslå, at bestemmelsen om tilstande, som "ganske må ligestilles med åndssvaghed", udgår af straffelovens § 16, stk. 2.

Mindretallet er af den opfattelse, at begrebet "åndssvaghed" bør udgå af straffeloven, idet begrebet, efter den udvikling der er sket i teorien og i praksis, er blevet så indholdsmæssigt usikkert og derfor så uafgrænset, at det ikke længere er anvendeligt som kriterium for retslige afgørelser.

2. Der har i udvalget været enighed om, at overvejelserne om eventuelle ændringer i reaktionerne over for åndssvage lovovertrædere alene bør vedrøre de lettere åndssvage, hvorimod der ikke er grundlag for principielle ændringer, for så vidt angår de i højere grad åndssvage.

Udvalgets flertal er af den opfattelse, at særforanstaltninger som udgangspunkt bør træde i stedet for straf, såfremt en samlet vurdering af alle oplysninger har ført til diagnosen åndssvaghed i lettere grad. Derfor taler ikke blot, at de svagt begavede har svært ved at gøre sig gældende blandt bedre begavede, men især at det sociale bistandssystem i modsætning til kriminalforsorgen allerede har et brugbart behandlingsapparat til såvel intern som ekstern forborg.

Flertallet går således ind for, at de nugældende bestemmelser i straffelovens § 16 og § 68 i princippet opretholdes uændret.

Efter mindretallets forslag skal åndssvaghed være omfattet af ordlyden af § 69, hvilket skal præciseres i motiverne til en lovændring, og der vil derfor kunne idømmes tidsbestemte foranstaltninger af de typer, som er nævnt i § 68, 2. pkt. Dette gælder for

det første de i højere grad åndssvage lovovertrædere, som efter forslaget skal holdes uden for § 16, stk. 1. Men "også nogle personer, der i dag omfattes af § 16, stk. 2, kan i det konkrete tilfælde findes at være strafuegnede". Om den sidstnævnte gruppe hedder det, at en gennemførelse af mindretallets synspunkter "vil blive en kodificering af gældende domspraksis".

Forskellen mellem flertallets og mindretallets synspunkter vil herefter navnlig vise sig på to punkter.

For det første foreslår flertallet, i modsætning til mindretallet, at begrebet "åndssvaghed" fortsat nævnes i straffeloven.

For det andet vil den omhandlede persongruppe efter mindretallets forslag blive undergivet den i § 69, stk. 2, nævnte tidsbegrænsning med hensyn til ophold i institution, medens flertallet finder det rigtigst fortsat at anvende § 68, der ikke foreskriver en sådan tidsmaksimering.

Den fornødne sikkerhed mod en urimelig eller på anden måde uheldig opretholdelse af forsorgsforanstaltninger ligger efter flertallets opfattelse i reglerne om adgang til senere domstolsprøvelse efter § 72. Bestemmelsen herom er fælles for alle de i §§ 68 og 69 nævnte grupper af psykisk afvigende lovovertrædere og for personer dømt til forvaring efter § 70.

3. Udvalget har overvejet, om der er anledning til at indføre en regel, hvorefter retten i den oprindelige dom eller ved senere kendelse i medfør af § 72 skal eller kan fastsætte en tidsfrist, inden for hvilken spørgsmålet om ændring eller ophævelse af foranstaltninger skal forelægges til afgørelse i medfør af § 72.

Under hensyn til den udvikling, der har kunnet konstateres i retspraksis vedrørende åndssvage lovovertrædere, finder flertallet det berettiget at vente, at de nugældende regler i § 72 vil give tilstrækkelig sikkerhed for en domstolskontrol med opretholdelsen af de idømte foranstaltninger. Flertallet har derfor ikke fundet grundlag for at fremsætte et sådant forslag.

I afsnit B har udvalgets flertal gjort nogle bemærkninger om det nærmere indhold af foranstaltningerne over for åndssvage lovovertrædere, særligt under hensyntagen til den ændring af for sorgen for de åndssvage, som er sket med udlægningen til kommunerne pr. 1. januar 1980. Endvidere indeholder afsnittet nogle bemærkninger om undersøgelsen og anbringelsen af åndssvage, medens straf-

fesagen verserer.

I forbindelse med udlægningen af særfor sorgen til kommunerne og ophævelsen af den særlige forsorg for åndssvage er der opstået en række nye problemer også vedrørende behandlingen af de åndssvage lovovertrædere, som trænger til at løses. Udvalget har kun i meget begrænset omfang kunnet foreslå bestemte konkrete løsninger. En nærmere stillingtagen til sådanne problemer må afhænge af praktisk administrative erfaringer, som ikke - eller kun i begrænset omfang er repræsenteret i udvalget. Imidlertid er der for udvalgets flertal ingen tvivl om, at selv med de sikkerhedsmæssige hensyn, som må varetages over for disse medborgere, er det sociale bistandssystem også i sin nuværende organisation fortsat i langt de fleste tilfælde bedst egnet til at yde samfundets bistand til åndssvage lovovertrædere.

Udvalgets flertal foreslår derfor ingen ændringer i de strafferetlige reaktionsformer over for åndssvage, der har overtrådt straffelovgivningen. Straffelovens § 68 bør dog ændres, således at udtrykket "åndssvageforsorg" og eventuelt tillige "institution for åndssvage" udgår.

København, den 14. april 1982.

N.E. Bank-Mikkelsen

Tage Bækgård
(formand)

L. Duysen

K. Hjorth

K. Guldager Petersen

T. Tejsen

K. Waaben

H.M. Blinkenberg

KAPITEL IIOM BEGREBET ÅNDSSVAGHED ¹⁾

I straffelovens § 16, stk. 1, anvendes begrebet "åndssvaghed i højere grad", og i straffelovens § 16, stk. 2, begreberne "åndssvaghed i lettere grad" og "en tilstand, som ganske må ligestilles med åndssvaghed".

I straffelovens § 69, stk. 1, omtales tilstande, "betinget af mangelfuld udvikling, svækkelse eller forstyrrelse af de psykiske funktioner, og som ikke er af den i § 16 nævnte beskaffenhed". Dette betyder, at sinkestadet, der repræsenterer området mellem åndssvaghed og normalitet, omhandles i denne paragraf.

I straffeloven findes ikke nogen nærmere definition af begrebet åndssvaghed.

Det må være rimeligt at regne med, at begrebet åndssvaghed anvendes på den måde, som det benyttes indenfor den sektor af landets sundheds- og socialvæsen, der tager sig af åndssvage, d.v.s. af åndssvageforsorgen.

- 1) Kapitlet er skrevet af nu afdøde overlæge Bent Borup Svendsen før åndssvage-loven af 1959 blev ophævet, og før WHO i 1980 udarbejdede en ny 3-leddet klassifikation af svækkelser ("impairments"), sygdomme ("disabilities") og handicaps. Revisionen af WHO's klassifikation har i øvrigt ikke givet anledning til ændringer i den danske klassifikation, der er gengivet nedenfor på s. 20-21.

Om begrebet "åndssvaghed" kan endvidere henvises til retslægerådets skrivelse af 30. oktober 1980 til udvalget. Skrivelsen er optrykt som bilag 2.

N.E. Bank-Mikkelsen har udarbejdet et notat om begrebet "åndssvaghed". Notatet, der nærmere redegør for dette medlems syn på begrebet, er optrykt som bilag 3.

I lov af 5. juni 1959 om for sorgen for åndssvage og andre særligt svagt begavede (som ændret ved lov af 27. maj 1970 og ved lov af 20. december 1972) lyder § 5: "Berettiget til at modtage hjælp og bistand fra åndssvageforsorgen er enhver, der er åndssvag, eller hvis tilstand ganske må ligestilles med åndssvaghed, og som skønnes at have behov for hjælpeforanstaltninger".

Afgørelsen af, om en person er åndssvag, er lægelig. I cirkulæreskrivelse nr. 21 af 21. januar 1969 fra Statens åndssvageforsorg hedder det således i kapitel 3: "Overlægen tager stilling til, om den pågældende er åndssvag, eller om den pågældendes tilstand efter et lægeligt skøn ganske må ligestilles med åndssvaghed".

De officielle lægelige betegnelser er angivet i sundhedsstyrelsens "Klassifikation af sygdomme. Udvidet dansk-latinsk udgave af verdens sundhedsorganisationens internationale klassifikation af sygdomme, skader og dødsårsager, 8. revision, 1965", udsendt af sundhedsstyrelsen 1971. De heri anførte diagnoser anvendes af alle danske sygehusafdelinger, statshospitaler og forsorgscentre.

I sygdomsklassifikationen omhandles "åndssvaghed, mental retardering" under cifrene 310-315. Denne "3-cifrede" opdeling går på åndssvaghedens grad og bliver omtalt senere. En opdeling på yderligere 2 cifre (.00-.99) går på den væsentligste årsag til åndssvaghed, f.eks. ".00-.09 Følgetilstande efter infektioner og forgiftninger" og ".50-.59 med kromosomabnormiteter". De to inddelingsprincipper er uafhængige af hinanden; lettere åndssvaghed hos en mongol kodes således 311.50.

Ej heller sundhedsstyrelsens klassifikation bringer en officiel definition af åndssvaghed eller mental retardering.

Dette findes derimod i det af WHO udsendte, officielle glosarium over psykiske lidelser ("Glossary of mental disorders and guide to their classification", Geneva 1974). Heri findes mental retardering omtalt således:

"Omfatter en tilstand af standset eller ufuldstændig udvikling af psyken, der specielt er karakteriseret ved en underudvikling af intelligensen, og som er af en natur eller grad, som kræver eller er påvirkelig af medicinsk behandling eller anden særlig omsorg eller træning ..... IK-niveauerne er kunstige, fordi der ikke findes nogen specifik intelligenstest; intelligensniveauerne (310-315) gives kun som en ledetråd og er ikke tænkt anvendt stift. Vurderingen af det intellektuelle niveau bør baseres på alle til-

gængelige oplysninger, herunder både kliniske indtryk og psykometriske fund".

I den danske officielle universitetslærebog i psykiatri (E. Strömngren: "Psykiatri", 12. udgave 1976, Munksgaard, København) defineres "oligofreni" som "betegnelsen for tilstande, der karakteriseres af, at de intellektuelle evner hos det pågældende individ aldrig er nået til normal udvikling". Hvor der kun er tale om en meget let grad af intelligensnedsættelse tales om sinker. De øvrige er åndssvage. - Det hedder i hovedafsnittet om oligofreni, der er skrevet af Annalise Dupont: "Der findes mange definitioner af intelligens. Kortfattet kan intelligens defineres som menneskets evne til at løse stillede opgaver. Man har en forestilling om at kunne måle intelligens og oven i købet give den enkelte person et intelligensmål, som kaldes intelligenskvotienten. I virkeligheden må det vel siges, at intelligens lige så lidt som andre psykiske forhold lader sig måle. Intelligensmålingerne startede med de franske psykologer Binet og Simon's ønske om blandt skolebørn at finde de børn, der havde brug for speciel undervisning, og siden er der udviklet en lang række tests. Åndssvage kan defineres ud fra en standardiseret test, således at de, der scorer lavere end 2 standarddeviationer under befolkningens middeltal, og som socialt, pædagogisk eller på anden måde har brug for hjælpeforanstaltninger, falder inden for dette begreb. .... En test med middeltallet 100 og en standarddeviation 15 afgrænser således hele gruppen af åndssvage ved ca. 70 ..". Videre hedder det: "Selv med de tests, man i dag bruger, vil det for en stor gruppe være umuligt at finde frem til en intelligenskvotient", f.eks. for dem, der har psykotiske træk, eller tilfælde med svære taleforstyrrelser. Mangfoldigheden af tests understreges, også at man jævnligt foretrækker prøver, der giver færdighedsbeskrivelser.

Klienteletets forskelligartede natur understreges. "Som andre egenskaber hos mennesket varierer intelligensen fra individ til individ både totalt og i opbygning af enkelte delfunktioner. Det er derfor ikke mærkeligt, at det har været meget svært at få hold på beskrivelserne af de intelligensdefekte. Faktoranalyser tyder på, at en åndssvag ikke kan beskrives som en "dårlig udgave af en normalt begavet", men som fundamentalt anderledes. Heri ligger, at der mere er tale om kvalitative end om kvantitative forskelle. Hermed skulle tydingen af idiopatisk oligofreni som minusvarianter ikke

slå til. Hvad end årsagsfaktorerne er, må det dreje sig om specifikke defekter. Disse betragtninger stemmer med det umådeligt brogede billede, man har, når man kender mange åndssvage af forskellig sværhedsgrad og med mange forskellige personlighedstræk og komplicerede handicaps forårsaget af mange hundrede forskellige ætiologiske faktorer alene eller i kombination".

I en anden nylig officiel fremstilling (J. Øster (ed): "Det åndssvage barn", 3. udgave 1971, Munksgaard, København) siger J. Øster, "Der er grund til at pointere, at åndssvaghed ikke er nogen sygdom eller medicinsk enhed, men langt snarere et kombineret medicinsk-socialt samlebegreb for mennesker, der på grund af ringe intellektuel udrustning ikke kan eller har svært ved at klare sig i tilværelsen. Åndssvaghedens rækkevidde bestemmes på denne måde af vedkommende individs intelligensdefekt i forbindelse med den forhåndenværende samfundsstruktur, og følgelig bliver begrebet forskelligt til forskellige tider og i forskellige lande".

Tendensen til at understrege, at intelligenshæmningen ofte eller oftest er et mindre væsentligt fænomen, kommer særligt tydeligt frem i pædagogiske arbejder. Således hedder det i en artikel af O. Varming (i A. Søgård & O. Varming (udg.): "Svagtbegavede børn 3", Gyldendals pædagogiske bibliotek, 2. udgave 1973): "I begyndelsen af intelligensstestningens æra har der nok været en kraftig tendens til at betragte disse børn som især eller måske udelukkende præget af den nedsatte intelligens, men efterhånden er der blevet foretaget så mange undersøgelser af børn med nedsat intelligens, at det er klart, at de som regel kan karakteriseres som multihandicappede. De beskrives således ofte som børn, der har en eller flere af følgende lidelser foruden den svage begavelse: dysfasi, organisk hjerneskade, cerebral parese, sanse- og perceptionsdefekter, pseudodebilitet, grænsepsykose eller understimulering (om vanskelighederne ved at afgrænse henvises til det følgende afsnit: grænseproblemer). Tendensen til at beskrive børn i IK-området 70-90 som multihandicappede er efterhånden nået så vidt, at det tidligere oplevede fællespræg er forsvundet, så man nu ikke - eller i hvert fald ikke i nær så høj grad - betragter den svage begavelse som årsag til handicappet, men snarere som et ledsagende symptom på den svage funktion".

I denne sammenhæng må nævnes (som også fremholdt af Dupont), at forløbet af intelligensretarderingen kan være stærkt varierende,

specielt kan der på relativt sene stadier finde en vis udvikling af åndsevnerne sted (senmodning).

Dette betyder, at intelligensretarderingens grad ikke er konstant i alle tilfælde. Den vil være det for flertallet, men i nogle tilfælde vil en person på et tidspunkt fungere som åndssvag - og han må da betragtes som åndssvag - og på et senere ikke. I adskillige af sådanne tilfælde vil den pågældende netop være kommet til at fungere bedre på grund af de hjælpeforanstaltninger, som åndssvageforsorgen har ydet ham. I andre tilfælde vil en person, der tidligere har fungeret som lettere åndssvag, nu fungere som åndssvag i mere udtalt grad.

I lov om forsorgen for åndssvage og andre særligt svagt begavede tales om "enhver, der er åndssvag, eller hvis tilstand ganske må ligestilles med åndssvaghed .....

I socialministeriets cirkulære af 8. december 1959 om forsorgen for åndssvage og andre særligt svagt begavede hedder det bl.a.:

"Det er ikke muligt at foretage en skarp afgrænsning af, hvilke personer, der kan anses for åndssvage. For at åndssvageforsorgen kan nyttiggøres for dem, der har behov for den, vil den efter omstændighederne også kunne omfatte personer, hvis tilstand efter et lægeligt skøn ganske må ligestilles med åndssvaghed, dels fordi de pågældende på grund af betydelig intelligensdefekt er ude af stand til at klare sig på egen hånd, dels fordi deres forsorgs- og behandlingsbehov kun på fyldestgørende måde kan varetages indenfor åndssvageforsorgens rammer.

Denne afgrænsning af den persongruppe, som åndssvageforsorgen kan yde hjælp, er som anført i første række sket for at kunne nyttiggøre forsorgen for dem, der har behov for den, men samme afgrænsning gælder også for den gruppe åndssvage, der pligtmæssigt skal modtage hjælp fra forsorgen .....

Det må dog understreges, at der ikke ved nævnte afgrænsning og ej heller ved den nævnte terminologiske tilføjelse er tænkt på, at åndssvage Lovgivningen skal omfatte sinkegruppen som sådan".

Med hensyn til underopdelingen af åndssvaghed opererer straffelovens § 16, stk. 1, med åndssvaghed i højere grad og § 16, stk. 2, med åndssvaghed i lettere grad.

Ifølge Strömngren (i afsnittet "Retspsykiatriens elementer" i lærebogen fra 1974, side 450) plejer man ved "åndssvaghed i

højere grad" at forstå idioti + imbecilitet. I "Den retslige psykiatri i kort omrids" (1939 og 1949) omtaler Helweg dette som retspsykiatrisk praksis under henvisning til Wimmer, der i sin redegørelse "Vore retspsykiatriske opgaver under den nye straffelov II" (Ugeskrift for Læger 1933: 95:1129-1134) siger: "må vi jo forsøge denne udsondring af de åndssvage "i højere grad" og kan vist så i al almindelighed sige, at vi som åndssvage i højere grad vil betegne den, hvis intelligenskvotient er mellem 0 og 55, eller hvis intelligensniveau vi på anden vis har ment at kunne anslå til at være ved eller under halvdelen af den jævnaldrende normalpersons (for en voksen åndssvag altså lig 8-års trinnet eller derunder) - dog at vi i enkelte tilfælde også ville kunne tage en blot debil med ind under § 16's åndssvagebegreb".

Åndssvaghed i lettere grad dækker de øvrige "højerestående" åndssvage.

Åndssvaghed i lettere grad og en tilstand, som ganske må lige-stilles med åndssvaghed, er som anført nu omfattet af straffelovens § 16, stk. 2, medens de tidligere sammen med sinkerne var omfattet af den nu ophævede § 17. (Sinkerne kan som anført nu henføres til § 69, stk. 1).

I vurderingen af handicapgraden hos den enkelte åndssvage må også indgå en bedømmelse af den samlede funktion under hensyn til andre tegn på organisk hjerneskade og/eller psykiatriske komplikationer.

Underafdelingen efter åndssvaghedens grad lyder i den gældende danske sygdomsklassifikation således: ²⁾

"310 Intelligentia subnormalis levis ("borderline").

Inferioritas intellectualis

Sinke stadium og åndssvaghed i letteste grad

IK ca. 68-85

2) Udvalget opfatter den i det følgende gengivne inddeling, som en revideret videreførelse af den traditionelt benyttede inddelingsmåde, der i henhold til det oven for citerede værk af Helweg var følgende, idioti I.K. under 30, imbecilitet I.K. 30 til 55, debilitet I.K. 55 til 75, og således at de 2 førstnævnte grupper udgjorde det i straffeloven nævnte begreb "åndssvaghed i højere grad".

- 310.xx Intelligentia subnormalis levis ("borderline").
Inferioritas intellectualis
- 311 Retardatio mentalis levis. Debilitas mentis
Åndssvaghed i let grad. Debilitet
 IK ca. 52-67
- 311.xx Retardatio mentalis levis. Debilitas mentis
- 312 Retardatio mentalis moderata. Imbecillitas levis
Imbecilitet i lettere grad
 IK ca. 36-51
- 312.xx Retardatio mentalis moderata. Imbecillitas levis
- 313 Retardatio mentalis gravis. Imbecillitas gravis
Imbecilitet i sværere grad
 IK ca. 20-35
- 313.xx Retardatio mentalis gravis. Imbecillitas gravis
- 314 Retardatio mentalis profunda. Idiotia
Åndssvaghed i dyb grad. Idioti
 IK under ca. 20
- 314.xx Retardatio mentalis profunda. Idiotia
- 315 Retardatio mentalis non specificata. Oligophrenia
Ikke nærmere specificeret åndssvaghed
- 315.xx Retardatio mentalis non specificata. Oligophrenia".

I det omtalte af WHO udsendte glossarium understreges som nævnt, at der ikke findes skarpe grænser, og at man ikke kan klare sig med resultater af intelligencetestene alene.

Det havde på forskellige måder været nemmere, såfremt man havde haft en laboratorieprøve, der klart viste tilstedeværelse af åndssvaghed eller fravær af åndssvaghed. Ganske som ved et stort antal andre psykiske og somatiske lidelser gælder det imidlertid for åndssvaghed, at begrebet ikke kan afgrænses skarpt. For de tilfælde, der skal behandles retsligt, må det være ønskeligt, at den lægelige (retspsykiatriske) bedømmelse så vidt gørligt er identisk med den afgrænsning af åndssvaghedsbegrebet, som åndssvageforsorgens læger giver under hensyn til den lægelige, sociale og pædagogiske indsats, der kan ydes.

KAPITEL IIITRÆK AF UDVIKLINGENA. Straffelovens regler om betydningen af intelligensdefekter.1. Regler om strafferetlige utilregnelighed m.v.a. Straffeloven af 1866.

Efter straffeloven af 1866 medførte alene de højere grader af åndssvaghed (idioti) straffrihed. Straffeloven bestemte herom i § 38, stk. 1:

"Straffrie ere Handlinger, som foretages af Personer, der ere afsindige, eller hvis Forstandsevner ere enten så mangelfuldt udviklede eller så svækkede og forstyrrede, at de ikke kunne antages at være sig Handlingens strafbarhed bevidst, eller som i Gjerningens Øjeblik manglede deres Bevidsthed".

Blev utilregnelighed statueret, kunne det i dommen bestemmes, at der skulle træffes sikkerhedsforanstaltninger over for gerningsmanden. Sådanne sikkerhedsforanstaltninger kunne siden ophæves af overøvrigheden, når foranstaltningerne efter indhentet lægeerklæring ikke længere fandtes nødvendige.

De lavere grader af åndssvaghed, der således også omfattede de imbecile, medførte derimod ikke straffrihed. Lovovertrædere, der var åndssvage i lettere grad, blev i strafferetlig henseende behandlet på lige fod med normale personer og idømt almindelig straf. § 39, der omhandlede den "nedsatte" eller "formindskede tilregnelighed", foreskrev dog obligatorisk strafnedsættelse for "tåber", hvilket omfattede personer, der led af åndssvaghed i lettere grad (imbecilitet). Se nærmere herom Torp, Den danske Strafferets almindelige Del, 4. udgave side 345f., 358ff. og 466ff..

b. Straffeloven af 1930.

Med straffeloven af 1930 gennemførtes en række væsentlige

ændringer i den strafferetlige behandling af de åndssvage.

Ifølge § 16 var handlinger foretaget af personer, der er "utilregnelige" på grund af "åndssvaghed i højere grad", straffri.

Under begrebet "åndssvaghed i højere grad" henfører retspsykiatrien de tilstande, der psykiatrisk betegnes som idioti og imbecilitet. Udtrykt i I.K. betyder det, at grænsen mellem åndssvaghed i højere grad og i lettere grad lægges omkring en I.K. på 55. Ved den retspsykiatriske vurdering af, om en person er åndssvag i højere eller i lettere grad, er det dog ikke eneafgørende, om hans I.K. ligger over eller under 55. Den pågældendes placering må afhænge af en samlet vurdering af samtlige de oplysninger, der foreligger om ham. Diagnosen bygger således på en vurdering af totalpsyken og ikke alene på en intelligencetestning, som alene er et af de momenter, der indgår i vurderingen. Om afgrænsningen mellem åndssvaghed i højere grad og i lettere grad og imellem åndssvaghed i lettere grad og sinkestadiet henvises i øvrigt til kapitel II.

Den retspsykiatriske afgrænsning af begrebet "åndssvaghed i højere grad" har altid været accepteret af domstolene. At gerningsmanden var blevet karakteriseret som åndssvag i højere grad, var imidlertid ikke formelt ensbetydende med, at han var straffri. Der krævedes herudover, som også efter den gældende § 16, stk. 1, at lovovertræderen på gerningstiden var utilregnelig på grund af sin intelligensdefekt. Forbeholdet var dog - som i dag - uden praktisk betydning. De udpræget åndssvage anses for utilregnelige og frifindes.

Alene de intelligensdefekter, der var omfattet af § 16, kunne bevirke, at en lovovertræder ansås for utilregnelig og frifandtes. Denne omstændighed var imidlertid ikke ensbetydende med, at intelligensdefekte lovovertrædere i øvrigt - som efter 1866-straffeloven - uden videre blev behandlet på lige fod med andre lovovertrædere. Efter § 17, stk. 1, kunne en intelligensdefekt bevirke, at en tiltalt blev erklæret "strafuegnet" med den virkning, at der herefter kunne blive tale om at anvende en anden foranstaltning end straf over for den pågældende.

§ 17, stk. 1, havde indtil 1975, da bestemmelsen blev ophævet, følgende ordlyd:

"Befandt gerningsmanden sig ved den strafbare handling foretaget i en ved mangelfuld udvikling, svækkelse eller forstyrrelse af sjælsevnerne, herunder seksuel abnormitet, betinget varigere tilstand, der dog ikke er af den i § 16 an-

givne beskaffenhed, afgør retten efter indhentet lægeerklæring og samtlige i øvrigt foreliggende omstændigheder, om han kan anses egnet til påvirkning gennem straf."

Bestemmelsen omfattede således blandt andet personer, der på gerningstiden befandt sig i "en ved mangelfuld udvikling ..... af sjælsevnerne ..... betinget varigere tilstand."

§ 17, stk. 1, omfattede intelligensdefekter, men tvang ikke domstolene til at anlægge en skarp sondring mellem åndssvaghed i lettere grad og sinkestadiet. Også sinketilstanden kunne betegnes som en "mangelfuld udvikling af sjælsevnerne". Når det i praksis alligevel blev tillagt afgørende betydning, om lovovertræderen var blevet karakteriseret som åndssvag eller sinke, skyldtes det, at der aldrig har eksisteret nogen særlig sinkeforsorg, til hvilken sinker ville kunne henvises.

Man antog derfor traditionelt, at dom til åndssvageforsorg efter § 17, stk. 1, måtte forudsætte, at den pågældende lovovertræder var blevet diagnosticeret som åndssvag. I nogle enkelte tilfælde anvendte domstolene dog åndssvageforsorg over for personer, hvis tilstand alene var blevet "ligestillet med åndssvaghed", jfr. hertil U.1965.108 (H) og U.1965.911 (Ø), der er omtalt i straffelovrådets betænkning om "De strafferetlige særforanstaltninger", betænkning nr. 667/1972, side 52.

Fandt retten, at tiltalte på gerningstiden var i en af de abnormtilstande, der var omfattet af beskrivelsen i § 17, stk. 1, blev det næste spørgsmål, om han bedømt ud fra forholdene på domstidspunktet "kunne anses egnet til påvirkning gennem straf". Straffeloven sigtede herved på den påvirkning, i retning af en kriminalitetsfri levevis, som udgår fra straffen, forstået som hele den sum af indgreb, der er forbundet med dommen og fuldbyrdelsen, jfr. Waaben "Utilregnelighed og særbehandling" 1968 side 69.

Spørgsmålet om strafegnethed måtte afgøres under hensyn til den sanktion, som i det enkelte tilfælde kom på tale. "Strafegnethed" var således ikke en egenskab hos lovovertræderen, som han enten havde eller ikke havde i forhold til alle retsfølger, der er "straf". En lovovertræder kunne anses for "strafegnet" i relation til visse retsfølger, som er straf, men ikke i forhold til andre, ligesom man antog, at der ved afgørelsen af spørgsmålet om "strafegnethed" kunne lægges vægt på størrelsen af den straf, som ville komme i betragtning, jfr. Waaben anf. st. side 70-71.

Afgørelsen af, om "strafegnethed" forelå, blev endelig ikke

alene truffet ud fra hensyn af specialpræventiv karakter. Ved afgørelsen kunne også proportionalitetshensyn samt generalpræventive og repressive hensyn få betydning, jfr. Waaben anf. st. side 75.

c. Straffeloven efter lovændringen i 1975.

Ved lov nr. 268 af 26. juni 1975 blev straffelovens § 17 ophævet og § 16 omformuleret. § 16 har herefter følgende formulering:

"§ 16. Personer, der på gerningstiden var utilregnelige på grund af sindssygdom eller tilstande, der må ligestilles hermed, eller åndssvaghed i højere grad, straffes ikke. Befandt gerningsmanden sig som følge af indtagelse af alkohol eller andre rusmidler forbigående i en tilstand af sindssygdom eller i en tilstand, der må ligestilles hermed, kan straf dog pålægges, når særlige omstændigheder taler derfor.

Stk. 2. Personer, der befandt sig i en tilstand af åndssvaghed i lettere grad eller i en tilstand, som ganske må ligestilles med åndssvaghed, straffes ikke, medmindre særlige omstændigheder taler for at pålægge straf".

Lovændringen byggede i vid udstrækning på det forslag, straffelovrådet fremkom med i betænkning nr. 667/1972 om "De straffretlige særforanstaltninger".

I overensstemmelse med straffelovrådets forslag blev § 16 udvidet til også at omfatte de lettere åndssvage samt endvidere personer, der har handlet i en tilstand, der ganske må ligestilles med åndssvaghed. Handlinger foretaget i de nævnte tilstande er efter § 16, stk. 2, straffri, medmindre særlige omstændigheder taler for at pålægge straf. Udgangspunktet er således, - som før lovændringen - at der skal statuere straffrihed. Lovændringen tilsigtede ikke en udvidelse af den gruppe af intelligensdefekte personer, over for hvem der skal kunne træffes særforanstaltninger. Når § 16, stk. 2, udover åndssvaghed i lettere grad også kom til at omfatte tilstande, der må ligestilles med åndssvaghed, var det på baggrund af, at der i domspraksis kunne påvises afgørelser i medfør af straffelovens § 70, jfr. § 17, der udtrykkeligt var begrundet med en henvisning til tilstande af denne karakter, jfr. hertil de ovenfor under afsnit b. nævnte domme. Hertil kom endvidere, at straffelovens terminologi herved kom i overensstemmelse med åndssvage-loven af 1959, der udover de åndssvage også omfattede personer, hvis tilstand ganske må ligestilles med åndssvaghed. Åndssvage-loven sigtede herved til personer, hvis tilstand efter et læge-

ligt skøn ganske må ligestilles med åndssvaghed, fordi de pågældende på grund af en betydelig intelligensdefekt er ude af stand til at klare sig på egen hånd, samt fordi deres forsorgs- og behandlingsbehov kun på fyldestgørende måde kan varetages inden for de rammer, der er fastsat for bistand til åndssvage. Ligestillede tilstande i åndssvage-loven omfattede et forholdsvis snævert område mellem debilitet og sinkestadiet og indebar således en mindre udvidelse af forsorgens område udover grænsen for begrebet åndssvaghed.

I modsætning til § 17, der blev ophævet ved lovændringen i 1975, omfatter § 16, stk. 2, ikke sinker. Dette indebærer dog ingen reel forskel, idet sinker næsten undtagelsesfrit blev fundet "strafegnet" efter § 17. Straffelovens § 69 åbner dog mulighed for, at domstolene i stedet for at idømme straf kan træffe bestemmelse om § 68-foreanstaltninger over for blandt andet intelligensdefekte lovovertrædere, der ikke er omfattet af § 16. § 69 synes ikke i praksis at have betydning for så vidt angår sinker.

Under forarbejderne til lovændringen var den tanke fremme, at betingelsen "utilregnelighed" skulle udgå af straffelovens § 16, således at straffrihed blev knyttet direkte til tilstanden - sindssygdom, åndssvaghed i højere grad - på gerningstiden. Diskussionen drejede sig fortrinsvis om de sindssyge. Det endelige resultat blev, at man bibeholdt betingelsen om utilregnelighed.

Lovændringen i 1975 berørte således ikke de åndssvage i højere grad og betød i øvrigt reelt ingen ændring af de åndssvages placering i strafferetlig henseende.

2. Sanktionssystemet over for åndssvage lovovertrædere.

Straffelovens regler er udtryk for, at straf ikke bør komme på tale over for lovovertrædere, der er åndssvage i højere grad. Over for de lettere åndssvage må der derimod anlægges en mere konkret bedømmelse. Som anført i straffelovsrådets betænkning (667/1972) må det lægges til grund, at diagnosen "lettere åndssvag" normalt vil føre til, at den pågældende anses for straffri og idømmes en særforeanstaltning. Der kan dog i domspraksis påvises afvigelser fra dette mønster, således at lettere åndssvage er blevet idømt bøde, betinget dom og kortvarige frihedsstraffe.

De nærmere regler om idømmelse af særforanstaltninger fremgår af § 68. Bestemmelsen, der ved en ændring af straffeloven i 1973 afløste den hidtidige bestemmelse i § 70, har følgende indhold:

"Hvis en tiltalt frifindes for straf i medfør af § 16, kan retten træffe bestemmelse om anvendelse af andre foranstaltninger, der findes formålstjenlige for at forebygge yderligere lovovertrædelser. Såfremt mindre indgribende foranstaltninger som tilsyn, bestemmelser vedrørende opholdssted eller arbejde, afvænningsbehandling, psykiatrisk behandling m.v. ikke findes tilstrækkelige, kan det bestemmes, at den pågældende skal anbringes i hospital for sindslidende, i institution for åndssvage eller under åndssvageforsorg eller i egnet hjem eller institution til særlig pleje eller forsorg. Anbringelse i forvaring kan ske under de betingelser, der er nævnt i § 70".

For at intelligensdefekte lovovertrædere, der er straffri efter § 16, skal kunne pålægges tidsubestemte foranstaltninger, kræves således, at foranstaltningerne "findes formålstjenlige for at forebygge yderligere lovovertrædelser". Efter den tidligere gældende bestemmelse i § 70 var kriteriet for idømmelse af særforanstaltninger "hensynet til retssikkerheden". Af lovens forarbejder fremgår, at denne ændring af kriteriet for idømmelse af særforanstaltninger ikke var udtryk for et ønske om en realitetsændring i forhold til den tidligere gældende ordning.

Om en lovovertræder, der er straffri efter § 16, skal idømmes en særforanstaltning, vil efter § 68 i første række bero på en vurdering af risikoen for et recidiv hos den pågældende, idet baggrunden for idømmelse af særforanstaltninger er et ønske om at beskytte samfundet mod den særlige kriminalitetstrussel, som specielt de utilregnelige lovovertrædere repræsenterer. Ved afgørelsen af, hvad der udkræves til samfundets beskyttelse, vil dog også arten og grovheden af den begåede kriminalitet spille en rolle, ligesom også behandlingshensyn vil kunne gøre sig gældende ved valget af sanktion.

I bestemmelsen sondres i øvrigt mellem mindre og mere indgribende foranstaltninger. Blandt de mindre indgribende foranstaltninger - der ikke er opregnet udtømmende - nævnes "tilsyn", der af og til ses anvendt over for åndssvage lovovertrædere.

Foranstaltninger over for åndssvage lovovertrædere er hidtil normalt forekommet i to former, dom til anbringelse eller forbliven under åndssvageforsorg, og dom til anbringelse i institution

for åndssvage. Forskellen mellem de to domsformer er, at den sidstnævnte foreskriver en institutionsanbringelse, som kun kan ophøre efter en retskendelse, medens det ved dom til åndssvageforsorg overlades til de pågældende myndigheder, det vil sige amtskommunernes social- og sundhedsforvaltning, at bestemme, hvilke hjælpeforanstaltninger der skal sættes i værk over for den dømte, og om der senere skal ske ændring af den først truffe afgørelse herom. De pågældende myndigheder er i så henseende frit stillet. Spørgsmålet om, hvorvidt forsorg helt skal ophøre, henhører dog i alle tilfælde under domstolene. Efter åndssvageovens ophævelse er der ikke hjemmel til administrativt at anbringe og tilbageholde en åndssvag mod hans vilje på institution, jfr. herom under afsnit B. 2. I stedet for alene at nedlægge påstand om dom til åndssvageforsorg, der ikke i sig selv giver adgang til at anbringe den dømte mod hans vilje på institution, er anklagemyndigheden bl.a. derfor nu i visse sager kommet ind på at udforme påstanden således, at dommen direkte giver de pågældende myndigheder hjemmel til at træffe bestemmelse om, hvorvidt forsorgen skal udøves under institutionsforhold eller ej, og om der senere skal ske ændring af den først truffe bestemmelse, herunder om der skal ske genindlæggelse på institution efter en eventuel udskrivning. Spørgsmålet om, hvorvidt forsorg helt skal ophøre, henhører dog som nævnt i alle tilfælde under domstolene.

Såfremt det af retssikkerhedsgrunde findes påkrævet, at den åndssvage lovovertræder skal opholde sig på lukket institution, eventuelt på særligt lukket sikringsafsnit (Rødbygård), kan dette bestemmes i dommen med hjemmel i § 68, jfr. herved Højesterets dom i Ugeskrift for Retsvæsen 1980 s. 882, og nedenfor under afsnit B, 2. Herved afskæres de sociale myndigheder fra at anbringe den dømte i anden form for institution.

Det følger af ordningen i § 68, at retten må begrænse sig til at anordne den mindre indgribende foranstaltning - åndssvageforsorg - medmindre omstændighederne taler for, at der ved den strafretlige afgørelse sikres øjeblikkelig anbringelse i institution for åndssvage og forbliven i sådan institution, indtil retten ændrer denne bestemmelse. Rettens afgørelse kan ikke udelukkende træffes ud fra overvejelser over, hvilken forsorgsform man på dommens tid må anse som den mest hensigtsmæssige ud fra behandlingsmæssige hensyn. Det kan i almindelighed siges at være en forudsætning for dom til institution for åndssvage, at der - særlig under hensyntagen

til arten af den pådømte kriminalitet - må regnes med en nærliggende risiko for lovovertrædelser af betydelig grovhed.

Kriminalstatistikken har siden 1956 indeholdt tal for domfældelser, der sonderer mellem dom til institution for åndssvage og dom til åndssvageforsorg. Tallene er anført i følgende oversigt:

Antal domfældelser til institution for åndssvage og
åndssvageforsorg 1956 - 1978

	Mænd			Kvinder		
	Ånds. inst.	Ånds. fors.	Ialt	Ånds. inst.	Ånds. fors.	Ialt
1956	13	36	49	1	5	6
1957	23	26	49	1	4	5
1958	13	31	44	-	2	2
1959	25	35	60	2	6	8
1960	23	64	87	1	4	5
1961	25	51	76	-	6	6
1962	31	41	72	1	1	2
1963	29	28	57	2	3	5
1964	27	42	69	2	5	7
1965	25	33	58	1	4	5
1966	29	35	64	1	3	4
1967	16	28	44	-	6	6
1968	13	35	48	-	1	1
1969	15	21	36	1	1	2
1970	13	27	40	-	2	2
1971	10	36	46	2	1	3
1972	14	22	36	-	1	1
1973	12	18	30	-	3	3
1974	6	23	29	-	3	3
1975	5	13	18	-	-	-
1976	7	13	20	-	-	-
1977	9	11	20	-	1	1
1978	6	10	16	-	-	-

Den stigning i antallet af domfældelser, som indtrådte i 1959, hænger sammen med en nedgang i antallet af tiltalefrafald som følge af en ændring i åndssvagebogen. Det gennemsnitlige antal domme til

institution for åndssvage (kun mandlige domfældte) udgjorde for årene 1960 - 1963 27 domme, for årene 1970 - 1973 12 domme og for årene 1974 - 1978 7 domme. Det gennemsnitlige antal domme til åndssvageforsorg (kun mandlige domfældte) udgjorde for årene 1960 - 1963 46 domme, for årene 1970 - 1973 25 domme og for årene 1974 - 1978 14 domme. Det bemærkes, at ingen kvinder i 1975, 1976 eller 1978 blev dømt til institution for åndssvage eller til åndssvageforsorg. Det kan tilføjes, at kriminalstatistikken forud for 1956 kun havde en rubrik betegnet "åndssvageanstalt" (1955 dog "åndssvageforsorg", hvilket muligvis er den korrekte betegnelse også for de foregående år). I årene 1950 - 1955 svingede domfældelsestallene i denne rubrik mellem 24 og 37.

Til sammenligning kan oplyses, at antallet af personer, der var undergivet dom til institution for åndssvage og til åndssvageforsorg, ifølge socialstyrelsen på nedennævnte datoer var følgende:

dato	ånds. inst.	ånds. fors.	ialt
15/11 1968	96	342	438
15/1 1973	36	278	314
1/3 1974	45	196	241
1/7 1976	38	124	162
1/8 1977	23	102	125
1/8 1978	25	100	125
23/9 1981	24	61	85

Såfremt der under en retssag bliver tale om at dømme en tiltalt til anbringelse i institution for åndssvage, kan retten beskikke en bistandsværg for den pågældende. Er tiltalte dømt til anbringelse i institution for åndssvage, eller giver afgørelsen mulighed for en sådan anbringelse, skal der beskikkes en bistandsværg for ham, jfr. § 71. Værgens opgave består i at holde sig underrettet om den dømtes tilstand og drage omsorg for, at opholdet og andre foranstaltninger ikke udstrækkes længere end nødvendigt.

Foranstaltninger i henhold til § 68 idømmes på ubestemt tid, idet loven hverken fastsætter nogen minimal- eller maksimalgrænse eller hjemler retten adgang til på forhånd at fastsætte varigheden af foranstaltningen. Ændring eller ophævelse af en § 68 foranstaltning kan i henhold til § 72 alene ske ved en retskendelse, der nor-

malt skal afsiges af den underret, der har pådømt sagen i første instans. Efter straffelovsændringen i 1973 er der åbnet adgang for, at den dømte selv, og ikke som tidligere alene anklagemyndigheden, anstaltsledelsen og bistandsværgeren, kan indbringe spørgsmålet om foranstaltningens ændring eller ophør for retten. Tages en begæring fra bistandsværgeren eller den dømte ikke til følge, kan ny begæring ikke fremsættes, før der er forløbet et halvt år fra kendelsens afsigelse.

§ 68 nævner i modsætning til den tidligere gældende bestemmelse i § 70 ikke muligheden af en "foreløbig" ophævelse af foranstaltningen. Der var ikke herved tilsigtet nogen realitetsændring. Retten kan således fortsat bestemme, at en person, der er dømt til anbringelse i en institution for åndssvage, skal prøveudskrives. En prøveudskrivning sker almindeligvis uden tidsbegrænsning af prøvetiden og under tilsyn samt med vilkår om opholdssted og beskæftigelse.

Såfremt der i prøvetiden begås nyt strafbart forhold, eller vilkårene for prøveudskrivelsen i øvrigt overtrædes, kan genindsættelse i institution ske i henhold til retskendelse. Om genindsættelse skal ske, må afgøres ud fra en vurdering af, om der efter det nu begåede forholds karakter og den pågældendes nuværende tilstand er tilstrækkelig grund til at skride til fornyet institutionsanbringelse.

Varigheden af en foranstaltning over for en åndssvag lovovertræder må ifølge sagens natur bero på en i høj grad individuel bedømmelse. Ved rettens afgørelse om ændring eller ophævelse af en § 68 foranstaltning over for en åndssvag yder social- og sundhedsudvalgets udtalelser, herunder de lægelige udtalelser, en væsentlig vejledning. Udtalelserne er dog på ingen måde bindende for retten. Det kan således forekomme, at retten af sikkerhedshensyn finder at måtte opretholde en frihedsberøvelse (institutionsanbringelse), som man ud fra rene behandlingsmæssige hensyn ville finde det forsvarligt at ophæve, ligesom den modsatte situation vil kunne foreligge.

B. Den sociale lovgivning og de intelligensdefekte.

1. Åndssvage-loven.

Med hjemmel i åndssvage-loven (lov nr. 192 af 5. juni 1959)

kunne der indtil den 1. januar 1980 uafhængigt af de strafferetlige regler iværksættes tvangsmæssige indgreb over for åndssvage og over for personer, hvis tilstand ganske må ligestilles med åndssvaghed. Efter åndssvage洛vens § 10 kunne der således tvangsmæssigt iværksættes forsg, herunder ske anbringelse på institution for åndssvage, såfremt den pågældende måtte anses for farlig for sig selv eller andre, ligesom hjælpeforanstaltningens ophør, herunder udskrivning fra institution, kunne nægtes under de samme omstændigheder, samt når ophævelsen ville medføre væsentlig ulempe for den pågældende selv.

Disse regler var af væsentlig strafferetlig og kriminalpolitisk interesse, idet de gav hjemmel til at anbringe og tilbageholde personer, der var dømt til forsg, på institution. Hertil kom, at det fra et strafferetligt synspunkt kunne tale for frafald af tiltale, at der var truffet passende foranstaltninger over for den pågældende lovovertræder i medfør af åndssvage洛ven.

2. Udlægningsloven og bistandsloven.

Ved lov nr. 257 af 8. juni 1978 om udlægning af åndssvageforsoagen og den øvrige særforsg m.v. blev åndssvageforsoagen i lighed med den øvrige statslige særforsg med virkning fra den 1. januar 1980 udlagt til amtskommunerne og Københavns og Frederiksberg kommuner. Ved en samtidig gennemført ændring af bistandsloven, lov nr. 258 af 8. juni 1978 om ændring af lov om social bistand med flere love, blev åndssvage洛ven af 1959 ophævet med virkning fra den 1. januar 1980. En af konsekvenserne af ophævelsen af åndssvage洛ven er som anført, at adgangen til administrativt at iværksætte tvangsforanstaltninger over for åndssvage herefter er faldet bort.

Hovedsynspunktet bag ophævelsen af tvangsreglerne var, at institutionsophold for åndssvage principielt bør være baseret på frivillighed, hvorfor særlige tvangsregler for denne persongruppe ikke fandtes ønskelige, se nærmere herom i udvalgsbetænkningen "Særforsoagens udlægning", betænkning nr. 78/1976, s. 87. Det var i øvrigt nævnte udvalgs opfattelse, se nærmere herom i udvalgsbetænkningen, at den gældende lovgivning - uden for åndssvage洛ven - gav en fuldt tilstrækkelig adgang til i de tilfælde, hvor det blev

skønnet nødvendigt at indlægge og tilbageholde voksne åndssvage mod deres vilje. Udvalget pegede således på, at sindssyge personer, der skønnes farlige for sig selv og andre, kan indlægges på institution i medfør af lov nr. 118 af 13. april 1938 om sindssyge personers hospitalsophold. Udvalget pegede endvidere på den adgang, en værge har til i medfør af myndighedslovens § 46 at træffe bestemmelse bl.a. om den umyndiges opholdssted. Som påpeget i rapporten afgivet af den nedenfor omtalte arbejdsgruppe (s. 37 f) kan § 46 imidlertid ikke antages at give værgen adgang til mod den umyndiges vilje at bestemme, at han skal opholde sig på en institution.

Under forberedelsen af forslaget til udlægningsloven og ændringsloven til bistandsloven fandt socialministeriet det nødvendigt at nedsætte en arbejdsgruppe, der fik til opgave at afgive en indstilling om, hvorvidt der måtte være behov for at kunne tvangstilbageholde åndssvage og dermed ligestillede ud fra et farligheds-kriterium i tilfælde, hvor disse ikke er omfattet af sindssygelovens regler.

Arbejdsgruppen afgav den 20. september 1979 en rapport til socialministeriet, "Rapport fra socialministeriets arbejdsgruppe om undersøgelse af behovet for regler om tvangstilbageholdelse af åndssvage". Et flertal af gruppens medlemmer indstillede, at man fastholdt ophævelsen af tvangsreglerne, idet flertallet skønnede, at der ikke var behov for regler om tvangstilbageholdelse af åndssvage og dermed ligestillede ud fra et farligheds-kriterium. Et mindretal gik ind for regler såvel om tvangsinddragelse som tvangstilbageholdelse af åndssvage, der er til fare for sig selv eller andre. Mindretallet anførte bl.a., at det ved ophævelsen af tvangsreglerne i videre omfang end hidtil vil blive nødvendigt at rejse strafesag over for åndssvage efter straffelovgivningen, da politiet ikke længere vil have adgang til i stedet at føre vedkommende til en institution for åndssvage, eventuelt kombineret med tiltalefråfald, under hensyn til, at den pågældende er undergivet forsorg. Mindretallet fandt, at det ville være til skade for den åndssvage, at han set ud fra et normaliseringsprincip skulle føres igennem retsmaskineriet, og retsvæsenet ville blive unødigt belastet, da vedkommende ofte vil blive fundet straffri på grund af åndssvaghed og anbragt på institution. Arbejdsgruppens konklusioner er nærmere gengivet i rapportens kapitel VI, s. 46ff. Til brug for bedømmelsen

af behovet for regler om tvangstilbageholdelse af åndssvage har socialministeriet anmodet socialstyrelsen om at foretage en undersøgelse af, om behandlingen af voksne åndssvage siden udlægningen 1. januar 1980 har kunnet varetages på betryggende måde uden lovregler om tvangsmæssige foranstaltninger.

Udover at udlægningslovene ophæver adgangen til at anvende administrativ frihedsberøvelse over for åndssvage personer, indebærer disse love, at begrebet "at være under forsorg" og begrebet "åndssvag" i princippet udgår af den sociale lovgivning. At begrebet "at være under forsorg" er blevet ophævet betyder, at de enkelte hjælpeforanstaltninger skal ydes individuelt på grundlag af en bedømmelse af den enkelte handicappede persons behov, ligesom hjælp til andre borgere. Det er således tanken, at den handicappede i videst muligt omfang skal betjenes med de almindelige tilbud, der om nødvendigt må suppleres med specialbistand efter den enkeltes behov. Begrebet "åndssvag" er i bistandsloven og udlægningsloven indgået i det mere omfattende udtryk "personer med vidtgående fysiske og psykiske handicap", der udover begrebet åndssvag endvidere erstatter begreber som f.eks. blind og døv. Begrebet "personer med vidtgående fysiske og psykiske handicap" markerer således ophævelsen af de enkelte særforfølgelsesgrene og den administrative integrering af de under disse forfølgelsesgrene henhørende handicappede i det almindelige bistandssystem.

Som følge af de nævnte ændringer er det ikke længere muligt at fratage åndssvage retten til selv at bestemme deres opholdssted. Såfremt den åndssvage modsætter sig ophold på institution, må amtskommunens social- og sundhedsforvaltning tage stilling til, om der bør tilbydes ophold på en anden institution eller eventuelt anden hensigtsmæssig foranstaltning. Såfremt den åndssvage modsætter sig dette, kan hjemgivelse ikke nægtes. Social- og sundhedsudvalget tager dog forinden stilling til, om der er grundlag for at søge den pågældende optaget på psykiatrisk sygehus eller sygehusafdeling. Bistandslovens § 14, stk. 2, åbner desuden mulighed for tvangsmæssigt at anvende bl.a. isolation, fiksering og lukket institution over for voksne med vidtgående fysiske og psykiske handicap, men bestemmelsen betoner, at anvendelsen af sådanne foranstaltninger kun kan ske undtagelsesvist. De nærmere betingelser for at anvende fiksering og lukket institution er angivet i socialministeriets bekendtgørelse nr. 568 af 21. december 1979 om magt-

anvendelse i institutioner for voksne med vidtgående fysiske og psykiske handicap. Bekendtgørelsen er optrykt som bilag 6. Efter bekendtgørelsens § 3 kan sådanne foranstaltninger kun anvendes i behandlingsøjemed, og foranstaltningen må være absolut nødvendig for at afværge, at den pågældende skader sig selv eller andre, ligesom det er en betingelse, at faren ikke på forsvarlig måde kan afværges ved andre og mere lempelige forholdsregler. Sådanne foranstaltninger må kun opretholdes, så længe betingelserne herfor er opfyldt. Ophold i lukket institution, hvorved ifølge bekendtgørelsen forstås en institution, som har tilladelse til at holde yderdøre og vinduer konstant aflåst, må højst vare i 2 måneder, idet amtsrådet dog kan dispensere fra 2 måneders grænsen for nye perioder på højst 2 måneder, jfr. bekendtgørelsens § 6. Klage over anbringelse i lukket institution kan indbringes for den sociale ankestyrelse. Der er for tiden 5 godkendte lukkede institutioner beliggende i Frederiksborg, Vejle, Ribe, Nordjyllands og Storstrøms amtskommuner. Disse institutioner råder tilsammen over 77 pladser. Jfr. herved socialstyrelsens notat af 27. oktober 1981, der er optrykt som bilag 4.

Amtskommunerne pålægges i udlægningslovens § 6 at føre tilsyn med samt på deres døgninstitutioner for voksne med vidtgående fysiske og psykiske handicap bl.a. at modtage personer, der er dømt til institution for åndssvage eller til åndssvageforsorg. De nærmere regler om amtskommunernes pligter er fastsat ved socialministeriets bekendtgørelse nr. 567 af 21. december 1979. Bekendtgørelsen er optrykt som bilag 5. I de tilfælde, hvor der foreligger en institutionsdom, vil det på samme måde som ved andre visitationer til institutioner for personer med vidtgående fysiske og psykiske handicap i henhold til bistandslovens § 115 være amtskommunens social- og sundhedsudvalg, der efter indstilling fra det sociale udvalg i den pågældendes opholdskommune træffer bestemmelse om optagelse. Social- og sundhedsudvalget har valget mellem at anbringe den pågældende på åben eller lukket institution eller på det særlige afsnit for lovovertrædere på Rødbygård. I bilag 4 er nærmere redegjort for, hvilke typer af institutioner social- og sundhedsudvalget har at vælge imellem.

En anbringelse eller tilbageholdelse på lukket institution kan også for personer, der er dømt til institution, eller som i henhold til dom kan anbringes på institution, kun finde sted, så-

fremt betingelserne ifølge bekendtgørelse nr. 568 af 21. december 1979 for anbringelse på lukket institution er opfyldt, ligesom ophold i lukket institution udover 2 måneder skal godkendes af amtsrådet for nye perioder på højst 2 måneder. På samme måde kan anbringelse på det særlige afsnit for lovovertrædere på Rødbygård alene ske, hvis de i bekendtgørelse nr. 567 af 21. december 1979 fastsatte betingelser er opfyldt. Disse betingelser er, udover at den pågældende skal være dømt til institution, at hensynet til den pågældendes behandling og retssikkerheden ikke kan tilgodeses ved anbringelse på anden egnet døgninstitution, herunder lukket institution. Om disse betingelser er opfyldt, afgøres af social- og sundhedsudvalget i den amtskommune, hvor den dømte er hjemmehørende. Hvis den dømte indstilles til anbringelse på Rødbygårds særlige sikringsafsnit, har Storstrøms amtskommune, hvorunder Rødbygård hører, modtagepligt, men sagen kan indankes for den sociale ankestyrelse.

Såfremt anklagemyndigheden og domstolene finder det nødvendigt for at forebygge yderligere lovovertrædelser, at den åndssvage lovovertræder opholder sig på lukket institution, må det som en konsekvens af de nævnte regler derfor udtrykkeligt i dommen med hjemmel i straffelovens § 68 bestemmes, at den pågældende skal anbringes i lukket institution, jfr. hertil U 1980.882 (H).

De lovovertrædere, der er dømt til åndssvageforsorg, kan som følge af de ovennævnte regler ikke anbringes på institution mod deres vilje. Såfremt den dømte modsætter sig at blive anbragt på institution, har amtskommunen kun mulighed for at etablere et tilsyn i tilknytning til en bolig uden for institution. Denne omstændighed har, som anført ovenfor under A. 2, ført til, at anklagemyndigheden nu, i stedet for alene at nedlægge påstand om åndssvageforsorg, i visse sager nedlægger en påstand, der åbner mulighed for, at den kompetente myndighed kan bestemme, om forsorgen skal udøves under institutionsformer eller ej, og om der senere skal ske ændring af den først truffene bestemmelse herom.

KAPITEL IV

ANKLAGEMYNDIGHEDENS REAKTIONSMØNSTER OVER FOR INTELLIGENSDEFEKTE LOVOVERTRÆDERE

I kapitlet gennemgås anklagemyndighedens praksis i sager mod åndssvage lovovertrædere. Der nævnes, hvilke muligheder anklagemyndigheden har i de forskellige typer af sager for at erkende en intelligensdefekt hos en lovovertræder, samt hvilket beslutningsgrundlag anklagemyndigheden har ved valget af sanktionspåstand i de sager, hvor en intelligensdefekt er erkendt. Der redegøres derefter for retningslinierne for anklagemyndighedens valg af sanktionspåstand over for intelligensdefekte lovovertrædere. I kapitlet er indflettet nogle bemærkninger om retspraksis på forskellige punkter.

A. Intelligensdefektens erkendelse.

I politisager, der kan afgøres ved bødeforelæg, vil der blive rekvireret kriminalregisterattest i de tilfælde, hvor oplysning om tidligere sager vil kunne have betydning for bødens størrelse eller for spørgsmålet, om sagen bør afgøres ved bødeforelæg. Derimod indhentes der i reglen ikke andre oplysninger om lovovertræderens person, og det vil derfor bero på tilfældigheder, om politiet bliver opmærksom på, at der hos sigtede kan foreligge en intelligensdefekt. Erkendelsen af intelligensdefekten kan i sådanne tilfælde bero på de iagttagelser, der gøres af det personale, der konfronteres med sigtede, herunder fremgå af kliniske erklæringer vedrørende spirituspåvirkethed. I mindre politikredse kan informationen herom hidrøre fra politiets personkundskab. Undertiden giver selve gerningen eller det dermed forbundne handlingsforløb formodning om en intelligensdefekt. Oplysninger om bopæl og arbejdssteder kan også bringe politiet på sporet heraf.

I mere alvorlige politisager, herunder sager i hvilke det overvejes at nedlægge påstand om frihedsstraf, indhentes der mere

fuldstændige oplysninger om lovovertræderens person, således at også den pågældendes eventuelle forakter fremskaffes. Drejer det sig om unge lovovertrædere, vil der i sager af nogen betydning ofte blive indhentet udtalelse fra de sociale myndigheder.

Igennem disse oplysninger vil politiet i reglen blive opmærksom på en eventuel intelligensdefekt hos sigtede.

I statsadvokatsager, hvor der tilvejebringes forakter og generaliarapport og - for yngre lovovertrædere - indhentes eventuel erklæring fra de sociale myndigheder eller personundersøgelse fra kriminalforsorgen, vil den information, der herved kommer til veje, suppleret af de nedenfor omtalte oplysningskilder, som regel - men ikke undtagelsesfrit - give grundlag for erkendelse af en eventuel intelligensdefekt.

I nævningesager foranstaltes ofte mentalundersøgelse, uanset om der foreligger noget konkret indicium for psykisk afvigelse.

Er intelligensdefekten så udtalt, at den betinger utilregnelighed, forekommer det næppe, at den ikke erkendes. Lettere intelligensmangler kan derimod unddrage sig erkendelse, navnlig i tilfælde, hvor gerningsmanden er socialt velfungerende.

I et vist omfang er de lettere intelligensmangler uden betydning for sanktionsvalget, jfr. nærmere herom nedenfor under C. 1.

B. Anklagemyndighedens beslutningsgrundlag.

I de tilfælde, hvor de foreløbige oplysninger tyder i retning af en intelligensmangel, træffer anklagemyndigheden som regel sin afgørelse om påstanden på grundlag af en psykiatrisk vurdering. Der er dog utvivlsomt en sammenhæng mellem de krav, der stilles til grundlaget, og sagens betydning og dermed de mulige konsekvenser af konstateringen.

Politisager, der ellers ville have medført bøde, afgøres undertiden uden tiltale eller med advarsel, når det må antages, at gerningsmanden er intelligensdefekt, jfr. nærmere herom nedenfor under C. I disse tilfælde vil det hyppigt forekomme, at afgørelsen træffes, uden at der foreligger nogen aktuel eller tidligere psykiatrisk vurdering. Er forholdet af en sådan beskaffenhed, at det vil kunne afgøres med påtalefrafald under hensyn til, at sigtede modtager hjælpeforanstaltninger i medfør af bistandsloven, f.eks. i form af institutionsophold, på grund af sin åndssvaghed, træffes en afgørelse herom hyppigt alene på grundlag af en dokumenteret

gelse på institution for åndssvage. Også i disse tilfælde vil påstanden ofte, men ikke undtagelsesfrit, være sammenfaldende med de lægelige anbefalinger. I denne gruppe af tilfælde forekommer det undertiden, at retten fraviger anklagemyndighedens påstand. I tilfælde, hvor påstand om institution for åndssvage ikke er fornøden, vil det bero på en afvejelse af de konkrete omstændigheder, om der rejses tiltale med påstand om åndssvageforsorg, eller om tiltale undlades.

2. Lettere intelligensmangel.

I en del særlovssager og enkelte straffelovssager bortses fra oplysninger om en eventuel eller en konstateret lettere intelligensmangel.

Bøder for overtrædelse af færdselsloven pålægges således i det væsentlige efter samme retningslinier som for andre, uanset om der er oplysninger om, at gerningsmanden er intelligensdefekt, forudsat at defekten ikke er meget udtalt. Ved andre bødedeliktter, f.eks. overtrædelse af politivedtægten, bliver der formentlig i noget videre omfang taget hensyn til intelligensdefekter, således at sager, der ellers ville blive afgjort med bøde, henlægges uden tiltale eller afgøres med advarsel. Om det sædvanlige reaktionsmønster følges, må i øvrigt antages at være bestemt af, hvor indgribende intelligensdefekten er, og i hvor høj grad den giver sig udslag i gerningsmandens daglige tilværelse.

En del straffelovsovertrædelser kan i medfør af § 1 i ovennævnte bekendtgørelse om statsadvokaternes beføjelse til at meddele påtalefrafald afgøres med påtalefrafald, eventuelt mod vedtagelse af dagbøder eller betaling af erstatning. Det gælder således visse voldssager, når ingen betydelig skade er sket. Også ved sådanne afgørelser bortses normalt fra oplysninger om lettere intelligensmangler, dog således at der over for intelligensdefekte i videre omfang end over for andre bortses fra bødekrav.

Er lovovertræderen under 18 år, og sagen efter praksis i medfør af retsplejelovens § 723, stk. 1, nr. 1), kan afgøres med påtalefrafald på vilkår om bistand af det sociale udvalg, træffes sådan afgørelse normalt uden nærmere vurdering af en eventuel foreliggende intelligensdefekt.

Overtrædelser, der medfører kortvarig hæftestraf, som f.eks. spirituskørsel med motorkøretøj eller knallert og brugstyveri,

afgøres på sædvanlig måde, også selv om der foreligger oplysninger om, at gerningsmanden har en intelligensdefekt.

Hvis det er oplyst, at gerningsmanden modtager hjælpeforanstaltninger på grund af sin intelligensdefekt, følges den praksis at indhente en udtalelse fra vedkommende forsorgsmyndighed. Det sædvanlige synes at være, at erklæringen ikke tager afstand fra at anvende kortvarig hæftestraf.

Også i andre tilfælde bortses fra en eventuel intelligensdefekt, når den sanktion, der kan ventes, begrænser sig til betinget dom eller en kortvarig ubetinget fængselsstraf. Dette sker formentlig navnlig, når det af oplysningerne i sagen fremgår, at den pågældende fungerer normalt i arbejdsmæssig og social henseende. Intelligensdefekten kan bidrage til, at betinget dom vælges i tilfælde, hvor udfaldet ellers ville være blevet ubetinget fængsel.

Motiveringen for at følge det sædvanlige reaktionsmønster i disse grupper af tilfælde er en antagelse af, at normalsanktionen, bøde, betinget dom, kortvarig frihedsstraf, er uskadelig og specialpræventivt ligeså virkningsfuld som en særforanstaltning og mindre indgribende end en særforanstaltning, der ofte vil blive oplevet som uforholdsmæssig ved overtrædelser af denne karakter. I bødesager, påtalefrafaldssager efter bekendtgørelsen og tildels hæftesager kommer dertil, at ekspeditionen af disse sagsgrupper er ret summarisk og ikke kan indrettes på at udskille intelligensdefekter eller bære specialundersøgelser til konstatering af intelligensdefektens nærmere beskaffenhed og konsekvenser. I tilfælde, hvor afvigelsen ikke manifesterer sig i sigtedes almene livsførelse, må det antages, at en fornemmelse af, at dvælen ved intelligensdefekten og særbehandling kan opleves som krænkende, kan tale for, at sigtede behandles på lige fod med andre.

Modtager sigtede, eller har han indtil for nylig modtaget bistand på grund af sin intelligensdefekt, gør hensynet til at undgå stempling som intelligensdefekt sig ikke gældende med samme vægt. Hans sociale integration vil i så fald i reglen være dårligere og særforanstaltning derfor stærkere indiceret. I disse tilfælde vil valget mellem betinget dom og dom til åndssvageforsorg eller mellem en kortvarig frihedsstraf og dom til åndssvageforsorg falde ud til fordel for dom til åndssvageforsorg. En del tilfælde, hvor den pågældende allerede modtager hjælpeforanstaltninger, afgøres dog med

påtalefrafald enten i medfør af § 2 i bekendtgørelse 300/72 eller retsplejelovens § 723, stk. 2, men i en del tilfælde rejses tiltale med påstand om dom til åndssvageforsorg i medfør af straffelovens § 68, også selv om den pågældende allerede modtager hjælpeforanstaltninger. Denne fremgangsmåde anbefales undertiden af behandlerne af pædagogiske grunde. Den kan være nødvendig, såfremt der blandt de lægesagkyndige er uenighed om sanktionsvalget, eller hvis sigtede nægter sig skyldig eller nedlægger påstand om, at han skal anses for strafegnet.

Modtager sigtede ikke nogen form for bistand på grund af sin intelligensdefekt, rejses tiltale med påstand om dom til åndssvageforsorg efter straffelovens § 68, medmindre forholdet er så ubetydeligt, at sagen kan afgøres med påtalefrafald, jfr. nærmere herom ovenfor.

I de hidtil omtalte tilfælde lægger anklagemyndigheden ikke vægt på retssikkerhedshensyn eller hensyn til forurettede. Proportionalitetshensyn indgår i vurderingen af, om betinget dom bør foretrækkes eller kan accepteres, og i mindre grad kan sigtedes egne ønsker også indgå i denne vurdering.

Angår sagen en alvorlig lovovertrædelse som beskrevet under 1., er retssikkerhedshensyn og indvævet heri retshåndhævelsessensyn dominerende for anklagemyndighedens sanktionsvalg, og påstanden vil være anbringelse i institution for åndssvage.

I den under 1. beskrevne mellemgruppe vil valget mellem påstand om åndssvageforsorg og institution for åndssvage bero på en vurdering af, om institutionsanbringelse med retlig kontrol med hensyn til udskrivning er fornøden for at hindre fortsat kriminalitet. I disse tilfælde vil tiltalerejsning med påstand om åndssvageforsorg, uanset at sigtede allerede modtager hjælpeforanstaltninger på grund af sin intelligensdefekt, være særskilt motiveret af et ønske om retlig kontrol med opretholdelsen af forsorgen.

Som en konsekvens af, at der ikke efter åndssvage洛vens ophævelse er hjemmel til administrativt at anbringe og tilbageholde en åndssvag på institution mod hans vilje, er anklagemyndigheden i de tilfælde, hvor der efter det ovenanførte nedlægges påstand om dom til åndssvageforsorg, begyndt at nedlægge en mere specificeret påstand efter retningslinier, der nogenlunde svarer til dem, der er fastsat i rigsadvokatens cirkulære af 10. december 1976 for udformning af påstande over for psykisk afvigende kriminelle. På-

standen kan således f.eks. gå ud på, at den tiltalte dømmes til behandling på en institution for åndssvage med tilsyn af social- og sundhedsforvaltningen under udskrivning, og således at der af vedkommende forsorgsmyndighed kan træffes bestemmelse om genindlæggelse.

Åndssvage洛vens ophævelse har endvidere betydet, at en person, der er dømt til institution for åndssvage, alene kan anbringes på lukket institution efter de regler, der er fastsat ved socialministeriets bekendtgørelse nr. 568 af 21. december 1979, se kap. III B 2. I det omfang retssikkerhedshensyn gør det påkrævet, at lovovertræderen anbringes på lukket institution, nedlægger anklagemyndigheden derfor nu direkte påstand om anbringelse i lukket institution, se hertil U 1980.882(H).

KAPITEL VÅNDSSVAGEFORSORGEN OG INTELLIGENSDEFEKTE LOVOVERTRÆDEREA. Den af overlæge B. Borup Svendsen og cand. jur. Kirsten Jensen foranstaltede undersøgelse af intelligensdefekte lovovertrædere.

1. Med henblik på at foranstalte en nærmere undersøgelse af det klientel, der er underlagt åndssvageforsorgen som strafferetlig reaktion, indhentede udvalget fra socialstyrelsen en fortegnelse over de personer, der på en given dato var undergivet en dom, hvorefter de enten var dømt til inddragelse under åndssvageforsorg eller til anbringelse i åndssvageanstalt. Den fortegnelse, udvalget modtog fra socialstyrelsen, var udskrevet med den 15. januar 1973 som skæringsdato og omfattede 290 personer (i det følgende benævnt undersøgelsesgruppen). Overlæge Bent Borup Svendsen, der da var medlem af udvalget, påtog sig at gennemføre en nærmere kortlægning af undersøgelsesgruppens sammensætning, baggrund, intelligensmæssige placering m.v., en undersøgelse, der udover en gennemgang af de pågældende personers akter på forsorgscentrene, blandt andet forudsatte samtaler med samtlige personer i undersøgelsesgruppen og med centrenes overlæger og socialledere. Under en periode bistod cand. jur. J. Werner Borup Svendsen med at indhente og bearbejde materialet til undersøgelsen. Ved Borup Svendsens død i begyndelsen af 1978 var den omfattende og tidskrævende undersøgelse af de 290 personer ikke endelig afsluttet. Borup Svendsen havde således kun haft lejlighed til at tale med ca. 30 personer i undersøgelsesgruppen. Da udvalget fandt det ønskeligt, at materialet blev gennemgået med henblik på udarbejdelse af en redegørelse, anmodede udvalget i foråret 1978 cand. jur. Kirsten Jensen om at gennemgå Borup Svendsens efterladte materiale, og, i det omfang det var muligt, at udarbejde en redegørelse for undersøgelsens resultater. Kirsten Jensen var i forvejen bekendt med materialet, som hun med udvalgets tilladelse havde benyttet til den aflønningsop-

gave om "Åndssvageforsorg som strafferetlig sanktion", som hun i 1977 udarbejdede til den juridiske kandidateksamen ved Århus Universitet. I november 1978 afleverede Kirsten Jensen herefter til udvalget en redegørelse benævnt "Nogle resultater af en undersøgelse af 290 svagtbegavede dømt til institution for åndssvage eller åndssvageforsorg". Redegørelsen er optrykt som bilag 9.

Redegørelsen bygger kun på dele af det materiale, der blev indsamlet af Borup Svendsen og J. Werner, og støtter sig i øvrigt i et vist omfang på den omtalte afløsningsopgave. Kirsten Jensen har endvidere benyttet sig af kriminalregisteroplysninger og data af forsorgsmæssig karakter på undersøgelsesgruppen dækkende perioden fra 15. januar 1973 til 1. april 1976. Undersøgelsen giver således - i modsætning til den oprindelig planlagte undersøgelse - et vist billede af den udvikling, der under den nævnte periode på lidt over 3 år skete i den af myndighederne, og herunder først og fremmest af åndssvageforsorgen, fulgte praksis over for de personer, der er under åndssvageforsorgen i henhold til en dom. Der kan i den forbindelse erindres om den mindskning, der under 1970'erne er sket i antallet af personer, der er under åndssvageforsorgen i henhold til en dom, samt det fald, der kan konstateres i antallet af personer, der dømmes til anbringelse i åndssvageanstalt og til inddragelse under åndssvageforsorg, jfr. nærmere herom kapitel III, A 2. Inddragelse af det nye materiale har endvidere betydet, at undersøgelsen har kunnet udvides til også at omfatte en delvis undersøgelse af undersøgelsesgruppens recidiv.

2. Resumé af undersøgelsen.

a. Undersøgelsesgruppen.

Undersøgelsesgruppen, der som nævnt omfatter 290 personer, var fundet blandt de ca. 22.000 personer, der i 1973 var registreret under åndssvageforsorgen. Procentuelt udgjorde undersøgelsesgruppen således lidt over 1% af den samlede gruppe.

b. Køn og alder.

94% af undersøgelsesgruppen var mænd, og den dominerende aldersgruppe var på tidspunktet for udgangskriminaliteten (d.v.s. den kriminalitet, der lå til grund for dommen) 20 - 24 år, pr. 15. januar 1973 25 - 29 år og pr. 1. april 1976 30 - 34 år.

c. Intelligens.

23% af undersøgelsesgruppen havde en I.K. på 75 eller derover. Opgjort efter WHO's klassifikation faldt 53% inden for "borderline" (I.K. 85 - 68). Det bør dog herved bemærkes, at undersøgelsen (tabel 2 og 3) bygger på den senest foretagne intelligensmåling forud for den 15. januar 1973, og tabellerne viser således ikke undersøgelsesgruppens intelligensmæssige stade på domstidspunktet.

d. Kriminalitet.

61% af undersøgelsesgruppen var dømt for berigelseskriminalitet, især brugstyveri, 30% for sædelighedskriminalitet, især blufærdighedskrænkelser, 12% for brandstiftelse, 10% for voldskriminalitet og 4% for andre lovovertrædelser.

e. Foranstaltningens retlige indhold.

42% af undersøgelsesgruppen blev ved udgangskriminaliteten dømt til anbringelse i åndssvageanstalt, medens resten blev dømt til inddragelse under åndssvageforsorg. Dom til anbringelse i åndssvageanstalt blev hovedsagelig anvendt over for personer, der havde begået brandstiftelse, sædelighedskriminalitet og vold. De nævnte grupper af lovovertrædere er gennemsnitligt placeret lavere intelligensmæssigt end undersøgelsesgruppen som helhed, medens de personer, der var dømt for berigelseskriminalitet, intelligensmæssigt lå relativt højt set i forhold til undersøgelsesgruppens intelligensmæssige fordeling. Af tabel 18 fremgår således blandt andet, at 57% af undersøgelsesgruppen havde en I.K. på under 70. For de enkelte typer af lovovertrædelser var procentandelen 61% for brandstiftere, 67% for sædelighedskriminelle, 60% for voldskriminelle og 49% for berigelseskriminelle.

10% af undersøgelsesgruppen var den 15. januar 1973 fortsat dømt til anbringelse i åndssvageanstalt, medens der for den resterende del af undersøgelsesgruppen nu gjaldt en dom eller kendelse om inddragelse under åndssvageforsorg. Den 1. april 1976 var 4% af undersøgelsesgruppen dømt til anbringelse i åndssvageanstalt og 32% dømt til inddragelse under åndssvageforsorg, medens 61% nu havde fået dommen endelig ophævet. Af de nævnte 61%, der talmæssigt udgjorde 176 personer, havde åndssvageforsorgen administrativt inddraget 78 personer eller 27% under åndssvageforsorgen.

Som særkende for de 176 personer af undersøgelsesgruppen, der den 1. april 1976 havde fået foranstaltningen ophævet, kan påpeges,

at denne gruppe gennemgående havde en højere målt intelligens, samt at en større del af denne gruppe var registreret for berigelseskriminalitet som udgangskriminalitet end den del af undersøgelsesgruppen, der ikke havde fået dommen ophævet, medens en større del af den sidstnævnte gruppe end af den førstnævnte gruppe som udgangskriminalitet var registreret for vold og brandstiftelse.

f. Foranstaltningens varighed.

Foranstaltningen havde, regnet fra udgangskriminaliteten og til 15. januar 1973, for ca. 10% af undersøgelsesgruppen varet under 1 år, for ca. 20% under 2 år, for ca. 45% under 5 år og for ca. 75% under 10 år. 25% havde således været under forsorg i henhold til en dom i mere end 10 år og heraf henholdsvis 10% og 2% i henholdsvis mere end 15 år og 25 år.

I tidsrummet fra 15. januar 1973 til 1. april 1976 fik 176 personer fra undersøgelsesgruppen dommen ophævet. Således fik 55% af de personer, for hvem foranstaltningen pr. 15. januar 1973 havde været under 5 år, og 65% af de personer, for hvem foranstaltningen pr. 15. januar 1973 havde været 5 år eller mere, dommen ophævet. I gennemsnit var foranstaltningens totale varighed for de 176 personer 8 år og 10 måneder, jfr. tabellerne 4 og 5.

For de 114 personer, for hvem foranstaltningen ikke var ophævet inden 1. april 1976, havde foranstaltningen regnet fra udgangskriminaliteten og indtil den 1. april 1976 haft en gennemsnitlig varighed på 10 år og 4 måneder. For ca. 31% af de 114 personer havde foranstaltningen været under 5 år og for ca. 59% under 10 år. Ca. 40% havde således været under forsorg i mere end 10 år og heraf 17% i mere end 15 år og 6% i mere end 25 år, jfr. tabel 5.

Personer dømt for vold og brandstiftelse var gennemgående længere tid under åndssvageforsorg end undersøgelsesgruppen som helhed, idet 76% af voldsmændene og 75% af brandstifterne mod 67% af hele undersøgelsesgruppen havde været under åndssvageforsorg i 5 år eller mere og henholdsvis 43% og 58% mod 35% i 10 år eller derover. De tilsvarende tal for sædelighedskriminelle, berigelseskriminelle og særlovsovertrædere var 66%, 64% og 36% i 5 år eller mere og 36%, 30% og 20% i 10 år eller mere, jfr. tabel 20.

g. Foranstaltningens materielle indhold.

78% af undersøgelsesgruppen var efter dommen i kortere eller

længere tid anbragt på intern institution, og halvdelen heraf havde tilbagt halvdelen af foranstaltningens samlede varighed eller mere på intern institution. 54% af gruppen havde i kortere eller længere tid haft egen bolig. Som anført i redegørelsen, kunne tabel 8, 9 og 10 tyde på, at anbringelse på intern institution i løbet af 1970'erne er blevet anvendt mindre hyppigt end tidligere af forsorgen til fordel for mere åbne forsorgsformer. Af tabel 21, 22 og 23 kan i øvrigt blandt andet udledes, at personer dømt for brandstiftelse, sædelighedskriminalitet og vold gennemgående har været underlagt mere kontrollerede former for forsorg end personer dømt for anden kriminalitet. Således har 97% af de dømte for brandstiftelse, 79% af de dømte for sædelighedskriminalitet og 90% af de dømte for voldskriminalitet, mod f.eks. 76% af de dømte for berigelseskriminalitet, været på intern institution på et eller andet tidspunkt i løbet af observationsperioden, ligesom længden af deres opnold dér var større end undersøgelsesgruppens som helhed. De to mest åbne former for forsorg, pleje hos familie og egen bolig, var endvidere tilsyneladende ikke nær så hyppigt taget i anvendelse over for voldsmænd, brandstiftere og sædelighedskriminelle som overfor de øvrige. Udover udgangskriminalitetens art spiller også intelligens en rolle for foranstaltningens indhold og varighed, se tabel 30, 31 og 32.

h. Recidiv.

I tiden fra 15. januar 1973 til 1. april 1976 blev 60% af undersøgelsesgruppen registreret for ny kriminalitet. I 78% af tilfældene bestod den ny kriminalitet i berigelseskriminalitet, se tabel 27. De berigelseskriminelle udgjorde i øvrigt den gruppe, der hyppigst blev registreret for kriminalitet begået senere end udgangskriminaliteten. Således udviste de berigelseskriminelle en dobbelt så høj recidivfrekvens sammenholdt med de sædelighedskriminelle, der i øvrigt, også sammenholdt med andre grupper, havde den laveste recidivfrekvens. Det kriminelle recidiv var størst i de yngre aldersgrupper, ligesom det kriminelle recidiv tilsyneladende steg med stigende intelligens. Således var 75% af den del af undersøgelsesgruppen, der var registreret med en I.K. på 75 eller derover, recidiveret i løbet af perioden fra 15. januar 1973 til 1. april 1976 mod 60% af hele undersøgelsesgruppen. Endelig var der en tydelig sammenhæng mellem kriminalitet før og efter udgangskriminaliteten, idet 72% af dem, der var registreret for kri-

minalitet begået før udgangskriminaliteten, mod 39% af dem, der ikke var registreret for kriminalitet før udgangskriminaliteten, også var registreret for kriminalitet begået senere end udgangskriminaliteten, se tabel 24, 25 og 26.

I den ovenomtalte aflønningsopgave har Kirsten Jensen foretaget en sammenligning af de åndssvages recidivfrekvens med normaltbevagedes. Det konkluderes her, at det nok må konstateres, at "der ikke på basis af undersøgelsens resultater er baggrund for at fastslå en lavere recidivfrekvens hos denne population set i relation til normaltbevagede kriminelles recidiv", og at der "i undersøgelsen intet er, der bekræfter de tidligere fremsatte påstande om forhøjet recidivfrekvens hos svagtbegavede kriminelle".

3. Den af Borup Svensen påbegyndte undersøgelse tog også sigte på at fastlægge centerledernes og de dømtes tilfredshed med sanktionerne. Denne del af undersøgelsen er ikke medtaget i Kirsten Jensens undersøgelse. For dog at angive, hvad denne del af undersøgelsen tog sigte på, har udvalget besluttet at medtage dele af en foreløbig redegørelse om undersøgelsen, som Borup Svendsen udarbejdede sammen med J. Werner. I redegørelsen "Offenders within ordinary civil services for mentally retarded in Denmark", der blev forelagt for den IV. kongres afholdt af "The International Association for the Scientific Study of Mental Deficiency", indeholdes følgende afsnit, der omhandler forsorgscentrenes og de dømtes holdning til foranstaltningen. Det hedder i dansk oversættelse i redegørelsen:

"Vore spørgsmål gik på, om den idømte foranstaltning var at foretrække frem for en sædvanlig strafferetlig sanktion (almindeligvis en tidsbegrænset fængselsstraf) eller ikke.

Vi fik herpå 4 grupper af svar: 1) begge parter accepterede foranstaltningen, 2) den ene part, patienten, var imod, den anden part, den ansvarlige læge, fandt foranstaltningen "rigtig", 3) vice versa patienten accepterede, medens lægen fandt foranstaltningen "forkert", og 4) begge parter fandt foranstaltningen "forkert".

I de 290 sager fandt vi, at den, der var ansvarlig for behandlingen (overlægen for dem, der var anbragt på centralinstitution, og sociallederen for dem, der var anbragt på pensionat, familiepleje m.v.), fandt foranstaltningen passende i 68% af tilfældene og ikke passende i 17% af tilfældene, medens 15% af tilfældene var uoplyste. Og set med patienternes øjne: 42% accepterede foranstaltningen, 26% accepterede ikke foranstaltningen, og i 32% af tilfældene lykkedes det os ikke at få et svar på spørgsmålet. Med andre ord finder den ansvarshavende forsorgsmedarbejder, at mindst 3 ud af

20 er fejlplaceret, og ud af 20 patienter vil mindst 5 foretrække en sædvanlig (fængsels) dom. For 2 ud af hver 20 patienter finder begge parter, at en sædvanlig dom ville have været den rigtige reaktion.

Det kan ikke overraske, at det specielt er blandt "borderline" tilfældene, at placeringen under åndssvageforsorgen er fundet uhensigtsmæssig eller forkert.

Vi har ingen "baggrundstal", vi ved således ikke, om ansatte under åndssvageforsorgen måtte finde, at 15% af de patienter, der ikke er under forsorgen i henhold til en dom, er forkert placeret, eller procentandelen af sådanne patienter, der ikke accepterer, at de er under åndssvageforsorg, er så høj som 25%. Det må imidlertid anses for tankevækkende, at placeringen af en væsentlig del af de dømte betragtes som problematisk, og at en almindelig dom blev anset for at være bedre".

Det må ved vurderingen af disse oplysninger og konklusioner understreges, at de baserer sig på oplysninger indsamlet fra journaler og samtaler med centrenes overlæger og/eller socialledere, medens der ikke er indhentet oplysninger direkte fra klienterne. Udvalget har ikke haft lejlighed til nærmere at drøfte disse resultater og konklusioner med Borup Svendsen.

B. Domme til åndssvageforsorg og institution for åndssvage afsagt i 1975 og 1976.

Da den ovenomtalte undersøgelse bygger på materiale fra første halvdel af 1970'erne, har udvalget, for at få et senere billede af situationen for de personer, der dømmes til åndssvageforsorg og institution for åndssvage, hos statsadvokaterne indhentet oplysninger om de domme, der i 1975 og 1976 blev afsagt til åndssvageforsorg og institution for åndssvage. Materialet omfatter 24 domme til åndssvageforsorg og 14 domme til institution for åndssvage.

Af de 24 forsorgsdomme var 20 domme ophævet pr. 10. februar 1981. 1 dom var fortsat i kraft, og 2 af de dømte var ved en senere dom blevet dømt til institution for åndssvage på grund af kriminalitet begået efter forsorgsdommen. Endelig var 1 afgået ved døden 3 år og 5 måneder efter dommen.

Af de 24 forsorgsdomme havde 14 (ca. 58%) haft en varighed på 3 år eller derunder og 6 (ca. 24%) en varighed på mellem 3 og 5 år. Den ene ikke ophævede foranstaltning havde den 10. februar 1981 haft en varighed på 6 år. De 2 nævnte domme til institution blev afsagt på et tidspunkt, hvor de pågældende havde været under forsorg i henholdsvis 1 år og 3 måneder og 1 år og 6 måneder.

Af de 24 lovovertrædere blev 1 bedømt som åndssvag i middel-

svær grad. 19 blev bedømt som åndssvage i lettere grad - 8 heraf blev desuden betegnet som karakterafvigende - og 3 blev bedømt at høre til grænseområdet - 1 heraf blev desuden betegnet som karakterafvigende. Endelig blev 1 af de dømte karakteriseret som sinke.

Kriminaliteten bestod for 18 af de 24 i berigelsesforbrydelser, fortrinsvis i tyverier, for 3 i overfald og for de resterende 3 i brandstiftelse.

17 af de 24 dømte havde forud for den aktuelle kriminalitet begået anden kriminalitet og var herfor for fleres vedkommende blevet dømt til åndssvageforsorg eller til institution for åndssvage.

Af de 14 institutionsdomme var pr. 10. februar 1981 4 (ca. 29%) endelig ophævet efter domstider, der strakte sig fra 2 år og 4 måneder til 5 år.

6 institutionsdomme (ca. 43%) var ændret til åndssvageforsorg, en enkelt heraf til anbringelse på pensionat under tilsyn af åndssvageforsorgen. Foranstaltningsændringerne skete efter domstider, der strakte sig fra 1 år og 6 måneder til 5 år. Den samlede domstid strakte sig regnet til 10. februar 1981 fra 4 år og 4 måneder til 6 år.

3 institutionsdomme (21%) var hverken ændret eller ophævet pr. 10. februar 1981. Domstiden var for den ene af disse domme 4 år og 4 måneder og for de to andre domme 4 år og 6 måneder. De pågældende sager vedrørte henholdsvis brandstiftelse begået af en administrativt institutionsanbragt, kvælertag på barn begået af en person, der havde en tidligere dom til institution ligeledes for kvælertag på barn, og 3 røverier.

Endelig var 1 af de dømte afgået ved døden 1 år og 4 måneder efter dommen.

Intelligensmæssigt bedømtes 2 til at være åndssvage i middelsvær grad, 3 til at være åndssvage i lettere til middel grad, 7 til at være åndssvage i lettere grad - heraf 2 med karakterdefekter og 1 med psykotiske træk - og 2 til at tilhøre grænseområdet mellem åndssvaghed og sinkestadiet - heraf 1 med psykotiske forstyrrelser, der medførte fare for ham selv og andre.

Kriminaliteten bestod i 7 af sagerne i brandstiftelse, i 3 af sagerne i røveri, i 2 af sagerne i farlig vold, medens 2 af sagerne omfattede tyverier. Betegnende for de fleste af de dømte

var, at de tidligere havde været idømt foranstaltninger for åndssvage eller administrativt var eller havde været inddraget under åndssvageforsorgen.

Det kan således konkluderes, at ud af de 38 domme til foranstaltninger var de 24 (63%) ophævet pr. 10. februar 1981, og ingen af disse 24 foranstaltninger havde været i mere end 5 år. 16 af de 24 foranstaltninger havde således haft en varighed på 3 år eller derunder, 3 en varighed på mellem 3 og 4 år og 5 en varighed på mellem 4 og 5 år. 6 institutionsdomme var ændret til åndssvageforsorg, og foranstaltningerne havde pr. 10. februar 1981 haft en samlet varighed på henholdsvis 4 år og 4 måneder, 4 år og 8 måneder (2), 5 år og 7 måneder, og 6 år. 4 foranstaltninger var ikke ophævet eller ændret og havde pr. 10. februar 1981 haft en varighed på henholdsvis 4 år og 4 måneder, 4 år og 8 måneder (2), og 6 år. Endelig var 2 af de dømte afgået ved døden, og 2 foranstaltninger (forsorg) var på grund af ny kriminalitet ændret til institution for åndssvage.

Oplysningerne tyder derfor på, at de ekstremt lange forsorgstider i henhold til en dom ikke længere forekommer eller i hvert fald ikke er så hyppigt forekommende som tidligere.

KAPITEL VIINTELLIGENSDEFEKTE LOVOVERTRÆDERE UNDER KRIMINALFORSORGEN

Med henblik på at få oplyst, hvilke erfaringer kriminalforsorgens anstalter og afdelinger har haft med intelligensdefekte lovovertrædere, og herunder specielt de lovovertrædere, der ligger på grænsen mellem åndssvaghed og sinkestadiet, anmodede udvalget ved en skrivelse i maj 1975 direktoratet for kriminalforsorgen om en række oplysninger om de nævnte lovovertrædere, herunder navnlig om hvilke problemer disse lovovertrædere indebærer for kriminalforsorgen, og om forsorgen finder at råde over de nødvendige ressourcer til at kunne tage sig af de problemer, disse lovovertrædere eventuelt indebærer. Efter at udvalgets henvendelse havde været forelagt for kriminalforsorgens anstalter og afdelinger, modtog udvalget fra direktoratet for kriminalforsorgen i januar 1977 en række udtalelser, der var indkommet fra anstalterne og afdelingerne, herunder en af direktoratet udarbejdet sammenfatning af udtalelserne.

Direktoratet for kriminalforsorgen har senere suppleret skrivelser af januar 1977 med skrivelser af april og juni 1981, jfr. herom nedenfor.

Af det modtagne materiale fremgår, at et flertal af anstalterne finder, at der knytter sig en række væsentlige problemer til denne gruppe af indsatte. De problemer, der især gør sig gældende, er af arbejdsmæssig og undervisningsmæssig karakter og manifesterer sig ikke mindst i, at disse indsatte optager meget af personalets tid. Det påpeges endvidere, at risikoen for, at der opstår problemer for denne gruppe, er øget, ligesom der formentlig er en tendens til, at disse indsatte i højere grad end andre grupper af indsatte drilles, udnyttes eller udsættes for mere eller mindre gruppepræget vold (mobning) af de medindsatte.

De anstalter, der i første række har haft problemerne med intelligensdefekte lovovertrædere inde på livet som følge af deres

tidligere funktion som behandlingsanstalter, (f.eks. som ungdomsfængsel), anfører, at man ikke råder over de fornødne ressourcer til at tage sig af dette klientels særlige behov. Der peges eksempelvis på, at en adækvat behandling vil fordre øget lærerbistand, oprettelse af specialafdelinger, beskyttede værksteder, særligt uddannet personale og øget mulighed for samarbejde med det omgivende sociale system, herunder åndssvageforsorgen.

Kriminalforsorgens afdelinger har stort set alle anført, at der er væsentligt større problemer med de intelligensdefekte klienter end med normalgruppen. På den anden side er man i det daglige arbejde også i kontakt med klienter med yderst komplicerede problemer, f.eks. sindslidende, karakterinsufficiente, alkoholskadede, narkotikamisbrugere o.lign., hvorfor man ikke umiddelbart betragter de intelligensdefekte klienters problemer som uløselige og specielt ikke som særegne i forhold til normalgruppens, men derimod nok som hyppigere forekommende og især forstærkede eller forstørrede, idet de ofte ikke bundes i intelligensdefekten som sådan, men i andre sideordnede faktorer (multihandicappede).

I bedømmelsen af kriminalforsorgens muligheder for med rimelig effekt at udøve den forventede støtte- og kontrolforanstaltning skelnes der mellem de omstændigheder, hvorunder de intelligensdefekte modtages i et tilsyn af kriminalforsorgen. Det er således ikke uvæsentligt, om der er forløbet en årrække siden den pågældendes udskrivning af åndssvageforsorgen. Der henvises herunder til de tilfælde, hvor intelligensretarderingens grad ikke kan anses for konstant, men hvor klienten netop er kommet til at fungere bedre bl.a. på grund af de hjælpeforanstaltninger, som åndssvageforsorgen tidligere har ydet ham.

Afdelingernes vurderinger af, hvorvidt et tilsynsforløb med en intelligensdefekt klient har været vellykket, afhænger i høj grad af, om tilsynsvilkåret knytter sig til en betinget dom eller til en prøveløsladelse fra et statsfængsel. Det er opfattelsen, at mulighederne for at støtte og vejlede klienten i en positiv retning er betydeligt bedre, hvor der er tale om en betinget dom, end hvor klienten har skullet igennem en afsoning først.

De intelligensdefekte kriminelle, som kendes i kriminalforsorgens afdelinger, karakteriseres bl.a. ved deres store tillidsfuldhed, men efter mange års institutionsanbringelse er de ubehjælpelige og med ganske utilstrækkelige sociale relationer, ligesom de

er rodløse og ustadige.

Det gennemgående træk er, at kontakten er "klæbende" og tilsynet yderst tidsrøvende, og at der ikke sjældent er særlige vanskeligheder med hensyn til at skaffe et passende opholdssted, et passende arbejde og ikke mindst at fastholde klienten i dette arbejde, ligesom der er tale om en øget indsats med hensyn til administration af indtægter o.lign. Dette sidste gælder også, hvor klienten får udbetalt invalidepension, idet der da er behov for et særligt intensivt samarbejde med den lokale socialforvaltning. Hertil kommer, at klientgruppen i det daglige har et stort behov for hjælp og støtte, og i mange tilfælde er der tale om et forsøg på oplæring i de mest elementære færdigheder.

Det er afdelingernes opfattelse, at recidivrisikoen hos denne gruppe klienter er større end hos andre grupper af lovovertrædere. Man anfører bl.a., at specielt prøveløsladte intelligensdefekte er mere udsatte for kriminelt recidiv, idet kriminaliteten dog almindeligvis betegnes som stereotyp og bagatelagtig.

Flere af afdelingerne finder, at man ikke er i besiddelse af den fornødne indsigt til at tage sig af de intelligensdefekte lovovertrædere, ligesom man generelt finder, at man ikke råder over de fornødne ressourcer til at tage sig af disse klienter. Som manglende ressourcer nævnes bl.a., at man hverken har det fornødne personale eller penge nok til at kunne løse de intelligensdefektes problemer, ligesom man mangler passende anbringelsesmuligheder såvel boligmæssigt, f.eks. i form af familiepleje eller beskyttede boliger, som arbejdsmæssigt i form af beskyttede værksteder, terapiforanstaltninger el.lign.

En væsentlig vanskelighed for afdelingerne er at forklare de intelligensdefekte betydningen af en betinget sanktion og formålet med de forskellige tilsynsforanstaltninger, bl.a. som støttende og kontrollerende elementer i tilsynet. Dette klientels manglende forståelsesevne medvirker til, at processen forløber langsommere og ofte giver anledning til flere og stadige misforståelser, end man kender fra det normale klientel. Det anføres samtidig, at disse besværligheder ofte også skyldes en reel "glemsomhed" hos klienterne. Det understreges derfor bl.a., at tilsynsarbejdet for sådanne klienter bør varetages direkte af afdelingskontorernes faste og heltidsansatte forsorgsmedarbejdere, således at der ikke i disse tilfælde beskikkes honorarlønnede tilsynsførende.

Flere afdelinger nævner, at man trods alt har erfaringer for, at idømte tilsynsforanstaltninger gennem kriminalforsorgen har været af værdi for en del intelligensdefekte klienter, mens de for andre klienter ikke har haft den tilsigtede effekt. Man finder det dog samtidig ønskeligt og ligefrem nødvendigt med en udbygning af et mere formaliseret samarbejde med åndssvageforsorgen, således at der i visse særlige tilfælde skabes mulighed for at trække på denne forsorgs faciliteter, uden at man skal igennem en for indviklet procedure. Der peges endelig på det hensigtsmæssige i at få tilknyttet en eventuel særkonsulent under arbejdsformidlingen.

Ingen af anstalterne - bortset fra Møgelkær - eller afdelingerne har ført statistik eller på et givet tidspunkt foretaget opgørelser over antallet af intelligensdefekte klienter, men man er dog nærmest af den opfattelse, at antallet i de senere år formentlig har været konstant til svagt stigende. For afdelingernes vedkommende synes der i visse geografiske områder at kunne påvises en koncentration af klienter, der tidligere har været inddraget under åndssvageforsorg, og som senere er idømt foranstaltninger under kriminalforsorgen, bl.a. i form af tilsyn, og i disse områder finder man, at antallet af intelligensdefekte kriminelle er steget.

Et flertal af anstalterne og afdelingerne finder, at intelligensdefekte lovovertrædere, og herunder specielt personer tilhørende grænsegruppen, principielt bør behandles som normale under kriminalforsorgen. Det påpeges dog, at dette må forudsætte, at visse nærmere forudsætninger er opfyldt, idet der f.eks. nævnes bedre anstaltsmæssige og/eller efterforsorgsmæssige ressourcer til at behandle disse persongrupper, jfr. de tidligere ovenfor beskrevne synspunkter, samt mulighed for overflytning eller i øvrigt et smidigt samarbejde med åndssvageforsorgen, der samtidig må forudsættes udstyret med de fornødne ressourcer til at kunne indgå i et sådant samarbejde. Endelig peges på muligheden for i højere grad at anvende betingede domme inden for dette område. Det nævnes i denne forbindelse f.eks., at denne særlige gruppe klienter i forvejen har en tendens til at knytte sig til de miljøer, som de har haft forbindelse med. Det er således ikke ukendt, at klienter, der er udskrevet fra åndssvageforsorgen, fortsat knytter sig til tidligere medpatienter. Denne tilknytning erstattes ikke sjældent, hvor der har været tale om afsoning i et statsfængsel, af kontakt med et kriminelt belastet miljø med stor risiko for afsmitning og negativ

påvirkning. Denne tendens ses bl.a. i relation til disse klienters særlige kontaktbehov, og da de især på grund af deres intelligensdefekt ofte er ude af stand til at overskue konsekvenserne af deres handlinger, er de et let bytte for mere erfarne og overlegne kriminelle.

Som en yderligere begrundelse for standpunktet om i højere grad at anvende betingede sanktioner peges bl.a. på, at en placering blandt normale som oftest stemmer med de pågældendes egne ønsker og derfor i visse tilfælde kan virke ansporende i positiv betydning. Ikke sjældent oplever disse klienter det som et fremskridt i deres sociale tilpasning, at de i tilfælde af begået kriminalitet bliver betragtet som normale medborgere og som et fremskridt, at de ikke inddrages eller geninddrages under åndssvageforsorg.

Hvor der er tale om afsoning i statsfængsel, kan arbejdspladserne i en anstalt ofte fungere som beskyttede værksteder og medvirke til en tiltrængt arbejdsoptræning og/eller oplæring. Det påpeges endvidere, at samfundet næppe kan tillade sig - uanset de velvillige og beskyttende hensigter - at skille en gruppe medborgere ud alene på grund af gruppens ringere intelligens, ikke mindst fordi "sorteringen" til gruppen kan hvile på et nok så usikkert grundlag.

En række anstalter og afdelinger anfører i den forbindelse, at spørgsmålet om, hvorvidt en intelligensdefekt lovovertræder skal placeres i kriminalforsorgens regi eller i åndssvageforsorgens, bør afgøres efter en nøje individuel, konkret bedømmelse. En sådan bedømmelse må ske i hver enkelt sag, og indstilling om den mest hensigtsmæssige placering bør ske på grundlag af bl.a. den enkeltes aktuelle sociale situation, hvor der også lægges vægt på kriminalitetens art og omfang. Imidlertid har det i vurderingen også betydning, i hvor lang periode den pågældende har været udskrevet af åndssvageforsorgen, samt hvilke hjælpeforanstaltninger o.lign., kriminalforsorgen mener at kunne tilbyde den pågældende.

På den anden side er der anstalter og afdelinger, der finder, at anbringelsen af personer tilhørende grænsegruppen bør finde sted under åndssvageforsorgen, eventuelt dog som ovenfor anført under konkret hensyntagen til kriminalitetens art og omfang samt med vægt på retssikkerhedsbetragtninger. Det findes endvidere utilrådeligt i strafferetlig henseende at behandle disse grænsegrupper som nor-

male personer. Som begrundelse peges bl.a. på de manglende ressourcer inden for kriminalforsorgen, som gør, at man dårligt er i stand til at tage de nødvendige individuelle hensyn og specielt i store fængselsinstitutioner er i stand til at skabe den fornødne beskyttende og trygge atmosfære, idet man samtidig peger på den nærliggende risiko for udnyttelse eller andre gener i forbindelse med fællesskabet under afsoning i disse anstalter.

I de ovenomtalte skrivelser af april og juni 1981 har direktoratet for kriminalforsorgen givet udtryk for, at det fortsat er direktoratets opfattelse, at intelligensdefekte lovovertrædere i forhold til et normalt fængselsbelæg er svagt stillet med betydelig risiko for udnyttelse, chikanerier eller almindelige drillerier, at der er store vanskeligheder forbundet med at få disse personer til at fungere tilfredsstillende i et miljø uden for en institution, uden en speciel kontakt til tilsynsmyndigheden, samt at der er en nærliggende risiko for inadækvat eller slet ingen behandling på grund af anstalternes og afdelingernes mangel på ekspertise og ressourcer i øvrigt inden for dette område. Det er direktoratets opfattelse, at antallet af denne persongruppe inden for kriminalforsorgen bør søges begrænset mest muligt. Direktoratet har i øvrigt oplyst, at der ikke synes at være sket nogen ændring i antallet af intelligensdefekte lovovertrædere inden for kriminalforsorgen siden direktoratets udtalelse af januar 1977.

KAPITEL VIINORSK OG SVENSK LOVGIVNINGA. Norge.1. De gældende lovregler.a. Reglerne om strafferetlig utilregnelighed.

I den norske straffelovs § 44 bestemmes: "En handling er ikke straffbar, når gjerningsmanden ved dens foretagelse var sinnssyk eller bevisstløs".

Begrebet "sinnssyk" i § 44 omfatter ifølge en forholdsvis lang tradition ikke alene psykoser, men også åndssvaghed i høj grad. For at kunne anses som "åndssvak i høj grad" har man i norsk retspsykiatrisk praksis almindeligvis krævet en intelligenskvotient hos den pågældende på 50 eller derunder, hvilket tidligere var grænsen mellem idioti og de lettere forstandsmangler.

Intelligenstestningen er ikke eneafgørende ved afgørelsen af den pågældendes intelligensmæssige indplacering, jfr. hertil Andersen "Almindelig strafferet", 2. utg. 1974, s. 286, hvor det anføres: "Men dette tall (50) blir ikke slavisk lagt til grunn, avgjørelsen i det enkelte tilfelle blir truffet på grunnlag av en totalbedømmelse av personligheten, hvor vedkommendes karakter og sosiale tilpasningsevne også spiller en rolle." Jfr. i øvrigt det norske straffelovsråds betænkning NOU 1974: 17, s. 45 f og 53 f.

For at retten kan henføre en lovovertræder under § 44 med deraf følgende straffrihed, må den pågældende have været underkastet en mentalobservation. Ved afgørelsen er retten principielt ikke bundet af den retspsykiatriske erklæring. Det medicinske princip, hvorpå § 44 bygger, fører imidlertid i praksis til, at retten følger de sagkyndiges erklæring.

b. Reaktionssystemet overfor intelligensdefekte lovovertrædere.

Sager mod lovovertrædere, der er idioter eller imbecile, afgøres normalt med påtalefrafald. Hvis en åndssvag lovovertræder imidlertid må betragtes som relativt farlig, vil påtalemyndigheden normalt rejse sikrings sag i medfør af straffelovens § 39, nr. 1. Bestemmelsen, der dels angiver de personer, der kan undergives sikring, dels opregner sikringsmidlerne, lyder således:

"Hvis en ellers straffbar handling er foretaget i sinnssykdom eller bevisstløshed eller en straffbar handling er begået i bevisstløshed, som er en følge af selvforskyldt rus (§ 45) eller under en forbigående nedsettelse af bevisstheten eller af en person med mangelfuldt udviklede eller varig svekkede sjelsevner, og der er fare for, at gjerningsmanden på grund af en sådan tilstand atter vil foretage en handling som foran nævnt, kan retten beslutte, at påtalemyndigheden i sikringsøjemed skal

- a) anvise eller forby ham et bestemt opholdssted,
- b) stille ham under opsyn af politiet eller en dertil særlig opnevnt tilsynsmand og pålægge ham at melde sig for politiet eller tilsynsmanden til visse tider,
- c) forby ham at nyte alkoholholdige varer,
- d) anbringe ham i betryggende privat forpleining,
- e) anbringe ham i psykiatrisk sykehus, kursted, pleieanstalt eller sikringsanstalt, såfremt det er adgang til dette efter almindelige forskrifter udfærdiget af Kongen,
- f) holde ham i fængsling forvaring."

Blandt de abnormtilstande, der er nævnt i § 39, har bestemmelsen om "mangelfuldt udviklede eller varig svekkede sjelsevner" størst praktisk betydning. Nævnte karakteristik omfatter bl.a. lovovertrædere, der frembyder en betydelig brist på det intellektuelle område. Som tidligere anført henføres idioterne og en del af de imbecile under begrebet "sinnssyk", der særskilt er nævnt i § 39. Imbecile lovovertrædere, der ikke kan anses som "sinnssyke", vil normalt kunne karakteriseres som personer med "mangelfuldt udviklede sjelsevner". Såfremt lovovertræderen befinder sig højere oppe på intelligensskalaen - er debil eller eventuelt sinke - vil man udover intelligensdefekten kræve defekter i den pågældendes drifts-, følelses- eller viljesliv, for at den pågældende skal kunne betegnes som en person med "mangelfuldt udviklede sjelsevner".

I henhold til en dom til sikring kan der anvendes såvel frie sikringsmidler som sikring i anstalt, og det er ikke sædvanligt, at retten i dommen konkret tager stilling til, hvilke sikringsmidler der skal tages i anvendelse. Dette afgøres af anklagemyndigheden eller justitsministeriet inden for den ramme, der er fastsat i dommen.

"Anstaltssikring" er hjemlet ved § 39, nr. 1 e og f. Sikring

efter nr. 1 f - "fængslig forvaring" anvendes sjældent. Sikringsdømte, der anbringes i anstalt under fængselsvæsenet, vil normalt blive anbragt efter nr. 1 e i "sikringsanstalt". § 39, nr. 1 e, åbner herudover adgang til sikring i institutioner inden for sundheds- eller socialvæsenet. Sikring i "pleieanstalt" omfatter først og fremmest anbringelse i institution under åndssvageforsorgen. Bestemmelsen må imidlertid læses med den reservation, at overlægen ved åndssvageanstalten kan afslå at modtage den sikringsdømte, ligesom han efter en eventuel modtagelse kan bestemme, hvornår den pågældende skal udskrives, den såkaldte asylsuverænitet. Ved udskrivning før længstetidens udløb skal fængselsstyret underrettes, således at man kan have tid til at træffe beslutning om ændring af sikringsmidlet.

En sikringsdom er endvidere relativt tidsubestemt. Retten skal fastsætte en længstetid - normalt indtil 5 år - men kan efter begæring af anklagemyndigheden beslutte, at tiden skal forlænges.

2. Reformforslag.

a. Det norske straffelovråd afgav i oktober 1973 en betænkning om "Strafferettslig utilregnelighet og strafferettslige særreaksjoner" NOU 1974: 17. I betænkningen anføres, at straffelovens § 44 om obligatorisk straffrihed for sindssyge og åndssvage har fungeret tilfredsstillende i praksis, hvorfor der ikke findes at være grundlag for at foreslå en ophævelse af bestemmelsen. Rådet finder det imidlertid utilfredsstillende, at begrebet "sinnsyk" i § 44 ikke blot omfatter den sindssyge, men også den åndssvage lovovertræder. Ordlyden foreslås derfor ændret, således at "ånds-svaghed" direkte nævnes i bestemmelsen.

Efter udkastet får § 44 følgende ordlyd:

"Den som på handlingstiden var alvorlig sinnslidende (sinnsyk) eller psykisk utviklingshemmet i betydelig grad (ånds-svak), straffes ikke. Bot kan likevel ilegges."

Udtrykket "psykisk utviklingshemmet i betydelig grad (ånds-svak)" er tænkt at skulle dække både idiot- og imbecil-gruppen, det vil sige personer med en intelligenskvotient op til ca. 55. I forhold til gældende ret indebærer udkastet således en mindre udvidelse af de åndssvage, der obligatorisk er straffri. De pågældende personer skal dog kunne idømmes bøde. Om straffelovrådets overvejelser vedrørende en revision af § 44 henvises til betænk-

ningen s. 52-54.

I udkastet er endvidere stillet forslag om en fakultativ straffrihedsregel, der bl.a. skal omfatte intelligensdefekte lovovertrædere, der ikke kan henføres under § 44. I udkastets § 45, stk. 1, bestemmes:

"Har gjerningsmannen handlet under sterk bevissthetsforstyrrelse eller i annen dyptgående abnormtilstand, kan retten fritta ham for straff."

Det overlades således til domstolene at afgøre, om straffrihed skal indrømmes en lovovertræder, der på gerningstiden befandt sig i en abnormtilstand, bortset fra de i § 44 nævnte. Ifølge straffelovrådet bør under begrebet "dybtgående abnormtilstand" bl.a. kunne henføres grænsetilstande mod "åndssvakhet". Om disse grænsetilstande anføres:

"I og for seg gjelder dette for hele debilgruppen med IQ-nivå 56-75, når personen foruten visse nedsatte intellektuelle evner har andre hjerneorganiske skader eller personlighetsavvik, som griper avgjørende inn i hans vurderingsevne eller selvkontroll. Oligofrenien vil lettest bli å anse som en dyptgående abnormtilstand, når den ligger i den nedre ende av IQ-skalaen for de debile, og den bør som regel kunne betraktes som sådan innenfor grenseområdet mot imbesillitet (IQ 56-60). Men som anført må ikke IQ-verdien følges slavisk. Det må også legges vekt på, om vedkommende har andre personlighetsavvik i tillegg. En må også ta hensyn til vedkommendes evne til å greie seg i den sosiale sammenheng." Se betænkningen s. 61.

Det foreslås endelig, at straffelovens § 56 om strafnedsættelsesgrunde udvides til også at omfatte tilfælde, hvor gerningsmannen findes strafansvarlig, uagtet han har handlet i en dybtgående abnormtilstand.

b. I forbindelse med forslaget om ændrede regler om straffrihed foreslår straffelovrådet en revision af bestemmelserne om særforanstaltninger. §§ 39 a og b handler om foranstaltninger over for personer, der frifindes for straf efter § 44 eller § 45 på grund af psykisk unormalitet. Der sondres mellem "tiltak i frihet", "institusjonsomsorg" og "institusjonsanbringelse".

Om "tiltak i frihet" bestemmer udkastets § 39 a, nr. 1:

"Den som på grunn av tilstand som nevnt i §§ 44 eller 45 ikke ilegges straff, kan dømmes til å være undergitt tiltak i frihet i inntil 3 år, når dette antas nødvendig for å forebygge nye lovbrudd. Retten kan fastsette, at lovbrøyteren skal gjennomgå psykiatrisk behandling utenfor institusjon, undergis tilsyn, overholde særlige bestemmelser om oppholdssted, avhold

fra alkohol eller andre berusende eller bedøvende midler, eller at han skal undergis andre formålstjenlige tiltak. Forhørsretten kan ved kjennelse treffe vedtak om endring eller innstilling av idømte tiltak."

Såfremt retten ikke finder, at der er behov for at idømme den pågældende sådant "tiltak", skal lovovertræderen frifindes. Det må endvidere bemærkes, at opregningen af "tiltak" ikke er udtømmende.

I visse tilfælde vil der allerede på domstidspunktet være grundlag for at antage, at "tiltak i frihet" ikke vil være tilstrækkelig til at forebygge nye lovovertrædelser. Såfremt lovovertræderen på den anden side ikke hører til blandt de særlig farlige forbrydere (se herom nedenfor), kan særforanstaltningen "institusjonsomsorg" være en passende og tilstrækkelig foranstaltning. I udkastets § 39 a, nr. 2, bestemmes herom:

"Dersom lovbruddets art og lovbrüterens sinnstilstand eller tidligere atferd gir grunn til å anta at tiltak i frihet ikke er tilstrækkelig til å forebygge nye lovbrudd, kan han dømmes til omsorg i institusjon under psykisk helsevern eller andre grener av sosialomsorgen. Slik dom kan også avsies mot en lovbrüter, som er undergitt tiltak etter nr. 1, såfremt hans atferd antas å gjøre det nødvendig med omsorg i institusjon for å forebygge nye lovbrud."

Bestemmelsen medfører en begrænsning i den såkaldte asylsuveræniteten. Dommen innebærer, at institutioner under "sosialomsorgen", herunder "åndssvakeomsorgen", ikke kan afslå at modtage den pågældende. Institutionens lægelige leder kan imidlertid frit bestemme udskrivning, når han finder det hensigtsmæssigt. Sådant udskrivning kan være endelig eller på prøve, eventuelt under forskrift om "tiltak i frihet" efter nr. 1.

Et ophold på institution kan ikke udstrækkes ud over 6 måneder, medmindre der foreligger samtykke fra "kontrolkommissjonene ved de psykiatriske sykehus". Det nævnte maksimum gælder ikke for flere institutionsophold, der er adskilt af en prøveudskrivning. Lovovertræderen kan indklage beslutninger truffet af den lægelige leder for kontrolkommissjonen, hvis afgørelser kan indbringes for domstolene.

Efter udkastets § 39 b, nr. 1, kan der endelig blive tale om at dømme en psykisk afvigende lovovertræder, der har begået grove volds- eller voldsprægede forbrydelser, og som er særlig farlig for andres liv eller legeme, helbred eller frihed, til "institusjonsanbringelse". I bestemmelsen hedder det herom:

"Den som har begått drap eller annen alvorlig voldsforbrytelse, voldtekt eller annen alvorlig sedelighetsforbrytelse, frihetsberøvelse, ran, ildpåsettelse, sprengning, fremsatt alvorlige trusler, begått annen forbrytelse af særlig alvorlig art eller gjort forsøk på en av nevnte forbrytelser, og som på grunn av tilstand som nevnt i §§ 44 eller 45 ikke ilegges straff, kan dømmes til anbringelse i institusjon under psykisk helsevern eller andre grener av sosialomsorgen, når forbrytelsen sammenholdt særlig med lovbryterens sinnstilstand og tidligere atferd gir grunn til å anta, at han er særlig farlig for andres liv, legeme, helse eller frihet. Anbringelse kan også idømmes for forbrytelse av annen art, hvis de øvrige vilkår etter første punktum er oppfylt, og lovbryteren tidligere har begått eller gjort forsøk på forbrytelse som der nevnt."

Bestemmelsen innebærer på samme måte som § 39 a, nr. 2, en begrænsning i asylsuveraniteten. Det er endvidere "kontrollkommissionene ved de psykiatriske sykehus", der i disse tilfælde afgør, om udskrivning (fortrinsvis på prøve) eller genindlæggelse skal ske. Anbringelse på institution er tidsubestemt. En tilbageholdelse i mere end 5 år forudsætter dog samtykke fra kommissionen, hvis afgørelse den domfældte kan indbringe for domstolene.

Betingelserne for dom til "institusjonsanbringelse" har lighed med dem, der efter udkastets § 39 gælder for en af straffelovrådet foreslået tidsubestemt foranstaltning ved navn "forvaring", som kan anvendes over for strafansvarlige lovovertrædere i stedet for tidsbestemt fængselsstraf. Bestemmelsen forudsætter altså, at der ikke statueres straffrihed efter § 44 eller § 45. Den foreslåede foranstaltning svarer i det væsentlige til forvaring efter den danske straffelovs § 70. Ligesom i denne fremhæves et farligheds-kriterium, men de kriminalitetstyper, som kommer i betragtning som grundlag for forvaring, er videre afgrænset end efter den danske § 70. Ligesom i dansk ret er psykisk unormalitet ikke nogen udtrykkelig betingelse for dom til forvaring, men det anføres i § 39, at tiltalte som regel bør undergives retspsykiatrisk undersøgelse forud for dommen. I en dom til forvaring skal fastsættes en længstetid, der ikke må overstige 15 år. Længstetiden kan senere af retten forlænges med indtil 3 år ad gangen. Der kan også fastsættes en mindstetid på indtil 5 år.

Den norske betænkning har endnu ikke givet anledning til fremsættelse af lovforslag om ændring af de under pkt. 1 beskrevne regler.

B. Sverige.

1. De gældende lovregler.

a. Reglerne om straffrihed.

I brottsbalken af 1962, der trådte i kraft i 1965, bestemmes i kapitel 33, § 2:

"För brott som någon begått under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom, må ej tillämpas annan påföljd än överlämnande till särskild vård eller, i fall som angivas i andra stycket, böter eller skydds-tillsyn.

Til böter må dömas, om det finnes ändamålsenligt för at avhålla den tilltalade från fortsatt brottslighet. Skyddstill-syn må ådömas, därest sådan påföljd med hänsyn till omständig-heterna finnes lämpligare än särskild vård, ej må i sådant fall förordnas om behandling varom stadgas i 28 kap. § 3.

Finnes påföljd som här sagts icke böra ådömas, skall den till-talade vara fri från påföljd."

Efter 33:2 kan gerningsmanden således idømmes nærmere angivne sanktioner, såfremt han er kendt skyldig i forbrydelsen, hvilket forudsætter, at de objektive strafbarhedsbetingelser og kravet om forsæt eller uagtsomhed er opfyldt. Er disse betingelser ikke opfyldt, skal den pågældende frifindes.

I 33:2 er "sinnesslöhet" anført som en af de tilstande, der obligatorisk udelukker dom til frihedsstraf. Ordet "sinnesslöhet" fortolkes således, at det omfatter de åndssvage i højere grad, det vil sige idioterne og de imbecile. I svensk retspsykiatrisk praksis sættes grænsen mellem de "sinnesslöa" og de debile på grundlag af I.K. et sted mellem en I.K. på 65 og 75. En persons I.K. er ikke eneafgørende for hans placering i intelligensmæssig henseende, og specielt ikke hvis den pågældende hører til i grænseområdet mellem de "sinnesslöa" og de debile. I sådanne tilfælde vil man lægge nogen vægt på den pågældendes evne til social tilpasning, se herom nærmere i "Kommentar til Brottsbalken III" s. 259.

b. Reaktionssystemet over for psykisk afvigende lovovertrædere.

Ved sanktionsfastsættelsen over for den "sinnesslöa" kan retten efter brottsbalken 33:2 vælge mellem en af følgende 3 sanktioner: 1°) overlämnande till särskild vård, 2°) böter og 3°)

skyddstillsyn.

1°) överlämnande till särskild vård.

Med "särskild vård" sigtes til følgende behandlings- eller forsorgsformer: "vård inom socialtjänsten", "sluten psykiatrisk vård (sjukhusvård)" eller "vård i specialsjukhus för psykiskt utvecklingsstörda" samt "öppen psykiatrisk vård". "Specialsjukhus" er en institution specielt for åndssvage. Den indebærer indlæggelse i medfør af lov af 15. december 1967 "angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda". De nærmere betingelser for rettens indømmelse af sådan behandling, "vård", findes i brottsbalken kap. 31:3. Efter bestemmelsen kræves, at der skal foreligge en "brottslig gärning", at de i loven "angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda" fastsatte betingelser for "vård i specialsjukhus for psykiskt utvecklingsstörda" er opfyldt, at der i en "föreskriven medicinsk utredning" er dokumenteret et behov for en sådan behandling, samt at retten selv finder, at der foreligger et behov for en behandling.

Ifølge loven "angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda" kan en "utvecklingsstörd" person, der er fyldt 15 år, under visse forudsætninger tvangsindlægges for "vård" bl.a. på en institution for åndssvage. For at tvangsindlæggelse kan finde sted, kræves at "vården" findes uomgængelig nødvendig som følge af "utvecklingsstörningen", og at den pågældende på grund af "utvecklingsstörningen"

- "a) är farlig för annans personliga säkerhet eller psykiska hälsa eller för eget liv,
- b) är ur stånd att taga vård om sig själv,
- c) är ur stånd att skydda sig själv mod att bli sexuellt utnyttjad eller
- d) har ett för närboende eller andra grovt störande levnadssätt."

Over for en af 31:3 omfattet person kan domstolene endvidere bestemme tvangsmæssig indlæggelse til "vård på specialsjukhus", når sådan behandling er uomgængelig nødvendig på grund af "utvecklingsstörningen", og den pågældende "till följd av utvecklingsstörningen är farlig för annans egendom eller annat av lagstiftningen skyddat intresse, som icke avses under a)".

Efter 31:3 er det domstolene, der endelig afgør, om den tiltalte har behov for behandling på "specialsjukhus för psykiskt ut-

vecklingsstörda". En sådan afgørelse kan imidlertid ikke træffes i strid med den retspsykiatriske erklæring, hvorimod der intet er til hinder for, at retten vælger en anden reaktion, selv om den medicinske sagkundskab finder, at der hos den tiltalte foreligger behov for behandling på institution for åndssvage.

Medens domstolene således afgør, om indlæggelse skal finde sted, henhører spørgsmålet om behandlingens ophør under særlige "udskrivningsnämnder". Afgørelser om afslag på udskrivning kan indbringes for et centralt nævn.

Når "vård på specialsjukhus för psykiskt utvecklingsstörda" eller "skyddstillsyn" ikke kommer på tale - enten fordi betingelserne ikke er opfyldt, eller fordi behovet ikke er til stede - kan "sinnesslöa" ifølge bestemmelsen idømmes "öppen psykiatrisk vård". Den åbne psykiatriske forsorg består i anvendelse af råd, anvisninger og forskellige andre hjælpeforanstaltninger på frivilligt grundlag, idet der ikke findes tvangsmidler til gennemførelse af denne forsorg. Det antages af samme grund, at domstolene bør være tilbageholdende med at afsige dom til den åbne psykiatriske forsorg, jfr. "Kommentar till Brottsbalken III" s. 238.

2°) Bøde.

I medfør af 33:2 kan "sinnesslöa" lovovertrædere endvidere pålægges bøde, såfremt "det finnes ändamålsenligt för att avhålla den tilltalade från fortsatt brottslighet". Om bøde skal idømmes, må afgøres ud fra specialpræventive synspunkter. Det er endvidere en forudsætning, at strafferammen for den pågældende forbrydelse indeholder bøde, eller at der åbnes mulighed for anvendelse af bøde gennem en strafnedsættelsesgrund, jfr. 33:4.

3°) Skyddstillsyn.

En lovovertræder, der har handlet "under inflytande av ..... sinnesslöhet", kan endelig idømmes "skyddstillsyn". Dom til "skyddstillsyn" indebærer, at den dømte undergives tilsyn - "övervakning" - med adgang til at fastsætte vilkår for domfældtes livsførelse i prøvetiden. Dette svarer til vilkår i en betinget dom efter dansk ret.

Som betingelse for idømmelse af "skyddstillsyn" over for en psykisk abnorm lovovertræder fastsætter 33:2, at denne sanktion "med hänsyn till omständigheterna finnes lämpligare än särskild

vård".

I forbindelse med en gennemgang af reaktionssystemet over for de intelligensdefekte lovovertrædere må det påpeges, at et ikke ubetydeligt antal sager mod abnorme lovovertrædere afgøres med "åttalsunderlåtelse" i medfør af Rättegångsbalkens kap. 20 § 7, punkt 4, hvorefter anklagemyndigheden kan undlade tiltale, "om brottet uppenbarligen begåtts under inflytande av sådan själslig abnormitet, som avses i 33 kap. 2 § i brottsbalken, samt sluten psykiatrisk vård eller vård i vårdhem eller specialsjukhus för psykiskt utvecklingsstörda kommer till stånd utan lagföring och åtal inte är påkallat av särskilda skäl".

2. Reformforslag.

I efteråret 1971 blev der i Sverige nedsat et udvalg, der fik til opgave at overveje spørgsmålet om "påföljder för psykiskt avvikande lagöverträdare m.m.". I direktiverne fra justitsministeriet blev udvalget bl.a. anmodet om at overveje en ophævelse af 33:2, således at også lovovertrædere med udtalte intelligensdefekter i princippet skulle kunne idømmes en hvilken som helst form for sanktion og retsfølge.

Udvalget afgav i april 1977 betænkningen "Psykiskt störda lagöverträdare", SOU 1977:23. Udvalget foreslår, at forbudet i 33:2 mod bl.a. at idømme "psykiskt utvecklingsstörda" (d.v.s. intelligensdefekte) personer visse sanktioner, erstattes af en bestemmelse, der giver anvisning om sanktionsvalget over for den, der er så "psykiskt utvecklingsstörd", at han kan undergives forsorg i medfør af § 35 i omsorgsloven. Efter forslaget bør frihedsberøvende foranstaltninger under kriminalforsorgen således ikke idømmes den, der er så "utvecklingsstörd", at han ifølge omsorgslovens § 35 kan tvangsindlægges på en institution for åndssvage, medmindre dette fremstår som mere hensigtsmæssigt end en anden reaktion. Ved bedømmelsen heraf skal særlig ses på graden af intelligensdefekten, dens indflydelse på forbrydelsen og behovet for behandling.

Forslaget til en ny 33:2 indebærer således i princippet, at "psykiskt utvecklingsstörda" skal kunne idømmes en hvilken som helst form for retsfølge. Udvalget påpeger dog, at intelligensdefekte, der falder ind under det hidtil anvendte begreb "sinneslöa", ikke bør idømmes fængselsstraf eller anden frihedsberøvende

sanktion under kriminalforsorgen. Disse retsfølger bør ifølge udvalget kun kunne komme på tale ved de lette former for intelligensdefekter, og udvalget pointerer, at der også overfor sådanne personer bør udvises stor forsigtighed hermed, idet de intelligensdefekte ofte har svært ved at klare sig i fængselsmiljøet og let bliver udnyttet af de medindsatte. Udvalget finder derfor, at behandling på "specialsjukhus eller vårdhem för psykiskt utvecklingsstörda" normalt vil være den mest passende reaktion over for den intelligensdefekte lovovertræder ved alvorligere forbrydelser. Se betænkningen s. 208 f.

Som en konsekvens af den foreslåede adgang til i medfør af 33:2 at idømme frihedsberøvende sanktioner under kriminalforsorgen foreslår udvalget, at der åbnes adgang til at overføre personer, der er idømt fængsel, til bl.a. "vård på specialsjukhus" eller "vårdhem för psykiskt utvecklingsstörda", såfremt der består et "långvarigt" behov herfor. Beslutningen herom skal træffes af et nævn, blandt hvis medlemmer en skal være psykiater.

Med henblik på for fremtiden at undgå tilfælde, hvor lovovertrædere, der er dømt til anbringelse på "specialsjukhus" eller "vårdhem för psykiskt utvecklingsstörda", udskrives fra institutionen, når en tvangstilbageholdelse ikke er motiveret ud fra et medicinskt synspunkt, men hvor den pågældende fortsat må anses for at være farlig for andre, foreslår udvalget, at det i dommen skal kunne bestemmes, at en endelig udskrivning eller en udskrivning på prøve ikke kan sættes i værk, forinden beslutningen er tiltrådt af det psykiatriske nævn.

Betænkningen har endnu ikke givet anledning til fremsættelse af forslag til ændring af de gældende regler beskrevet foran under 1.

En af regeringen i 1967 nedsat komité ("Omsorgskomitén") med den opgave at udrede spørgsmålene om omsorg for psykisk udviklingshæmmede m.fl. har i en betænkning (SOU 1981:26) foreslået, at Sverige i lighed med Danmark og Norge forsøger at undvære administrative tvangsbestemmelser for psykisk udviklingshæmmede. Komitéen foreslår, at man i de første år efter en sådan lovændring følger udviklingen nøje, hvorfor en eventuel lovgivning bør være en forsøgslovgivning, som foreslås taget op til vurdering efter en 3-års prøveperiode.

Omsorgskomitén foreslår desuden, at udtrykket "sinnesslö"

(åndssvag), som ikke længere anvendes i moderne lovgivning, udgår af "brottsbalken", hvis terminologi bør tilpasses den sociale lovgivning, hvori foreslås anvendt udtrykket "intellektuell funktionsnedsættning". For at § 33, stk. 2, skal kunne anvendes, bør den intellektuelle funktionsnedsættelse være så betydelig, at den giver mulighed for særlig omsorg i henhold til den sociale lovgivning. Det vil sige, at begreberne i straffelovgivningen og den sociale lovgivning ifølge omsorgskomiteén må søges gjort identiske.

KAPITEL VIII

UDVALGETS OVERVEJELSER

Det har under udvalgets drøftelser vist sig, at der på væsentlige punkter er forskelle imellem de standpunkter, et flertal af udvalgets medlemmer (Bækgård, Duysen, Hjorth, Guldager Petersen, Tejsen og Waaben) og et mindretal (Bank-Mikkelsen) indtager. Dette kapitel er opbygget således, at der i afsnit A, s. 72-94, redegøres for udvalgets overvejelser om foranstaltningerne over for åndssvage og andre svagt begavede, og at der i afsnit B, s. 94-102, gøres nogle bemærkninger om behandlingen af åndssvage lovovertrædere. I det omfang mindretallet ikke har kunnet tilslutte sig de under afsnit A og B angivne synspunkter, er det nævnt, at disse støttes af udvalgets flertal eller flertallet. Under afsnit C, s. 102-110, er der nærmere redegjort for mindretallets synspunkter, ligesom mindretallet har afgivet en særskilt udtalelse om begrebet "åndssvaghed". Denne udtalelse er optrykt som bilag 3.

A. Foranstaltningerne over for åndssvage og andre svagt begavede lovovertrædere.

1. Synspunkter vedrørende kommissoriet.

Ifølge kommissoriet skal udvalget overveje de strafferetlige foranstaltninger over for "åndssvage og andre svagt begavede lovovertrædere". Som kommissoriet er udformet, er udvalgets opgave således ikke begrænset til alene at overveje de strafferetlige foranstaltninger over for åndssvage personer. Allerede da udvalget blev nedsat, var der imidlertid almindelig enighed om, at der intet grundlag var for at udvide anvendelsesområdet for en straffrihedsregel, og det var ikke meningen, at udvalget skulle tage spørgsmålet om oprettelse af en særlig forsorg for sinker op til fornyet overvejelse. I den tid, der er forløbet siden udvalgets

nedsættelse, har spørgsmålet om en udvidelse af området for straf-frihed på grund af svag begavelse på ingen måde fået fornyet aktualitet. Udvalget har derfor alene set det som sin opgave at drøfte de grupper af svagtbegavede personer, der er omfattet af straffelovens § 16, nemlig dels de åndssvage, dels de personer, hvis tilstand "ganske må ligestilles med åndssvaghed".

2. Begrebet åndssvaghed.

Der har i tidens løb, bl.a. under den forberedende debat om åndssvage-loven af 1959, været rejst en del kritik af ordet "åndssvag". Mod ordet åndssvag har navnlig været fremført, at det har fået en dårlig klang, og at det af samme grund har fået en stemp-lende virkning for den person, ordet anvendes på. Denne kritik viste sig dog ikke at være til hinder for, at ordet åndssvag ved straffelovsændringen i 1975 blev optaget i § 16, stk. 2, og bibeholdt i § 16, stk. 1. Når man ser på ordets almindelige sproglige anvendelighed, må dette udvalg, hvis opgave det er at overveje den strafferetlige behandling af åndssvage og andre svagt begavede, nå til det resultat, at det ikke er mindre acceptabelt at anvende ordet åndssvag i dag, end det var i 1975. Udvalget har derfor ikke ment at burde genoptage diskussionen om, hvorvidt ordet åndssvag kan accepteres eller bør erstattes med et andet ord til betegnelse for denne persongruppe.

Mere væsentlig end det terminologiske spørgsmål er den kritik, der har været rejst mod anvendeligheden af selve begrebet "åndssvaghed". Mod begrebet er navnlig blevet anført, at det ikke er muligt på tilfredsstillende vis at identificere respektive de-finere gruppen åndssvage.

Retslægerådet har over for udvalget som sin opfattelse tilkendegivet, "at diagnosen oligofreni, i fald de kliniske undersø-gelsesresultater sammenholdes med psykologiske og socialpædagogiske vurderinger, lader sig stille med samme eller større sikkerhed, end hvad tilfældet er for flertallet af lægelige diagnoser", og "at begrebet "åndssvaghed" fortsat egner sig til at danne udgangspunkt for afgrænsningen af en del af straffelovens § 16's område".

De anførte citater er hentet fra retslægerådets skrivelse af 30. oktober 1980 til udvalget (bilag 2). I retslægerådets skri-velse hedder det nærmere:

"Retslægerådet er af den opfattelse, at begrebet "åndssvag-

hed" fortsat egner sig til at danne udgangspunkt for afgrænsningen af en del af straffelovens § 16's område. Denne opfattelse har sin begrundelse i, at rådet i modsætning til, hvad der fra anden side gøres gældende, finder det muligt på tilfredsstillende vis at identificere respektive definere gruppen af "åndssvage". Det er således rådets opfattelse, at der hverken i den hjemlige eller internationale videnskabelige litteratur ses at herske tvivl om, at tilstanden oligofreni utvungent lader sig afgrænse og karakterisere - nemlig som en medfødt eller tidligt erhvervet defekt, i første række af de pågældendes intellektuelle formåen. Oligofreni eller mental retardering defineres således af WHO (1974) som en tilstand med bremset eller ufuldstændig udvikling af forstanden, specielt karakteriseret ved nedsat intelligens af en sådan natur eller grad, at der er behov for lægelig behandling, anden speciel service eller træning. Ligeledes hersker der blandt oligofrenologer enighed om, at tilstanden specielt er kendetegnet ved en forringet evne til at abstrahere og generalisere ud fra mere afgrænsede, konkrete indlæringer og dermed en forringet evne til at overskue en situation, som den pågældende ikke specielt er oplært eller trænet i - en "ny" situation. En konsekvens heraf er blandt andet, at den oligofrene vil have vanskelighed ved at vurdere, hvilke handlinger eller situationer, der kan tænkes at indebære fare for ham selv eller andre.

Endelig ses det ikke at være tvivl underkastet, at den oligofrene tilstand lader sig gradinddele, og at anvendelsen af psykologiske tests er af central betydning ved en sådan graduering. Det må understreges, at man ved anvendelse af sådanne tests - eksempelvis WAIS (Wechslers Adult Intelligence Scale) - på den ene side søger at opnå et tilnærmet kvantitativt udtryk for det kognitive funktionsniveau, på den anden side tilstræber en bredere kvalitativ funktionsbeskrivelse og funktionsanalyse; dette i erkendelse af, at sådanne ikke-intellektuelle funktioner som motivation, vedholdenhed, målrettethed, nysgerrighed, kreativitet m.m. har afgørende betydning, når man ud fra et praktisk socialt synspunkt ønsker at vurdere en persons aktuelle formåen og potentielle muligheder.

Sammenfattende kan det konkluderes, at diagnosen oligofreni, i fald de kliniske undersøgelsesresultater sammenholdes med psykologiske og socialpædagogiske vurderinger, lader sig stille med samme eller større sikkerhed, end hvad tilfældet er for flertallet af lægelige diagnoser.

På grundlag af mange års erfaring kan retslægerrådet konstatere det hensigtsmæssige i, at begrebet åndssvaghed direkte kommer til udtryk i straffeloven. Rådet vil i overensstemmelse med de ovenstående overvejelser tillægge det betydning, at begrebet også fremtidigt explicit finder udtryk i loven."

Udvalgets flertal finder ikke grundlag for at foreslå, at udtrykket "åndssvaghed" udgår af straffelovens § 16. I forbindelse med de følgende bemærkninger herom må tillige henvises til den senere omtale af det hermed sammenhørende spørgsmål om anvendelse af særlige bistandsforanstaltninger i stedet for straf.

Herom bemærkes først, at en sådan ændring ikke finder stærk

støtte i den omstændighed, at udtrykkene "åndssvag" og "åndssvaghed" er udgået af den sociale bistandslovgivning i forbindelse med åndssvage洛vens ophævelse og forsorgens udlægning til amtskommunerne. Der kan være mange gode grunde til, at bistandslovgivningen benytter forholdsvis uskarpe udtryk for de persongrupper, som kommer i betragtning med henblik på opnåelse af særlige bistandsformer. I en strafferetlig sammenhæng er der derimod tale om at angive en grænse mellem strafansvar og straffrihed. Til dette formål må der så vidt muligt benyttes udtryk, som rummer en mere præcis afgrænsning. I straffeloven er det fundet hensigtsmæssigt at benytte udtryk hentet fra det lægelige begrebsapparat, når sådanne udtryk er en hjælp til at angive de grænser for straffriheden, som findes at være de rigtige.

Efter flertallets opfattelse bekræfter retslægerådets ovenfor gengivne udtalelse, at begreberne "åndssvag" og "åndssvaghed" er relativt velafgrænsede og uden større vanskelighed lader sig anvende i de enkelte tilfælde. Den lægelige opfattelse er den samme nu som under forarbejderne til straffelovsændringerne i 1970'erne.

Flertallet finder, at begrebet "åndssvaghed" fortsat er egnet til at bidrage til en afgrænsning af en persongruppe, som på grund af psykisk afvigelse bør kunne fritages for straf. Det er vigtigt at være opmærksom på, at de i straffeloven anvendte betegnelser samtidig udgør en barriere mod anvendelsen af tidsubestemte retsfølger overfor grupper af svagt begavede lovovertrædere, som der er enighed om at holde udenfor reglerne om straffrihed og særforanstaltninger. Hvis udtrykkene "åndssvag" og "åndssvaghed" skulle udelades af straffeloven, ville afgrænsningen overfor sinkegruppen komme til at bero på mindre skarpe kriterier. For at sikre, at den strafferetlige bedømmelse af sinke opretholdes uændret, ville det da i det mindste være nødvendigt at skrive lovmotiver, der bidrog til at klargøre den tilsigtede afgrænsning, og disse motiver ville man vanskeligt kunne skrive uden at anvende udtrykkene åndssvag og sinke.

Det skal tilføjes, at terminologien i straffelovens § 68 uden tvivl bør ændres efter ophævelsen af åndssvage洛ven, således at udtrykket "åndssvageforsorg" og eventuelt tillige "institution for åndssvage" udgår, jfr. herom under afsnit B.

Udvalget har endvidere overvejet, hvorvidt der fortsat er tilstrækkelig anledning til i straffelovens § 16, stk. 2, ved si-

den af de åndssvage i lettere grad også at nævne personer, der befandt sig i "en tilstand, som ganske må ligestilles med åndssvaghed". De nævnte med åndssvaghed ligestillede tilstande kom ind i straffeloven i 1975 samtidig med begrebet åndssvaghed i lettere grad. Straffelovens terminologi kom herved til at svare til den, der blev anvendt i åndssvage-loven af 1959. Allerede før ændringen af straffeloven var der i 1960'erne blevet afsagt domme, hvor personer var idømt foranstaltninger for åndssvage under hensyn til, at deres tilstand var betegnet som ligestillet med åndssvaghed. Efter ophævelsen af åndssvage-loven kan man rejse det spørgsmål, om der fortsat er tilstrækkelig grund til at opretholde tilføjelsen i straffelovens § 16, stk. 2, om de med åndssvaghed ligestillede tilstande.

Retslægerådet har i sin ovennævnte skrivelse til udvalget erklæret, at rådet vil finde det hensigtsmæssigt, at de "ligestillede tilstande" fortsat nævnes i loven. Retslægerådet har i den forbindelse bl.a. anført:

"Derimod har begrebet efter rådets opfattelse vist sig hensigtsmæssigt som betegnelse for enkelttilfælde, som i deres livsløb har vist, at deres intelligens og hele psykiske struktur er så ringe udviklet, at de - omend intelligenskvotienten ligger over den almindelige grænse (75) - ikke har formået at klare sig i samfundet, og som følgelig har været i behov for Åndssvageforsorgens hjælpeforanstaltninger.

Begrebet "ligestillet med åndssvaghed" har således vist sig nyttigt, for så vidt som det har medvirket til at flytte tyngdepunktet fra intelligenskvotienten til en vurdering af personens totale funktion. Retslægerådet må understrege, at indførelsen af begrebet "ligestillet med åndssvaghed" ikke betyder, at åndssvagegrænsen generelt er lagt højere op, men alene, at der er åbnet mulighed for, at Åndssvageforsorgens hjælpeforanstaltninger kan bringes i anvendelse over for enkelttilfælde med et ganske specielt behov. Retslægerådet kan ikke anbefale, at "ligestillet" anvendes til at få kriminelle sinker inddraget under åndssvageforsorg, men kan på den anden side heller ikke finde det rimeligt, at mangelfuldt udviklede personer, der fungerer som åndssvage, undergives fængselsstraf i et miljø, hvor de ikke kan hævde sig".

Fra retspraksis kan fortsat påvises tilfælde, hvor bestemmelsen om de ligestillede tilstande har fundet anvendelse. Blandt de domme til foranstaltninger for åndssvage fra 1975 og 1976, som udvalget fik indberettet fra statsadvokaterne, jfr. kapitel V, afsnit B, angik en del personer, der intellektuelt var placeret i grænseområdet mellem åndssvaghed og sinkestadiet. I en af sagerne blev den pågældende af retslægerådet bedømt til at være åndssvag i

lettere grad eller i en tilstand, der ganske måtte ligestilles hermed. Ved dommen blev den pågældende henført under straffelovens § 16, stk. 2, og dømt til at inddrages under åndssvageforsorg. Domfældte var en årrække tidligere blevet dømt til anbringelse på institution for åndssvage, hvilken foranstaltning var blevet endeligt ophævet i 1971. Såvel forud som efter denne dom var tiltalte flere gange blevet idømt ubetingede frihedsstraffe. I Ugeskrift for Retsvæsen (U 1979.404) er endvidere offentliggjort en Vestre landsretsdøm, hvor det om den domfældte, der intellektuelt var placeret i grænseområdet mellem åndssvaghed og sinkestadiet, anføres i dommens præmisser, at han på gerningstidspunktet befandt sig i en tilstand af åndssvaghed i lettere grad eller i en tilstand, som ganske må ligestilles hermed, hvorfor handlingen var straffri i medfør af straffelovens § 16, stk. 2.

På baggrund af den stærkt reducerede anvendelse af § 16, stk. 2, kan det formentlig fastslås, at den praktiske betydning af tilføjelsen om de med åndssvaghed ligestillede tilstande er meget ringe. På den anden side må man efter det foran anførte regne med, at bestemmelsen ikke er helt uden praktisk betydning. Det kan fortsat være hensigtsmæssigt og ubetænkeligt at anvende § 16, stk. 2, og § 68 i tilfælde, hvor tiltaltes tilstand findes at være placeret i grænseområdet mellem åndssvaghed og sinkestadiet, og hvor sagens oplysninger taler klart for, at anvendelsen af særlige bistandsforanstaltninger vil være den bedste løsning. Opretholdelsen af bestemmelsen kan måske også modvirke eventuelle tendenser til, at afgrænsningen af de tilstande, der kan betegnes som åndssvaghed, forskydes i tilfælde, hvor diagnosen frembyder betydelig tvivl. Under hensyn til det anførte har udvalgets flertal ikke fundet tilstrækkeligt grundlag for at foreslå bestemmelsen om de med åndssvaghed ligestillede tilstande ophævet.

3. Reaktionen over for åndssvage og andre svagt begavede lovovertrædere.

Der har i udvalget været enighed om, at overvejelserne om eventuelle ændringer i reaktionerne over for åndssvage lovovertrædere alene bør vedrøre de lettere åndssvage, hvorimod der ikke er grundlag for principielle ændringer, for så vidt angår de i højere grad åndssvage. Det forekommer yderst sjældent, at personer, der er åndssvage i højere grad, tiltales for lovovertrædelser. I reglen

har de siden ung alder modtaget en eller anden form for bistand, og en nødvendig og passende forsorg er blevet etableret uden retsvæsenets mellemkomst. I det omfang, de begår kriminalitet, sker der i øvrigt ofte ikke anmeldelse herom, og hvor anmeldelse sker, ordnes sagerne ofte med frafald af tiltale.

Som anført foran under kapitel II bygger diagnosen åndssvaghed i lettere grad på en vurdering af totalpsyken og ikke alene på en intelligensstestning, som kun er et af de momenter, der indgår i vurderingen.

De lettere åndssvage er socialt set en sårbar gruppe i samfundet. De har med deres nedsatte intelligens og deraf følgende mindre skoleuddannelse begrænset erfaring i samfundslivets funktioner og har derfor svært ved at have rede på, hvad der er lovligt og ulovligt. De har gennemgående større behov for støtte end befolkningen som helhed.

De lettere åndssvage, der begår kriminelle handlinger, lider desuden ikke sjældent af psykiske afvigelser af karakterologisk art, der i forening med intelligensdefekten bevirker mere eller mindre svære sociale tilpasningsproblemer.

I betænkningen om de strafferetlige særforanstaltninger (betænkning 667/1972) anførte straffelovrådet, at de lettere åndssvage kun i sjældne undtagelsestilfælde bør idømmes frihedsstraf. Rådet tog ikke stilling til, om der var anledning til at ændre praksis over for personer, der var placeret i grænseområdet mellem åndssvaghed og sinkestadiet, idet rådet fandt, at dette spørgsmål måtte afvente nærværende udvalgs arbejde. Rådet gav dog udtryk for, at det ikke fandt anledning til at anbefale, at sådanne personer dømmes til åndssvageforsorg i videre omfang end hidtil.

Sammenslutningen af socialledere inden for den da eksisterende åndssvageforsorg (sociallederkollegiet) har i en redegørelse af 26. april 1979, der er optrykt som bilag 8, gjort gældende, at der ikke i lovgivningen bør være særregler på grund af et handicap, herunder åndssvaghed, og at kriminelle åndssvage ikke gennem strafferetlige sanktioner bør placeres på institutioner for personer med vidtgående fysiske eller psykiske handicap. Det anføres blandt andet i redegørelsen, at

"socialisering eller resocialisering af kriminelle åndssvage (svagt begavede lovovertrædere) bør bevares i statsligt regi, eventuelt ved etablering af regionale resocialiseringsinstitutioner i et snævert samarbejde mellem kriminalforsorgen og amtskommunernes specialrådgivning, jfr. bistandslovens

§ 29, hvorved og hvorigennem man kan sikre sig udnyttelse af de eksisterende institutioners ressourcer inden for amtskommunerne, jfr. i øvrigt kollegiets udtalelse i skrivelse af 28. august 1978, side 5.

For så vidt angår svagtbegavede lovovertrædere, der på grund af lovovertrædelsens karakter er hjemfalden til en relativ streng fængselsstraf, bør man, under hensyn til de erfaringer, man har opnået indtil i dag, gennem systematisk social optræning og social behandling søge frem til etablering af særlige afdelinger inden for fængselsvæsenet i samarbejde med kriminalforsorgen og socialforsorgen."

Redegørelsen konkluderer således:

- 1) "Åndssvageforsorgens døgninstitutioner vil ikke fremover være egnede til at modtage kriminelle åndssvage, men der bør i statsligt regie etableres særlige resocialiseringsafdelinger med et udvidet og snævert samarbejde med det sociale bistands-system.
- 2) Enhver strafferetslig sanktion bør være tidsbestemt.
- 3) Der er her behov for en væsentlig holdningsændring fra såvel anklagemyndighed som retssystemet, samt et udvidet og koordineret samarbejde mellem de implicerede ressortministerier - et område, der i dag er et uopdyrket land.
- 4) Erklæringer og udtalelser i forbindelse med straffesager skal udarbejdes i et tværfagligt team, der giver forslag til eventuelle sanktioner."

Udvalgets synspunkter til de af sociallederkollegiet rejste spørgsmål vil fremgå af det følgende. Her skal alene bemærkes, at socialledernes anbefaling af at anvende det almindelige strafferetlige system, kombineret med anvendelse af de eksisterende institutioners ressourcer inden for amtskommunerne, synes at pege på straffelovens § 49, stk. 2. Efter denne bestemmelse er der mulighed for, at personer, der er idømt frihedsstraf, kan overføres til egnet hjem eller institution til særlig pleje eller forsorg til fortsat afsoning af resten af straffetiden, hvis det findes hensigtsmæssigt på grund af domfældtes alder, helbredstilstand eller andre særlige omstændigheder.

Imidlertid er anvendelsen af denne ordning i hvert fald efter flertallets opfattelse klart utilfredsstillende, når det gælder åndssvage lovovertrædere, bl.a. fordi det ville betyde, at idømmelse af almindelige straf ville blive udgangspunktet, og at overførsel kun kunne ske, når både den domfældte og vedkommende forsorgsmyndighed samtykkede deri.

Tilsvarende betragtninger, som er gjort gældende af sociallederkollegiet, er anført af mindretallet nedenfor i afsnit C.

Udvalgets flertal er af den opfattelse, at særforanstaltninger som udgangspunkt bør træde i stedet for straf, såfremt en samlet vurdering af alle oplysninger har ført til diagnosen åndssvaghed i lettere grad. Herfor taler ikke blot, at de svagt begavede har svært ved at gøre sig gældende blandt bedre begavede, men især at det sociale bistandssystem i modsætning til kriminalforsorgen allerede har et brugbart behandlingsapparat til såvel intern som ekstern forsorg. Det sociale bistandssystem råder både over lukkede og åbne afdelinger og desuden pensionater, plejehjem, ungdomsskoler, beskyttede værksteder m.m. Der eksisterer endvidere et godt udviklet samarbejde mellem læger, pædagoger og socialrådgivere og som grundlag for det hele et veluddannet omsorgspersonale. Kriminalforsorgen råder ikke over tilsvarende ressourcer. En adækvat behandling af de lettere åndssvage på kriminalforsorgens anstalter vil fordre øget lærerbistand, oprettelse af specialafdelinger, beskyttede værksteder, særligt uddannet personale og øget mulighed for samarbejde med det omgivende sociale system. Kriminalforsorgens afdelinger råder heller ikke over det fornødne personale eller tilstrækkelige midler til at kunne løse de intelligensdefektes problemer, ligesom der mangler passende anbringelsesmuligheder såvel boligmæssigt som arbejdsmæssigt.

Ved den mindre alvorlige kriminalitet vil en foranstaltning i form af tilsyn eventuelt i forening med bestemmelse om, at den pågældende skal underkaste sig en eller anden form for forsorg, være en passende foranstaltning. Visse sager om mindre lovovertrædelser, f.eks. overtrædelse af færdselsloven, vil det dog ikke være urimeligt at afgøre med bøde, betinget dom eller en kort ubetinget frihedsstraf. Betinget dom eller en kortvarig ubetinget frihedsstraf bør navnlig komme på tale, hvor den pågældende fungerer på lige fod med andre i arbejdsmæssig og social henseende. Intelligensdefekten kan i øvrigt bidrage til, at betinget dom bør vælges i tilfælde, hvor udfaldet ellers ville være blevet en ubetinget frihedsstraf. Begrundelsen for, at det sædvanlige reaktionsmønster bør følges i disse grupper af tilfælde, er en antagelse af, at normalsanktionen - bøde, betinget dom, kortvarig frihedsstraf - er specialpræventivt ligeså virkningsfuld som en særforanstaltning, der ofte vil blive oplevet som uforholdsmæssig ved overtrædelser af denne karakter. Hertil kommer, at det generelt set må antages at være mindre betænkeligt at anvende frihedsstraf over for lettere ånds-

svage, når straffen er kortvarig. Til støtte for at følge det normale reaktionsmønster i disse sager kan yderligere anføres, at dette som oftest vil stemme med den pågældendes egne ønsker og derfor i visse tilfælde kan virke ansporende i positiv betydning.

Når antallet af domme til foranstaltninger har været faldende i 1970'erne, kan en del af forklaringen herpå søges i, at betingede domme, bøder og kortvarige frihedsstraffe formentlig i stigende omfang er blevet anvendt over for åndssvage i lettere grad og personer i grænseområdet mellem åndssvaghed og sinkestadiet i tilfælde, hvor det har drejet sig om mindre alvorlig kriminalitet. Den skete udvikling kan efter udvalgets opfattelse ikke give grundlag for betænkeligheder.

Ved alvorligere kriminalitet, særlig hvis der er tale om voldspræget kriminalitet, bør der i almindelighed vælges en foranstaltning, der i det mindste i starten åbner adgang for en frihedsberøvelse, d.v.s. at anbringe og tilbageholde den pågældende på en institution i behandlingsøjemed. I enkelte tilfælde, hvor lovovertræderen intelligensmæssigt er placeret i den øvre del af åndssvageområdet, bør frihedsstraf kunne komme på tale, hvis den pågældendes behov for behandling bedst vil kunne tilgodeses af kriminalforsorgen. I betragtning af, at de svagtbegavede ofte har svært ved at klare sig i fængselsmiljøet og let bliver udnyttet af de medindsatte, bør der imidlertid udvises stor forsigtighed og tilbageholdenhed hermed. Det kan videre af og til forekomme, at en åndssvag, der tillige er psykotisk, bedst anbringes på psykiatrisk hospital. I almindelighed vil dog en anbringelse på en institution beregnet for åndssvage være den mest formålstjenlige foranstaltning for en lettere åndssvag, der har begået en alvorligere lovovertrædelse. Dette gælder også i de tilfælde, hvor den pågældende er psykotisk. Om foranstaltningen skal lyde på forsorg, eventuelt med adgang til at anbringe den pågældende på institution, eller bør lyde på institution (åben eller lukket) må afgøres ud fra, hvad der i det enkelte tilfælde findes mest formålstjenligt. Der må herved tages hensyn til lovovertræderens behov for særskilt tilsyn i form af høj personaletæthed, sikkerhedsforanstaltninger og resocialiserende foranstaltninger og de muligheder, der er for at tilgode disse behov på de eksisterende institutioner.

4. Bør foranstaltninger over for de lettere åndssvage tidsmaksimeres?

a. Tidligere synspunkter om tidsubestemthed og tidsmaksimering.

Ved ændringen af straffeloven i 1973 blev de relativt tidsubestemte sanktioner ungdomsfængsel, arbejds hus, sikkerhedsforvaring og helbredelsesanstalt for drankere ophævet. Endvidere blev den tidsubestemte retsfølge forvaring ophævet i sin daværende form. I stedet indførtes en tidsubestemt retsfølge - forvaring - der kun kan anvendes, når den er påkrævet til forebyggelse af nærliggende fare for andres liv, legeme, helbred eller frihed, og kun i forbindelse med domfældelse for visse nærmere angivne grovere forbrydelser, herunder f.eks. drab, røveri, voldtægt og brandstiftelse. Ændringen betød, at forvaring ikke længere kan anvendes over for berigelsesforbrydere og andre lovovertrædere, der ikke udtrykkeligt er omfattet af straffelovens § 70.

Straffelovsændringen fremkom, efter at der gennem en årrække var blevet rettet en stærk offentlig kritik mod de helt eller delvis tidsubestemte sanktioner. Kritikken rettede sig især imod, at opholdstidens længde i visse tilfælde blev ude af proportion med den begåede lovovertrædelse, samt at tidsubestemtheden var en betydelig psykisk belastning for den domfældte og nærmest i sig selv en ekstra "straf". Det blev endvidere fremført, at behandlingsresultaterne ikke kunne retfærdiggøre anvendelsen af de tidsubestemte sanktioner. Der blev i den forbindelse peget på, at de tidsubestemte sanktioner ikke sammenlignet med tidsbestemte straffe kunne fremvise bedre resultater i form af færre tilbagefald til ny kriminalitet efter løsladelsen.

Lovændringen i 1973 byggede på straffelovrådets betænkning om de strafferetlige særforanstaltninger (betænkning 667/1972). I betænkningen behandlede straffelovrådet, udover de ovennævnte tidsubestemte sanktioner, endvidere de tidsubestemte foranstaltninger over for sindssyge og åndssvage lovovertrædere. Medens straffelovrådet i det væsentlige kunne tilslutte sig kritikken af de tidsubestemte sanktioner ungdomsfængsel, arbejds hus, sikkerhedsforvaring og helbredelsesanstalt for drankere og tildels forvaring, fandt straffelovrådet ikke grundlag for en tilsvarende kritik af de tidsubestemte foranstaltninger over for sindssyge og åndssvage. Det var

straffelovrådets opfattelse, at anvendelsen af tidsubestemte foranstaltninger over for sindssyge og åndssvage stemmer bedst med de forebyggende og behandlingsmæssige retningslinier, der i øvrigt følges over for disse persongrupper. Straffelovrådet fandt derfor ikke, at der var grundlag for at indføre nogen tidsbegrænsning af foranstaltningerne over for sindssyge og åndssvage, når der i øvrigt i fornødent omfang var sikret mulighed for at få rejst spørgsmål om ændring eller ophævelse af de trufne foranstaltninger. Straffelovrådet stillede i den forbindelse bl.a. forslag om, at den dømte selv fik adgang til at rejse dette spørgsmål. Forslaget blev gennemført ved lovændringen i 1973, jfr. straffelovens § 72. Straffelovrådet undlod dog, under henvisning til at nærværende udvalg overvejede de strafferetlige foranstaltninger over for åndssvage, at gå ind på en nærmere diskussion af den kritik, der er fremført imod, at foranstaltninger over for åndssvage lovovertrædere er tidsubestemte.

b. Oplysninger om praksis.

Som anført i kapitel I var en af de væsentligste årsager til, at udvalget blev nedsat, at bestyrelsen for statens åndssvageforsorg mente at kunne konstatere, at et antal personer - formentlig i størrelsesordenen 12 - 15 personer - der var dømt til institution for åndssvage og anbragt på Rødbygård, var "fejlanbragte" forstået således, at de intelligens- og funktionsmæssigt ikke eller i hvert fald ikke længere hørte under de persongrupper, hvis forsorg åndssvageforsorgen var sat til at varetage.

For at få belyst, hvilke personer det er, der dømmes ind under forsorgen, foranstaltede udvalget den under kapitel V, A, omtalte undersøgelse. Undersøgelsen viste bl.a., at domstiden, d.v.s. den tid de pågældende havde været under åndssvageforsorgen i henhold til en dom, kunne være af en betragtelig længde.

Da undersøgelsen byggede på materiale fra første halvdel af 1970'erne, indhentede udvalget senere hos statsadvokaterne oplysninger om de domme, der i 1975 og 1976 var blevet afsagt til åndssvageforsorg og institution for åndssvage, jfr. kapitel V, B. Som anført i kapitel V tyder disse oplysninger på, at de ekstremt lange forsorgstider i henhold til en dom ikke længere forekommer eller i hvert fald ikke forekommer så hyppigt som tidligere. Flere fak-

torer må antages at have været medvirkende hertil. Socialstyrelsen udførte således igennem 1970'erne i sammenhæng med de almindelige bestræbelser på at nedbringe antallet af personer på institutionerne og på i øvrigt at normalisere de åndssvages hverdag en stor indsats for også at nedbringe antallet af personer, der var dømt til forsorg eller institution, ved at foranledige sagerne indbragt for domstolene til ændring eller ophævelse af foranstaltningerne. Statsadvokaterne har endvidere siden 1950'erne fulgt den praksis, at de en passende tid efter dommen og derefter med mellemrum forhører sig hos forsorgsmyndighederne, om der er grundlag for at ændre eller ophæve en foranstaltning, for herigennem at undgå, at nogen foranstaltning ikke skulle blive taget op til overvejelse efter rimelige tidsterminer. Hertil kommer, at behandlerne op gennem 1970'erne nok blev mere opmærksomme på tidsproblematikken ved foranstaltningerne, end de tidligere havde været. Disse omstændigheder har, sammen med den adgang, der ved ændringen af straffeloven i 1973 blev indført for den dømte til selv at rejse spørgsmålet om ændring eller ophævelse af foranstaltningen, bevirket et drastisk fald i antallet af personer, der er under forsorg i henhold til en dom. I 1968 var ialt 438 personer dømt ind under for sorgen, heraf 96 til institution for åndssvage og 342 til åndssvageforsorg. I 1978 var det samlede antal faldet til 125 personer, hvoraf 25 var dømt til institution for åndssvage og 100 til åndssvageforsorg. I 1981 var det samlede antal yderligere faldet til 85 personer, hvoraf 24 var dømt til institution for åndssvage og 61 til åndssvageforsorg.

Medvirkende til dette fald i antallet af dømte under for sorgen har endvidere været det stadige fald i antallet af domme til institution for åndssvage og åndssvageforsorg, der kan konstateres gennem 1970'erne og i øvrigt også gennem sidste halvdel af 1960'erne. Medens der i 1962 blev afsagt 32 domme til institution for åndssvage og 42 domme til åndssvageforsorg, blev der henholdsvis i 1968 og 1978 afsagt 13 og 6 domme til institution for åndssvage og 36 og 10 domme til åndssvageforsorg.

Faldet i antallet af personer, der er blevet idømt foranstaltninger på grund af deres intelligenshandicap, kan uden tvivl i første række tilskrives den udvikling af åndssvagefor sorgen, der fandt sted, især efter at åndssvage loven af 1959 var trådt i kraft.

I stedet for en mere eller mindre passiv institutionalisering

af åndssvage personer blev målet at yde forsorgstilbud til disse personer på linie med andre forsorgstilbud. Målet var ikke blot passiv pleje og pasning, men en aktiv behandling ikke mindst på det undervisningsmæssige område med henblik på at give de åndssvage en så normal tilværelse som muligt. Forsorgstilbudenes forbedrede kvalitet medførte, at så godt som alle, der havde behov for service, blev registreret, og at de efterhånden fik mere adækvat hjælp og støtte. Den skoleundervisning, som allerede i 1950'erne blev tilbudt de i lettere grad åndssvage, blev således i løbet af 1960'erne og 1970'erne et tilbud til alle åndssvage.

Der foreligger ikke for udvalget dokumentation for, at undervisning og oplæring af de åndssvage har betydet mindre kriminalitet blandt dem. Det er nærliggende at antage, at systematisk skoleundervisning, som ifølge 1959-loven kunne fortsætte til elevens 21. år, suppleret med revaliderings- eller valideringsindsatser, herunder med beskæftigelsestilbud på beskyttede virksomheder o. lign., har haft en virkning, som har betydet færre lovovertrædere i denne gruppe. Ikke-underviste unge mennesker, der ikke modtager tilbud om arbejde og beskæftigelse, eller som placeres på institutioner eller i enkeltpladser uden væsentlig social støtte, vil generelt set begå flere ulovligheder end personer, der med en undervisningsbaggrund har et dagligt arbejde.

Det bør også nævnes, at åndssvage fra 1965 fik mulighed for at oppebære invalidepension. Det er af forsorgen oplyst, at man har erfaring for, at tildeling af invalidepension formindsker risikoen for specielt berigelsesforbrydelser.

Disse økonomiske muligheder, sammenholdt med forsorgens almindelige udvikling i retning af at anbringe så få klienter som muligt på institution, har betydet, at langt flere åndssvage nu bor ude i samfundet med deraf følgende større muligheder for at begå ulovligheder. Dette forhold har imidlertid ikke forøget den registrerede kriminalitet.

Af andre momenter, der må antages at have øvet indflydelse på faldet i antallet af domme til foranstaltninger for åndssvage, kan nævnes, at der gennem 1970'erne har været en større tilbøjelighed end tidligere til at give påtalefrafald efter bekendtgørelse nr. 300 af 26. juni 1972 § 2, nr. 2 og 3, således at dom til åndssvageforsorg ikke er blevet aktuel. Nedgangen i antallet af domme til forsorg hænger uden tvivl også sammen med den alminde-

lige nedkriminalisering, der har fundet sted i de senere år, herunder den udvidede anvendelse af straffelovens § 287, der bevirker, at mindre alvorlige berigelsesforbrydelser afgøres efter denne bestemmelse, uden at spørgsmålet om personens psykiske tilstand undersøges nærmere, eller, hvis åndssvagheden er erkendt, tillægges betydning. Hertil kommer, at betinget dom nok har fået et lidt større anvendelsesområde end tidligere over for personer, der er placeret i grænseområdet mellem sinkestadiet og åndssvaghed i lettere grad.

Udviklingen i praksis viser således, at antallet af personer, der idømmes foranstaltninger efter § 68 på grund af deres åndssvaghed, har været stadigt faldende, og at det i dag kun drejer sig om et lille antal personer, der årligt idømmes sådanne foranstaltninger. Forsorgens udlægning til amtskommunerne kan næppe forventes at ville bevirke væsentlige ændringer i denne retstilstand. Det må endvidere lægges til grund, at varigheden af de idømte foranstaltninger er nede på acceptable længder.

c. Udvalgets overvejelser om tidsmaksimering.

1° Kritikken af de tidsubestemte foranstaltninger.

Da udvalget blev nedsat, var et af punkterne i kritikken af de strafferetlige foranstaltninger over for åndssvage lovovertrædere, at disse foranstaltninger er tidsubestemte. Denne kritik er også nogle gange blevet fremført, efter at tidsubestemtheden blev opretholdt ved ændringerne i straffeloven i 1973 og 1975. Udvalget vil i det følgende tage stilling til kritikken og omtale nogle muligheder for ændring af de gældende regler, særlig ved indførelse af en form for tidsmaksimering.

Til støtte for indførelse af tidsmaksimering af foranstaltninger over for åndssvage er i første række blevet henvist til, at disse foranstaltninger har haft en tendens til tidsmæssigt at strække sig ud over varigheden af den straf, som ellers måtte forventes idømt for den eller de begåede lovovertrædelser. Der sker herved et brud på det proportionalitetshensyn, som anses for væsentligt i strafferetten, og der fremkommer en ulighed i sanktionsanvendelsen, som går ud over nogle af de åndssvage lovovertrædere. Ligesom det var tilfældet med hensyn til de nu ophævede særforanstaltninger, henvises der til, at tidsubestemtheden er en

psykisk belastning for de domfældte, og at behandlingsorienterede retsfølger ikke generelt set er mere effektive med henblik på forebyggelse af tilbagefald end frihedsstraffe og betingede domme.

Mere specielt er det blevet nævnt, at de lange domstider, der i hvert fald tidligere har kunnet konstateres, til dels kan tænkes forklaret med, at der under forsorgstiden har foreligget en kriminalitet, der har været kendt af behandlerne, men ikke af anklagemyndigheden. Efter denne antagelse har behandlerne ikke anmeldt sådan kriminalitet til politiet, men de har på den anden side tillagt den betydning ved overvejelser over, om der skal afgives indstilling om ændring eller ophævelse af den idømte foranstaltning. Den af behandlerne kendte kriminalitet får således den virkning at forlænge varigheden af den idømte foranstaltning. Det er fremhævet, at det er retssikkerhedsmæssigt betænkeligt, at afgørelsen af, om nye lovovertrædelser er begået, og hvilke konsekvenser de bør få, således kan tænkes at ligge hos behandlerne i stedet for hos domstolene. De her berørte spørgsmål omtales nærmere nedenfor.

2° Retslægerådets synspunkter.

Udvalget har stillet retslægerådet det spørgsmål, om der efter rådets opfattelse er omstændigheder, der taler imod at indføre en tidsbegrænsning af henholdsvis domme til åndssvageforsorg og domme til anbringelse i institution for åndssvage. Rådet blev i den forbindelse spurgt, hvorledes man i relation til åndssvaghed vurderer den i straffelovens § 69, stk. 2, indeholdte ordning med hensyn til fastsættelse af en længstetid for frihedsberøvende foranstaltninger.

Herom har retslægerådet i sin ovennævnte skrivelse til udvalget anført:

"Til grund for sine overvejelser af dette problem har rådet lagt sin opfattelse af åndssvaghed som en fra normen afvigende tilstand, der - ikke hvad de pågældendes faktiske formåen - men hvad deres begrænsede potentielle muligheder angår, må anses for værende permanent til stede. Tilstanden er behandlelig under anvendelse af mange behandlingsmetoder, hvoraf de fleste ikke-lægelige, men "helbredelse" kan ikke forventes.

Behandlingens mål, der er optimal social tilpasning, set både fra individets og samfundets synspunkter, kan ikke tænkes nået ved en tidsbegrænset foranstaltning. Tænkes en tidsramme på 1 år (eventuelt 1½ år) som i straffelovens § 69, stk. 2, anvendt, er det næppe muligt for behandlere at nå at oprette en meningsfuld, bæredygtig kontakt med den åndssvage, der da mest sandsynligt umiddelbart vil opfatte foranstaltningens repressive komponenter. Karakteristisk for tilstanden åndssvaghed er blandt andet individets mangelfulde evne til at fastholde ind-

lærte og tilsyneladende integrerede sociale normer. Den tålmodige og i forholdet til det enkelte individ korrekte pædagogiske holdning må antages at være det væsentlige element i al behandling af (bistand til) åndssvage. Tiltrædes dette synspunkt, virker tidsbegrænsning af domme af nævnte type som noget u hensigtsmæssigt, medmindre man forudsætter, at gruppen kriminelle åndssvage har en ganske speciel sammensætning og specielle behov, der da måtte være lettere og hurtigere at opfylde end de ikke-kriminelle åndssvages behov for bistand. Rådet har gennem sin virksomhed erfaring for, at det i mange tilfælde er lykkedes Åndssvageforsorgen at opbygge et sådant tillidsforhold til den åndssvage, at en idømt foranstaltning kan ophæves, og den fornødne bistand ydes frivilligt, men man iagttager, som det måtte forventes, en betydelig tidsmæssig spredning. Som tidligere antydet vil 1 år næppe i et rimeligt antal tilfælde vise sig tilstrækkeligt, hvis man tilsigter at yde den åndssvage bistand af varig betydning. Efter rådets opfattelse vil en snæver tidsbegrænsning af sådanne foranstaltninger reducere dem til det overvågende kontrollerende niveau, som meget vel kan have retssikkerhedsmæssig betydning på kort, men næppe på længere sigt".

Fra retslægerådets skrivelse skal endvidere anføres nogle betragtninger, der i første række sigter på spørgsmålet om at underkaste åndssvage fængselsstraf, men som også angår det foran nævnte spørgsmål om tidsmaksimering:

"Rådet er bekendt med det synspunkt, der fra visse sider i overensstemmelse med det såkaldte "normaliseringsprincip" gøres gældende over for kriminelle åndssvage, nemlig at sådanne også på dette punkt bør have ret til at blive behandlet som andre borgere.

Til dette nødes retslægerådet at gøre gældende, at ligeret - ud fra lægelig opfattelse og tradition - er ensbetydende med lige ret til at modtage den behandling respektive at blive underkastet sådanne foranstaltninger, som for den enkelte, ud fra hans individuelle forudsætninger, må anses for mest hensigtsmæssige og humane. Det er således fremmed for en lægelig tankegang at lægge et princip eller en ideologi til grund for afgørelsen af, hvilke foranstaltninger - de være sig af behandlingsmæssig, anbringelsesmæssig eller retlig art - der bør træffes over for en person, uden at hensyn tages til dennes individuelle forudsætninger.

Eksempelvis må således anbringelse af åndssvage i arresthuse, fængsler eller i psykiatriske hospitaler eller afdelinger erfaringsmæssigt i mange tilfælde betegnes som både u hensigtsmæssige og inhumane foranstaltninger i kraft af, at disse institutioner - såvel i henseende til stedets indretning og personalets uddannelse som til arten af det øvrige indsatte eller indlagte klientel - stiller krav, som den åndssvage ikke har forudsætninger for at imødekomme".

3° Flertallets overvejelser.

Flertallet går ind for, at de nugældende bestemmelser i §§ 16 og 68 opretholdes uændrede (bortset fra de nedenfor s. 101 nævnte

redaktionelle ændringer).

Som baggrund for flertallets bemærkninger herom skal det først fremhæves, at der ikke synes at være nogen stor afstand mellem flertallets og mindretallets synspunkter med hensyn til særforanstaltninger over for åndssvage. Det hedder ganske vist i mindretallets udtalelse, at "alle tidsubestemte sanktioner bør ophæves", og at de åndssvage ikke findes at "udgøre en sådan særlig gruppe, hvis forhold skulle nødvendiggøre tidsubestemte foranstaltninger". Imidlertid fremgår det af mindretallets forslag, at det ikke går ud på at indføre en ordning, hvorefter de åndssvage (d.v.s. de personer, som af retslægerådet og af flertallet betegnes som åndssvage) generelt skal dømmes til frihedsstraf eller pålægges betinget dom eller bøde. Efter mindretallets forslag skal åndssvaghed være omfattet af ordlyden af § 69, hvilket skal præciseres i motiverne til en lovændring, og der vil derfor kunne idømmes tidsubestemte foranstaltninger af de typer, som er nævnt i § 68, 2.punktum. Dette gælder for det første de i højere grad åndssvage lovovertrædere, som efter mindretallets forslag skal holdes uden for § 16, stk. 1. Men "også nogle personer, der i dag omfattes af § 16, stk. 2, kan i det konkrete tilfælde findes at være strafuegnede". Om den sidstnævnte gruppe hedder det, at en gennemførelse af mindretallets synspunkter "vil blive en kodificering af gældende domspraksis".

Forskellen mellem flertallets og mindretallets synspunkter vil herefter navnlig vise sig på to punkter.

For det første foreslår flertallet, i modsætning til mindretallet, at begrebet "åndssvaghed" fortsat nævnes i straffeloven.

For det andet vil den omhandlede persongruppe efter mindretallets forslag blive undergivet den i § 69, stk. 2, nævnte tidsbegrænsning med hensyn til ophold i institution, medens flertallet finder det rigtigst fortsat at anvende § 68, der ikke foreskriver en sådan tidsmaksimering.

I mindretallets udtalelse hedder det: "For ikke-institutionsforanstaltninger sikrer § 72, at bl.a. den dømte selv kan rejse spørgsmål om domsændring, hvilket er en acceptabel ordning". Denne bemærkning, i forbindelse med mindretallets forslag om anvendelse af § 69, opfattes af flertallet således, at mindretallet ikke stiller forslag om en tidsmæssig maksimering af den samlede forsorgstid, indbefattende den tid, der tilbringes under tilsyn eller lignende uden for institution. Flertallet har bl.a. af den grund ikke

fundet anledning til at gå nærmere ind på en ordning, der afviger fra § 69, stk. 2, ved specielt for de åndssvages vedkommende at foreskrive en tidsmaksimering af den samlede forsorgstid. Flertallet finder det klart, at der ikke på dommens tid bør fastsættes længstetider for den forsorg, som udøves i frie former.

For så vidt angår spørgsmålet om tidsmaksimering af frihedsberøvelse må det tages i betragtning, at der ikke gennem § 69, stk. 2, sættes absolutte og bindende tidsgrænser. Den længstetid, der fastsættes af retten kan "i almindelighed" ikke overstige 1 år, og retten kan "under særlige omstændigheder" ved senere kendelse fastsætte en ny længstetid. Spørgsmålet er, om det med henblik på åndssvage lovovertrædere er en hensigtsmæssig ordning, at der ved dommen fastsættes en længstetid for institutionsmæssig behandling - "i almindelighed" ikke over 1 år - og at forlængelse kun kan finde sted "under særlige omstændigheder".

Flertallet må først på ny fremhæve, at det forekommer mest hensigtsmæssigt, at åndssvaghed ligesom sindssygdom er udtrykkelig nævnt i straffeloven. Det vil være et tilbageskridt, hvis den straf-feretlige stilling til denne persongruppe alene skal finde udtryk i lovmotiver til § 69, således som mindretallet foreslår. Flertallet har bl.a. peget på risikoen for, at flere personer fra sinkegruppen vil blive inddraget under de tidsubestemte forsorgsforanstaltninger. Flertallet finder det fortsat rigtigst, at straffelovens § 16 dels fremhæver åndssvaghed i højere grad, dels angiver det udgangspunkt for bedømmelsen af åndssvaghed i lettere grad, at tilstanden bevirker straffrihed, medmindre særlige omstændigheder taler for at pålægge straf.

Hvis placeringen af åndssvaghed i § 16 opretholdes, vil tidsmaksimering af frihedsberøvelse forudsætte, at der indføres en undtagelse fra den nugældende regel i § 68, der omfatter alle § 16-tilfælde. Såfremt forholdene stærkt talte for en sådan tidsmaksimering, måtte man acceptere denne lovtekniske komplikation som ville gøre opbygningen af §§ 68 og 69 mindre klar. Det kunne også overvejes at lade åndssvaghed udgå af § 16 og placere den i § 69, som da måtte ændres væsentligt. Det er imidlertid flertallets opfattelse, at der ikke er tilstrækkelig grund til at indføre denne tidsmaksimering af frihedsberøvelse overfor åndssvage lovovertrædere. I tilslutning til retslægerådet mener flertallet, at der ikke bør fastsættes tidsfrister for gennemførelse af det lægelige og for-

sorgsmæssige behandlingsarbejde over for åndssvage. En regel om tidsmaksimering indebærer også den risiko, at foranstaltningen får et pønalt præg. Det er ønskeligt at undgå, at der i praksis sker en sammenblanding af behandlingsmæssige og strafmæssige synspunkter, bl.a. i betragtning af, at åndssvage lovovertrædere anbringes i de samme institutioner som ikke-kriminelle åndssvage, hvorfor det bør markeres så lidt som muligt, at visse personer forvares og behandles som kriminelle.

Det her anførte betyder ikke, at der i sager mod åndssvage lovovertrædere kan ses bort fra, om der er rimelige proportioner mellem den begåede kriminalitet og varigheden af den institutionsanbringelse, der bliver resultatet af en domfældelse. Flertallet mener at kunne lægge til grund, at der i hidtidig praksis undertiden er lagt for ringe vægt på sådanne proportionalitetssynspunkter. Efter flertallets opfattelse bør dette hensyn imidlertid ikke imødekommes ved indførelse af tidsmaksimering af frihedsberøvelse i medfør af § 69, stk. 2. Som ovenfor nævnt giver denne bestemmelse heller ikke nogen afgørende sikkerhed i så henseende, idet retten dels kan fastsætte en længstetid på mere end 1 år, dels kan fastsætte en ny længstetid ved en senere ny forelæggelse af sagen.

Den fornødne sikkerhed mod en urimelig eller på anden måde uheldig opretholdelse af forsorgsforanstaltninger ligger efter flertallets opfattelse i reglerne om adgang til senere domstolsprøvelse efter § 72. Det følger heraf, at spørgsmålet om ændring eller ophævelse af foranstaltninger til enhver tid kan forelægges retten efter begæring af anklagemyndigheden, forsorgens ledelse, bistandsværgen eller den dømte selv. Bestemmelserne herom er fælles for alle de i §§ 68 og 69 nævnte grupper af psykisk afvigende lovovertrædere og for personer dømt til forvaring efter § 70. Adgangen for den dømte til selv at rejse spørgsmålet blev indført i 1973, og ved samme lejlighed blev bistandsværgens stilling styrket, jfr. § 71.

Statsadvokaterne har som tidligere omtalt udviklet en praksis, hvorefter de med mellemrum forhører sig hos forsorgsmyndighederne, om der er grundlag for at ændre eller ophæve foranstaltninger. Socialministeriet har endvidere i cirkulære af 29. juni 1979 indskærpet forsorgsmyndighederne at have opmærksomheden henledt på, at opholdet for personer, der har ophold på institutioner i henhold til dom eller kendelse, ikke udstrækkes ud over, hvad formålet med opholdet kræver. Flertallet finder, at den etablerede

ordning i det store og hele har virket efter sin hensigt og på rimelig måde varetaget de dømtes retssikkerhed. Man vil dog ikke afvise, at der er forekommet en vis træghed med hensyn til at få indbragt foranstaltninger idømt åndssvage for domstolene til ændring eller ophævelse. Der henvises herom til det foran s. 51 ff anførte om domme til foranstaltninger over for åndssvage afsagt i 1975 og 1976.

Udvalget har overvejet, om der er anledning til at indføre en regel, hvorefter retten i den oprindelige dom eller ved senere kendelse i medfør af § 72 skal eller kan fastsætte en tidsfrist, inden for hvilken spørgsmålet om ændring eller ophævelse af foranstaltninger skal forelægges til afgørelse i medfør af § 72. En sådan bestemmelse i dom eller kendelse ville indebære en påmindelse til de personer, der er involveret i behandlingen af den dømte, om at der senest ved udløbet af den fastsatte frist skal tages stilling til sagen. Dette kan tænkes at virke som en yderligere tilskyndelse til dem, der forestår behandlingsarbejdet.

Såfremt en bestemmelse om tidsfrister for sagens fornyede forelæggelse ikke udtrykkelig begrænses til åndssvage og hermed lige-stillede lovovertrædere, vil den også omfatte de øvrige i §§ 68-70 nævnte persongrupper. Det ligger uden for udvalgets kommissorium at tage stilling til reglerne om disse persongrupper, af hvilke navnlig de sindssyge udgør en betydelig større gruppe end de domfældte åndssvage. Flertallet har derfor måttet begrænse sig til at overveje, om der kan anføres forhold, der specielt for de åndssvages vedkommende taler for at indføre den nævnte regel om fornyet forelæggelse for retten. Man er opmærksom på, at behandlingen af de åndssvage har karakter af en stabiliserende behandling, der bl.a. typisk rummer forskellige oplærings- og træningsforanstaltninger, og at behandlingen derfor gennemgående er mere tidskrævende end behandlingen af de sindssyge, over for hvem der ofte på kortere tid, bl.a. ved medikamentel behandling, kan opnås sådanne resultater, at en opretholdelse af foranstaltningen ikke længere er indiceret fra et behandlingssynspunkt. Synspunktet er dog af meget generel og forenklende karakter og kan efter flertallets opfattelse næppe bære, at der i denne relation gøres en forskel mellem åndssvage lovovertrædere og de øvrige af §§ 68-70 omfattede persongrupper. Man må bl.a. være opmærksom på, at dom til forvaring efter § 70 typisk vil føre til frihedsberøvelser af forholdsvis lang varighed.

Under hensyn til den udvikling, der har kunnet konstateres i retspraksis vedrørende åndssvage lovovertrædere, finder flertallet det berettiget at vente, at de nugældende regler i § 72 vil give tilstrækkelig sikkerhed for en domstolskontrol med opretholdelsen af de idømte foranstaltninger. Der kan næppe bortses fra en risiko for, at en af domstolen fastsat frist for sagens fornyede forelæggelse vil bevirke et mindre incitament til at søge sagen forelagt for retten på et tidligere tidspunkt.

I forbindelse med referatet af kritikken af de tidsubestemte foranstaltninger nævnte udvalget ovenfor under 1° den betydning, som det kan tænkes at have, at forsorgsmyndighederne undertiden har kendskab til, men ikke anmelder, nye lovovertrædelser begået af institutionsanbragte åndssvage. Udvalget er bekendt med, at der i et vist omfang ikke foretages anmeldelse af kriminalitet begået af åndssvage, der opholder sig på institution. Hvilket omfang, en sådan "skjult" kriminalitet rent faktisk har, lader sig næppe nærmere oplyse. Når anmeldelse ikke foretages, kan dette i første række tænkes at hænge sammen med, at en handling, der i straffelovens forstand er kriminel, ikke altid af personale eller offer opfattes som kriminel og derfor heller ikke anmeldes som sådan. Men selv om handlingen omfattes som kriminel, kan det tænkes, at anmeldelse ikke sker ud fra en forventning om, at anklagemyndigheden formentlig vil frafalde påtale under hensyn til, at den pågældende allerede er idømt en foranstaltning, eller at sagen, hvis den skulle gå til retten, vil resultere i en dom til opretholdelse af den allerede idømte foranstaltning. Hertil kommer, at en straffesag kan betyde et afbræk i behandlingen af den åndssvage, hvilket behandlerne kan være interesseret i at undgå.

Efter det overfor udvalget oplyste må det antages, at specielt en del tilfælde af vold mod personale ikke bliver anmeldt til politiet. I stedet søger man på institutionen gennem samtaler med de implicerede at finde frem til baggrunden for den udøvede vold, som normalt må betragtes som en reaktion fra den åndssvage på en situation eller tilstand, han ikke kunne klare. Ved andre typer af kriminalitet, således først og fremmest ildspåsættelse, indgives derimod normalt politianmeldelse. Også i de tilfælde, hvor der ikke indgives politianmeldelse, foretages en indførsel i den pågældendes journal om det passerede. Sådanne notitser bliver efter det oplyste ikke tillagt nogen større betydning i en ud-

skrivningssituation, såfremt de blot er af nogen alder. Såfremt forholdet tillægges betydning, når institutionen skal afgive en udtalelse til brug for anklagemyndighedens overvejelse af, om en foranstaltning skal ændres eller ophæves, bliver der efter det oplyste gjort opmærksom på forholdet og dets betydning for institutionens stillingtagen til spørgsmålet.

Det er muligt, at det kunne være hensigtsmæssigt, at amtskommunerne i samarbejde med anklagemyndigheden overvejede at fastsætte fælles retningslinier for, hvornår lovovertrædelser begået af institutionsanbragte åndssvage bør anmeldes til politiet, samt hvilken betydning forsorgsmyndighederne bør tillægge en ikke anmeldt lovovertrædelse f.eks. i en udskrivningssituation. Herved ville man sikkert kunne tilvejebringe en mere ensartet praksis over hele landet, der i øvrigt også kunne være af betydning for det langt større antal åndssvage, der er anbragt på institution på administrativt grundlag uden dom.

Det må herved tages i betragtning, at en meget betydelig del af den kriminalitet, der begås af institutionsanbragte åndssvage, og som anmeldes til politiet, aldrig når frem til påkendelse i retten, selv om det bevismæssige grundlag herfor er til stede, typisk fordi der foreligger tilståelse. Skønnes det, at gerningsmanden ikke kan forventes idømt anden foranstaltning end den allerede idømte, vil en indbringelse af sagen for retten ikke tjene noget formål, og sådanne tilfælde vil derfor oftest blive afgjort med, at rigsadvokaten frafalder tiltale i medfør af retsplejelovens § 723, stk. 2. Det må dog påpeges, at en anmeldelse - og en eventuel tiltale - i visse tilfælde kan indebære en gavnlig indskærpelse over for den åndssvage om, at den omstændighed, at han er dømt til åndssvageforsorg eller til institution for åndssvage, ikke er ensbetydende med, at han upåtalet kan begå nye lovovertrædelser.

B. Nogle spørgsmål om behandling af åndssvage lovovertrædere.

Som der nærmere er redegjort for i afsnit A, er det opfattelsen hos et flertal af udvalgets medlemmer, at åndssvage fortsat principielt bør være straffrie, og at eventuelle foranstaltninger bør iværksættes i overensstemmelse med reglerne i straffelovens § 68.

I dette afsnit gøres der nogle bemærkninger om det nærmere

indhold af sådanne foranstaltninger, særligt under hensyntagen til den ændring af forsorgen for de åndssvage, som er sket med udlægningen til kommunerne pr. 1. januar 1980. Endvidere indeholder afsnittet nogle bemærkninger om undersøgelsen og anbringelsen af åndssvage, mens straffesagen verserer.

1. Straffelovens regler indeholder ikke en hjemmel, der umiddelbart forpligter de sociale myndigheder til at modtage sigtede og domfældte på institutioner for personer med vidtgående fysiske eller psykiske handicap. Imidlertid bestemmer § 6 i lov nr. 257 af 8. juni 1978 om udlægning af åndssvageforsorgen og den øvrige særforborg m.v. (udlægningsloven), at de sociale myndigheder er forpligtet til at modtage og føre tilsyn med

- a) personer, der efter retskendelse skal underkastes mentalundersøgelse,
- b) personer, der i henhold til dom eller kendelse skal anbringes i institution for åndssvage eller undergives åndssvageforsorg, og
- c) personer, der som vilkår for tiltalefrafald eller prøveløsladelse skal anbringes i institution for åndssvage eller undergives åndssvageforsorg.

2. Socialministeriets bekendtgørelse nr. 567 af 21. december 1979 indeholder nærmere regler om den forannævnte modtagepligt for de sociale institutioner.

Amtskommunerne er herefter forpligtet til at modtage åndssvage lovovertrædere på deres døgninstitutioner i overensstemmelse med dom eller kendelse herom. Hvis amtskommunen ikke selv har en egnet døgninstitution, herunder lukket institution til modtagelse af voksne lovovertrædere, påhviler modtagepligten den amtskommune, hvori den institution, der hidtil har modtaget lovovertrædere fra området, er beliggende. Hvis hensynet til en institutionsdømts behandling og til retssikkerheden ikke kan tilgodeses ved anden anbringelse, påhviler det Storstrøms amtskommune at modtage den pågældende på Rødbygård.

3. Formelt er der således ingen tvivl om, at amtskommunerne er forpligtet til at modtage åndssvage lovovertrædere. Heri ligger også en forpligtelse til at sikre, at en person, der er dømt til institutionsanbringelse, modtages og forbliver i institutionen.

Derimod ligger der i en dom til institution principielt ingen forpligtelse til at anbringe den pågældende i en lukket institution eller afdeling, medmindre dette udtrykkeligt er fastsat i dommen, jfr. herved U.1980.882(H). Bortset fra sådanne undtagelsestilfælde er det således de sociale myndigheder, der ud fra behandlingsmæssige og retssikkerhedsmæssige hensyn bestemmer, hvorledes anbringelsen skal ske, jfr. socialministeriets bekendtgørelse nr. 567 af 21. december 1979.

4. De praktiske muligheder for at anbringe og fastholde åndssvage lovovertrædere, der er dømt til institutionsanbringelse, synes efter det for udvalget oplyste i visse tilfælde at volde vanskeligheder. Tidligere var der i de fleste institutioner for åndssvage lukkede afdelinger, som blandt andet blev anvendt til institutionsdømte. I de senere år er imidlertid de fleste fysisk sikrede afdelinger blevet nedlagt eller i hvert fald væsentlig indskrænket, således at der i de fleste amtskommuner ikke længere findes egentlig lukkede afdelinger. Denne udvikling har sammenhæng med den udvikling, der er sket i det socialpædagogiske arbejde med de åndssvage, der nu principielt er frivillig, og hvor tvangsmidler kun må anvendes i et yderst begrænset omfang i nødretilsvarende situationer. Herom kan i øvrigt henvises til socialministeriets bekendtgørelse nr. 568 af 21. december 1979.

Samtidig med denne ændring i holdningen til anvendelse af tvangsmidler overfor personer, der administrativt modtager bistand, er der som tidligere nævnt i de senere år sket et betydeligt fald i antallet af åndssvage lovovertrædere dømt til institution eller forsorg, hvilket ligeledes må antages at have bidraget til udviklingen i retning af færre pladser i lukkede afdelinger.

5. Der kan i denne forbindelse være anledning til at gøre opmærksom på, at der i den kommende tid muligvis på ny kan ske en stigning i antallet af åndssvage, der dømmes til institution eller forsorg.

Dette kan i givet fald blandt andet hænge sammen med den tidligere omtalte ophævelse pr. 1. januar 1980 af muligheden for administrativt bestemt inddragelse og tilbageholdelse på institution eller under forsorg. Uden denne mulighed er det nærliggende at tænke sig, at politiet og anklagemyndigheden er noget mere tilbageholdende

med blot at "tilbageføre" en åndssvag lovovertræder til forsorgsmyndighederne uden at gennemføre en straf til dom. Også andre omstændigheder kan virke i samme retning, f.eks. en større tilbøjelighed til at anmelde lovovertrædelser begået af åndssvage til politiet, blandt andet fordi forsorgens bestræbelser for i øget omfang at integrere de åndssvage i det øvrige samfund måske i nogen grad placerer dem i omgivelser, der er mindre tolerante overfor afvigende adfærd.

Det er dog endnu ikke muligt at vurdere, om der faktisk er ved at ske en væsentlig større anvendelse af dom til institution og forsorg.

6. Det er anklagemyndighedens tilkendegivne standpunkt, at man kun i undtagelsestilfælde direkte vil søge en åndssvag lovovertræder dømt til lukket afdeling, jfr. rigsadvokatens udtalelser i den forannævnte højesteretssag U. 1980. 882. I øvrigt er en dom til institution ikke til hinder for, at den pågældende anbringes i en åben institution.

Imidlertid har der efter oplysning fra rigsadvokaten i den seneste tid foreligget flere tilfælde, hvor de sociale myndigheder synes at have haft formelle eller praktiske vanskeligheder ved at effektuere en dom til institution på en måde, som kan tilgodese hensynet til retssikkerheden. Blandt de problemer, der er refereret for udvalget, kan således nævnes, at der i enkelte tilfælde går flere måneder, inden en dømt person anbringes i institution, at anbringelsen sker under så frie forhold, at der reelt ingen tilsyn- og kontrolmuligheder findes, at en institutionsdømt midlertidigt hjemsendes til egen lejlighed uden samtykke fra anklagemyndigheden, og at lovovertrædelser begået efter dommen ikke synes at kunne tages i betragtning ved afgørelse af spørgsmålet om overførelse til Rødbygårds lukkede afdeling, medmindre disse nye lovovertrædelser strafforfølges til dom.

Hertil kommer, at der ligeledes synes at have været betydelig usikkerhed blandt de sociale myndigheder, blandt andet om indbyrdes kompetence, om adgangen til at tillade udgang og andre friheder for institutionsdømte og om de forpligtelser, en dom til forsorg indebærer for forsorgsmyndighederne. Det nævnte kompetenceproblem er dog nu midlertidigt løst ved socialstyrelsens skrivelse af 18. november 1981 til samtlige amtskommuner samt Københavns og Frederiks-

berg kommuner, der på en række punkter ændrer kompetencereglerne i justitsministeriets cirkulære af 15. november 1977 om meddelelse af friheder m.v. til personer, der er dømt til anbringelse i institution for åndssvage. Den endelige løsning, af problemet beror på forhandlinger mellem socialministeriet og justitsministeriet.

7. Udvalget ser sig ikke i stand til direkte at tage stilling til en række af de forannævnte problemer, som i et vist omfang har berøret på overgangsvanskeligheder i forbindelse med forsorgens udlægning, og hvis løsning i øvrigt kræver nærmere forhandling mellem de implicerede myndigheder. Man kan alene understrege følgende generelle principper for behandlingen af dømte åndssvage lovovertrædere:

a) En dom til institution forudsætter, at den dømte straks efter endelig dom anbringes i en institution, hvor der er mulighed for at fastholde den pågældende. Om dette nødvendiggør anbringelse under særligt sikrede forhold i lukket afdeling, eller om anbringelse under mere frie forhold er forsvarlig, afgøres af de sociale myndigheder efter en konkret vurdering, hvori både behandlingsmæssige og retssikkerhedsmæssige hensyn indgår.

b) Der bør være mulighed for senere overførsel til lukket afdeling, hvis der viser sig behov derfor, f.eks. på grund af ny kriminalitet eller andet misbrug.

c) Orlov, ferie og andre tilfælde af ukontrollerede ophold uden for institutionen bør afgøres af de sociale myndigheder efter forud fastsatte retningslinier udfærdiget af - eller efter forhandling med - justitsministeriet eller rigsadvokaten. Friheder, der ikke er omfattet af sådanne generelle regler, bør i det konkrete tilfælde godkendes af anklagemyndigheden. Kompetenceforholdene inden for det sociale system bør præciseres.

d) Undtagelsesvis kan det som nævnt forekomme, at anklagemyndigheden af sikkerhedsmæssige hensyn finder det påkrævet at nedlægge påstand om anbringelse i særlig sikret afdeling eller institution. Ved en sådan dom kan overførsel til anden institutionsform kun ske ved ændring af dommen efter reglerne i straffelovens § 72. Det er udvalgets opfattelse, at denne løsning bør reserveres de ganske få tilfælde, hvor kriminaliteten har været af særlig farlig karakter, og hvor risikoen for ny farlig kriminalitet er særlig nærliggende.

Imidlertid må det betones, at det behov, der fra det strafferetlige system (politi, anklagemyndighed og domstole) kan føles for at anvende denne domsform, i nogen grad afhænger af den praksis, de sociale myndigheder i øvrigt anlægger med hensyn til visitering til de forskellige institutionsformer efter en dom til institution. Hvis anklagemyndighed og domstolene får den opfattelse, at retssikkerhedsmæssige hensyn ikke i tilstrækkelig grad tilgodeses af de sociale myndigheder ved valget af institutionsform efter dommen, vil der let opstå en tendens til at sikre sig på forhånd ved udtrykkelig bestemmelse i dommen, hvilket formentlig i almindelighed ikke kan være i forsorgsmyndighedernes interesse.

e) En dom til åndssvageforsorg indebar under den indtil 1. januar 1980 gældende lovgivning ret og pligt for den dømte til at modtage den bistand og følge de anvisninger, herunder også tvangsmæssige foranstaltninger, som forsorgslovgivningen hjemlede. Der var således mulighed for at bestemme hans opholdssted og eventuelt (midlertidigt) anbringe ham på en institution, f.eks. med henblik på udarbejdelse af et egentligt forsorgsprogram for ham.

Efter at de administrative tvangsregler er bortfaldet i forbindelse med forsorgens udlægning til amtskommunerne, kan en dom til forsorg ikke længere antages at indeholde disse muligheder. Også bortset herfra kan det forekomme tvivlsomt, hvad en dom til åndssvageforsorg under det gældende administrative system indebærer både for den dømte og for forsorgens myndigheder.

Udvalget kan derfor anbefale, at der ved fremtidige "forsorgsdomme" udtrykkelig tages stilling til, hvilke forpligtelser der pålægges den dømte i forhold til forsorgens myndigheder, f.eks. om tilsyn, ophold og arbejde, lægelig behandling, alkoholistbehandling o.s.v. Hvis der som led i forsorgsarbejdet skønnes at være (eller kunne blive) behov for en midlertidig institutionsanbringelse, bør dette udtrykkelig hjemles i dommen. Der henvises herom i øvrigt til afsnit A, pkt. 3, hvor der nærmere er redegjort for de hensyn, som må være afgørende for sanktionsvalget, samt til pkt. 9 nedenfor om tilvejebringelse af de fornødne oplysninger før afgørelsen.

Der bør formentlig af rigsadvokaten udarbejdes nærmere retningslinier om de påstande, der fra anklagemyndighedens side bør nedlægges under sager mod åndssvage lovovertrædere.

8. Som anført foran indeholder udlægningsloven i § 6 en forplig-

telse til på forsorgens institutioner at modtage personer, der efter retskendelse skal underkastes mentalundersøgelse. Selv om det ikke udtrykkeligt er anført i loven, antages dette også at gælde anbringelse i stedet for varetægtsfængsling (fængslingsurrogat), jfr. bekendtgørelse nr. 567 af 21. december 1979 § 2, nr. 1. Skal anbringelsen ske på lukket institution kræves retskendelse herom, jfr. bekendtgørelsens § 7, der forudsætter, at erklæring forinden indhentes fra amtskommunens social- og sundhedsudvalg.

Udvalget har for så vidt ikke bemærkninger til disse regler, men skal alene pege på, at anbringelse på institution som fængslingsurrogat adskillige steder støder på vanskeligheder, da mange amtskommuner er uden lukkede afdelinger og derfor ikke altid vil være i stand til at sikre sigtedes tilstedeværelse. Det må forekomme utilfredsstillende, hvis åndssvage varetægtsfængslede af denne grund må anbringes i arresthuse, hvor personalet normalt vil være ude af stand til at tage hensyn til det særlige handicap.

9. Endelig skal udvalget gøre enkelte bemærkninger om tilvejebringelsen og indholdet af det materiale om den åndssvage sigtedes personlige forhold, som skal danne grundlag for anklagemyndighedens og rettens vurdering af sanktionsspørgsmålet.

Der må nødvendigvis foreligge lægelige udtalelser, eventuelt i form af en mentalerklæring, om den sigtede som grundlag for rettens afgørelse af, om han er straffri efter straffelovens § 16. Det vil være naturligt, at sådanne undersøgelser så vidt muligt foretages af psykiatere, der er tilknyttet eller har et nært kendskab til forsorgen for åndssvage. Der bør foreligge en erklæring fra retslægerådet i hvert fald i de tilfælde, hvor der er spørgsmål om dom til institution.

Endvidere bør der indhentes en udtalelse fra amtskommunens social- og sundhedsudvalg med en redegørelse for de forsorgsmæssige muligheder og med forslag til de foranstaltninger, som kan anbefales gennemført, jfr. herved bemærkningerne foran om indholdet af dommen.

Det er væsentligt for udvalget at fremhæve, at de lægelige og sociale undersøgelser og udtalelser i videst mulig omfang bør udføres i et samarbejde mellem de pågældende instanser. Særligt for så vidt angår spørgsmålet om valget af de foranstaltninger, som kan komme på tale, er dette samspil mellem lægelig og socialpædagogisk

ekspertise af største betydning.

10. Udvalget har i dette afsnit fremdraget nogle problemer med hensyn til behandlingen i og uden for institution af åndssvage lovovertrædere, fortrinsvis problemer, der har direkte sammenhæng med, at to forskellige offentligretlige regelsæt og systemer - det strafferetlige og det sociale bistandssystem - spiller ind ved de afgørelser, der skal træffes. Udvalget har kun i meget begrænset omfang kunnet foreslå bestemte konkrete løsninger. En nærmere stillingtagen til sådanne problemer må afhænge af praktisk administrative erfaringer, som ikke - eller kun i begrænset omfang - er repræsenteret i udvalget. Udvalget finder derfor at måtte henskyde disse spørgsmål til nærmere vurdering og afgørelse på anden måde. Det samme gælder naturligvis sådanne spørgsmål som det nærmere indhold af en forsorgsmæssig behandling af åndssvage lovovertrædere og kompetenceforholdene mellem de enkelte led i det sociale system, herunder forholdet mellem læger og socialpædagoger i behandlingsarbejdet.

I forbindelse med udlægningen af særforsorgen til kommunerne og ophævelsen af den særlige forsorg for åndssvage er der opstået en række nye problemer også vedrørende behandlingen af de åndssvage lovovertrædere, som trænger til at løses. Imidlertid er der for udvalgets flertal ingen tvivl om, at selv med de sikkerhedsmæssige hensyn, som må varetages over for disse medborgere, er det sociale bistandssystem også i sin nuværende organisation fortsat i langt de fleste tilfælde bedst egnet til at yde samfundets bistand til åndssvage lovovertrædere.

Udvalgets flertal foreslår derfor ingen ændringer i de strafferetlige reaktionsformer over for åndssvage, der har overtrådt straffelovgivningen. Straffelovens § 68 bør dog ændres, således at udtrykket "åndssvageforsorg" og eventuelt tillige "institution for åndssvage" udgår.

Det bemærkes herved, at det øvrige indhold i straffelovens § 68 efter en sådan ændring giver de fornødne muligheder for at træffe bestemmelse såvel om institutionsanbringelse som om andre mindre indgribende foranstaltninger, der i det konkrete tilfælde findes formålstjenlige. Bistandsloven indeholder som tidligere nævnt ikke længere udtrykket åndssvag, hverken med henblik på en særlig forsorg eller om de institutioner, der modtager åndssvage.

Under hensyn hertil er det hos nogle i udvalget opfattelsen, at heller ikke straffelovens § 68 bør anvende dette udtryk.

Andre i udvalget mener, at udtrykket "institution for åndssvage" bør bibeholdes som en naturlig konsekvens af, at udtrykket "åndssvaghed" bevares i straffelovens § 16, sammenholdt med, at sådanne institutioner fortsat faktisk eksisterer. Domstolene bør formentlig derfor fortsat anvende udtrykket i stedet for mere eller mindre kunstige omskrivninger, og en fjernelse af udtrykket fra den lovbestemmelse, hvorpå dommene er baseret, synes derfor ikke hensigtsmæssig.

Udvalgets medlemmer er imidlertid enige om, at det ikke gør nogen retlig forskel, om udtrykket bibeholdes eller ej, da domstolene ikke kan antages at være bundet til at anvende netop de udtryk, som straffelovens § 68 indeholder.

C. Mindretalsudtalelse.

Et mindretal (N.E. Bank-Mikkelsen) er af den opfattelse, at begrebet "åndssvaghed", efter den udvikling der er sket i teorien og praksis, er blevet så indholdsmæssigt usikkert og derfor så uafgrænset, at begrebet ikke længere er anvendeligt som kriterium for retslige afgørelser. Begrebet bør derfor udgå af straffeloven.

Om begrebet åndssvaghed henvises til den som bilag 3 optrykte analyse.

Personer, der hidtil er blevet betegnet som "åndssvage", bør idømmes almindelige strafferetlige sanktioner, medmindre særlige forhold gør sig gældende i det enkelte tilfælde.

En meget dækkende beskrivelse af de personer, for hvem en overvejelse af formålstjenligheden af at idømme særlige foranstaltninger i stedet for straf, findes i straffelovens § 69, der nævner personer, der ved den strafbare handlings foretagelse befandt sig i "en tilstand, der var betinget af mangelfuld udvikling, svækkelse eller forstyrrelse af de psykiske funktioner".

Mindretallet foreslår, at de svagtbegavede lovovertrædere henføres under § 69, og at begrebet "åndssvaghed" udgår af § 16. Formålet er at begrænse anvendelse af særforanstaltninger over for personer, som "risikerer" dette blot ved at blive henført under samlebegrebet "åndssvaghed".

Som begrundelse herfor skal yderligere anføres:

1. Dette udvalg blev nedsat af justitsministeriet efter en henvendelse fra den da eksisterende bestyrelse for statens åndssvageforsorg, som fandt, at et antal personer var dømt til ophold på åndssvageforsorgens institutioner, hvor de efter deres tilstand slet ikke hørte hjemme.

Udover spørgsmålet om afgrænsningen af den personkreds, der da (i 1970) blev dømt til behandling i åndssvageforsorgen, rejste bestyrelsen problemet om de tidsbestemte sanktioner og tvivl om effekten af forsorgens behandlingsarbejde over for åndssvage lovovertrædere.

Udvalget blev nedsat af justitsministeriet ved skrivelse af 24. september 1970 med den opgave "at overveje foranstaltningerne over for åndssvage og andre svagt begavede lovovertrædere, herunder den nærmere tilrettelæggelse af behandlingsarbejdet".

Som det fremgår af betænkningen - pkt. 10, side 101, har udvalget henskudt problemet om behandlingen af åndssvage lovovertrædere til nærmere vurdering og afgørelse på anden måde.

2. Straffeloven af 1933 var præget af ideen om behandling af visse lovovertrædergrupper i stedet for anvendelse af almindelig straf, og det blev anset for inhumant at anbringe åndssvage personer i de da eksisterende fængsler. En dom til tidsbestemt ophold i en institution blev derfor betragtet som mere formålstjenlig end en tidsbestemt frihedsstraf.

Efter dette system - som i realiteten ikke er ændret siden 1933 - er der forekommet mange meget langvarige domstider, som ikke har været proportionale med de begåede forbrydelser. Dette opleves ofte af de dømte som "uretfærdigt". Der er forekommet tilfælde, hvor institutionsdømte har begået ny kriminalitet blot for at få chancen for en tidsbestemt dom. Selv om praksis er ændret i de senere år, forekommer det stadigvæk, at institutionsophold efter en dom bliver uforholdsmæssig lang, se s. 91, hvor udvalgets flertal anfører, at det mener at kunne lægge til grund, at der i hidtidig praksis undertiden er lagt for ringe vægt på proportionalitetssynspunkter.

3. I 1933 blev begrebet åndssvaghed betragtet som en klart afgrænset tilstand, der som hovedregel var af arvelig natur, og som kunne konstateres ved intelligensmålinger. I mange år derefter -

og i praksis endnu i dag - blev en IK på 75 anset for grænsen for åndssvaghed både i relation til straffeloven og til andre love, herunder åndssvagebogen af 16. maj 1934.

I straffelovens § 16 var kun begrebet "åndssvaghed i højere grad" nævnt i lovteksten, men dette begreb forudsatte, at der også eksisterede tilstande af "åndssvaghed i lettere grad", og disse tilfælde faldt ind under § 17, stk. 1, og her var grænsen som nævnt en IK på 75 (".... en ved mangelfuld udvikling, svækkelse eller forstyrrelse af sjælsevnerne ..... betinget varigere tilstand .. ....").

I 1975 blev "åndssvaghed i lettere grad" og "tilstande, som ganske må ligestilles med åndssvaghed" indføjet i § 16, stk. 2. Der var dog ikke hermed tilsigtet en udvidelse af personkredsen, over for hvem der som udgangspunkt skulle kunne træffes særforanstaltninger, se side 25.

Allerede i 1950'erne blev der fra sagkyndigt hold rejst tvivl om, at åndssvagheden kunne afgrænses ved en IK-grænse på 75, bl.a. fordi det viste sig, at teorien om, at åndssvaghed var en permanent, statisk tilstand, viste sig fejlagtig. Det blev bl.a. i åndssvageforsorgens arbejde dokumenteret, at personer, der i barne- og ungdomsårene var blevet diagnosticeret som åndssvage, senere blev fundet at være "ikke-åndssvage". Retslægerådet opgav at betragte intelligenskvotientens størrelse som eneste og afgørende kriterium for diagnosen. Nogle personer med en IK over 75 blev anset for "åndssvage" - og omvendt.

Ved åndssvagebogen af 1959 blev intelligenskvotienten som afgørende kriterium opgivet i den sociale lovgivning, hvor åndssvaghed - og tilstande der ganske må ligestilles med åndssvaghed - blev beskrevet som omfattende den personkreds, for hvilken åndssvageforsorgens hjælpeforanstaltninger bedst kunne nyttiggøres.

Begrebet "åndssvaghed" har således vist sig at være uafgrænset og i sit indhold så forskelligartet og dynamisk, at det er uegnet som kriterium for eksempelvis valg af straffesanktioner.

Derfor bør det udgå af straffeloven.

4. Kriminalforsorgen er i dag meget forskellig fra dengang, da man mente, at "det var synd" for de åndssvage at komme i fængsel.

En moderne, human kriminalforsorg med mange alternative straffesanktioner er ofte mere egnet til at yde en hensigtsmæssig behandling af åndssvage end åndssvageforsorgen, hvor tilbudet til

institutionsdømte ofte er internering på ubestemt tid på en specialinstitution, hvis øvrige klientel er anderledes, jfr. nedenfor under 5).

Der henvises herom også til kapitel VI, side 57, hvor det anføres, at et flertal af kriminalforsorgens anstalter og afdelinger "finder, at intellingensdefekte lovovertrædere, og herunder specielt personer tilhørende grænsegruppen, principielt bør behandles som normale under kriminalforsorgen".

Denne udtalelse har som forudsætning, at der sker de fornødne overførsler af ressourcer til det område, som får ansvaret for klientelet. - Dette er almindelig praksis ved flytning af sagsområder og må naturligvis ske, ligesom resourcefordelingen må sikre et gensidigt nært samarbejde mellem social- og sundhedsvæsenet og kriminalforsorgen.

5. "Åndssvageforsorgen" er siden 1950'erne ændret væsentligt i indhold og arbejdsmetoder. Siden 1. januar 1980 eksisterer åndssvageforsorgen ikke længere som en administrativ og begrebsmæssig enhed. Forsorgens tidligere hjælpeforanstaltninger og institutioner er administrativt integreret i det almindelige sociale bistandsystem, og undervisningen - der i dag omfatter alle "åndssvage" - er overført til folkeskolens almindelige undervisning og specialundervisning.

Et af resultaterne af denne udvikling er et ændret klientel på de tidligere åndssvageforsorgsinstitutioner. Hovedreglen er i dag, at kun få "åndssvage" institutionaliseres, og at et stort antal tidligere institutionsanbragte nu bor ude i samfundet.

Institutionerne har i dag stort set et klientel, der med straffelovens terminologi er "åndssvag i højere grad".

Åndssvage i lettere grad, som dømmes til "åndssvageinstitution", er således "fejlplaceret" og føler sig degraderede, hvilket vanskeliggør deres behandling.

Dette er også en årsag til, at klienterne forsøger at "forbryde" sig ud af "åndssvageforsorgen", jfr. foran under 2.

Denne udvikling er en dokumentation af, at såkaldte "åndssvage i lettere grad" ikke er en særgruppe, der som sådan må anses for at have behov for særforanstaltninger i strafferetlig henseende.

Det kunne også udtrykkes på den måde, at det faktiske åndssvagebegreb i dag stort set omfatter "åndssvage i højere grad".

Straffelovens regler bør også af denne grund indrettes i overensstemmelse med den skete udvikling.

6. Der findes - også efter mindretallets opfattelse - svagtbegavede lovovertrædere for hvem idømmelse af særforanstaltninger bør kunne finde sted.

Det er i første række de i § 16, stk. 1, nævnte personer, der på gerningstiden var utilregnelige på grund af "åndssvaghed i højere grad", men også nogle personer, der i dag omfattes af § 16, stk. 2, kan i det konkrete tilfælde findes at være strafuegnede.

Det synes imidlertid at være et overflødigt akademisk arbejde først at foretage diagnostiske overvejelser af, om disse personer kan rubriceres som "åndssvage i højere grad", "åndssvage i lettere grad" eller som værende "tilfælde, der ganske må ligestilles med åndssvage". Da disse begreber desuden som tidligere anført er udefinerlige, bliver diagnosticeringen endnu mere teoretisk og formålsløs.

Også af den grund bør begrebet "åndssvaghed" fjernes fra straffeloven, hvilket tillige har den fordel, at man frigør sig fra et begreb, som til stadighed er under forandring på forskellig vis inden for de forskellige faggruppers kreds.

7. Det er mindretallets opfattelse, at en regel om, at svagtbegavede lovovertrædere som hovedregel idømmes normale straffesanktioner, allerede i meget vidt omfang er gennemført i praksis af domstolene.

De tal, som udvalget er kendt med, viser, at der i 1962 blev afsagt 74 domme, heraf var 32 domme til institutionsophold. I 1978 var tallene reduceret til hhv. 16 og 6, jfr. side 29.

Det totale antal personer, som var dømt til åndssvageforsorg, var i 1968 438 og i 1978 125. Af dem var hhv. 96 og 25 dømt til institution.

Socialstyrelsen har senest i september 1981 opgjort tallene til i alt 85, hvoraf 24 var dømt til institution.

Dette meget drastiske fald i antal dømte "åndssvage" er ikke nærmere analyseret af udvalget.

Nedgangen i antallet af særforanstaltningsdommene skal vurderes på den baggrund, at antallet af "åndssvage", som bor uden for institutioner, er blevet forøget væsentligt i den omhandlede

periode, dels fordi institutionalisering er blevet begrænset, dels fordi flere tusinde "åndssvage" er udskrevet fra institutionerne. Endvidere er institutionerne i vidt omfang blevet "åbne", hvilket muliggør kriminalitet ude i samfundet. Der har således været langt flere "åndssvage" ude i samfundet med mulighed for at begå forbrydelser, men antallet af domme er trods dette i tiden 1968-1981 faldet med 75-80%.

Sandsynlige forklaringer på en del af dette voldsomme fald i antallet af "åndssvage" lovovertrædere er virkningen af forsorgens hjælpeforanstaltninger (undervisning og rehabilitering) og det forhold, at "åndssvage", der bor uden for institution, fra 1965 kunne få invalidepension imod tidligere en meget mindre økonomisk støtte, hvilket må have haft indflydelse på trangen til at begå berigelsesforbrydelser.

Det er mindretallets opfattelse, at der udover disse sandsynlige forklaringer på mindre kriminalitet blandt "åndssvage" tillige er tale om en ændring i domspraksis.

De små tal tyder på, at mindretallets synspunkter stort set allerede er gennemført i domspraksis, således at en lovfæstelse af disse synspunkter vil blive en kodificering af gældende domspraksis.

8. Mindretallet mener endvidere, at vurderingen af, om en svagt-begavet lovovertræder er utilregnelig eller strafuegnet, ikke bør ske udelukkende på grundlag af et rent lægeligt kollegiums - retslægerådets - vurdering, men at der tillige bør ske en social/pædagogisk vurdering.

Der henvises til det foran beskrevne om udviklingen siden 1933 samt til retslægerådets side 87 citerede skrivelse af 30. oktober 1980, hvori det siges, at åndssvaghed er behandlelig under anvendelse af mange behandlingsmetoder, hvoraf de fleste er ikke-lægelige.

Hertil kommer, at det sociale bistandssystemets visitationsregler er ændret efter særfor sorgens udlægning pr. 1. januar 1980. Indtil da var visitationen til åndssvageforsorgen i tvivlstilfælde en lægelig afgørelse. I dag er det social- og sundhedsvæsenet i kommunerne og amtskommunerne, der afgør visitationen bl.a. under hensyn til, om der findes en adækvat form for bistand. Visitationen sker ud fra en helhedsvurdering, hvori indgår lægelige og social/pædagogiske momenter.

Denne betragtning er i overensstemmelse med tankegangen i retspsykiateren B. Borup Svendsens konklusion i kapitel II: "Om begrebet åndssvaghed". Borup Svendsen udtaler, at begrebet åndssvaghed ikke kan afgrænses skarpt og fortsætter: "For de tilfælde, der skal behandles retsligt, må det være ønskeligt, at den lægelige (retspsykiatriske) bedømmelse så vidt gør ligt er identisk med den afgrænsning af åndssvaghedsbegrebet, som åndssvageforsorgens læger giver under hensyn til den lægelige, sociale og pædagogiske indsats, der kan ydes."

Det skal blot erindres, at visitationen på bistandsområdet efter 1. januar 1980 som nævnt ikke længere er lægelig, men en helhedsvurdering. Det er imidlertid af betydning, at personkredsen i straffeloven og i den sociale lovgivning så vidt muligt er identiske.

9. Mindretallet, der mener, at alle tidsbestemte sanktioner bør ophæves, er enig i den kritik af disse sanktioner - refereret side 82 - som førte til straffelovændringen i 1973.

Mindretallet finder ikke, at "åndssvage" skulle udgøre en sådan særlig gruppe, hvis forhold skulle nødvendiggøre tidsbestemte foranstaltninger.

Udover hensynet til pågældende selv, er en tidsbestemt sanktion en opfordring til "behandlerne" til aktivitet.

Kritikken af de tidsbestemte sanktioner har især været rettet mod institutionsophold, men gælder for så vidt også domme til tilsyn, bestemmelse om opholdssted, arbejde etc.

Ved som nedenfor foreslået at henføre "åndssvage lovovertrædere" under § 69 indføres der en længstetid for institutionsophold i § 69, stk. 2.

For ikke-institutionsforanstaltninger sikrer § 72, at bl.a. den dømte selv kan rejse spørgsmål om domsændring, hvilket er en acceptabel ordning.

Om ophævelse af tidsbestemte sanktioner for "åndssvage" vil kunne få afsmittende virkning på reglerne for sindslidende personer, tilkommer det ikke dette udvalg at vurdere.

Ved bistandslovens ændring pr. 1. januar 1980 blev der således ophævet et sæt regler om administrativ frihedsberøvelse af åndssvage, uden at eventuelle konsekvenser for sindslidende blev diskuteret.

Under henvisning til foranstående foreslår mindretallet her-
 efter:

At alle bestemmelser om "åndssvage" i straffelovens § 16, stk. 1 og stk. 2, udgår.

Dette forslag rummer den fordel, at "sindssygdom" og "åndssvaghed", der er to helt forskellige begreber, ikke omhandles i samme paragraf.

Det bør dog nævnes, at "åndssvage" personer, der tillige er sindslidende, og som på grund af sindssygdom falder ind under § 16, bør behandles som sindssyge - et princip, der nu også gælder i bi-standslovgivningen.

At ordene "i institution for åndssvage eller under åndssvageforsorg" i § 68, 2. pkt., udgår.

At § 69 bibeholdes uændret, men at der i bemærkningerne til § 69 eller i administrative forskrifter foretages den fornødne beskrivelse af, at § 69's personkreds: "tilstande, der var betinget af mangelfuld udvikling, svækkelse eller forstyrrelse af de psykiske funktioner" nu omfatter alle personer, der tidligere som "åndssvage" var omfattet af § 16.

Mindretallet skal herudover henvise til bemærkningerne ovenfor under 8 om behovet for en multidisciplinær vurdering af en persons strafegnethed, men mindretallet kan ikke udtale sig om, hvorvidt dette kræver lovændring, eller om administrative forskrifter herom vil være tilstrækkelige.

Mindretallet mener endelig, at det i samarbejde med social- og sundhedsvæsenet og kriminalforsorgen bør overvejes, hvor de personer, der efter mindretallets forslag også i fremtiden vil blive idømt "foranstaltninger", bør anbringes, og hvordan de skal behandles.

Specielt gøres opmærksom på, at det samlede antal af de til institution dømte personer allerede nu efter gældende lov og praksis er nede på ca. 25. Da ikke alle de til institution dømte opholder sig eller skal opholde sig på lukket institution, er der således ikke talmæssig basis for, at hver enkelt amtskommune (og Københavns og Frederiksberg kommuner) skal råde over lukkede insti-

tutioner, som der i øvrigt for det almindelige klientel efterhånden ikke er behov for.

Om åndssvagebegrebets uegnethed som kriterium for valg af sanktioner over for "åndssvage" lovovertrædere, om problemet om tidsubestemte sanktioner, om det ændrede klientel i "åndssvageforsorgen" samt om behovet for et nærmere samarbejde mellem social- og sundhedsvæsenet og kriminalforsorgen henvises i øvrigt til de synspunkter, der er fremført af sociallederkollegiet i skrivelser af 28. august 1978 og 26. april 1979, optrykt som bilag 7 og 8.

Bilag

Udvalgets skrivelse af 18. februar 1980 til retslægerrådet.

I en skrivelse af 24. juli 1979 rettede justitsministeriets udvalg vedrørende kriminelle åndssvage en henvendelse til retslægerrådet og anmodede om et møde med rådet om de åndssvages strafferetlige behandling. I henvendelsen blev der kort redegjort for nogle af de mulige ændringer, der var blevet berørt i udvalget. Den 31. oktober 1979 afholdt udvalget og retslægerrådet et møde, hvorunder retslægerrådet havde lejlighed til at redegøre for rådets synspunkter om den strafferetlige behandling af de i lettere grad åndssvage.

I overensstemmelse med et tilsagn fra retslægerrådet skal udvalget herved anmode retslægerrådet om at afgive en udtalelse om de nedennævnte spørgsmål.

Ved straffeloven af 1930 gennemførtes med lovens § 17 den ordning, at de åndssvage i lettere grad, der ikke fandtes "strafegnede", kunne idømmes en foranstaltning efter § 70, hvilket normalt vil sige enten åndssvageforsorg eller anbringelse på åndssvageanstalt. Med ændringen af straffeloven i 1975 blev straffelovens § 17 ophævet, og de åndssvage i lettere grad blev henført under et nyt stk. 2 i § 16, der i modsætning til § 17 direkte anvendte sig af ordene åndssvag i lettere grad. Med lovændringen var i øvrigt ikke tilsigtet nogen ændring i den strafferetlige behandling af de lettere åndssvage. § 16, stk. 2, kom udover de åndssvage i lettere grad også til at omfatte personer, hvis tilstand ganske må lige-stilles med åndssvaghed. Der var ikke herved tilsigtet nogen udvidelse af den gruppe af intelligensdefekte personer, over for hvem der skal kunne træffes særforanstaltninger. Konsekvensen af, at en person anses for omfattet af § 16, stk. 2, er, at han som udgangspunkt anses for straffri, og at der om nødvendigt kan ske idømmelse af en foranstaltning efter § 68.

På baggrund af, at straffeloven anvender sig af begrebet "åndssvaghed", finder udvalget anledning til at stille retslægerrådet følgende spørgsmål:

- a) Er diagnosen åndssvaghed en rent lægelig diagnose, eller indgår der tillige faktorer af social karakter i diagnosen?
- b) Er det retslægerrådets opfattelse, at begrebet "åndssvaghed"

fortsat egner sig til at danne udgangspunkt for afgrænsningen af en del af § 16's område? Retslægerådet bedes herunder oplyse, om det kan tillægges betydning, at begrebet kommer direkte til udtryk i straffeloven. Det bedes desuden oplyst, om retslægerådet tillægger det betydning, at ordene "eller i en tilstand, som ganske må ligestilles med åndssvaghed" bevares, såfremt udtrykket "åndssvaghed i lettere grad" opretholdes.

På baggrund af, at det af en af udvalget foranstaltet undersøgelse har kunnet konstateres, at den tid, en åndssvag kan være inddraget under åndssvageforsorg i medfør af en dom til åndssvageforsorg eller en dom til institution for åndssvage, kan være af en betragtelig længde, finder udvalget endvidere anledning til at stille følgende spørgsmål til retslægerådet,

- c) Er der efter retslægerådets opfattelse omstændigheder, der taler imod at indføre en tidsbegrænsning af henholdsvis domme til åndssvageforsorg og domme til anbringelse i institution for åndssvage? Retslægerådet bedes i den forbindelse give udtryk for, hvorledes rådet i relation til åndssvaghed vurderer en ordning som den i § 69, stk. 2, indeholdte, hvorefter der fastsættes en længste tid, som "i almindelighed ikke kan overstige 1 år," og som senere kan forlænges.

Udvalget skal endelig anmode om retslægerådets syn på følgende spørgsmål,

- d) Er det retslægerådets opfattelse, at lovovertrædere, der er åndssvage i lettere grad, i almindelighed ikke bør straffes, eller kan det fra et lægeligt synspunkt akcepteres, at sådanne lovovertrædere som udgangspunkt idømmes straf, men med mulighed for at træffe bestemmelse om særforanstaltning, såfremt det findes formålstjenligt?

Et medlem af udvalget har endvidere anmodet om, at retslægerådet stilles følgende yderligere spørgsmål.

- e) Hvad forstås ved "åndssvaghed", og hvorledes afgrænses dette begreb i relation til straffeloven?
- f) Anser retslægerådet dette begreb som en statisk tilstand?
- g) Hvilke særforanstaltninger, herunder hvilken særlig behandling forudsætter retslægerådet, der skal træde i stedet

for straf for persongrupperne i henholdsvis § 16, stk. 1, og § 16, stk. 2.

- h) Udviklingen i åndssvageforsorgen viser, at færre og færre såkaldt åndssvage i lettere grad registreres under denne forsorg. Dette betyder, at der ikke længere i åndssvageforsorgen er foranstaltninger for denne gruppe. Har dette, eller vil dette få betydning i relation til straffelovens sanktionsformer?

Formuleringen af disse spørgsmål har ikke været drøftet i det samlede udvalg, men jeg anmoder rådet om så vidt muligt at tage stilling til også disse problemer, eventuelt i forbindelse med de øvrige af udvalget formulerede spørgsmål.

T. Bækgård.

Retslægerådets skrivelse af 30. oktober 1980 til udvalget.

I besvarelse af de af Udvalget vedrørende kriminelle åndssvage til retslægerådet stillede spørgsmål skal rådet udtale:

Ad a.

Diagnosticeringen af åndssvaghed er at opfatte som en multi-disciplinær opgave, hvis løsning i lige grad hviler på medicinsk-psykiatrisk, psykologisk og socialpædagogisk ekspertise. Dette således at forstå, at der i begrebet eller tilstanden åndssvaghed såvel i årsagsmæssig henseende, som hvad angår symptomatologi, prognose og behandling, indgår såvel medicinsk-psykiatriske som psykologiske og sociale faktorer.

Ad b.

Retslægerådet er af den opfattelse, at begrebet "åndssvaghed" fortsat egner sig til at danne udgangspunkt for afgrænsningen af en del af straffelovens § 16's område. Denne opfattelse har sin begrundelse i, at rådet i modsætning til, hvad der fra anden side gøres gældende, finder det muligt på tilfredsstillende vis at identificere respektive definere gruppen af "åndssvage". Det er således rådets opfattelse, at der hverken i den hjemlige eller internationale videnskabelige litteratur ses at herske tvivl om, at tilstanden oligofreni utvungent lader sig afgrænse og karakterisere - nemlig som en medfødt eller tidligt erhvervet defekt, i første række af de pågældendes intellektuelle formåen. Oligofreni eller mental retardering defineres således af WHO (1974) som en tilstand med bremset eller ufuldstændig udvikling af forstanden, specielt karakteriseret ved nedsat intelligens af en sådan natur eller grad, at der er behov for lægelig behandling, anden speciel service eller træning. Ligeledes hersker der blandt oligofrenologer enighed om, at tilstanden specielt er kendetegnet ved en forringet evne til at abstrahere og generalisere ud fra mere afgrænsede, konkrete indlæringer og dermed en forringet evne til at overskue en situation, som den pågældende ikke specielt er oplært eller trænet i - en "ny" situation. En konsekvens heraf er blandt andet, at den oligofrene vil have vanskelig-

hed ved at vurdere, hvilke handlinger eller situationer, der kan tænkes at indebære fare for ham selv eller andre.

Endelig ses det ikke at være tvivl underkastet, at den oligofrene tilstand lader sig gradinddele, og at anvendelsen af psykologiske tests er af central betydning ved en sådan graduering. Det må understreges, at man ved anvendelse af sådanne tests - eksempelvis WAIS (Wechslers Adult Intelligence Scale) - på den ene side søger at opnå et tilnærmet kvantitativt udtryk for det kognitive funktionsniveau, på den anden side tilstræber en bredere kvalitativ funktionsbeskrivelse og funktionsanalyse; dette i erkendelse af, at sådanne ikke-intellektuelle funktioner som motivation, vedholdenhed, målrettethed, nysgerrighed, kreativitet m.m. har afgørende betydning, når man ud fra et praktisk socialt synspunkt ønsker at vurdere en persons aktuelle formåen og potentielle muligheder.

Sammenfattende kan det konkluderes, at diagnosen oligofreni, i fald de kliniske undersøgelsesresultater sammenholdes med psykologiske og socialpædagogiske vurderinger, lader sig stille med samme eller større sikkerhed, end hvad tilfældet er for flertallet af lægelige diagnoser.

På grundlag af mange års erfaring kan retslægerrådet konstatere det hensigtsmæssige i, at begrebet åndssvaghed direkte kommer til udtryk i straffeloven. Rådet vil i overensstemmelse med de ovenstående overvejelser tillægge det betydning, at begrebet også fremtidigt explicit finder udtryk i loven.

Rådet vil i denne forbindelse finde det hensigtsmæssigt, at ordene: "..... eller i en tilstand, som ganske må ligestilles med åndssvaghed" bevares under forudsætning af, at begrebet "åndssvaghed i lettere grad" opretholdes.

Om dette spørgsmål har retslægerrådet udtalt sig i "Betænkning om de strafferetlige særforanstaltninger", afgivet af Straffelovrådet (betænkning nr. 667, 1972). Rådet kan henholde sig til denne udtalelse og her specielt henvise til, at begrebet "ligestillet med åndssvaghed" ved den daværende revision af loven indførtes for at komme uden om intelligenskvotientens stive og skarpe grænse, mens det ikke var tilsigtet, at sinker som gruppe skulle kunne optages i Åndssvageforsorgen, hvilket heller ikke er sket. Derimod har begrebet efter rådets opfattelse vist sig hensigtsmæssigt som betegnelse for enkelttilfælde, som i deres livsløb har vist, at

deres intelligens og hele psykiske struktur er så ringe udviklet, at de - omend intelligenskvotienten ligger over den almindelige grænse (75) - ikke har formået at klare sig i samfundet, og som følgelig har været i behov for Åndssvageforsorgens hjælpeforanstaltninger.

Begrebet "ligestillet med åndssvaghed" har således vist sig nyttigt, for så vidt som det har medvirket til at flytte tyngdepunktet fra intelligenskvotienten til en vurdering af personens totale funktion. Retslægerådet må understrege, at indførelsen af begrebet "ligestillet med åndssvaghed" ikke betyder, at åndssvagegrænsen generelt er lagt højere op, men alene, at der er åbnet mulighed for, at Åndssvageforsorgens hjælpeforanstaltninger kan bringes i anvendelse over for enkelttilfælde med et ganske specielt behov. Retslægerådet kan ikke anbefale, at "ligestillet" anvendes til at få kriminelle sinker inddraget under åndssvageforsorg, men kan på den anden side heller ikke finde det rimeligt, at mangelfuldt udviklede personer, der fungerer som åndssvage, undergives fængselsstraf i et miljø, hvor de ikke kan hævde sig.

I ovennævnte forbindelse føler retslægerådet sig foranlediget til direkte at pege på det efter rådets opfattelse i almindelighed uhensigtsmæssige og inhumane i, at åndssvage underkastes fængselsstraf. Rådet er bekendt med det synspunkt, der fra visse sider i overensstemmelse med det såkaldte "normaliseringsprincip" gøres gældende over for kriminelle åndssvage, nemlig at sådanne også på dette punkt bør have ret til at blive behandlet som andre borgere.

Til dette nødes retslægerådet at gøre gældende, at ligeret - ud fra lægelig opfattelse og tradition - er ensbetydende med lige ret til at modtage den behandling respektive at blive underkastet sådanne foranstaltninger, som for den enkelte, ud fra hans individuelle forudsætninger, må anses for mest hensigtsmæssige og humane. Det er således fremmed for lægelig tankegang at lægge et princip eller en ideologi til grund for afgørelsen af, hvilke foranstaltninger - de være sig af behandlingsmæssig, anbringelsesmæssig eller retlig art - der bør træffes over for en person, uden at hensyn tages til dennes individuelle forudsætninger.

Eksempelvis må således anbringelse af åndssvage i arresthuse, fængsler eller i psykiatriske hospitaler eller afdelinger erfaringsmæssigt i mange tilfælde betegnes som både uhensigtsmæssige

og inhumane foranstaltninger i kraft af, at disse institutioner - såvel i henseende til stedets indretning og personalets uddannelse som til arten af det øvrige indsatte eller indlagte klientel - stiller krav, som den åndssvage ikke har forudsætninger for at imødekomme.

Ad c.

Til grund for sine overvejelser af dette problem har rådet lagt sin opfattelse af åndssvaghed som en fra normen afvigende tilstand, der - ikke hvad de pågældendes faktiske formåen - men hvad deres begrænsede potentielle muligheder angår, må anses for værende permanent til stede. Tilstanden er behandlelig under anvendelse af mange behandlingsmetoder, hvoraf de fleste ikke-lægelige, men "helbredelse" kan ikke forventes.

Behandlingens mål, der er optimal social tilpasning, set både fra individets og fra samfundets synspunkter, kan ikke tænkes nået ved en tidsbegrænset foranstaltning. Tænkes en tidsramme på 1 år (eventuelt $1\frac{1}{2}$ år) som i straffelovens § 69, stk. 2, anvendt, er det næppe muligt for behandlere at nå at oprette en meningsfuld, bæredygtig kontakt med den åndssvage, der da mest sandsynligt umiddelbart vil opfatte foranstaltningens repressive komponenter. Karakteristisk for tilstanden åndssvaghed er blandt andet individets mangelfulde evne til at fastholde indlærte og tilsyneladende integrerede sociale normer. Den tålmodige og i forholdet til det enkelte individ korrekte pædagogiske holdning må antages at være det væsentlige element i al behandling af (bistand til) åndssvage. Tiltrædes dette synspunkt, virker tidsbegrænsning af domme af nævnte type som noget uhensigtsmæssigt, medmindre man forudsætter, at gruppen kriminelle åndssvage har en ganske speciel sammensætning og specielle behov, der da måtte været lettere og hurtigere at opfylde end de ikke-kriminelle åndssvages behov for bistand. Rådet har gennem sin virksomhed erfaring for, at det i mange tilfælde er lykkedes Åndssvageforsorgen at opbygge et sådant tillidsforhold til den åndssvage, at en idømt foranstaltning kan ophæves, og den fornødne bistand ydes frivilligt, men man iagttager, som det måtte forventes, en betydelig tidsmæssig spredning. Som tidligere antydnet vil 1 år næppe i et rimeligt antal tilfælde vise sig tilstrækkeligt, hvis man tilsigter at yde den åndssvage bistand af varig betydning. Efter rådets opfattelse vil en snæver tidsbe-

grænsning af sådanne foranstaltninger reducere dem til det overvågende kontrollerende niveau, som meget vel kan have retssikkerhedsmæssig betydning på kort, men næppe på længere sigt.

Ad d.

Der skal henvises til besvarelse af pkt. b., idet det således er retslægerrådets opfattelse, at lovovertrædere, der er åndssvage i lettere grad, i almindelighed ikke bør straffes, men underkastes særforanstaltninger, medmindre særlige omstændigheder taler for at pålægge straf.

I besvarelse af de yderligere spørgsmål, som et enkelt medlem af udvalget har stillet retslægerrådet, skal rådet udtale:

Ad e og f.

Der henvises her til ovenstående besvarelse af pkt. a og b.

Ad g.

Rådet forudsætter, at de pågældende personer underkastes de hjælpeforanstaltninger af lægelig, psykologisk og socialpædagogisk art, som hidtil har været Åndssvageforsorgens prerogativ.

Ad h.

Rådet mener ikke, at den omstændighed, at Åndssvageforsorgens hjælpeforanstaltninger over for de lettere åndssvage betegnes som insufficiante, principielt bør have konsekvenser i relation til straffelovens bestemmelser. Konsekvensen må ifølge rådets opfattelse være, ikke at straffelovens nuværende bestemmelser nødvendigvis ændres, men at der inden for rammerne af forsorgen for disse mennesker tilvejebringes sufficiante hjælpeforanstaltninger.

I sagens behandling har samtlige medlemmer af den retspsykiatriske afdeling deltaget.

Jørgen Voigt

/

Erik Jørgensen

Om begrebet "åndssvaghed"

Af N.E. Bank-Mikkelsen

I min mindretalsudtalelse har jeg foreslået, at begrebet åndssvaghed udgår af straffeloven som kriterium for valg af sanktioner.

Begrundelsen er, at begrebet er uafgrænset.

Begrebet åndssvaghed er i betænkningens kap. II beskrevet og analyseret af nu afdøde overlæge B. Borup Svendsen. Desuden har retslægerrådet i skrivelse af 30. oktober 1980 udtalt sig om begrebets egnethed til at danne udgangspunkt for afgrænsningen af straffelovens § 16's område, og rådet har i nævnte skrivelse tillige udtalt sig om selve begrebets indhold bl.a. ved henvisning til den af WHO givne definition af begrebet.

Både kap. II og retslægerrådets skrivelse er for mig en bekræftelse af den opfattelse, at begrebet er så uklart, at det er uegnet til at indgå som grundlag for retslige beslutninger.

Jeg vil derfor tillade mig i det følgende at analysere de 2 bidrag og supplere dem med betragtninger fra udenlandsk faglitteratur.

Af dansk litteratur om emnet findes ikke meget udover det i kap. II citerede. Der er dog fra pædagogisk/psykologisk hold beskrevet udviklinger, som viser, at det hidtidige begreb i praksis er under opløsning. Et eksempel på dette er den tidligere åndssvageforsorgs udvikling. Klientelet har skiftet karakter, målsætning og arbejdsmetoder er ændret, og al speciallovgivning både inden for det sociale og det pædagogiske område er ophævet, bl.a. ud fra den betragtning, at det ikke er muligt at afgrænse en ensartet gruppe, som kan indeholdes under samlebegrebet åndssvaghed.

I kap. II om begrebet åndssvaghed anføres dels, at der ikke i straffeloven findes nogen nærmere definition af begrebet åndssvaghed dels, at der ej heller i sundhedsstyrelsens klassifikation af sygdomme er en officiel definition af åndssvaghed eller mental retardering.

Der henvises derimod til, at der i det af WHO udsendte, officielle glosarium om psykiske lidelser (Geneve 1974) findes en omtale af "mental retardering", som er

"en tilstand af standset eller ufuldstændig udvikling af psyken, der specielt er karakteriseret ved en underudvikling af intelligensen, og som er af en natur eller grad, som kræver eller er påvirkelig af medicinsk behandling eller anden særlig omsorg eller træning".

Denne beskrivelse er af Borup Svendsen betegnet som en "omtale" af mental retardering og er således ikke en egentlig definition af begrebet.

Beskrivelsen af tilstanden er i øvrigt så generel og forsynet med sådanne forbehold - "kræver eller er påvirkelig af medicinsk behandling etc." - at den må være uegnet som arbejdsgrundlag.

Der henvises derfor også i WHO's beskrivelse til IK-niveauerne, som en ledetråd, jfr. om disse niveauer nærmere nedenfor.

- 0 -

I kap. II omtales loven af 5. juni 1959 om forsorgen for åndssvage og andre særlig svagt begavede og i forbindelse hermed udtales det, at "afgørelsen af, om en person er åndssvag, er lægelig". Dette begrundes med bestemmelsen i cirkulæreskrivelse nr. 21 af 21. januar 1969 fra Statens Åndssvageforsorg, hvori det hedder, "at overlægen tager stilling til, om den pågældende er åndssvag".

Det er korrekt, at denne bestemmelse var gældende i 1959-lovens tid fra 1. oktober 1959 til 31. december 1979, men bestemmelsen om overlægens afgørende indflydelse på diagnosen var ikke resultatet af videnskabelige eller faglige overvejelser i udvalget, som forberedte 1959-loven, jfr. herom nærmere nedenfor, men et udtryk for, at dansk åndssvageforsorg gennem årtier havde været lægeligt domineret. I det nævnte udvalg var der således 5 lægelige medlemmer - mod 1 pædagog - og dette faglige flertal fastholdt, at det lægelige skøn skulle være afgørende - ikke med hensyn til om en person var åndssvag men om, hvorvidt der var tale om personer, hvis tilstand ganske måtte ligestilles med åndssvaghed. (Betænkning nr. 204/1958 om åndssvageforsorgen side 37 og Forslag til lov om forsorgen for åndssvage, Folketingstidende 1958/59 spalte 1132).

Betænkningens og lovforslagets bemærkningers ordlyd blev citeret i socialministeriets cirkulære af 8. december 1959 om forsorgen for åndssvage og andre særlig svagt begavede, side 5.

I den i kap. II citerede cirkulæreskrivelse af 21. januar

1969 bestemmes, at det er overlægen som både træffer afgørelse af, om en person er åndssvag eller må anses for ganske ligestillet hermed.

Denne cirkulæreskrivelse er ej heller et resultat af faglige overvejelser af, om diagnosen åndssvaghed er lægelig, men et resultat af lange interne kompetencestridigheder i den dengang multidisciplinært ledede åndssvageforsorg.

I øvrigt er 1959-loven som nævnt ophævet og ved Bistandslovens ikrafttræden pr. 1. januar 1980 er afgørelsen af, om en person hører til "personer med vidtgående fysiske eller psykiske handicap", henlagt under vedkommende amtskommunes (og Københavns og Frederiksberg kommuners) social- og sundhedsudvalg. I denne afgørelse indgår bl.a. lægelige synspunkter, men der er ikke tale om ensidig lægelig faglig ekspertise.

I kap. II henvises dernæst til "den danske officielle universitetslærebog i psykiatri (E. Strömngren: "Psykiatri", Munksgaard, København 1976)", hvori "oligofreni" defineres som "betegnelsen for tilstande, der karakteriseres af, at de intellektuelle evner hos det pågældende individ aldrig er nået til normal udvikling". Det tilføjes, at "hvor der her er tale om en meget let grad af intelligensnedsættelse tales om sinker. De øvrige er åndssvage".

Da denne definition - bortset fra, at den omfatter hele sinkegruppen - ikke synes at være særlig retningsgivende, citeres nogle betragtninger af overlæge Annalise Dupont, - der har skrevet nævnte afsnit i lærebogen - om definition af "intelligens".

Der findes ifølge Dupont mange definitioner, og blandt dem defineres "åndssvage" ud fra en standardiseret test ..... med middeltallet 100 og en standarddeviation 15, der afgrænser gruppen af åndssvage ved ca. IK 70.

Vi er herved tilbage til tiden, hvor IK blev betragtet som afgørende kriterium for diagnosen åndssvaghed - et synspunkt, som det foran omtalte udvalg, der forberedte 1959-loven, var helt enig om at forlade.

Dupont anfører i øvrigt selv, at det "for en stor gruppe vil være umuligt at finde frem til en intelligenskvotient".

I "Psykiatri - en tekstbog" (Redaktion: Joseph Welner - FADL 1980) skriver overlæge Gudrun Dahl, side 514: "Da intelligensstestene ikke giver et eksakt billede af funktionsniveauet, og da tilstødende handicap som epilepsi, spasticitet, sansedefekter og psy-

kiske lidelser yderligere vanskeliggør målingerne, er den nævnte adskillelse mellem retarderingens grader ikke mulig og i øvrigt i praksis uden synderlig interesse".

Der kunne citeres et væld af litteratur, som på tilsvarende måde anser intelligensmålinger som uegnede til at diagnosticere åndssvaghed. Det er næppe nødvendigt, når selv forfattere, der beskriver målingernes teknik, tager afstand fra dem, som afgørende kriterier.

- 0 -

I retslægerådets skrivelse af 30. oktober 1980 - optrykt som bilag 2 - udtaler rådet "at begrebet "åndssvaghed" fortsat egner sig til at danne udgangspunkt for afgrænsningen af en del af § 16's område".

Rådet finder det "muligt på tilfredsstillende vis at identificere respektive definere gruppen af "åndssvage"."

Rådet definerer tilstanden oligofreni som "en medfødt eller tidligt erhvervet defekt i første række af de pågældendes intellektuelle formåen" - og herefter citerer man WHO's ovenfor omtalte beskrivelse og tilføjer nogle specielle kendetegn, så som forringet evne til at abstrahere og generalisere, vanskelighed ved at vurdere handlinger og konsekvenser heraf.

Rådet udtaler dernæst, at det "ikke kan være tvivl underkastet, at den oligofrene tilstand lader sig gradinddele, og at anvendelsen af psykiske tests er af central betydning ved en sådan graduering".

Retslægerådet tilføjer således ikke begrebsdiskussionen andet, end der allerede er beskrevet i kap. II, d.v.s. at rådet i princippet går ud fra WHO's beskrivelse.

Der henvises til foranstående kommentarer hertil samt nogle nedenfor anførte bemærkninger om WHO's afgrænsning af oligofrenigruppen.

Rådet konkluderer sammenfattende "at diagnosen oligofreni, i fald de kliniske undersøgelsesresultater sammenholdes med psykologiske og socialpædagogiske vurderinger, lader sig stille med samme eller større sikkerhed, end hvad tilfældet er for flertallet af lægelige diagnoser".

Denne konklusion, der forudsætter, at der findes en diagnose

kaldet oligofreni, er således intetsigende, når diagnosen ikke kan afgrænses.

WHO udtaler i glosariet - se kap. II side 16, at "IK-niveauerne er kunstige, fordi der ikke findes nogen specifik intelligens-test." Dette synes ikke at støtte retslægerådets udtalelse om, at den oligofrene tilstand lader sig gradinddele.

Hertil kommer imidlertid, at WHO's afgrænsning ikke synes at være så velafmærket som antaget af retslægerådet.

WHO udsendte en klassifikation i 1965 med en underopdeling af mental retardering, der omfattede såkaldte "borderline" tilfælde med IK ca. 68-85. Dette ville ifølge Clarke & Clarke (om disse forfattere se nedenfor) samt i øvrigt andre statistiske beregninger betyde, at mindst 16% af Verdens befolkning ville falde ind under definitionen "åndssvag".

Allerede i 1968 ændrede en WHO ekspertkomité (WHO Technical report series, 392 Geneve 1968) denne afgrænsning og udtog gruppen IK 68-85 fra oligofreni-området. Man anslog da den resterende gruppe af åndssvage til mellem 1% og 3% af befolkningen.

WHO flyttede således med ét slag ca. 13% af Jordens befolkning ud af gruppen.

En afgrænsning af en befolkningsgruppe med så stor usikkerhed egner sig ikke som udgangspunkt for afgørelser af retsligt indhold.

Selve skønnet 1% - 3% er i sig selv en stor usikkerhed.

I USA - og i et antal andre lande - har man i de seneste decennier anslået prævalensen af åndssvaghed til 3% af befolkningen.

Danske og øvrige nordiske statistikker finder samstemmende, at frekvensen er under 0,5% (medens incidensen naturligvis er væsentlig højere).

Denne uoverensstemmelse hænger sammen med mange forhold, hvoraf her blot skal nævnes: uklarhed i selve definitionen åndssvaghed, forskellig forekomst af "åndssvaghed" som følge af økonomisk og kulturel deprivation og forskellene i de omhandlede landes serviceniveau.

I Danmark, hvor vi indtil 1980 havde et velfungerende registreringssystem, ligger prævalensen af "åndssvaghed" for tiden formentlig omkring 0,4% af befolkningen, men det er vel at mærke det antal personer, som på grund af "åndssvaghed" har brug for særlige hjælpeforanstaltninger, og det er følgelig en gruppe, som ikke er

identisk med WHO's selv snævre afgrænsning (1968).

- 0 -

Under WHO's definition fra 1965 ville falde mindst 16% af en befolkning, d.v.s. i Danmark mindst 800.000 mennesker. I 1968 blev tallet af WHO reduceret til mellem 1 og 3% - for Danmark til mellem 50.000 og 150.000 mennesker. I virkeligheden regner vi med at have ca. 20.000 personer, som vi vil kalde "åndssvage" her i landet.

- 0 -

Retslægerådets betragtninger over "tilstande, som ganske må ligestilles med åndssvaghed" skal ikke kommenteres her. At medtage en persongruppe, som ganske må ligestilles med "åndssvage" forudsætter, at man kan definere og afgrænse "åndssvage-gruppen".

Begrebet åndssvaghed findes udover i straffeloven i andre danske love, f.eks. i ægteskabslovens § 5, der indeholder et forbud mod åndssvages ægteskabsindgåelse. Et justitsministerielt udvalg har i 1972 (bet. nr. 658/1972) foreslået dette forbud ophævet. Dette er endnu ikke sket, angiveligt fordi denne lovændring bør afvente en forventet generel ændring af ægteskabslovgivningen.

Det nævnte udvalg drøftede ikke åndssvagebegrebet, som i øvrigt heller ikke er nærmere defineret i ægteskabslovgivningen, men det fremgår klart af udvalgets betænkning, at afgrænsningen "åndssvag" er uklar og helt uegnet til at anvendes til det formål § 5 havde, da bestemmelsen blev givet. Udvalget foreslog derfor forbudet ophævet og tilføjede, "at en ophævelse af ægteskabsforbudet ikke medfører, at alle personer, uanset deres psykiske tilstand kan få myndighedernes bistand til at indgå ægteskab. Der må stadig gælde et almindeligt krav om retlig handleevne som en forudsætning også for ægteskabsstiftelse. Den pågældende må have evnen til at "handle fornuftsmæssigt"."

Dette kan fortolkes derhen, at det i realiteten er uden betydning, om en person kan henføres under en bestemt diagnose, men at det afgørende er tilstedeværelse af retlig handleevne i relation til ægteskabsindgåelse.

Denne betragtning overført til straffelovsområdet bliver, at

det er uden betydning, om en person er diagnosticeret som åndssvag, men at det afgørende er, om pågældende i den konkrete situation er egnet eller uegnet til påvirkning gennem de ordinære straffesanktioner eller om pågældendes forhold tilsiger behovet for særforanstaltninger.

At foretage undersøgelser af, om en person vil kunne diagnosticeres som åndssvag, om det drejer sig om åndssvaghed i højere eller lettere grad eller om en tilstand, der ganske må ligestilles med åndssvaghed, bliver således et teoretisk arbejde uden praktisk betydning i den givne situation. Det bliver til en overflødig akademisk diskussion.

Abstraktionen "åndssvaghed" er både udefinerbar, uafgrænset og betydningsløs i retlige sammenhænge.

- 0 -

Det kan virke ejendommeligt, at et begreb som åndssvaghed er omgærdet med så stor usikkerhed, men det hænger sammen med, at begrebet ikke er et egentligt "syndrom" men en samlebetegnelse på en række tilstande, som man ikke havde nogen forklaring på, ikke kunne angive præcise årsager til, men som efterhånden kunne "differentialdiagnosticeres", da man konstaterede visse årsager til specielle former for "åndssvaghed". En af de første landvindinger på området var, da man omkring 1940 konstaterede, at "røde hunde" i begyndelsen af svangerskabet kunne føre til, at barnet blev født som "åndssvag". - I dag kendes flere hundrede årsager til "åndssvaghed". D.v.s. at man i dag kan udskille et antal syndromer, som før i tiden blev placeret under samlebegrebet "åndssvaghed".

I bogen "Mental Deficiency - The changing outlook" (Clarke & Clarke, 3. udg. 1974, Methuen & Co. Ltd. London) - en bog, som af eksperter på området anses for at være "bogen" om åndssvaghed - er der i første kapitel givet en analyse af kriterier for klassifikation af "åndssvaghed" (subnormality).

Denne analyse viser klart den usikkerhed, der omgærdet hele dette begreb. I England oplever man begrebet så tidligt som i 1200-tallet, da man under Edward I (1272-1307) havde behov for at registrere forskellen mellem personer, der var født som "tåber" (fools) og sindssyge (lunatics). Denne sondring var nødvendig for at administrere dispositionsretten over fast ejendom. For "lunatics"

kunne staten kun overtage dispositionsretten, mens sygdommen stod på, medens ejendomme, der tilhørte en person, der blev betegnet som "idiot" - en tidligere betegnelse for åndssvaghed - blev overtaget permanent af staten.

Allerede i 1700-tallet blev åndssvaghed beskrevet som ikke værende en sygdom men som en tilstand, hvor de intellektuelle færdigheder ikke blev manifesteret.

I det 19. århundrede fremkom den "medicinske model", som placerede for sorgen for de åndssvage under den medicinske profession. Noget tilsvarende fandt sted i Danmark, hvor åndssvagefor sorgen var lægeligt domineret indtil 1959-loven. Der henvises herom til betænkning nr. 204/1958 om åndssvagefor sorg side 35 ff.

Vi kom ind i en periode, hvor "åndssvage" blev betragtet som parasitter, som aldrig ville kunne klare sig selv. Endvidere blev de betragtet som potentielt kriminelle og som farlige elementer i samfundet.

I den post-Darwinistiske periode var der teorier om, at åndssvaghed på grund af den da eksisterende arvelighedsteori blev anset som en risiko for hele civilisationen.

Efterhånden som arvelighedsrisikoen kunne reduceres ved, at man fandt andre årsager til åndssvaghed end genetiske, blev holdningen anderledes. Man skiftede fra segregationsteorier og -praksis (institutionalisering) til integrationsbestræbelse og normalisering - d.v.s. accept af "åndssvage" som ligestillede borgere, som er en normal del af enhver befolkning.

Clarke & Clarke konkluderer, at behovet for at klassificere åndssvage er begrundet i samfundsforpligtelsen til at "gøre noget" for disse mennesker. Hvad samfundet bør gøre er til enhver tid afhængig af holdningen til personer, der er afvigere.

"Åndssvaghed" er ifølge Clarke & Clarke først og fremmest et administrativt begreb til brug for, hvad samfundet har forpligtelse til at gøre.

Alle kriterier for "åndssvaghed" - især en IK under 70 - social inkompetence og pædagogisk manglende kunnen overlapper hinanden.

Clarke & Clarke slutter med at sige, at de kriterier, der har været anvendt, sigter mod den del af befolkningen, som har en IK under 50.

Sagt på en anden måde: begrebet åndssvaghed kan ikke klarlæg-

ges hverken ud fra medicinske, sociale eller pædagogiske kriterier, men det er et administrativt - et politisk - begreb, som er retningsgivende for, hvornår og hvordan et samfund skal træde i aktion med særlige foranstaltninger.

- 0 -

Dette synspunkt svarer helt klart til 1959-lovens mål, som var at definere "åndssvage", som de personer, der havde brug for den hjælp, åndssvageforsorgen kunne tilbyde. En pragmatisk cirkeldefinition af "åndssvaghed", jfr. foran om bemærkningerne til 1959-loven.

I betænkning nr. 204/1958 udtales det således, at det ikke er lovteknisk muligt at give en egentlig definition af begrebet åndssvaghed, da det ikke drejer sig om et på aldeles faste kriterier byggende begreb, men om en ud fra en helhedsvurdering stillet diagnose.

For at sikre, at denne "ikke-mulige afgrænsning" ikke skal forhindre, at personer, der har behov for åndssvageforsorg, i at få sådan service, medtager åndssvageudvalget efter omstændighederne også "personer, hvis tilstand efter et lægeligt skøn ganske må ligestilles med åndssvaghed, dels fordi de pågældende på grund af betydelig intelligensdefekt er ude af stand til at klare sig på egen hånd, dels fordi deres forsorgs- og behandlingsbehov kun på fyldestgørende måde kan varetages inden for åndssvageforsorgens rammer".

Dette synspunkt er helt i overensstemmelse med Clarke & Clarke der fastslår, at begrebet åndssvaghed først og fremmest er et administrativt begreb til brug for, hvad samfundet har forpligtelse til at gøre.

I Jakob Østers bog "Det åndssvage barn" (3. udgave 1971. Munksgaard, København) - citeret i kap. II konkluderes følgende: "Der er grund til at pointere, at åndssvaghed ikke er nogen sygdom eller medicinsk enhed, men langt snarere et kombineret medicinsk-socialt samlebegreb for mennesker, der på grund af ringe intellektuel udrustning ikke kan eller har svært ved at klare sig i tilværelsen. Åndssvaghedens rækkevidde bestemmes på denne måde af vedkommende individs intelligensdefekt i forbindelse med den forhåndenværende samfundsstruktur, og følgelig bliver begrebet for-

skelligt til forskellige tider og i forskellige lande".

Dette er også i overensstemmelse med det foran anførte, at "åndssvaghed" er et politisk/administrativt begreb.

Endelig er Borup Svendsens konklusion i kap. II også i overensstemmelse med denne tankegang. Borup Svendsen skriver: "For de tilfælde, der skal behandles retsligt, må det være ønskeligt, at den lægelige (retspsykiatriske) bedømmelse så vidt gørligt er identisk med den afgrænsning af åndssvaghedsbegrebet, som åndssvageforsorgens læger giver under hensyn til den lægelige, sociale og pædagogiske indsats, der kan ydes".

Dette sidste må anskues i relation til, at Bistandsloven nu helt har opgivet at benytte begrebet "åndssvaghed" som kriterium, og at afgørelsen af, om en person kan opnå den service, som nu erstatter den tidligere åndssvageforsorg, er en helhedsafgørelse, der træffes af amtskommunernes social- og sundhedsudvalg.

Det kan sluttelig tilføjes, at det ikke blot er i Danmark, at man bevæger sig bort fra begrebet "åndssvaghed", men eksempelvis også i Sverige, hvor det i en nylig udkommet betænkning om "omsorger om visse handikappede" (SOU 1981/26) på side 480 foreslås, at udtrykket "sinnesslø" (åndssvag), som "ikke længere anvendes i moderne lovgivning som betegnelse for den handicapgruppe, som betænkningen omhandler", udgår af den svenske straffelov.

Der findes anden litteratur herom, som bekræfter begrebets "opløsning" - alt i retning af, at begrebet som foran anført er uanvendeligt i hvert fald i retslige sammenhænge.

Socialstyrelsens notat af 27. oktober 1981.

Notat om social- og sundhedsforvaltningernes forpligtelse og tilbud til "åndssvage" personer, der dømmes til "forsorg" eller institutionsophold.

I forbindelse med særfor sorgens udlægning pr. 1. januar 1980 udgik betegnelsen "åndssvag" af den sociale lovgivning og indgår nu i betegnelsen: "personer med vidtgående fysiske eller psykiske handicap". Da betegnelsen imidlertid stadig eksisterer i straffeloven og retsplejeloven, vil den blive anvendt i det følgende.

Ved udlægningen blev adgangen til at tvangsanbringe voksne åndssvage efter den sociale lovgivning ophævet.

Endelig blev det i udlægningslovens § 6 pålagt amtskommunerne og Københavns og Frederiksberg kommuner at varetage de særlige opgaver med dømte personer over for retsmyndighederne, som staten hidtil havde varetaget. Det påhviler således amtskommunerne at effektuere domme til åndssvageforsorg og domme til institution for åndssvage personer i overensstemmelse med de regler, som bi-standsloven med tilhørende cirkulærer fastsætter for visitation m.v.

Som det fremgår af ovenstående, er der ikke længere mulighed for at anbringe en person, der har fået dom til åndssvageforsorg på en institution, såfremt den dømte modsætter sig en sådan foranstaltning. I disse tilfælde har amtskommunen kun mulighed for at etablere et tilsyn i tilknytning til en bolig uden for institutionen. Socialstyrelsen er ikke bekendt med, at dette skulle have medført vanskeligheder.

Amtskommunerne har overvejet, hvorledes de i praksis kan opfylde deres tilsynsforpligtelse over for personer dømt til forsorg. Visse steder er denne tilsynsforpligtelse kanaliseret videre til de kommuner, hvor den dømte bor. Andre steder løses opgaven af medarbejdere ansat i amtskommunens socialcenter.

I de tilfælde, hvor der foreligger dom til anbringelse i institution for åndssvage, vil det på samme måde som ved andre

visitationer til institutioner for personer med vidtgående fysiske eller psykiske handicap i henhold til bilstandslovens § 115 være amtskommunens social- og sundhedsudvalg, der efter indstilling fra det sociale udvalg i pågældendes opholdskommune, træffer beslutning om optagelse. Der er her følgende muligheder:

- 1) Åben institution
- 2) Lukket institution
- 3) Det særlige afsnit for lovovertrædere på Rødbygård.

Ad 1)

- a. De hidtidige centralinstitutioner, der består af en række afdelinger/institutioner, er bestemt til ophold for de mest behandlingskrævende, ofte personer med flere handicap. Der er især tale om fysiske handicap udover åndssvaghed. Endvidere findes der på disse en række plejehjemslignende afdelinger/institutioner.
- b. De hidtidige lokalinstitutioner er bo-institutioner ude i lokalområderne, der har tilsvarende opgaver som nævnt under a.
- c. Pensionater, kollegier m.v., der er døgninstitutioner med fast personale, er oprettet specielt med sigte på optræning af beboerne til at klare en mere selvstændig tilværelse uden for institution. På pensionaterne tager opholdet, ud over at dygtiggøre beboerne til en mere selvstændig tilværelse i egen bolig, sigte på at tilbyde en friere boligform end den, en døgninstitution i øvrigt kan tilbyde.
- d. Specialhjem er en ny institutionstype, der er bestemt for personer med et mere omfattende pleje- og behandlingsbehov. Institutionerne forudsættes især at modtage beboere fra plejeafdelingerne på de hidtidige centralinstitutioner, således at målsætningen om mindre institutioner placeret efter nærhedsprincippet også gennemføres for denne gruppe klienter.
- e. Aflastningshjem modtager voksne med vidtgående fysiske eller psykiske handicap i kortvarige ophold indtil 3 måneder ad gan-

gen. Der ydes fornøden pasning og pleje, og samtidig søges den enkeltes færdigheder forbedret gennem socialpædagogisk indsats og behandling.

Bortset fra de under e. nævnte aflastningshjem kan det i princippet tænkes, at personer med dom til institution for åndssvage visiteres til samtlige de under a - d nævnte institutionstyper.

Ad 2)

Ifølge § 5 i socialministeriets bekendtgørelse nr. 568 af 21. december 1979 om magtanvendelse m.v. i institutioner for voksne med vidtgående fysiske eller psykiske handicap er en lukket institution en institution, som har tilladelse til at holde yderdøre og vinduer konstant aflåst. Endvidere fremgår det af bestemmelsen, at lukkede institutioner skal godkendes af socialstyrelsen efter indstilling fra amtsrådet.

Der er p.t. følgende godkendte lukkede institutioner:

Frederiksborg amtskommune:

Svaneparken: 1 afdeling med 15 pladser

Vejle amtskommune:

Institutionen i Brejning: 1 afdeling med 12 pladser

Ribe amtskommune:

Ribelund: 1 afdeling med 10 pladser

Nordjyllands amtskommune:

Hjemmene i Hammer Bakker: 1 afdeling med 12 pladser

Storstrøms amtskommune:

Rødbygård: 3 afdelinger med i alt 28 pladser.

Imidlertid har de 3 nævnte jyske amtskommuner ansøgt socialstyrelsen om godkendelse af, at de rent faktisk har nedlagt deres lukkede afdelinger ud fra en betragtning om, at de personer, der opholdt sig på lukket afdeling, kunne behandles på en åben og per-

sonalestærk afdeling takket være stadig flere socialpædagogiske tilbud. Der er ikke taget endelig stilling til, i hvilket omfang der er behov for at opretholde lukkede afdelinger, herunder af hensyn til lovovertrædere, jfr. reglerne nedenfor.

Ad 3)

Dette særlige afsnit er alene beregnet for personer, der udgør en kvalificeret trussel mod retssikkerheden. Afsnittet, der består af 3 afdelinger B 1, B 2 og U, udgør et samlet behandlingssystem, hvor der startes med B 1. Denne er den mest restriktive afdeling. Derefter sker overflytning til afdeling B 2, hvor der bl.a. gives udgangstilladelse. Afdeling U er sidste led i behandlingssystemet og er en åben afdeling, hvorfra udskrivning sker til mere selvstændig boligform så som egen bolig eller pensionat.

- 0 -

Betingelserne for at anbringe personer på lukket institution findes i § 3 i socialministeriets bekendtgørelse nr. 568 af 21. december 1979. Anbringelse må kun ske i behandlingssøjemed og kun, når samtlige følgende betingelser er opfyldt:

- 1) at anbringelsen er absolut påkrævet for at afværge, at pågældende skader sig selv eller andre,
- 2) at faren herfor ikke på forsvarlig måde har kunnet afværges ved andre og mere lempelige forholdsregler, og
- 3) at der forud for iværksættelsen foreligger beslutning herom fra amtskommunens social- og sundhedsudvalg.

I § 3, stk. 2, i socialministeriets bekendtgørelse nr. 567 af 21. december 1979 om pligt til at modtage åndssvage lovovertrædere på bistanndslovens døgninstitutioner for voksne med vidtgående fysiske eller psykiske handicap under amtskommunerne samt om særlige sikkerhedsforanstaltninger er der følgende betingelser for at anbringe personer på det særlige afsnit for lovovertrædere på Rødbygård:

- 1) at pågældende har dom til institution, og
- 2) at hensynet til pågældendes behandling og
- 3) til retssikkerheden ikke kan tilgodeses ved anbringelse på anden egnet døgninstitution, herunder lukket institution.

- 0 -

Den seneste af socialstyrelsen foretagne optælling af personer dømt til forsorg (tilsyn) og institution viser, at antallet pr. 23. september 1981 var henholdsvis 61 og 24 eller i alt 85 personer, jfr. vedlagte oversigt.

N.E. Bank-Mikkelsen

SOCIALSTYRELSEN
 Bistandsafdelingen
 3. kontor

Telefonisk indhentede oplysninger om, hvor mange dømte til henholdsvis institution og forsorg, de enkelte amtskommuner havde pr. 23/9 1981.

Amtskommuner:	Forsorg	Institution
Københavns Kommune	4	2
Frederiksberg Kommune	0	0
Københavns Amtskommune	4	2
Frederiksborg Amtskommune	3	0
Roskilde Amtskommune	3	1
Vestsjællands Amtskommune	1	4
Storstrøms Amtskommune	3	4
Bornholms Amtskommune	4	0
Fyns Amtskommune	10	1
Sønderjyllands Amtskommune	2	0
Ribe Amtskommune	7	2
Vejle Amtskommune	13	2
Ringkøbing Amtskommune	0	1
Århus Amtskommune	3	3
Viborg Amtskommune	3	1
Nordjyllands Amtskommune	1	1
Hele landet ..... I alt:	61	24

Socialministeriets bekendtgørelse nr. 567 af 21. december 1979

Bekendtgørelse om pligt til at modtage åndssvage lovovertrædere på bistandslovens døgninstitutioner for voksne med vidtgående fysiske eller psykiske handicap under amtskommunerne samt om særlige sikkerhedsforanstaltninger

Efter § 6 i lov nr. 257 af 8. juni 1978 om udlægning af åndssvageforsorgen og den øvrige særforborg m. v. fastsættes:

Kapitel I

Modtagepligt

§ 1. Det påhviler amtskommunerne og Københavns og Frederiksberg kommuner at modtage de åndssvage lovovertrædere, der den 1. januar 1980 er optaget på de i udlægningslovens §§ 2 og 3 nævnte døgninstitutioner, der videreføres efter reglerne i lov om social bistand.

§ 2. Det påhviler amtskommunerne og Københavns og Frederiksberg kommuner at føre tilsyn med samt på disses døgninstitutioner for voksne med vidtgående fysiske eller psykiske handicap at modtage åndssvage lovovertrædere, såfremt disse

- 1) efter retskendelse skal underkastes mentalundersøgelse eller efter rettens bestemmelse i stedet for varetægtsfængsling skal anbringes i institution for åndssvage eller undergives åndssvageforsorg,
- 2) i henhold til dom eller senere kendelse skal anbringes i institution for åndssvage eller undergives åndssvageforsorg,
- 3) som vilkår for tiltalefrafald eller prøveløsladelse skal anbringes i institution for

åndssvage eller undergives åndssvageforsorg.

§ 3. Såfremt amtskommunen ikke selv har en egnet døgninstitution, herunder lukket institution til modtagelse af voksne lovovertrædere med vidtgående fysiske eller psykiske handicap, påhviler modtagepligten den amtskommune, hvori den institution, der hidtil har modtaget lovovertrædere fra området, er beliggende, jfr. udlægningslovens § 5, stk. 1.

Stk. 2. Såfremt pågældende i henhold til dom skal anbringes i institution, og hensynet til pågældendes behandling og til retssikkerheden ikke kan tilgodeses ved anbringelse efter § 2 eller § 3, stk. 1, påhviler det Storstrøms amtskommune at modtage den dømte på det særlige afsnit for lovovertrædere på Rødbygård.

§ 4. Beslutningen om optagelse træffes efter reglerne om visitation af social- og sundhedsudvalget i den amtskommune, hvor pågældende har ophold. Spørgsmålet om, hvilken institution der hidtil har modtaget lovovertrædere fra området, kan om fornødent forelægges for socialstyrelsen.

Stk. 2. Er den åndssvage lovovertræder efter § 3 anbragt i institution i en anden amtskommune end den, hvor pågældende havde ophold, skal tilbageflytningen ske, så

snart hensynet til pågældendes behandling og til retssikkerheden ikke længere nødvendigvis ophold i institution uden for amtskommunen. Beslutning herom træffes efter reglerne om visitation af social- og sundhedsudvalget i den amtskommune, hvori denne institution er beliggende.

§ 5. Amtskommunens social- og sundhedsudvalgs afgørelser efter § 4 kan af de klageberettigede, herunder af anklagemyndigheden indbringes for den sociale ankestyrelse, jfr. bilstandslovens § 15, stk. 4.

§ 6. Udgifterne ved ophold på en døgninstitution for voksne med vidtgående fysiske eller psykiske handicap beliggende i en anden amtskommune afholdes efter reglerne i bilstandslovens §§ 10 og 11, jfr. § 135, stk. 3.

Kapitel II

Særlige sikkerhedsforanstaltninger

§ 7. Ved anbringelse af personer, som i henhold til retskendelse skal underkastes mentalundersøgelse i institution eller er fritaget for varetægtsfængsling med krav om anbringelse i institution, kan retten træffe bestemmelse om, at pågældende skal opholde sig i lukket institution. Det forudsættes, at der forinden af anklagemyndigheden er ind-

hentet en erklæring fra amtskommunens social- og sundhedsudvalg herom.

Stk. 2. På den lukkede del af det særlige afsnit for lovovertrædere på Rødbygård, vil isolation kunne anvendes under iagttagelse af de regler, der i henhold til socialministeriets bekendtgørelse om magtanvendelse m. v. i institutioner for voksne med vidtgående fysiske eller psykiske handicap gælder for anvendelse af fiksering.

§ 8. Meddelelse af friheder til personer, der ved dom eller kendelse, jfr. § 2, 2) skal anbringes i institution, sker efter regler, som justitsministeriet fastsætter efter forhandling med socialministeriet.

§ 9. Om vilkårene i øvrigt for lovovertræderes ophold i institutioner for voksne med vidtgående fysiske eller psykiske handicap henvises til socialministeriets bekendtgørelse om magtanvendelse m. v. i institutioner for voksne med vidtgående fysiske eller psykiske handicap, herunder bestemmelsen i § 5, stk. 3, om anbringelse af unge mellem 15 og 18 år i lukket institution for voksne.

§ 10. Bekendtgørelsen træder i kraft ved bekendtgørelsen i Lovtidende med virkning fra den 1. januar 1980.

Socialministeriet, den 21. december 1979

RITT BJERREGAARD

/ T. Tejsen

Socialministeriets bekendtgørelse nr. 568 af 21. december 1979

Bekendtgørelse om magtanvendelse m.v. i institutioner for voksne med vidtgående fysiske eller psykiske handicap

I medfør af § 14 i lov nr. 333 af 19. juni 1974 om social bistand som ændret ved lov nr. 258 af 8. juni 1978 fastsætter socialministeren herved følgende bestemmelser om forbud mod nedværdigende behandling, fysisk magtanvendelse og isolation i de af loven omfattede institutioner for voksne med vidtgående fysiske eller psykiske handicap.

Endvidere fastsættes regler om anvendelse af fiksering i institutioner for voksne med vidtgående fysiske eller psykiske handicap samt regler om anvendelse af lukket institution for voksne med vidtgående fysiske eller psykiske handicap. Disse foranstaltninger må kun iværksættes, når forholdene i det enkelte tilfælde gør det absolut påkrævet, og må kun opretholdes, så længe betingelserne herfor er opfyldt, jfr. § 3. Såfremt pågældende modsætter sig foranstaltningerne, og ikke er dømt til åndssvageforsorg/institution eller i henhold til retskendelse skal opholde sig i lukket institution, tager amtskommunens social- og sundhedsudvalg stilling til, om der bør tilbydes ophold i en anden institution eller eventuelt tilbydes anden hensigtsmæssig foranstaltning. Såfremt pågældende modsætter sig dette og kræver at blive hjemsendt, kan hjemgivelse ikke nægtes. Social- og sundhedsudvalget tager dog forinden stilling til, om der er grundlag for at søge pågældende optaget på psykiatrisk sygehus eller sygehusafdeling, jfr. sindssygelovens bestemmelser herom.

Om anvendelse af særlige sikkerhedsforanstaltninger over for åndssvage lovovertrædere, herunder anbringelse i lukket institution samt isolation på den lukkede del af det sær-

lige afsnit for lovovertrædere på Rødbygård henvises til kapitel II i socialministeriets bekendtgørelse om pligt til at modtage åndssvage lovovertrædere i bistandslovens døgninstitutioner for voksne med vidtgående fysiske eller psykiske handicap under amtskommunerne, samt om særlige sikkerhedsforanstaltninger.

Indgreb forudsættes i øvrigt kun anvendt i det omfang, de pædagogiske midler, der er omtalt i socialstyrelsens supplerende cirkulæreskrivelse, har vist sig utilstrækkelige.

Kapitel I

Forbud mod nedværdigende behandling, legemlig afstraffelse, fysisk magtanvendelse og isolation m.v.

§ 1. Ydmygende, hånende eller anden nedværdigende behandling er ikke tilladt.

Stk. 2. Legemlig afstraffelse er ikke tilladt.

Stk. 3. Isolation, hvorved forstås afsondring i aflåst rum i kortere eller længere perioder, er, bortset fra den i § 7, stk. 2, i socialministeriets ovennævnte bekendtgørelse om pligten til at modtage åndssvage lovovertrædere nævnte adgang på Rødbygård, ikke tilladt.

Stk. 4. Fysisk magtanvendelse er, bortset fra de i § 2 nævnte tilfælde, ikke tilladt.

Kapitel 2

Undtagelser fra forbudet mod fysisk magtanvendelse

§ 2. Fysisk magtanvendelse i form af, at den pågældende fastholdes eller føres til an-

det opholdssted, er dog tilladt, såfremt den pågældende enten udviser en sådan adfærd, at fortsat ophold i fællesskabet er uforvarsomt, eller såfremt den pågældende derved forhindres i at skade sig selv. Denne magtændelse skal afpasses efter forholdene i den enkelte situation og må ikke gå ud over det strengt nødvendige.

Stk. 2. Handlinger, som har været nødvendige for at modstå eller afværge et påbegyndt eller overhængende uretmæssigt angreb og ikke åbenbart går ud over, hvad der under hensyn til angrebets farlighed, angriberens person og det angrebne retsgodes betydning er forsvarligt, omfattes af straffelovens bestemmelser om nødværge, hvorefter der kan blive tale om at gå videre i forsvaret end anført i stk. 1. En medarbejder kan således også gribe ind og hjælpe i udøvelsen af nødværge.

Kapitel 3

Fælles betingelser for anvendelse af fiksering og anbringelse i lukket institution

§ 3. Anvendelse af fiksering og anbringelse i lukket institution må kun ske i behandlingsojemed og kun når samtlige følgende betingelser er opfyldt:

- 1) anvendelsen er absolut påkrævet for at afværge, at pågældende skader sig selv eller andre, og
- 2) faren herfor ikke på forsvarlig måde har kunnet afværges ved andre og mere lempelege forholdsregler.
- 3) Der skal hver gang forud for iværksættelsen foreligge beslutning herom fra den for vedkommende foranstaltning ansvarlige, jfr. §§ 4 og 5. Såfremt dette er praktisk umuligt, skal den ansvarlige hurtigst muligt tage stilling til foranstaltningen.

Stk. 2. Den for vedkommende foranstaltning ansvarlige, jfr. §§ 4 og 5 har pligt til at påse, at anvendelsen ikke udstrækkes længe end absolut påkrævet.

Stk. 3. Bemyndigelse, herunder stående bemyndigelse, til at iværksætte de nævnte foranstaltninger er ikke tilladt.

Kapitel 4

Fiksering

§ 4. Ved fiksering forstås anvendelse af mekanisk tvangsmiddel i form af bælte, håndremme, fodremme eller livstykke. Anden form for mekanisk fiksering er ikke tilladt.

Stk. 2. Fastspænding med stofselser til seng, stol eller toilet for at hindre fald betragtes ikke som fiksering. Det samme gælder den form for fastspænding til kørestol eller andet hjælpemiddel, der anvendes over for stærkt fysisk hæmmede personer som et nødvendigt led i behandlingen. Som fiksering betragtes ej heller anvendelse af særligt lærredstøj til personer, der river tøjet i stykker, eller anvendelse af bløde, beskyttende specialhandsker til selvlemlæstende personer.

Stk. 3. Under fiksering bør personalet have kontakt med den pågældende mindst hver halve time.

Stk. 4. Fiksering skal ophøre, når det ikke længere er absolut påkrævet. Fiksering, der iværksættes efter kl. 6, må højst være 4 timer. Fiksering, der iværksættes efter kl. 20, må højst vare 10 timer.

Stk. 5. Institutionens leder træffer beslutning om og er ansvarlig for, at betingelserne for anvendelse af fiksering er opfyldt.

Kapitel 5

Lukket institution

§ 5. Ved en lukket institution forstås en institution, som har tilladelse til at holde yderdøre og vinduer konstant aflåst. Lukkede institutioner skal godkendes af socialstyrelsen efter indstilling fra amtsrådet.

Stk. 2. Amtskommunens social- og sundhedsudvalg kan efter indstilling fra det sociale udvalg beslutte at anbringe voksne med vidtgående psykiske handicap i lukket institution, når pågældende opfylder de i § 3, stk. 1, nævnte betingelser. Om anbringelse i lukket institution af personer, som i henhold til retskendelse skal underkastes mentalundersøgelse på institution eller er fritaget for varetægtsfængsling med krav om anbringelse i institution, henvises til de særlige regler i § 7 i socialministeriets ovennævnte bekendtgørelse om pligten til at modtage åndssvage lovovertrædere.

Stk. 3. Såfremt det sociale udvalg efter reglerne i bistandslovens § 33, stk. 1, nr. 3, jfr. afsnit VIII, har truffet beslutning om anbringelse uden for hjemmet, kan unge mel-

lem 15 og 18 år, som er dømt til åndssvageforsorg/institution, eller i henhold til retskendelse skal opholde sig i lukket institution, og som opfylder de i § 3, stk. 1, nævnte betingelser, optages i lukket institution for voksne med vidtgående psykiske handicap.

Stk. 4. Den, der varetager pågældendes interesser, skal altid underrettes om anbringelsen, såvidt muligt inden denne sker.

§ 6. Ophold i lukket institution må højst vare 2 måneder.

Stk. 2. Såfremt de i § 3, stk. 1, nævnte betingelser i det enkelte tilfælde gør det absolut påkrævet, kan amtsrådet efter indstilling fra institutionenes leder dispensere fra 2 måneders grænsen for nye perioder på højst 2 måneder.

§ 7. Personer, der er anbragt i lukket institution ud over 24 timer, skal have adgang til at opholde sig i fri luft mindst 1 time dagligt.

Stk. 2. Under ophold i lukket institution kan den pågældende beskæftiges uden for institutionen.

Kapitel 6

Aflåsning

§ 8. Institutioner, der ikke er godkendt som lukkede, kan aflåses om natten og undtagelsesvis i kortere perioder af dagen. En institution, der er aflåst hele eller næsten hele døgnet, skal være godkendt som lukket institution.

Kapitel 7

Skematilførsler og indberetninger

§ 9. Ved anvendelse af fiksering samt anbringelse i lukket institution, skal institutionens leder samme dag indføre følgende oplysninger på et særligt udarbejdet skema:

- 1) pågældendes navn og alder
- 2) tidspunktet for indgrebet
- 3) indgrebets varighed
- 4) indgrebets art
- 5) begrundelse for indgrebet.

Kopi af skemaet skal bero i institutionen i en særlig dertil beregnet protokol.

Stk. 2. Institutionens leder indsender ved månedens udgang skemaerne til amtsrådet med sine kommentarer.

Stk. 3. Amtsrådet gennemgår skemaerne, hvorpå kopi af disse ved kvartalets udgang indsendes med amtsrådets kommentarer til socialstyrelsen til orientering.

§ 10. Overtrædelse af reglerne i kap. 1-6 samt anvendelse af nødværge indberettes til amtsrådet. Den i § 2, stk. 1, beskrevne form for fysisk magtanvendelse skal således ikke indberettes.

Stk. 2. Den implicerede medarbejder skal senest dagen efter episoden afgive skriftlig indberetning derom til institutionens leder, der med sine kommentarer samt forklaringer fra personer, der har overværet episoden, inden 3 dage videresender indberetningen til amtsrådet. Så vidt muligt skal indberetningen ledsages af klientens redegørelse for episoden.

Indberetningen skal indeholde følgende oplysninger:

- 1) de særlige forhold, der begrundet indgrebet,
- 2) tidspunktet for den handling, der har givet anledning til indgrebet,
- 3) tidspunktet for indgrebet,
- 4) indgrebets varighed,
- 5) beskrivelse af indgrebets art,
- 6) beskrivelse af indgrebets formål,
- 7) hvem, der foretog indgrebet,
- 8) klientens tilstand i den tid, indgrebet fandt sted.

Stk. 3. Såfremt der er begrundet mistanke om en strafbar handling, der er undergivet offentlig påtale, skal institutionens leder straks sende indberetning herom til amtsrådet.

Stk. 4. En medarbejder, som har overværet episoden, og som ikke dagen efter er bedt om oplysninger til indberetningen, er pligtig at meddele sin forklaring til institutionens leder.

Stk. 5. En medarbejder, der i øvrigt får begrundet viden om episoden, skal også meddele institutionens leder denne viden.

Stk. 6. Institutionens leder giver samtidig med sin indberetning til amtsrådet kopi af denne til den implicerede medarbejder samt orienterer den, der varetager klientens interesser.

Stk. 7. En medarbejder, der tjenstligt indberettes for en tjensteforseelse eller et strafbart forhold, skal have udleveret en fremstil-

ling af sagens faktiske omstændigheder og have adgang til at afgive en skriftlig udtalelse om fremstillingen. Han skal samtidig gøres bekendt med, at han ikke har pligt til at udtale sig om fremstillingen.

Stk. 8. Hvis den implicerede part er institutionens leder, skal der sendes indberetning direkte til amtsrådet. Medarbejderen giver i dette tilfælde institutionens leder genpart af sin indberetning. Amtsrådet sørger for, at den, der varetager klientens interesser, orienteres.

Stk. 9. Amtsrådet træffer afgørelse i sagen inden 6 uger, og sender ved udgangen af kvartalet de modtagne indberetninger til socialstyrelsen med oplysninger om, hvilke foranstaltninger amtsrådet har foretaget.

Kapitel 8

Om klageadgang, tilsyn, sanktioner m.v.

§ 11. Klager vedrørende overtrædelse af bestemmelserne i denne bekendtgørelse, indbringes for amtsrådet, der træffer afgørelse om de foranstaltninger, der vil være at foretage.

Stk. 2. Amtsrådet skal besvare klagerne så hurtigt som muligt og inden 6 uger.

§ 12. Forinden besvarelsen af en klage anmoder amtsrådet den ansvarlige institutionsleder om en udtalelse. Med udtalelsen indsendes en redegørelse fra den medarbejder, der har kendskab til de forhold, der klages over. Såfremt der er sket skematilførsel i henhold til § 9, skal en udskrift af tilførslen vedlægges.

Stk. 2. Institutionens leder eller den, den bemyndiger dertil, skal herudover hurtigst muligt foretage en undersøgelse, der omfatter samtale med den pågældende klient, de medarbejdere, der har kendskab til de forhold, der klages over, og mulige vidner til episoden. Der udfærdiges rapport om de pågældende samtaler, og rapporten indsendes med institutionslederens indstilling til amtsrådet med de i stk. 1 nævnte oplysninger. Desuden orienteres den, der varetager den pågældende klients interesser.

§ 13. Klager over amtsrådets beslutninger i medfør af denne bekendtgørelse kan indbringes for socialstyrelsen og i sidste instans for socialministeren.

Stk. 2. Socialstyrelsen kan pålægge amtsrådet at optage en klagesag til behandling.

§ 14. Klager over anbringelse i lukket institution kan indbringes for den sociale ankestyrelse i henhold til bistandslovens § 15, stk. 4.

§ 15. Amtsrådet fører tilsyn med institutionerne, herunder med anvendelsen af reglerne i denne bekendtgørelse, jfr. bistandslovens § 114.

§ 16. Socialstyrelsen fører overtilsynet med institutionerne, herunder med anvendelsen af reglerne i denne bekendtgørelse.

Stk. 2. Socialstyrelsen følger udviklingen på området og aflægger lejlighedsvis besøg på institutionerne med henblik på at følge udviklingen indenfor denne bekendtgørelses område og har i særlig grad opmærksomheden henledt på forholdene i de lukkede institutioner.

§ 17. Overfor den ansatte kan anvendes de reaktionsmuligheder, der følger af pågældendes ansættelsesvilkår.

§ 18. Denne bekendtgørelse indskrænker ikke det ansvar, medarbejderne kan pådrage sig i henhold til straffeloven, jfr. navnlig straffelovens kapitel 24 om forbrydelser mod kønssædeligheden og kapitel 25 om forbrydelser mod liv og legeme.

§ 19. Institutionens leder skal sikre sig, at såvel institutionens klienter som de, der varetager pågældendes interesser, gøres bekendt med reglerne i denne bekendtgørelse, herunder med adgangen til at klage til henholdsvis den sociale ankestyrelse, jfr. § 14, og amtsrådet, jfr. § 11, samt at amtsrådets beslutning kan indbringes for socialstyrelsen og i sidste instans for socialministeren.

§ 20. Der skal endvidere gives underretning om adgangen til at rette henvendelse til det af folketingsretten i henhold til grundlovens § 71, stk. 7, nedsatte tilsyn med personer, der er underkastet administrativ frihedsberøvelse.

§ 21. Denne bekendtgørelse udleveres til samtlige medarbejdere, der over for institutionens leder kvitterer for modtagelsen.

Kapitel 9
Ikrafttræden

§ 22. Denne bekendtgørelse træder i kraft ved bekendtgørelsen i Lovtidende med virkning fra den 1. januar 1980.

Samtidig ophæves socialministeriets bekendtgørelse nr. 505 af 19. september 1977 om magtanvendelse, isolation og lukket afdeling m.v. i særforsorgens institutioner samt om klageadgangen over forsorgsudøvelsen.

Socialministeriet, den 21. december 1979

RITT BJERREGAARD

/ T. Tejsen

Sociallederkollegiets skrivelse af 28. august 1978 til socialministeriets arbejdsgruppe om tvangstilbageholdelse m.v. af åndssvage og til udvalget.

Sociallederkollegiet er blevet gjort bekendt med, at socialministeriet ved skrivelse af 31. marts 1978 (socialministeriets 5. kt., j.nr. 5101/1-4) med forsorgschefen som formand har nedsat en arbejdsgruppe, der senest den 1. januar 1979 skal afgive indstilling om:

- 1) Hvorvidt der måtte være behov for at kunne tvangstilbageholde åndssvage og dermed ligestillede ud fra et farlighedskriterium i tilfælde, hvor disse ikke omfattes af sindssygelovens regler.
- 2) Hvorvidt der måtte være behov for regler, der sikrer, at åndssvage lovovertrædere anbringes under sikkerhedsmæssigt betryggende forhold.

Sociallederkollegiet er ligeledes bekendt med, at det under justitsministeriet nedsatte udvalg om foranstaltninger for åndssvage og andre svagt begavede lovovertrædere forventer at afslutte sit arbejde i løbet af 1978.

Sociallederkollegiet anser de to fremlagte problemer for sammenhængende i en sådan grad, at man med nærværende redegørelse ønsker samlet at kommentere disse alvorlige problemer.

Vedrørende tvangstilbageholdelse.

Sociallederkollegiet ønsker primært at gentage det af kollegiet tidligere fremførte synspunkt, at man finder det uantageligt med særregler over for åndssvage. Efter kollegiets opfattelse bør enhver form for administrativ frihedsberøvelse og indgriben i det enkelte menneskes forhold underkastes ensartede lovregler gældende for alle borgere.

Sociallederkollegiet ønsker at understrege, at sådanne lovregler bør indebære procedurereformer, der tilsikrer åndssvage samme retsbeskyttelse som alle andre.

Sociallederkollegiet har hermed fastslået, at man ikke finder

der måtte være behov for at kunne tvangstilbageholde åndssvage og dermed ligestillede ud fra et farlighedskriterium i tilfælde, hvor disse ikke omfattes af sindssygeloven.

Sociallederkollegiet kan således ikke godkende et for åndssvage særligt gældende farlighedskriterium eller et tilsvarende ulempekriterium. Sociallederkollegiet kan derfor heller ikke godkende tvangsindlæggelse eller tvangstilbageholdelse efter regler, der alene er gældende over for åndssvage.

Sociallederkollegiet ønsker at understrege, at man kan konstatere tilfælde af administrativ frihedsberøvelse gennemført under dække af forsorgsudøvelse og behandling, der i øvrigt ikke er defineret eller beskrevet.

Sociallederkollegiet har tidligere over for socialstyrelsen påpeget den retsuskikkerhed der ligger i, at man ikke klart kan definere de forskellige begreber, der under dække af behandling eller nødvendig forsorgsudøvelse anvendes til begrænsning af klienteletets frihed.

Man er ofte herved havnet i administrativ vilkårlighed, der ikke har givet de åndssvage den formelle og reelle retsbeskyttelse imod administrativ frihedsberøvelse, hvorunder man også medtager fixering og placering på lukket afdeling.

Erfaringer gennem de seneste år, såvel i Danmark som i Sverige og Norge, har vist, at intensiv behandling og optræning af de sociale funktioner har mindsket behovet for tvangsforanstaltninger af enhver art over for klientelet.

For så vidt angår socialministeriets bekendtgørelse nr. 505 af 19. september 1977, skal kollegiet, bl.a. på baggrund af foranstående, udtale, at der her er tale om særregler for åndssvage, hvorfor man ikke finder bekendtgørelsen kan fastholdes i sin nuværende restriktive form i forbindelse med udlægningen pr. 1. januar 1980.

Kollegiet skal ikke undlade at bemærke, at bestemmelsen i ægteskabsloven om begrænsning i åndssvages adgang til at indgå ægteskab må betragtes som en administrativ frihedsberøvelse, som man stærkt beklager fortsat opretholdes, uanset at der er stillet forslag om denne begrænsnings ophævelse i forbindelse med ændring af ægteskabsloven.

Sociallederkollegiet skal endelig påpege, at med vedtagelse af lov nr. 258 af 8. juni 1978 - Lov om ændring af lov om social

bistand med flere love (særforsorgens udlægning m.v.) - er åndssvagebegrebet formelt udgået af den sociale bistandslovgivning til fordel for begrebet: Personer med et vidtgående fysisk og psykisk handicap, hvorved en eventuel afgrænsning af en personkreds og definition af begreber yderligere udvandes, hvilket må formodes at være i lovens ånd om normalisering af samfundets hjælpeforanstaltninger.

Vedrørende kriminelle åndssvage.

Indledningsvis skal kollegiet udtale sin forundring over, at der ikke fra justitsministeriet er fremsat forslag til ændring af borgerlig straffelov i forbindelse med udlægningen af særforsorgen, idet straffeloven således efter 1. januar 1980 vil indeholde en bestemmelse om domsmulighed til en foranstaltning, der er ophævet.

I spørgsmålet om de kriminelle åndssvage skal sociallederkollegiet i øvrigt fremføre, at man er af den opfattelse, at kriminalitet generelt har sin baggrund i klientens sociale forhold, hvorfor man ikke finder grundlag for, at hovedansvaret for de kriminelle åndssvage alene er tillagt de lægelige afdelinger.

Justitsministeriet har indtil nu ikke erkendt, at der ofte har været tale om et tværfagligt behandlingsarbejde, men har alene tillagt lægelige oplysninger om de kriminelle betydning.

Sociallederkollegiet ønsker fortsat lægelig konsulentbistand til behandling af visse kategorier af kriminelle, men finder socialisering/resocialisering med bistand fra skole- og uddannelsesmyndigheder som noget primært.

I den af cand.jur. Kirsten Jensen udarbejdede undersøgelse "Åndssvageforsorg som strafferetlig sanktion" (1977), er der fremført en række synspunkter, som kollegiet i vid udstrækning kan tilslutte sig.

De kriminelle, der hidtil er blevet dømt til åndssvageforsorg (institution), har i de fleste tilfælde opfattet denne foranstaltning som en straf. Hvor de derefter har sammenlignet "straffetiden" med hvor længe de under normale forhold ville være holdt isoleret fra samfundet, må det nok erkendes, at dom til åndssvageforsorg strafmæssigt virker hårdere end dom i normalsamfundet.

Oprikelig har dom til forsorg formentlig været tænkt som en sanktion, der skulle virke som et tilbud om lægelig behandling og mindre som straf. Det har blot været vanskeligt - i de fleste til-

fælde umuligt - at overbevise klienten herom.

Der er intet der tyder på, at åndssvageforsorgens indsats har haft særlig stor effekt i resocialiseringshenseende eller har virket kriminalitetssvækkende gennem lægelig behandling.

Den udefra kommende kriminelles indgang til åndssvageforsorgen foregår i de fleste tilfælde via en lukket afdeling, for at man kan observere klienten, samt for at man kan sikre sig, at han ikke escaperer. Sådanne ophold på lukket afdeling er i mange tilfælde blevet gjort permanente, uden at der har været reelt grundlag herfor.

Denne observation er normalt foregået på en lukket afdeling, hvor den nyankomne ofte placeres sammen med klienter, hvis funktionsniveau er lavt, og livsmønstret præget af mange års institutionsophold - måske under lukkede forhold. Den devaluering, der herved finder sted af den nyankomne, vil ofte præge ham psykisk og eventuelt opbygge aggressioner mod samfundet og omgivelserne, hvilket kan vanskeliggøre hans situation og påvirke observationen i retning af, at klienten er adfærdsvanskelig.

I spørgsmålet om, hvorvidt kriminelle åndssvage bør idømmes almindelig strafforanstaltning, skal anføres, at der reelt ikke foreligger nogen undersøgelse, der beviser, at såkaldte åndssvage, der tidligere blev placeret tidsubestemt under åndssvageforsorg, tager skade af en almindelig dom.

Sociallederkollegiet er af den opfattelse, at man med en konsekvent holdning og intensiv social behandling af den kriminelle åndssvage i en række tilfælde kan forhindre recidiv.

Sociallederkollegiets erfaringer med kriminelle åndssvage kan kort resumeres i følgende punkter:

- 1) Der er ofte tale om banale kriminelle overtrædelser, hvor sanktionens varighed ikke står i forhold til kriminaliteten.
- 2) Sanktioner med placering på lukket afdeling er en dårlig motivation som udgangsposition for en socialiseringsproces.
- 3) De ofte "velbegavede" åndssvage kriminelles placering blandt dårligt fungerende klientel virker hæmmende i forsøg på at søge klientens situation normaliseret.
- 4) Beskæftigelsesmæssig oplæring og uddannelse samt opbygning af en social betrygget tilværelse såvel bolig mæssig som

økonomisk med fornøden rådgivning og støtte i normalsamfundet skønnes at være det bedste middel for at forhindre, subsidiært nedsætte faren for ny kriminalitet.

- 5) Vurdering af begrebet kriminalitet, herunder voldsom eller farlig kriminalitet, mangler og overlades derfor ofte til subjektive vurderinger.
- 6) Sociallederkollegiet må konstatere, at det sociale vurderingsgrundlag via retsplejelovens § 800 a-undersøgelse i mange tilfælde ikke foreligger, når anklagemyndigheden har konstateret, at den kriminelle er åndssvag. Sociallederkollegiet mener, at der i alle sager bør foreligge en § 800 a-undersøgelse.

Sanktions- og eventuelt placeringsproblemet er ikke ensidigt et spørgsmål, der vedrører kriminelle åndssvage, men kendes også blandt såvel kriminelle unge som blandt sinkegruppen.

Det vil være mest nærliggende at pege på, at sanktioner over for disse grupper i vid udstrækning bør have en resocialiserende/socialiserende effekt, der ikke altid kan udvikles i kriminalforsorgens nuværende anstalter m.v.

Da kriminalforsorgen hidtil har været den instans, der har administreret sanktioner over for kriminelle, må det være nærliggende at foreslå, at kriminalforsorgen i snævert samarbejde med socialforsorgen opbygger et foranstaltningsapparat for de her nævnte grupper, hvor foranstaltningen er et tilbud, der eventuelt kan kombineres med eksisterende sociale foranstaltninger.

Man kunne foreslå, at placering under et sådant foranstaltningssystem kunne etableres på frivillig basis i sagssamarbejde mellem kriminal- og socialforsorgen, således at domsafsigelse udsættes i en tidsafgrænset periode, hvor den kriminelle indordner sig dette foranstaltningssystem. Gennemfører han den fastsatte periode, kan sagen sluttes med tiltalefracald - i modsat fald med almindelig dom.

Hvor retssikkerhedsmæssige forhold kræver en kriminelns isolering i kortere eller længere tid, må dette finde sted ifølge samfundets almindelig gældende regler.

Sociallederkollegiet skal sluttelig anføre, at man gerne vil fremmøde for diverse udvalg for at uddybe de her fremførte synspunkter.

På sociallederkollegiets vegne
H. Ramsing O. Græm

Sociallederkollegiets skrivelse af 26. april 1979 til udvalget.

Redegørelse til justitsministeriets lovovertræderudvalg om kriminelle åndssvage

Sociallederkollegiet har ved skrivelse af 28. august 1978, stilet til den af socialministeriet nedsatte arbejdsgruppe om tvangstilbageholdelse m.v. (Bank-Mikkelsen-udvalget) og det af justitsministeriet nedsatte udvalg om foranstaltninger for åndssvage og andre svagt begavede lovovertrædere (lovovertræderudvalget), redegjort for kollegiets synspunkter vedrørende tvangstilbageholdelse samt vedrørende kriminelle åndssvage.

Kopi af sociallederkollegiets skrivelse af 28. august 1978 vedlægges.

Sociallederkollegiets hovedsynspunkt er, at der ikke i nogen lovgivning skal, kan eller bør være særregler på grund af et handicap, her lig diagnosen åndssvaghed.

Med udlægningen af åndssvageforsorgen og den øvrige særfor-sorg pr. 1. januar 1980 og de af folketinget vedtagne ændringer i bl.a. bistandsloven, vil åndssvageforsorgens hidtidige institutioner og institutionstilbud overgå til at være amtskommunale specialinstitutioner, hvortil kun må visiteres klienter med et vidtgående fysisk eller psykisk handicap, der ikke på rimelig måde kan indpasses i den såkaldte "normale" institutionskapacitet.

Tendensen med afgrænsning af institutionsklientelet har i øvrigt gennem en årrække været praktiseret i åndssvageforsorgen, hvorfor bl.a. døgninstitutionsklientelet er blevet et stadigt dårligere fungerende og mere multihandicappet klientel.

Udtrykket fysisk eller psykisk handicappet i vidtgående grad er som udtrykket åndssvag diagnostisk svært afgrænseligt.

Man skal i øvrigt henlede opmærksomheden på, at man på landsplan har kunnet konstatere et betydeligt fald i antallet af lukkede afdelinger efter iværksættelse af socialministeriets bekendtgørelse nr. 505 af 19. september 1977, der vedlægges.

Reglerne heri synes i øvrigt ikke at være harmoniseret med de regler der i dag praktiseres af anklagemyndigheden, bl.a. i forbindelse med varetægtsfængsel, hvor anklagemyndigheden har krævet placering på lukket afdeling, samt med justitsministeriets cirkulære af 15. november 1977 om meddelelse af friheder m.v. til personer, der i medfør af straffelovens § 68 eller § 69 er dømt til anbringelse i hospital for sindslidende (psykiatrisk sygehus eller sygeafdeling, eller i institution for åndssvage). Cirkulæret af 15. november 1977 vedlægges.

I dette forhold synes der ikke at være analogi med en højesteretsdom i 1977 (jfr. Ugeskrift for Retsvæsen 1977/716 H), hvor det blev fastslået, at man ikke kunne dømme til lukket afdeling.

Udvalget er kendt med, at antallet af personer der dømmes til strafferetslige sanktioner under åndssvageforsorgen er dalende og i øvrigt af mindre omfang. Man vil dog fortsat kunne finde klienter, der må betegnes som forkert dømte til åndssvageforsorg.

Socialforsorgen er, bortset fra særlige tvangsregler for børn og unge, en frivillig forsorg - et tilbud for personer med behov for eksempelvis åndssvageforsorgens specielle foranstaltninger.

De tvangsregler, som længe har været lovmæssigt mulige at praktisere, er nu foreslået ophævet, således at man ikke på amtets specialinstitutioner skal have særregler for den hidtidige åndssvagegruppe. Tvangsreglerne har i øvrigt stort set ikke været anvendt i de sidste 10-15 år, ja op til 20 år.

De forannævnte forhold taler efter sociallederkollegiets opfattelse for, at kriminelle åndssvage (svagt begavede lovovertrædere) ikke gennem strafferetslige sanktioner placeres på institution for personer med vidtgående fysiske eller psykiske handicap.

Den ændring, der ved bistandslovens nugældende udformning er sket ved at fjerne diagnostiske betegnelser som f.eks. åndssvaghed fra lovgivningen, må efter sociallederkollegiets opfattelse også få konsekvenser i straffelovens bestemmelser omkring åndssvage lovovertrædere, idet kollegiet ikke kan se, at straffeloven alene kan bevare diagnosen åndssvag.

Sociallederkollegiet har ofte udtrykt usikkerhed over for åndssvagebegrebet, der aldrig er blevet klart defineret og afgrænset, hvilket vel også er en umulig opgave.

Åndssvagebegrebet har bl.a. ofte ført til, at personer, som ikke selv har opfattet eller erkendt sig som åndssvage, er blevet dømt til tidsubestemt ophold på en åndssvageinstitution, hvor de ikke har ment de har hørt til. Dette problem møder vi den dag i dag.

Kollegiet har erfaring for, at netop den tidsubestemte placering ofte har ført til, at de "dømte" er escaperet og har bragt sig i yderligere kriminalitetsrisiko, samt generelt har været modvillige i det lægelige/socialle behandlingsarbejde; et forhold, der også er kendt i kriminalforsorgen.

Uanset om man er velbegavet eller meget svagt begavet, bør en strafferetslig sanktion være tidsbegrænset.

Kollegiet er af den opfattelse, at socialisering eller resocialisering af kriminelle åndssvage (svagt begavede lovovertrædere) bør bevares i statsligt regie, eventuelt ved etablering af regionale resocialiseringsinstitutioner i et snævert samarbejde mellem kriminalforsorgen og amtskommunernes specialrådgivning, jfr. bistandslovens § 29, hvorved og hvorigennem man kan sikre sig udnyttelse af de eksisterende institutioners ressourcer inden for amtskommunerne, jfr. i øvrigt kollegiets udtalelse i skrivelse af 28. august 1978, side 5.

For så vidt angår svagtbegavede lovovertrædere, der på grund af lovovertrædelsens karakter er hjemfalden til en relativ streng fængselsstraf, bør man, under hensyn til de erfaringer man har opnået indtil i dag, gennem systematisk social optræning og social behandling søge frem til etablering af særlige afdelinger inden for fængselsvæsenet i samarbejde med kriminalforsorgen og socialforsorgen.

Sociallederkollegiet skal pege på, at den hidtidige ledelsesstruktur i åndssvageforsorgen ved udlægningen pr. 1. januar 1980 ændres, således at lægernes hidtidige ledelsesansvar for sociale døgninstitutioner bortfalder. Den fremtidige ledelsesstruktur vil således blive af ren social art, hvortil lægerne er tilknyttet som konsulenter.

Dette forhold må derfor medføre en revision af gældende cirkulærer og bekendtgørelser inden for det strafferetslige område.

Der tænkes således ikke alene på rigsadvokatens forskrifter for meddelelse af friheder m.v., men også på gældende praksis

vedrørende udtalelser om personer, der har gjort sig skyldige i overtrædelse af straffelovens bestemmelser.

Sociallederkollegiet ønsker yderligere i denne forbindelse vedrørende bl.a. mentalerklæringer at udtale, at dette arbejde hidtil inden for åndssvageforsorgen ensidigt er blevet varetaget af lægelige medarbejdere, hvor man i normalsystemet finder team bestående af psykiater, socialrådgiver og psykolog, og ofte pædagoger.

Lokale retsmyndigheder har endvidere ofte på privatpraktiserende specialistbasis anvendt læger fra åndssvageforsorgen, herunder læger, der på grund af alder er pensioneret.

Konklusion

- 1) Åndssvageforsorgens døgninstitutioner vil ikke fremover være egnede til at modtage kriminelle åndssvage, men der bør i statsligt regie etableres særlige resocialiseringsafdelinger med et udvidet og snævert samarbejde med det sociale bistandssystem.
- 2) Enhver strafferetslig sanktion bør være tidsbestemt.
- 3) Der er her behov for en væsentlig holdningsændring fra såvel anklagemyndighed som retssystemet, samt et udvidet og koordineret samarbejde mellem de implicerede ressortministerier - et område, der i dag er et uopdyrket land.
- 4) Erklæringer og udtalelser i forbindelse med straffesager skal udarbejdes i et tværfagligt team, der giver forslag til eventuelle sanktioner.

Sociallederkollegiet indgår gerne i et videregående arbejde på dette område, og kollegiets repræsentanter i spørgsmålene om tvangstilbageholdelse, retssikkerhed og kriminelle åndssvage er socialleder Harry Ramsing, Forsorgscentret for Fyns amt, Nyborg, og socialleder Oluf Græm, Forsorgscentret for Nordsjælland, Birkerød.

NOGLE RESULTATER AF EN UNDERSØGELSE
AF 290 SVAGTBEGAVEDE DØMT TIL INSTI-
TUTION FOR ÅNDSSVAGE ELLER ÅNDSSVAGE-
FORSORG.

Kirsten Jensen, oktober 1978.

INDHOLDSFORTEGNELSE

	side
1.	Undersøgelsens tilblivelse 158
2.	Populationens retlige og forsorgsmæssige status .. 159
2.1.	Populationens retlige status 159
2.2.	Undersøgelsespopulationens forsorgsmæssige status. 160
2.2.1.	Undersøgelsespopulationens forsorgsmæssige sta- tus set i relation til åndssvageforsorgens øvrige klientel 160
3.	En kort præsentation af populationen med væsent- lige marginalfordelinger 161
3.1.	Køn 161
3.2.	Alder 162
3.3.	Intelligens 163
3.4.	Under åndssvageforsorg ved udgangskriminaliteten . 165
3.5.	Den strafferetlige foranstaltnings varighed 166
3.6.	Det forsorgsmæssige indhold af dommen 168
4.	Kriminalitet 181
4.1.	Udgangskriminalitet 181
4.2.	Kriminalitet registreret tidligere end udgangs- kriminaliteten 185
4.3.	Kriminalitet senere end udgangskriminaliteten 188
5.	Nogle generelle sammenhænge 190
5.1.	Udgangskriminalitet 191
5.1.1.	Udgangskriminalitet og alder 191
5.1.2.	Udgangskriminalitet og IK 193
5.1.3.	Udgangskriminalitet og anden kriminalitet 196
5.1.4.	Udgangskriminalitet og foranstaltnings varig- hed og indhold 200
5.2.	Det kriminelle recidiv 205
5.2.1.	Det kriminelle recidiv og alder 205
5.2.2.	Det kriminelle recidiv og intelligens 206
5.2.3.	Det kriminelle recidiv og øvrig kriminalitet 207
5.3.	Foranstaltnings varighed og indhold 209
5.3.1.	Foranstaltnings varighed 209

	side
5.3.2.	Foranstaltningens materielle indhold 216
5.3.3.	Sammenfattende om foranstaltningens varighed og indhold 224
5.4.	Dommen ophævet 224
5.5.	Definitivt udskrevet af åndssvageforsorgen 226
6.	Beskrivelse af gerningsmandstyper 228
6.1.	Berigelseskriminelle 228
6.2.	Voldsmænd 231
6.3.	Brandstiftere 233
6.4.	Sædelighedskriminelle 235
7.	Nogle afsluttende betragtninger 237
Noter.	244

TABELOVERSIGT

	side
tabel 1	Populationen fordelt efter alder ved udgangs- kriminaliteten og alder pr. 1. april 1976 162
tabel 2	Populationens fordeling efter IK med anven- delse af WHO skalaen 164
tabel 3	Populationens fordeling efter IK med anven- delse af de tidligere anvendte intelligensmål .. 164
tabel 4	Foranstaltningens varighed - målt fra udgangs- kriminaliteten til 15. januar 1973 167
tabel 5	Foranstaltningens varighed fra udgangskrimina- liteten til domsophævelse eller 1. april 1976 .. 168
tabel 6	Populationen fordelt efter forskellige for- sorgsformer i observationsperioden 171
tabel 7	Populationen fordelt efter forskellige for- sorgsformer i % af foranstaltningens samlede varighed 172
tabel 8	Forsorgsformer i observationsperioden for de 96 personer, for hvem foranstaltningens varig- hed var mellem 0 og 5 år 174
tabel 9	Forsorgsformer i observationsperioden for de 94 personer, for hvem foranstaltningens varig- hed var mellem 5 og 10 år 176
tabel 10	Forsorgsformer i observationsperioden for de 103 personer, for hvem foranstaltningens va- righed var over 10 år 178
tabel 11	Udgangskriminaliteten 181
tabel 12	Domsform fordelt efter udgangskriminalitetens art 184
tabel 13	Kriminalitet tidligere end udgangskriminalite- ten fordelt efter kriminalitetsarter 186
tabel 14	Sanktioner tidligere end udgangskriminaliteten . 187
tabel 15	Arten af kriminalitet registreret mellem ud- gangskriminaliteten og 1. april 1976 189

	side
tabel 16	Strafferetlige reaktioner efter udgangskriminaliteten 190
tabel 17	Alder ved udgangskriminaliteten og udgangskriminalitetens art 192
tabel 18	Udgangskriminalitet og IK 194
tabel 19	Udgangskriminalitetens art og arten af registreret kriminalitet siden denne 198
tabel 20	Udgangskriminalitetens art og foranstaltningens varighed 201
tabel 21	Udgangskriminalitetens art og forsorgsformer i observationsperioden 203
tabel 22	Udgangskriminalitetens art og tid på intern institution 204
tabel 23	Udgangskriminalitetens art og tid i egen bolig . 205
tabel 24	Det kriminelle recidiv og alder ved udgangskriminaliteten 206
tabel 25	Det kriminelle recidiv og intelligens 206
tabel 26	Det kriminelle recidiv og registreret kriminalitet tidligere end udgangskriminaliteten 207
tabel 27	Recidivisternes fordeling efter udgangskriminalitetens art og arten af det kriminelle recidiv 208
tabel 28	Foranstaltningens varighed og kriminalitet senere end udgangskriminaliteten 212
tabel 29	Foranstaltningens varighed og intelligens 214
tabel 30	Forsorgsformer og intelligens 218
tabel 31	Intelligens og tid på intern institution i % af foranstaltningens samlede varighed 220
tabel 32	Intelligens og tid i egen bolig i % af foranstaltningens samlede varighed 222

1. Undersøgelsens tilblivelse.

Dette arbejde er den første samlede publikation af resultaterne af en undersøgelse af 290 personer, der på et givet tidspunkt var underlagt åndssvageforsorg som strafferetlig sanktion. Enkelte resultater er tidligere publiceret¹⁾.

Grundmaterialet til undersøgelsen har af flere grunde været vanskeligt at arbejde med.

For det første er det indsamlet af forskellige personer på forskellige tidspunkter og med forskellige kilder. For det andet opereres der i undersøgelsen med en flydende observationsperiode, hvilket både vanskeliggør en overskuelig fremstilling af undersøgelsesresultaterne og tolkning af disse.

Denne publikation er af hensyn til overskueligheden bygget op således, at læseren skulle have mulighed for at følge den proces og de overvejelser, der har ført til resultaterne. Dette betyder, at der kan forekomme gentagelser.

Efter et kort rids over undersøgelsens tilblivelse og kilder præsenteres undersøgelsespopulationen på basis af personlige, forsorgsmæssige og i et selvstændigt afsnit kriminalitetsrelaterede data.

Herefter følger en redegørelse for visse generelle sammenhænge i undersøgelsen.

Kritikken af "Åndssvageforsorg som strafferetlig sanktion" har overbevist mig om, at en mere speciel form for sammenstilling af undersøgelsens resultater kan være værdifuld - en sammenstilling af undersøgelsesresultater, der tager sit udgangspunkt i de forskellige gerningsmandstyper. En sådan sammenstilling forekommer derfor som en selvstændig del af denne publikation.

Nu afdøde overlæge ved justitsministeriets psykiatriske undersøgelsesklinik Bent Borup Svendsen påbegyndte i 1973 assisteret af cand. jur. Jørgen Werner en undersøgelse af 290 svagtbegavede personer, der pr. 15. januar 1973 havde en retskraftig dom til institution for åndssvage eller åndssvageforsorg. Disse 290 personer blev fundet via socialstyrelsens EDB-register over klienter under åndssvageforsorg, og skulle omfatte alle personer, der pr. 15. januar 1973 var underlagt åndssvageforsorg på grundlag af en dom.

Overlæge Bent Borup Svendsen afgik ved døden i marts 1978 inden dette store arbejde var afsluttet.

Efter aftale med det justitsministerielle udvalg vedrørende foranstaltning overfor åndssvage lovovertrædere overtog jeg det indsamlede og delvist bearbejdede materiale til viderebearbejdelse og færdiggørelse samt udarbejdelse af rapport til udvalget af undersøgelsens resultater.

Jeg har tidligere arbejdet med materialet til undersøgelsen, idet en del af det indgår i min rapport "Åndssvageforsorg som strafferetlig sanktion" (Århus 1977).

Det indsamlede materiale består af oplysninger om personlige og forsorgsmæssige forhold samt oplysninger om kriminaliteter.

Dataindsamlingen er foregået i flere tempi.

Overlæge Bent Borup Svendsen og cand. jur. Jørgen Werner indhentede i 1973 oplysninger om basale personlige og forsorgsmæssige forhold via forsorgscentrenes journaler over 290 klienter. Denne dataindsamling indbefattede desuden oplysninger om kriminalitet før 1973 registreret i de pågældende klienters journaler.

De data, der vedrører tiden efter 15. januar 1973 indtil 1. april 1976, er indsamlet af mig under overlæge Bent Borup Svendsens ansvar. Denne dataindsamling foregik i tiden 1976 - 1977. Dette materiale består af kriminalitetsoplysninger for perioden 15. januar 1973 til 1. april 1976 samt enkelte data af forsorgsmæssig karakter. Kriminalitetsdata er indhentet via rigsregistraturen, mens de forsorgsmæssige data er indsamlet ved hjælp af 290 spørgeskemaer til åndssvageforsorgens forsorgscentre, som alle blev returneret. Alle data er behandlet manuelt ved anvendelse af KH-hulkortsystem.

2. Populationens retlige og forsorgsmæssige status.

2.1. Populationens retlige status.

Undersøgelsespopulationen bestod af 290 personer, der pr. 15. januar 1973 var underlagt åndssvageforsorg på grundlag af en dom (se straffelovens § 68, jfr. § 16 - dagældende § 70, jfr. §§ 16 og 17).

Af de 290 personer var 123 (= 42%) for udgangskriminaliteten dømt til institution for åndssvage og 167 (= 58%) dømt til åndssvageforsorg.

Status pr. 15. januar 1973.

30 (= 10%) dømt til institution for åndssvage og 260 (= 90%) til åndssvageforsorg. Det vil sige, at en del af de institutionsdømte mellem udgangskriminaliteten og 15. januar 1973 havde fået dommen ændret til dom til åndssvageforsorg.

Status pr. 1. april 1976 = undersøgelsens afslutning.

13 (= 4%) dømt til institution for åndssvage, 94 (= 32%) dømt til åndssvageforsorg, 176 (= 61%) havde fået dommen ophævet og 7 (= 2%) var døde siden 15. januar 1973.

2.2. Undersøgelsespopulationens forsgsmæssige status.

Pr. 15. januar 1973 var 107 (= 37%) under intern forsg og 183 (= 63%) under extern forsg.

Ved undersøgelsesperiodens afslutning var de tilsvarende tal: 57 (= 20%) under intern forsg, 128 (= 44%) under extern forsg og 7 (= 2%) døde.

Af de 176 personer, der havde fået dommen ophævet mellem 15. januar 1973 og 1. april 1976, var de 98 ved undersøgelsesperiodens afslutning definitivt udskrevet af åndssvageforsorg, mens resten - 78 personer - var administrativt inddraget under åndssvageforsorg.

2.2.1. Undersøgelsespopulationens forsgsmæssige status set i relation til åndssvageforsorgens øvrige klientel.

En opgørelse foretaget af socialstyrelsens statistiske afdeling viste pr. 31. marts 1976 21.393 personer registreret under åndssvageforsorg. Af disse var 36% (7646 personer) på central- eller lokalinstitution, 6% (1188 personer) på øvrige institutioner under åndssvageforsorgen, 5% (977 personer) på institutioner udenfor åndssvageforsorgens regie og 54% (11.582 personer) i fremmed- eller hjemmepleje.

En del af de personer, der var registreret under fremmed- og hjemmepleje, må formodes at være børn, der havde ophold hos forældre eller anden familie. For at kunne drage sammenligninger mellem undersøgelsespopulationens placering under åndssvageforsorg og placering af åndssvageforsorgens øvrige klienter, har jeg fjernet børnene fra opgørelserne.

På grundlag af socialstyrelsens statistiske afdelings opgørelse over alders- og bopælsfordelinger af klientelet fremkommer placering af de personer over 18 år således: Totalt var der pr. 31. marts 1976 15.259 personer over 18 år registreret under åndssvageforsorg. Af disse var 43% (6551 personer) på central- eller lokalinstitutioner, 5% (814 personer) på øvrige institutioner under åndssvageforsorgen, 4% (644 personer) på institutioner udenfor åndssvageforsorgens regie og 48% (7250 personer) i fremmed- eller hjemmepleje.

Kriteriet for fordeling af totalpopulationen på intern og extern forsorg i denne undersøgelse ligger tæt op ad den af socialstyrelsens statistiske afdeling anvendte, for så vidt angår det totale antal registrerede personer under åndssvageforsorg.

Som underlagt intern forsorg har jeg registreret de personer, der var på central- og lokalinstitutioner. Øvrige placeringer er registreret som extern forsorg.

Det skulle således være muligt ved en sammenligning mellem socialstyrelsens registreringer af det totale klientels placering og denne undersøgelsespopulations placering (der er baseret på oplysninger indhentet fra forsorgscentrene) at vise undersøgelsespopulationens placering i åndssvageforsorgen i forhold til det totale klientels placering.

Ved undersøgelsens start 15. januar 1973 var 105 personer (= 37%) under intern forsorg og 185 (= 63%) under extern forsorg.

Dette tyder på, at undersøgelsespopulationen i større udstrækning end åndssvageforsorgens totale klientel var placeret under extern forsorg.

Ved undersøgelsesperiodens afslutning 1. april 1976 var 34% af undersøgelsespopulationen definitivt udskrevet fra åndssvageforsorg, 20% var under intern forsorg, 44% var under extern forsorg, og 2% var døde.

3. En kort præsentation af populationen med væsentlige marginalfordelinger.

3.1. Køn.

Af de 290 personer, der indgik i undersøgelsen, var 272 (= 94%) mænd og kun 18 (= 6%) kvinder. Kvindernes andel af populationen var en anelse højere end de kvindelige fangers andel af den sam-

lede fangebefolkning²⁾, men lavere end kvinders andel af alle der modtager en betinget dom³⁾.

3.2. Alder.

Den alder, der er opgivet i de følgende tabeller, er, hvor intet andet er anført, den alder de pågældende havde pr. 1. april 1976.

Af hensyn til den statistiske behandling af materialet er de 7 personer, der døde mellem 15. januar 1973 og 1. april 1976, medregnet i aldersfordelingerne, således at de er registreret med den alder, de ville have haft pr. 1. april 1976.

En anden alder, der kan have haft en vis betydning at kende, er alderen ved udgangskriminaliteten.

Populationens fordeling på alder ved udgangskriminaliteten og pr. 1. april 1976 fremgår af tabel 1.

tabel 1 populationen fordelt efter alder ved udgangskriminalitet og alder pr. 1. april 1976.

alder	v. udgangs- krim.		pr. 1.4.76	
	abs.	%	abs.	%
15 - 19 år	45	16	0	0
20 - 24 år	89	31	19	7
25 - 29 år	60	21	53	18
30 - 34 år	31	11	66	23
35 - 39 år	22	8	43	15
40 - 44 år			38	13
45 - 49 år			20	7
50 - 54 år	43 ^{x)}	15 ^{x)}	16	6
55 - 59 år			9	3
60 år og derover			26	9
total	290	102	290	100

x) Det af overløge Bent Borup Svendsen og cand.jur. Jørgen Werner indsamlede materiale er opdelt på en måde, der umuliggør en yderligere differentiering mellem personer, der ved udgangskriminaliteten var 40 år eller derover.

Forskellen mellem aldersfordelingen på de to opgørelsetidspunkter - med knap halvdelen under 25 år ved udgangskriminaliteten og halvdelen 35 år eller derover ved sidste opgørelse 1. april 1976 - indicerer at foranstaltningens varighed for nogle af de dømte har været af en ganske betragtelig længde, hvilket opgørelsen over varigheden af foranstaltningerne i afsnit 3.5 dokumenterer.

Aldersfordelingen ved udgangskriminaliteten kan ikke umiddelbart sammenlignes med de kendte aldersfordelinger for kriminelle i almindelighed. Disse opgøres oftest enten ved den første registrerede kriminelle handling eller ved fældende dom.

Tabel 1 kan ikke anvendes til en generel sammenligning af aldersfordelingen blandt kendte svagtbegavede og normalt begavede kriminelle. Specielt må man være opmærksom på, at aldersfordelingen hos normaltbegavede kriminelle almindeligvis måles ved enten den første registrerede kriminelle handling eller på det tidspunkt, hvor de pågældende idømmes en given sanktion. For denne undersøgelsespopulation eksisterer der ingen aldersopgørelse ved 1. registrerede kriminalitet, så denne form for sammenligning er umulig. Og en sammenligning af de her anførte aldersfordelinger med aldersfordelingerne for personer idømt frihedsberøvende/ikke frihedsberøvende straffe er ikke forsvarlig, specielt fordi sanktionerne dom til institution for åndssvage og åndssvageforsorg ikke kan antages at ækvivalere hverken en frihedsberøvende eller en ikke frihedsberøvende straf.

3.3. Intelligens.

Det materiale, der af overlæge Bent Borup Svendsen og cand. jur. Jørgen Werner blev indsamlet fra forsorgscentrenes journaler, indeholder oplysninger om resultatet af den sidste i journalen opførte intelligenstag.

Data vedrørende intelligens blev af Bent Borup Svendsen og Jørgen Werner rubriceret i overensstemmelse med WHO's internationale skala. Jeg har senere med Bent Borup Svendsens billigelse rubriceret disse data i overensstemmelse med de i Danmark hidtil anvendte intelligensmål.

Resultatet af disse to forskellige rubriceringer ses af tabellerne 2 og 3.

tabel 2 populationens fordeling efter IK med anvendelse af WHO skalaen.

IK	abs.	%
severe retardation	3	1
moderate retardation	23	8
mild retardation	108	37
borderline	153	53
ukendt	3	1
total	290	100

tabel 3 populationens fordeling efter IK med anvendelse af de tidligere anvendte intelligensmål.

IK	abs.	%
0 - 34	3	1
35 - 54	42	14
55 - 69	120	41
70 - 74	52	18
75 - 79	33	11
80 og derover	34	12
ukendt	6	2
total	290	100

Det er værd at bemærke, at 41% af totalpopulationen i åndssvageforsorgens journaler var registreret med en IK på 70 eller derover og 23% med en IK på 75 eller derover. Det ses af tabel 2, at hele 53% af populationen falder indenfor gruppen borderline (dækker IK 68-85).

Det er kendt fra tidligere undersøgelser af sammenhængen mellem svag begavelse og kriminalitet, at det netop er de bedst begavede af de svagtbegavede, der er registreret for kriminalitet⁴⁾.

Dette kan have mange årsager, hvoraf jeg blot skal nævne enkelte åbenlyse.

Meget lav intelligens er ofte kombineret med fysiske eller øvrige psykiske handicap i en sådan grad, at de pågældende er ude af stand til at begå kriminalitet, og de er som oftest anbragt på

institution. Hvis de her begår kriminalitet, er det langt fra sikkert, at den kommer til at figurere som "registreret" kriminalitet. For det første, fordi de potentielle anmeldere/ofre (typisk personale eller andre klienter på institutionen) ikke opfatter kriminaliteten som kriminalitet og derfor ikke anmelder det begåede til politiet, eller de betragter gerningsmanden som så svagtbegavet, at han i strafferetlig forstand må være ude af stand til at stå til ansvar for sine handlinger. For det andet, fordi anmeldelser af kriminalitet begået på institutioner måske ikke fører til optagelse af rapport hos politiet, enten fordi man her regner med, at det må ordnes indenfor institutionens egne vægge (i lighed med husspektakler), eller fordi man er klar over, at en strafferetlig forfølgelse af gerningsmanden næppe vil føre til noget, netop fordi denne jo allerede er inddraget under åndssvageforsorg (om adgangen til at meddele tiltalefrafald til personer, der allerede er inddraget under åndssvageforsorg, se bekendtgørelse nr. 300 af 26. juni 1972 om statsadvokatens beføjelse til at frafalde tiltale samt rigsadvokatens cirkulæreskrivelse af 14. marts 1960 om tiltalefrafald).

En anden mulig forklaring på det fænomen, at det er de bedst begavede af de svagtbegavede, der er registreret for kriminalitet, kan måske være, at det netop er denne gruppe, der jo ofte ligger meget tæt op til grænsen mellem normal og svag begavelse, der har "behov" for at begå kriminalitet og mulighed herfor.

3.4. Under åndssvageforsorg ved udgangskriminaliteten.

133 af de 290 personer (= 46%) var på tidspunktet for udgangskriminaliteten ikke inddraget under åndssvageforsorg. Dette er dog ikke ensbetydende med, at de ikke tidligere kan have været inddraget under åndssvageforsorg enten administrativt eller ved dom (før 1959 ved tiltalefrafald), men det er ikke ud af materialet muligt at afgøre, i hvor stor udstrækning dette har været tilfældet. 157 ud af de 290 personer (= 54%) var på tidspunktet for udgangskriminaliteten allerede inddraget under åndssvageforsorg.

Ved en gennemgang af sanktioner idømt (eller for tiltalefrafalds vedkommende meddelt) tidligere end dom for udgangskriminaliteten findes, at ialt 68 af de 157 personer tidligere havde modtaget en dom eller tiltalefrafald, der indebar inddragelse under åndssvageforsorg eller opretholdelse af en tidligere inddragelse.

Det er ikke muligt at afgøre, i hvilken udstrækning disse tidligere strafferetlige afgørelser stadig var i kraft ved udgangskriminaliteten. Det vil sige, at det er umuligt præcist at sige, hvor mange af de 157 personer, der ved udgangskriminaliteten allerede var inddraget under åndssvageforsorg, der var inddraget på grundlag af administrativ beslutning herom og hvor mange på grundlag af en myndighedernes reaktion på en tidligere kriminalitet.

Dog kan maksimalt 68 af de 157 personer ved udgangskriminaliteten have været under åndssvageforsorg som reaktion på tidligere kriminalitet.

3.5. Den strafferetlige foranstaltnings varighed.

Et væsentligt kritikpunkt mod sanktionerne - dom til institution for åndssvage og åndssvageforsorg - har været deres tidsubestemthed. Dette dels på grund af mere principielle betragtninger om en vis proportionalitet mellem det begåede lovbrud og reaktionen herpå - en proportionalitetstanke, der skulle sikre en ensartet behandling af gerningsmænd til ligeartede forbrydelser, men også for nogle kritikeres vedkommende med udgangspunkt i en generel skepsis med hensyn til muligheden for tvangsmæssigt at udøve behandling med et positivt resultat.

Endelig har en del af kritikken været baseret på formodninger om, at en tidsubestemt straf eller sanktion bliver en langvarig sanktion - så langvarig, at den i virkeligheden bliver hårdere end tidsbestemte sanktioner.

Det var overlæge Bent Borup Svendsens intention at belyse varigheden af sanktionerne dom til institution for åndssvage og dom til åndssvageforsorg. De data, der er indsamlet af Bent Borup Svendsen og senere af mig, blev indsamlet med henblik på en tværsnitsundersøgelse af de personer, der på et givet tidspunkt var underlagt åndssvageforsorg på grundlag af en retlig bestemmelse herom. Denne form for undersøgelse er ikke egnet til at belyse varigheden af foranstaltningerne generelt, idet en tværsnitsundersøgelse af den art nødvendigvis må omfatte flere med lange domstider, end bestemte årgange af dømte kan opvise - undersøgelsesmetoden betyder, at populationens sammensætning med hensyn til sanktionernes varighed bliver skæv i retning af en ophobning af personer, der har været under åndssvageforsorg længe på grundlag af en dom.

Med dette in mente er det alligevel værd at se på tallene for foranstaltningens varighed - eller domstiden. Bemærk at foranstaltningens varighed i tabel 4 er målt til 15. januar 1973 i modsætning til senere opstillinger.

tabel 4 foranstaltningens varighed - målt fra udgangskriminaliteten til 15. januar 1973.

tid	total		heraf dom ophævet mel- lem 15.1.73 og 1.4.76.	definitivt udskrevet af åndssvage- forsorg.
	abs.	%	abs.	abs.
0 - 1 år	26	9	5	3
1 - 2 år	36	12	20	10
2 - 3 år	28	10	22	16
3 - 4 år	25	9	18	10
4 - 5 år	19	6,5	9	5
5 - 10 år	81	28	55	33
10 - 15 år	40	14	27	12
15 - 20 år	19	6,5	12	7
20 - 25 år	10	3	5	1
25 år og derover	6	2	3	1
total	290	100	176	98

Det må bemærkes, at for ikke mindre end 156 (= 54%) af de 290 personer havde foranstaltningen mellem udgangskriminaliteten og den 15. januar 1973 været 5 år eller mere, og for 75 (= 25%) 10 år eller derover.

102 (eller 65%) af de 156 personer, for hvem foranstaltningen havde været i kraft 5 år eller mere (målt til 15. januar 1973), havde mellem 15. januar 1973 og 1. april 1976 fået dommen ophævet, og 54 af disse (eller 53%) var pr. 1. april 1976 definitivt udskrevet af åndssvageforsorgen. 74 (= 55%) af de 134 personer, for hvem foranstaltningen pr. 15. januar 1973 havde været under 5 år, havde mellem 15. januar 1973 og 1. april 1976 fået dommen ophævet, og 44 af disse (= 59%) var pr. 1. april 1976 definitivt udskrevet af åndssvageforsorgen.

For de 176 personer, der havde fået dommen ophævet mellem 15. januar 1973 og 1. april 1976, var foranstaltningens totale varighed i gennemsnit 8 år og 10 måneder. For de 114 personer, for hvem dommen ikke var ophævet inden 1. april 1976, var varigheden af foranstaltningen fra udgangskriminaliteten til 1. april 1976 10 år og 4 måneder.

Til brug for en nøjagtig opgørelse af forsorgsformen - eller om man vil, det forsorgsmæssige indhold af dommen - under hele foranstaltningens varighed, viste det sig nødvendigt at gøre foranstaltningens varighed nøjagtigt op for både de personer, der i løbet af perioden 15. januar 1973 til 1. april 1976 havde fået sanktionen ophævet - ialt 176 personer, og for den gruppe, der pr. 1. april 1976 stadig var under åndssvageforsorg som følge af udgangskriminaliteten.

tabel 5 foranstaltningens varighed fra udgangskriminaliteten til domsophævelse eller 1. april 1976.

	til domsophævelse		til 1.4.76	
	abs.	% af 176	abs.	% af 114
0 - 12 mdr.	0	0	0	0
12 - 24 mdr.	1	1	0	0
24 - 36 mdr.	16	9	0	0
36 - 48 mdr.	28	16	14	12
48 - 60 mdr.	15	9	22	19
60 - 120 mdr.	59	34	32	28
120 - 240 mdr.	31	18	26	23
180 - 240 mdr.	17	10	8	7
240 - 300 mdr.	6	3	5	4
300 mdr. og derover	3	2	7	6
total	176	102	114	99

3.6. Det forsorgsmæssige indhold af dommen.

Der er ovenfor redegjort for undersøgelsespopulationens forsorgsmæssige status pr. 15. januar 1973 og 1. april 1976.

En af de ting, der naturligt er vigtigt i diskussionen af åndssvageforsorg som strafferetlig sanktion - og som det endnu

ikke er lykkedes at belyse tilstrækkeligt - er, hvordan det materielle indhold af en dom til institution for åndssvage eller dom til åndssvageforsorg er. Eller med andre ord, hvordan forsorgsforløbet former sig.

Det er i sig selv væsentligt at få klarlagt, hvor lang tid de dømte tilbringer på intern institution (hvilket i alt overvejende grad vil sige centralinstitution), andre institutionsformer af mere åben karakter og egen bolig.

Foruden at disse data har en selvstændig værdi for vurderingen af åndssvageforsorg som strafferetlig sanktion, har de også betydning for tolkningen af kriminalitetsdata. Når man skal vurdere kriminalitetsdata - her specielt kriminalitet efter udgangskriminaliteten - er det væsentligt at vide, hvilken forsorgsform de dømte har været underlagt i observationsperioden. Dette gælder specielt med hensyn til forsorgsformens lukkethed - eller grader af indespærring - men det er også af betydning at vide, hvor intensivt et tilsyn de pågældende dømte har været underlagt under de mere frie forsorgsformer som pleje hos familie eller fremmed og i egen bolig. Det indsamlede materiale indeholder desværre ikke oplysninger om de dømtes eventuelle anbringelse på lukket afdeling eller om omfanget af rådgivning og tilsyn overfor ikke-institutions-anbragte klienter.

Denne undersøgelses udgangspunkt - en tværsnitsanalyse af alle retlige inddragne pr. 15. januar 1973 - gør det vanskeligt at bearbejde de forsorgsmæssige, såvel som kriminalitetsrelaterede data statistisk, idet de 290 dømte pr. 15. januar 1973 ikke havde været underlagt åndssvageforsorg lige lang tid - det vil sige, undersøgelsen opererer med varierende observationstider. En gennemgang af typiske cases ville kunne give et illustrativt, men ikke fyldestgørende billede af de dømtes gang gennem forsorgsmaskineriet. Men de data, der er indhentet til denne undersøgelse, er indhentet med henblik på en statistisk behandling, og jeg finder det derfor ikke forsvarligt at opstille typiske cases på grundlag af disse.

Jeg har derfor på trods af de nævnte vanskeligheder valgt at behandle også de forsorgsmæssige data statistisk. Men det er nødvendigt ved læsning af alle opstillinger i dette afsnit at have in mente, at observationstiden er varierende. Tabellerne 8, 9 og 10 opererer dog med afgrænsede observationsperioder.

Der forekommer i dette afsnit to forskellige former for opstillinger over foranstaltningens materielle indhold.

Tabel 6 angiver indholdet af foranstaltningerne i absolutte tider, mens tabel 7, 8, 9 og 10 viser indholdet af dommene - det vil sige anbringelse under forskellige former for forsorg - i % af foranstaltningens samlede varighed. Den samlede varighed er målt til enten domsophævelse, hvis en sådan har fundet sted mellem 15. januar 1973 og 1. april 1976, eller til 1. april 1976.

Tabellerne er gengivet i kumuleret form. Det letter overskueligheden, men gør det desværre umuligt at trænge ned i detaljer.

tabel 6 populationen fordelt efter forskellige forsorgsformer i observationsperioden.

antal mdr.	intern inst.		pensionat		i pleje hos fremmede		i pleje hos familie		i egen bolig		uplacerbar		andet og	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
1 - 60 mdr.	136	60	81	96	68	80	75	78	135	85	30	100	30	100
60 - 120 mdr.	46	20	3	4	11	13	16	17	17	11	-	-	-	-
over 120 mdr.	43	19	0	0	5	5	5	5	5	4	-	-	-	-
ialt	225	99 %	84	98 %	84	98 %	96	100 %	157	100 %	30	100 %	30	100 %

tabel 7 populationen fordelt efter forskellige forsøgsformer i % af foranstaltningens samlede varighed.

% af foranstaltningens varighed	intern inst.		pen-sionat		i pleje hos fremmede		i pleje hos familie		i egen bolig		andet og uplacerbar	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
1 - 29 %	64	28	61	73	51	61	39	41	70	45	28	93
30 - 59 %	52	23	19	23	19	23	27	28	39	25	2	7
60 - 89 %	54	24	3	4	8	10	11	11	30	19		
90 - 100 %	55	24	1	1	6	7	19	20	18	11		
total	225	99	84	101	84	101	96	100	157	100	30	100

Af speciel interesse er de to yderpunkter - institutionsanbringelse og forbliven i egen bolig.

Af tabel 6 fremgår det, at 225 personer efter dommen havde været anbragt på institution kortere eller længere tid. Af disse 225 var 125 inddraget under åndssvageforsorg før udgangskriminaliteten, og institutionsopholdet kan have været en fortsættelse af en tidligere institutionsanbringelse.

Tabel 6 viser, at 157 personer efter dommen i en kortere eller længere periode har haft egen bolig - det fremgår ikke af materialet, hvilken kontakt de har haft med åndssvageforsorgen. Af de 157 personer var 83 inddraget under åndssvageforsorg tidligere end udgangskriminaliteten, og 74 blev inddraget ved udgangskriminaliteten. Det er dog næppe almindeligt for denne populations vedkommende, hvor dommene for en dels vedkommende ligger langt tilbage, at forsorgsformen umiddelbart efter dommen har været forbliven i egen bolig. Uden at det på grundlag af materialet er muligt at opstille tidslinier for typiske forsorgsforløb, må det antages, at dom til institution for åndssvage eller åndssvageforsorg for størstedelens vedkommende har betydet en inddragelse på institution i den første tid efter dommen, hvorefter de pågældende er gledet over friere former for forsorg til egen bolig. For andre har dommen sandsynligvis betydet en fortsættelse af et allerede eksisterende familie- eller fremmedplejeforhold.

Der er nedenfor nærmere redegjort for, hvilke andre faktorer end et allerede eksisterende forsorgsforhold, der kan tænkes at have haft indflydelse på de dømtes forsorgsforløb.

Tabellerne 8, 9 og 10 kombinerer forsorgsforløbet med foranstaltningens samlede varighed (foranstaltningens samlede varighed er for de 176 personer, der mellem 15. januar 1973 og 1. april 1976 har fået dommen ophævet målt til domsophævelsestidspunktet, mens den for resten af populationen er målt til 1. april 1976).

tabel 8 forsøgsformer i observationsperioden for de 96 personer for hvem foranstaltningens varighed var mellem 0 og 5 år.

tid i % af foranstaltningens varighed	intern inst.		pensionat		i pleje hos fremmede		i pleje hos familie		egen bolig	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
1 - 10 %	4	7	1	5	4	27	5	17	9	17
10 - 20 %	3	6	4	19	1	7	2	7	1	2
20 - 30 %	11	20	2	10	0	0	1	3	4	7
30 - 40 %	2	4	5	24	2	13	3	10	5	10
40 - 50 %	5	9	2	10	2	13	0	0	5	10
50 - 60 %	5	9	3	14	0	0	1	3	2	4
60 - 70 %	7	13	1	5	1	7	4	14	3	6
70 - 80 %	2	4	2	10	2	13	0	0	6	10
80 - 90 %	1	2	0	0	1	7	1	3	3	6
90 - 100 %	14	26	1	5	2	13	12	41	14	27
total	54	100%	21	100%	15	100%	29	99%	50	101%

Af tabel 5 fremgår det, at foranstaltningen for ialt 96 personers vedkommende havde været i kraft mellem 0 og 5 år. Af disse 96 personer, havde 54 (= 56%) været inddraget på institution, mens dommen var i kraft, 21 (= 22%) havde været på et af åndssvageforsorgens pensionater, 15 (= 16%) havde været i pleje hos fremmede, 29 (= 30%) i pleje hos familie og 52 (= 54%) havde haft egen bolig i en periode.

Tabel 8 tyder på, at det for personer, for hvem foranstaltningen havde været mellem 0 - 5 år, gælder, at anbringelse på institution og placering i egen bolig har været lige hyppigt anvendte forsorgsformer. Godt halvdelen af alle, der enten havde tilbragt en del af tiden på intern institution eller i egen bolig, havde været der over halvdelen af observationsperioden, og en fjerdedel havde været der mellem 90 og 100% af tiden. Det er bemærkelsesværdigt, at forsorgsformen "i pleje hos familie" - selv om den kun er taget i anvendelse overfor 29 af disse 96 personer, for 41%'s vedkommende har været mellem 90 og 100% af observationsperioden. Det kan eventuelt tolkes i retning af en fortsættelse af et allerede eksisterende plejeforhold hos familie.

tabel 9 forsøgsformer i observationsperioden for de 24 personer for hvem foranstaltningens varighed var mellem 5 og 10 år.

tid i % af foranstaltningens varighed	intern inst.		pensionat		i pleje hos fremmede		i pleje hos familie		egen bolig	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
1 - 10 %	4	5	12	33	12	46	5	14	8	14
10 - 20 %	11	14	15	42	3	12	6	17	11	19
20 - 30 %	7	9	5	14	1	4	7	19	6	11
30 - 40 %	7	9	2	6	4	15	4	11	8	14
40 - 50 %	9	12	2	6	1	4	4	11	7	12
50 - 60 %	7	9	0	0	1	4	2	6	4	7
60 - 70 %	7	9	0	0	0	0	3	8	4	7
70 - 80 %	7	9	0	0	0	0	0	0	5	9
80 - 90 %	6	8	0	0	1	4	0	6	3	5
90 - 100 %	11	14	0	0	3	12	3	8	1	0
total	76	98%	36	100%	36	100%	36	99%	57	100%

Af tabel 5 fremgår det, at foranstaltningen for 91 personers vedkommende havde været i kraft mellem 5 og 10 år. Af disse 91 personer havde 76 (= 84%) været inddraget på institution, mens dommen var i kraft, 36 (= 40%) havde været på et af åndssvageforsorgens pensionater, 26 (= 29%) havde været i pleje hos fremmede, 36 (= 40%) i pleje hos familie og 57 (= 63%) havde haft egen bolig i en periode.

Tabel 9 viser, at inddragelse på institution overfor disse 91 personer har været hyppigere anvendt end placering i egen bolig. Halvdelen af de 76, der i løbet af observationsperioden havde været anbragt på institution, havde tilbragt mellem 50 og 100% af tiden her.

tabel 10 forsøgsformer i observationsperioden for de 107 personer for hvem foranstaltningens varighed var over 10 år.

tid i % af

foranstaltningens

gens varighed

	intern inst.		pensionat		i pleje hos fremmede		i pleje hos familie		egen bolig	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
1 - 10 %	9	9	18	67	15	35	4	12	15	31
10 - 20 %	6	6	3	11	7	16	6	19	10	21
20 - 30 %	9	9	1	4	8	19	3	10	6	13
30 - 40 %	6	6	4	15	1	2	4	13	5	10
40 - 50 %	4	4	1	4	5	12	2	6	2	6
50 - 60 %	7	7	0	0	3	7	7	23	0	0
60 - 70 %	11	12	0	0	1	2	0	0	4	8
70 - 80 %	8	8	0	0	1	2	1	3	2	4
80 - 90 %	5	5	0	0	1	2	0	0	0	0
90 - 100 %	30	32	0	0	1	2	4	13	2	5
total	95	98%	27	101%	43	99%	31	100%	46	99%

Af tabel 5 fremgår det, at foranstaltningen for 103 personers vedkommende havde været i kraft 10 år og derover. Af disse 103 personer havde 95 (= 92%) været inddraget på institution, mens dommen var i kraft, 27 (= 26%) havde været på et af åndssvageforsorgens pensionater, 43 (= 42%) havde været i pleje hos fremmede, 31 (= 30%) i pleje hos familie og 48 (= 47%) havde haft egen bolig i en periode.

Dette viser, at inddragelse på institution har været langt den hyppigste anvendte forsorgsform for disse 103 personer, for hvem foranstaltningen havde været i kraft 10 år eller derover. For 64% af dem, der i perioden havde været inddraget på intern institution, gælder det, at opholdet på institutionen (eller institutionerne) havde strakt sig over mellem 50 og 100% af observationsperioden. Hele 32% af de 95 personer havde været på intern institution mellem 90 og 100% af den tid, sanktionen varede. Forsorgsformen "placering i egen bolig" ser ikke ud til at have været meget anvendt overfor denne gruppe af dømte - og kun i kortere perioder. Kun 9 personer havde været placeret i egen bolig mellem 50 og 100% af observationsperioden.

En sammenligning af tabellerne 8, 9 og 10, der viser hvilke forsorgsformer, de dømte har været underlagt fordelt efter foranstaltningens samlede varighed til domsophævelse eller 1. april 1976, tyder på, at der i løbet af den flydende observationsperiode er sket en ændring i åndssvageforsorgens anbringelser af de dømte.

Tabellerne kan tolkes i retning af, at det tidligere var væsentligt mere udbredt at anbringe de dømte på interne institutioner, end det ser ud til at være tilfældet for de personer, der er dømt i starten af 70'erne. 93% af de dømte, for hvem foranstaltningen havde været i kraft 10 år eller derover, havde nemlig i en større eller mindre del af observationsperioden været på intern institution mod kun 56% af de dømte, for hvem foranstaltningen havde været i kraft mellem 0 og 5 år (af tabel 5 ses, at den korteste observationsperiode for en enkelt person var 12 - 24 måneder). Dette kan selvfølgelig hænge sammen med forskellen i observationsperioder, idet populationen i tabel 10 havde været under en foranstaltning i mindst 5 år mere end populationen i tabel 8, at sandsynligheden for, at de i løbet af observationsperioden havde frekventeret en intern institution, selvfølgelig er større. Til støtte for den første forklaring - en ændring i åndssvageforsorgens

politik med hensyn til placeringer af dømte - peger dog, at 64% af populationen i tabel 10 mod 54% af populationen i tabel 8 havde været på intern institution mellem 50 og 100% af observationsperioden.

Tabellerne kan dog tolkes i retning af, at placering af de dømte på institution i løbet af 70'erne er gledet lidt ud til fordel for placering/fortsat forbliven i egen bolig, pleje hos fremmede og pleje hos familie.

54% af populationen i tabel 8 mod 47% af populationen i tabel 10 havde nemlig i en kortere eller længere periode af observationstiden været placeret i egen bolig.

Forskellen er ganske vist ikke særlig stor, når man tager forskellen i observationsperiodernes længde i betragtning. Men 55% af populationen i tabel 8 mod kun 30% i tabel 9 og 16% i tabel 10 har dertil tilbragt mellem 50 og 100% af observationsperioden i egen bolig. Det er klart, at forskellen i observationsperiodens længde spiller ind, og der er derfor næppe grundlag for at tale om andet og mere end mulige tolkninger af materialet.

Mere tydeligt fremgår det af tabellerne, at forsorgsformen "placering på pensionat under åndssvageforsorgen", men også i pleje hos fremmede eller familie, er forsorgsmæssige "gennemgangslejre". For alle disse forsorgsformer gælder det (undtagelse tabel 8 - "i pleje hos familie"), at over halvdelen af alle, der havde frekventeret en af disse forsorgsformer, kun havde haft denne placering imellem 1 og 50% af observationstiden. Dette tyder på, at de dømte har været ude for en del flytninger mellem de forskellige forsorgsformer, hvilket også er mit indtryk af det af overlæge Bent Borup Svendsen og cand. jur. Jørgen Werner indsamlede materiale fra forsorgscentrene.

Sammenfattende kan det siges, at noget tyder på, at forsorgens politik med hensyn til placeringer af dømte har ændret sig fra anbringelser på interne institutioner til fordel for mere åbne forsorgsformer, hvilket er ganske i overensstemmelse med åndssvageforsorgens målsætning for klientelet generelt. Dog havde 89 personer (= 31% af totalpopulationen) været på intern institution 5 år eller mere - heraf 43 (= 15% af totalpopulationen) i 10 år eller mere. 128 (= 44% af totalpopulationen) personer havde - uanset foranstaltningens totale varighed - tilbragt mellem 50 og 100% af tiden på intern institution. Tabellerne 8, 9 og 10

viser, at det i højere grad gør sig gældende for de personer, for hvem foranstaltningen havde været 10 år eller mere end for de personer, for hvem foranstaltningen havde været mellem 0 og 5 år.

Materialet tyder på, at forsorgsformerne "pensionat", "pleje hos fremmede" og "pleje hos familie" for alle kategorier har været af kortere varighed. Tabel 7 tyder på, at det samme kunne gøre sig gældende for placering i egen bolig, men tabel 8 giver dog grundlag for den modifikation, at dette ikke gælder for personer, for hvem foranstaltningen havde været mellem 0 og 5 år.

4. Kriminalitet.

4.1. Udgangskriminalitet.

Udtrykket "udgangskriminalitet" dækker den kriminalitet, der lå til grund for dommen til institution for åndssvage eller åndssvageforsorg.

tabel 11 udgangskriminalitet.

art	abs.	% af 290
berigelse	176	61
vold	30	10
brandstiftelse	36	12
sædelighedskriminalitet	86	30
anden straffelov	13	4
total	337 ^{x)}	

x) at tallet er højere end 290 skyldes, at en enkelt person kan være registreret for flere kriminalitetsarter som udgangskriminalitet.

Som der er redegjort for under afsnit 3.2., finder jeg det vanskeligt umiddelbart at sammenligne disse fordelinger for dømte til institution for åndssvage og åndssvageforsorg med marginalfordelingerne for andre dømte.

I det omfang man overhovedet kan sammenligne, må man gøre sig klart, at det ikke er muligt på grundlag af sammenligningen at slutte noget generelt om kriminaliteten blandt svagtbevagede sam-

menlignet med kriminalitet blandt normalt begavede.

Med hensyn til fordelingen efter kriminalitetsarter er det nødvendigt at bemærke, at der er tale om registreret kriminelles fordeling efter kriminalitetsarter, og man kan ikke heraf slutte, at fordelingen af svagt begavede lovovertrædere vil være den samme. Både dom til institution for åndssvage og dom til åndssvageforsorg kan betragtes som så indgribende foranstaltninger, at de ikke tages i anvendelse overfor mindre graverende tilfælde af kriminalitet⁵⁾.

Dette kan betyde, at tabel 12, der viser fordelingen af dømte for forskellig kriminalitet til institution for åndssvage og åndssvageforsorg, bliver skæv, i forhold til ikke alene den kriminalitet svagt begavede reelt begår (det vil sige registreret + skjult kriminalitet), men også i forhold til den kriminalitet svagt begavede er registreret for. Man må derfor forvente, at den alvorligere kriminalitet er overrepræsenteret i tabel 11 i forhold til dens andel af svagt begavedes registrerede kriminalitet generelt.

Et forhold kan trække tabellen skæv i samme retning, uden at det dog er muligt at afgøre, i hvor stor udstrækning det er tilfældet. Ifølge rigsadvokatens cirkulæreskrivelse nr. 260 af 7. december 1932 om særbehandling af visse lovovertrædere (nu delvist erstattet af rigsadvokatens cirkulære af 23. december 1977 om mentalundersøgelse i straffesager) i henhold til straffeloven af 15. april 1930 gælder det, at primært sigtede for vold, sædeligheds-kriminalitet og brandstiftelse skal mentalundersøges inden dommen. Det vil sige, at hvor en almindelig indbrudstyv kun, hvis han opfører sig decideret tåbeligt, vil blive mentalundersøgt og dermed risikere i forbindelse med kriminaliteten at blive erkendt svagt begavet, er indgangsporten til dom til åndssvageforsorg - nemlig mentalundersøgelsen - for sigtede for de tre ovennævnte gernings-typer ikke alene en opførsel, der giver anledning til en formodning om svag begavelse, men også selve kriminalitetens art - gerningsmænd til disse kriminalitetsarter har derfor i modsætning til f.eks. gerningsmænd til berigelseskriminalitet to indgangsporte til mentalundersøgelsen. Det kan i denne undersøgelsespopulation give en overrepræsentation af netop disse typer af gerningsmænd set i forhold til svagt begavedes andel af kriminelle generelt.

En krydstabulering med andre data viser, at dette sandsynligvis i denne undersøgelse kun kan antages at gælde for sædeligheds-kriminelles vedkommende, idet 57% af voldsmand, 67% af brandstif-

tere og kun 41% af de dømte for sædelighedskriminalitet mod 54% af totalpopulationen var inddraget under åndssvageforsorg på tidspunktet for udgangskriminaliteten. I samme retning peger, som det fremgår nedenfor af tabel 18 s. 194, at de 86 personer dømt for sædelighedskriminalitet gennemgående tegnede sig for en højere intelligens end de dømte for vold og brandstiftelse.

Det er ikke muligt på grundlag af det indsamlede materiale, der kun i enkelte og spredte tilfælde indeholder en detaljeret gennemgang af situationen omkring kriminaliteten og kriminalitetens omfang (f.eks. for berigelsestilfældes vedkommende en opgørelse over det stjåltes værdi etc.) at give noget statistisk billede af hverken de situationer, hvori kriminaliteten har fundet sted, eller dens kvantitative omfang i de enkelte sager. Som led i dataindsamlingen til undersøgelsen af kriminaliteten mellem 15. januar 1973 og 1. april 1976, der som tidligere nævnt foregik på grundlag af rigsregistraturuddrag, læste jeg notaterne for også tidligere registreret kriminalitet igennem.

Det er på dette grundlag mit generelle indtryk, at berigelses-kriminaliteten primært har bestået af brugstyverier - typisk af motorkøretøjer, knallerter og cykler. I den forbindelse er der ofte sket registrering for også overtrædelse af færdselsloven - enten fordi gerningsmanden aldrig havde erhvervet førerbevis, eller var fradømt et allerede erhvervet førerbevis, eller fordi han havde ført det stjålne køretøj i beruset tilstand. Det store antal dømte for særlovsovertrædelser i tabel 11 kan derfor forklares med, at særlovskriminaliteten for denne populations vedkommende er en vedhængende kriminalitet til hovedlovovertrædelsen. Gennemlæsningen af rigsregistraturuddrag for de 290 personer gav mig endvidere det indtryk, at berigelseskriminaliteten meget sjældent var papirkriminalitet - det vil sige dokumentfalsk, checkbedrageri etc., men hvor det alligevel var tilfældet, var kriminaliteten ofte så tåbeligt udført, at det er nærliggende at antage, at gerningsmanden simpelthen ikke har været klar over f.eks. reglerne for anvendelse af checks, feriemærker etc.

Med hensyn til sædelighedskriminalitet var der meget få tilfælde af fuldbyrdet voldtægt. En ret stor del af den registrerede sædelighedskriminalitet bestod af blufærdighedskrænkelser af forskellig art - i nogle tilfælde blufærdighedskrænkelser overfor børn - af og til kombineret med anden kønslig omgang end samleje.

Andre undersøgelser tyder på, at svagtbegavede i ringere omfang end kriminelle generelt er registreret for voldskriminalitet⁶⁾. Som sagt tidligere, er det ikke forsvarligt at drage direkte sammenligning mellem denne undersøgelse og de tilsvarende tal for normalt begavede kriminelle. Men alligevel er det værd at bemærke, at bare 30 ud af de 290 personer er dømt for vold.

Overtrædelse af anden straffelov end berigelseskriminalitet, vold, brandstiftelse og sædelighedskriminalitet bestod typisk af hærværk i forbindelse med berigelseskriminalitet. Det vil sige, smadrede vinduer ved indbrudstyveri, en ødelagt bil efter et biltyveri etc.

De i materialet meget spredte og ufuldstændige referater af brandstiftelsessager og disses ringe antal (de er specielt meget kortfattede med hensyn til angivelse af motiver til brandstiftelse) gør det vanskeligt at sige noget generelt om brandstiftelserne og motiverne hertil. Enkelte referater af angivne motiver for brandstiftelse, tydede i retning af den af Else Nordbeck i 1946 påpegede forklaring. Hun antog på grundlag af en undersøgelse af brandstiftere, blandt andet svagtbegavede, at brandstiftelsen for nogle fungerede som en form for løsning på en konflikt, hvor gerningsmanden ikke kunne øjne andre udveje. Et eksempel var en karls afbrænding af den gård, hvor han ikke kunne udholde at være i tjeneste, men heller ikke magtede at frigøre sig fra på almindelig vis.

Dette er dog næppe den eneste tænkelige forklaring på svagtbegavedes brandstiftelser.

tabel 12 domsform fordelt efter udgangskriminalitetens art.

udgangskriminalitetens art ^{xx)}	dom til institution for åndssvage		dom til åndssvageforsorg	
	abs.	% ^{x)}	abs.	% ^{x)}
berigelse	55	45	121	72
vold	20	16	10	10
brandstiftelse	33	27	3	2
sædelighedskriminalitet	44	36	42	25
anden straffelov	4	3	9	5
særlovovertrædelser	11	9	25	15

x) % af det totale antal dømte til dom til institution (= 123) og det totale antal dømte til åndssvageforsorg (= 167).

xx) populationens fordeling efter udgangskriminalitet fremgår af tabel 11.

Tabel 12 viser, at det hovedsagelig er overfor brandstiftere, sædelighedskriminelle og voldsmænd dom til institution for åndssvage havde været bragt i anvendelse.

En sammenligning med tabel 11 viser, at netop disse gerningsmænd udgjorde en større andel af dømte til institution for åndssvage, end de udgjorde af det totale antal dømte - 290 personer. Rigsadvokaten understregede da også i en skrivelse af 8. oktober 1957 til statsadvokaterne og politimestrene, at afgørende for påstanden overfor kriminelle åndssvage, var de pågældendes farlighed. Domspraksis siden har vist, at specielt overfor voldsmænd, brandstiftere og sædelighedskriminelle har domstolene været tilbøjelige til at tage en påstand om dom til institution for åndssvage til følge.

4.2. Kriminalitet registreret tidligere end udgangskriminaliteten.

Data om kriminalitet registreret tidligere end udgangskriminaliteten stammer udelukkende fra forsorgscentrenes journaler for de pågældende klienter.

Desværre indeholder det indsamlede materiale ikke oplysninger om antallet af sager eller forhold før 15. januar 1973. Det er derfor overmåde vanskeligt at få et overblik over totalpopulationens kriminelle belastningsgrad.

Ialt 185 (= 63,8%) var registreret for kriminalitet tidligere end udgangskriminaliteten, mens udgangskriminaliteten for 105 personers vedkommende var den første i forsorgscentrenes journaler registrerede kriminalitet.

tabel 13 kriminalitet tidligere end udgangskriminaliteten fordelt efter kriminalitetsarter.

kriminalitetsart ^{x)}	abs.	% af 185	% af 290
berigelse	158	85	54
vold	14	8	5
brandstiftelse	17	9	6
sædelighedskriminalitet	42	23	14
anden straffelov	11	6	4
særlovsovertrædelser	59	32	20

x) populationens fordeling efter udgangskriminalitet fremgår af tabel 11. Sanktionerne for disse lovovertrædelser fremgår af tabel 14.

tabel 14 sanktioner tidligere end udgangskriminaliteten.

sanktionens art.	abs.	% af 185	% af 290
institution for åndssvage	25	14 %	9 %
åndssvageforsorg	40	22 %	14 %
institution andet til forsorg	25	14 %	9 %
tiltalefrafald mod inddragelse under ånds-			
svageforsorg	50	27 %	17 %
sarforanstaltninger	4	2 %	1 %
ungdomsfængsel + ubetinget fængsel	23	12 %	8 %
hæfte	16	9 %	6 %
betinget dom	40	22 %	14 %
tiltalefrafald med særvilkår	41	22 %	14 %
andet	100	54 %	34 %

I denne tabel gælder det, som i opgørelser over arten af udgangskriminalitet, arten af kriminalitet tidligere end udgangskriminalitet og arten af kriminalitet senere end udgangskriminalitet, at en person kan være registreret i flere forskellige rubrikker, hvorfor en sammentælling af rækkerne ikke tjener noget formål.

Det er ikke muligt ud fra det indsamlede materiale at afgøre, om nogle af disse strafferetlige sanktioner var i kraft ved dommen for udgangskriminaliteten. Men som ovenfor nævnt (s. 165-166), viser en krydstabulering af data for sanktioner tidligere end udgangskriminaliteten, at af de 157 personer, der ved udgangskriminaliteten allerede var registreret i åndssvageforsorgen, kunne maksimalt 68 personer være det på grundlag af en retlig bestemmelse herom eller et tiltalefrafald mod inddragelse under åndssvageforsorg.

4.3. Kriminalitet senere end udgangskriminaliteten.

Data for kriminalitet registreret senere end udgangskriminaliteten - man kan kalde det for det kriminelle recidiv - er baseret på to forskellige kilder. For kriminalitet begået mellem udgangskriminaliteten og 15. januar 1973 er disse data hentet fra forsorgscentrenes journaler, mens data vedrørende kriminalitet begået mellem 15. januar 1973 og 1. april 1976 stammer fra rigsregistraturen.

Der gælder derfor det samme som ovenfor anført om kriminalitet tidligere end udgangskriminaliteten, at det er umuligt på grundlag af det indsamlede materiale at fastslå, hvilket omfang det kriminelle recidiv har haft. Det er ganske vist muligt, hvor en enkelt person mellem udgangskriminaliteten og 15. januar 1973 er registreret for 3 forskellige kriminalitetsarter, at fastslå, at han er registreret for mindst 3 forhold, men det er umuligt at fastslå, hvor mange forhold han er registreret for indenfor en enkelt kriminalitetsart. Ialt 174 (= 60%) personer er registreret for kriminalitet mellem udgangskriminaliteten og 1. april 1976.

tabel 15 arten af kriminalitet registreret mellem udgangskriminaliteten og 1. april 1976.

art	abs.	% af 174	% af 290
berigelse	135	78	47
vold	14	8	5
brandstiftelse	16	9	6
sædelighedskriminalitet	31	18	11
anden straffelov	9	5	3
særlovovertrædelser	32	18	11

Denne opgørelse er uafhængig af, i hvor lang en periode de pågældende har haft mulighed for at recidivere i - det vil sige, observationsperioden er flydende. Opgørelsen er ligeledes uafhængig af, hvilke forsorgsformer de pågældende har været underlagt, da kriminaliteten fandt sted, ligesom den er uafhængig af, om de pågældende har fået dommen ophævet mellem 15. januar 1973 og 1. april 1976. Man må formode, at forskellige forsorgsformer kan hæmme forskellige kriminelle aktiviteter i forskellig grad.

Jeg vender tilbage til sammenhængen mellem udgangskriminalitets art og arten af kriminalitet mellem udgangskriminaliteten og 1. april 1976 (nedenfor i afsnit 5.2.3.).

Med hensyn til strafferetlige reaktioner på den kriminalitet, der er fulgt efter den registrerede kriminalitet, er det ganske tydeligt, at disse er påvirkede af det faktum, at de pågældende gerningsmænd allerede var inddraget under åndssvageforsorg ved en dom. Det er derfor ganske umuligt at anvende strafferetlige reaktioner efter retlig inddragelse under åndssvageforsorgen som et mål for kriminalitetens omfang efter inddragelsen under åndssvageforsorg. De strafferetlige reaktioner kan ikke i disse tilfælde, som det ellers er almindeligt, antages at være et spejl, hvori man kan aflæse noget om kriminalitetens art, omfang, grovhed og hyppighed.

Tabel 16 er derfor kun medtaget af illustrative årsager.

tabel 16 strafferetlige reaktioner efter udgangskriminaliteten.

arten af strafferetlig reaktioner	abs.	% af 174	% af 290
institution	12	7	4
åndssvageforsorg	17	10	6
ubetinget fængsel	16	9	6
hæfte	11	6	4
betinget dom	13	7	4
tiltalefrafald mod inddragelse under åndssvageforsorg eller under hensyntagen til, at den pågældende var inddraget under åndssvageforsorg andet ^{x)}	72	41	25
	163	94	56

x) dækker bøder og afgørelser der ikke implicerer en stillingtagen til skyldsspørgsmålet.

Det er værd at bemærke det store antal personer, der har fået tiltalefrafald mod inddragelse under åndssvageforsorg (eller fortsat inddragelse) eller fået tiltalefrafald under hensyntagen til, at de allerede var inddraget under åndssvageforsorg ved en tidligere dom.

5. Nogle generelle sammenhænge.

Jeg vil i dette afsnit forsøge at drage nogle generelle sammenhænge frem, som kan være af relevans i diskussionerne af sammenhænge mellem svag begavelse og kriminalitet og af mulige adækvate foranstaltninger overfor svagtbegavede lovovertrædere.

Et materiale som dette behandles bedst ved et system, der giver tilstrækkelige muligheder for multivariate analyser. Alt materialet i denne undersøgelse er behandlet manuelt, og mulighederne for multivariate analyser er derfor væsentligt mindre, end hvis materialet havde været EDB behandlet.

Men jeg har bestræbt mig på ved påvisning af korrelation mellem enkelte variable at anvise mulige forklaringer eventuelt ved en krydstabulering med andre variable.

I afsnit 6 behandles det samme materiale udfra en anden synsvinkel, idet jeg her har taget udgangspunkt i de enkelte gerningsmandstyper og givet en beskrivelse af disse på grundlag af personlige, forsorgsmæssige og kriminalitetsrelaterede data. Der vil derfor i afsnit 6 forekomme gentagelser fra dette afsnit.

5.1. Udgangskriminalitet.

Af tabel 11 ovenfor fremgår totalpopulationens fordeling efter udgangskriminalitetens art. Denne fordeling og sammenhængen mellem udgangskriminalitetens art og andre variable skal nu analyseres nærmere.

5.1.1. Udgangskriminalitet og alder.

tabel 17 alder ved udgangskriminalitet og udgangskriminalitetens art.

år	udgangskriminalitet total		heraf dømt for berigelse		heraf dømt for vold		heraf dømt for brandstiftelse		heraf dømt for sædelighedskriminalitet	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
15 - 19	45	16	28	16	7	23	8	22	12	14
20 - 24	89	31	66	38	5	17	8	22	18	21
25 - 29	60	21	42	24	5	17	7	19	15	17
30 - 34	31	11	16	9	6	20	5	14	8	9
35 - 39	22	8	11	6	1	3	3	8	8	9
40 og derover	43	15	13	8	6	20	5	14	25	29
total	290	102%	176	101%	30	100%	36	99%	86	99%

Det ser af tabel 17 ud til, at det hovedsageligt har været de yngre aldersgrupper, der har tegnet sig for berigelseskriminalitet som udgangskriminalitet, idet 54% af de berigelseskriminelle mod 47% af totalpopulationen var under 25 år ved udgangskriminaliteten, og at det er de lidt ældre aldersgrupper, der er registreret for sædelighedskriminalitet som udgangskriminalitet, idet 38% af de sædelighedskriminelle mod 23% af totalpopulationen var 35 år eller derover ved udgangskriminaliteten. Hverken voldsmændenes eller brandstifternes fordeling efter alder ved udgangskriminaliteten viser et tydeligt forskelligt mønster i forhold til totalpopulationen. Den forskel i aldersfordelinger mellem berigelseskriminelle og sædelighedskriminelle, som her er fundet, ligner, hvad man kender fra kriminelle generelt⁷⁾.

5.1.2. Udgangskriminalitet og IK.

Populationens fordeling efter udgangskriminalitetens art og IK fremgår af tabel 18 og figur 1.

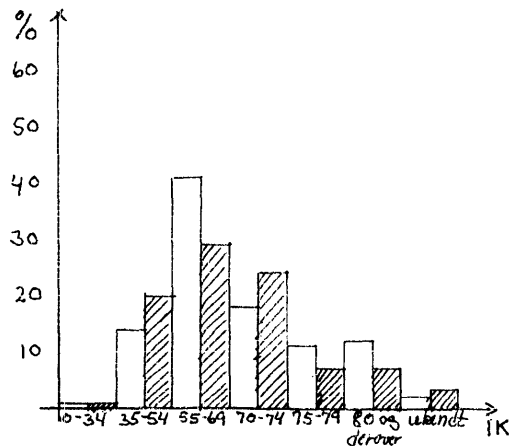
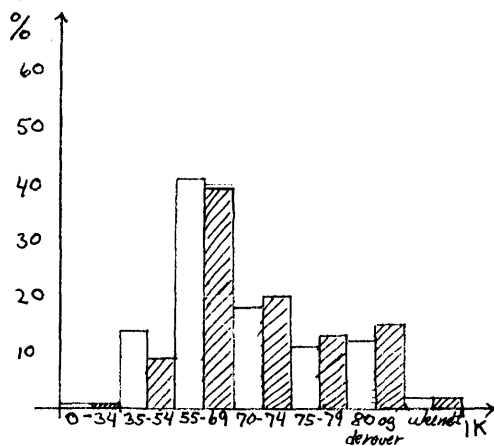
tabel 18 udgangskriminalitet og IK.

udgangskrim. art	total		berigelse		vold		brandstiftelse		sex.krim.		anden strfl.		særlø	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
IK														
under 70	165	57	86	49	18	60	22	61	58	67	7	54	13	36
70 - 74	53	18	35	20	7	23	5	14	13	15	3	23	7	19
75 og derover	67	23	52	30	4	13	9	25	14	16	2	15	15	40
ukendt	6	2	3	2	1	3	0	0	1	1	1	8	1	3
total	290	100%	176	101%	30	99%	36	100%	86	99%	13	100%	26	100%

Figur 1 udgangskriminalitet og intelligens

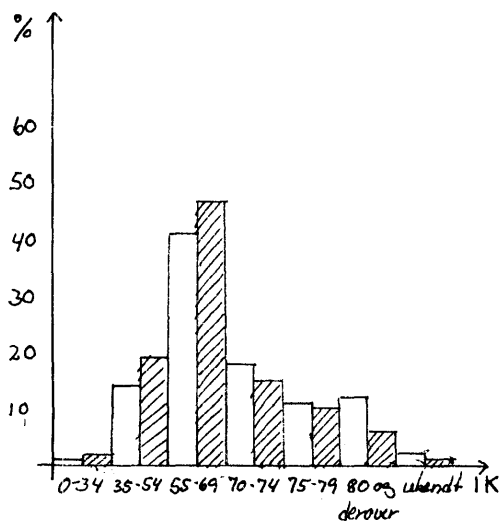
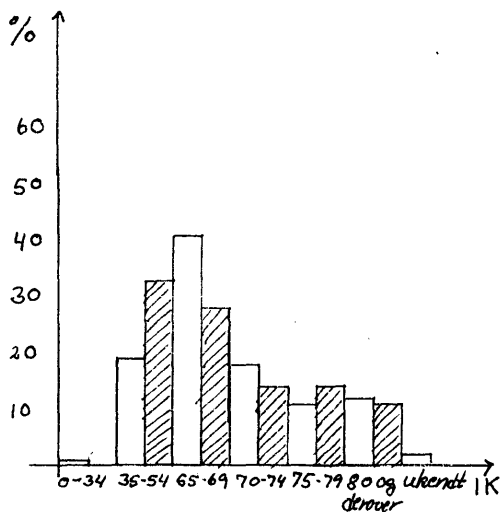
A berøvelse

B vold

C brandstiftelse

D sædelighedskriminalitet

a Angiver hvor stor en del af totalpopulationen, der befinder sig i den pågældende intelligensgruppe

Angiver hvor stor en del af de dømte for denne type af udgangskriminalitet, der befinder sig i den pågældende intelligensgruppe.

Tabel 18 viser, at de dømte for berigelseskriminalitet intelligensmæssigt lå relativt højt set i forhold til totalpopulationens intelligensfordeling. Det samme gjorde sig gældende for særlovsovertrædelsernes vedkommende. Som tidligere nævnt bestod særlovsovertrædelserne i vedhængende kriminalitet i forbindelse med berigelseskriminalitet. Det gjaldt for både voldsmænd, brandstiftere og sædelighedskriminelle, at de gennemgående lå lavere intelligensmæssigt end totalpopulationen.

5.1.3. Udgangskriminalitet og anden kriminalitet.

Ialt 185 personer var registreret for kriminalitet tidligere end udgangskriminaliteten. Samme billede, som man kan se af tabel 19 nedenfor, kan opstilles for kriminalitet registreret tidligere end udgangskriminaliteten nemlig, at de dømte for berigelseskriminalitet ser ud til at have være mest aktive i henseende til kriminalitet, idet 73% af de dømte for berigelseskriminalitet var registreret for kriminalitet tidligere end udgangskriminaliteten. De dømte for særlovsovertrædelser, der dog var sammenfaldende med dømte for berigelseskriminalitet, overgik de dømte for berigelseskriminalitet generelt med registreringsprocent på 81 for kriminalitet registreret tidligere end udgangskriminaliteten. Voldsmænd var registreret med 53% for kriminalitet tidligere end udgangskriminaliteten, brandstiftere med 50% og sædelighedskriminelle med 52%.

Ialt 174 personer (60%) var registreret for kriminalitet begået mellem udgangskriminaliteten og 1. april 1976.

Undersøgelsen af registreret kriminalitet senere end udgangskriminaliteten kan ikke betragtes som en recidivundersøgelse i traditionel forstand, og jeg vil derfor undlade at anvende de fundne resultater til umiddelbare sammenligninger med det kendte recidiv hos kriminelle generelt eller efter udståelse af forskellige former for straf.

En recidivundersøgelse består traditionelt af en undersøgelse af det kriminelle recidiv efter udståelse af en straf. Recidiv i denne undersøgelse betegner al kriminalitet registreret i forsorgscentrenes journaler (for tiden inden 15. januar 1973) og i rigsregistraturen (for tiden efter 15. januar 1973), medmindre det af kilderne fremgår, at sagen er henlagt eller opgivet på grund af sigtedes uskyld, eller anmeldelsen har vist sig at være falsk.

Denne kriminalitet er registreret som kriminelt recidiv uafhængigt af de pågældende gerningsmænds forsorgsmæssige og retlige status på gerningstidspunktet - der er således ikke tale om en undersøgelse af det kriminelle recidiv efter udståelse af straf. Det er desuden umuligt at fastslå i hvilken grad selve det faktum, at de pågældende har været underlagt åndssvageforsorg, har lagt reelle hindringer i vejen for kriminel aktivitet. En tredje faktor, der taler afgørende imod at anvende denne del af undersøgelsen til en sammenligning med traditionelle recidivundersøgelser, er, at observationsperioden er flydende. I traditionelle recidivundersøgelser opereres der oftest med en recidiv på 5 år - eller i nogle tilfælde 2 år.

tabel 19 udgangskriminalitetens art og arten af registreret kriminalitet siden denne.

arten af registreret kriminalitet siden udgangskriminalitet.

udgangskrim- art	recidiv ialt	berigelse	vold	brand- stiftelse	usædeligheds- kriminalitet	anden strfl	særløvs
berigelse	135	120	15	3	10	10	50
% af 176 ^x)	77	68	9	2	6	2	27
vold	14	11	3	0	0	3	2
% af 30	47	33	10	0	7	10	10
brandstfl.	16	10	1	5	3	4	5
% af 36	44	28	3	14	8	11	14
sex.krim.	31	23	1	0	8	7	8
% af 86	36	27	1	0	9	8	2
a. strfl.	9	7	0	1	3	3	4
% af 13	69	54	0	8	33	02	31
særløvs	32	26	3	0	0	5	00
% af 36	89	72	8	0	6	14	56

x) det totale antal med berigelseskriminalitet registreret som udgangskriminalitet.

Tabel 19 viser, at berigelseskriminelle (og særlovsovertrædere) er den (de) gruppe(r), der hyppigst er registreret for kriminalitet senere end udgangskriminaliteten.

Dette på trods af, at voldsmænd, brandstiftere og sædelighedskriminelle, som det fremgår af tabel 20, havde tilbragt længere tid under åndssvageforsorg siden udgangskriminaliteten end de øvrige. Det vil sige, at observationsperioden for disse grupper af udgangskriminelle har været længere end for dømte med berigelse som udgangskriminalitet.

Forskellen kan delvist forklares ved aldersfordelingen ved udgangskriminaliteten, som fremgår ovenfor af tabel 17. Den viser, at de dømte for berigelseskriminalitet som udgangskriminalitet gennemgående var yngre end de øvrige ved udgangskriminaliteten. Ung alder er en af de kendte recidivfaktorer for kriminelle generelt ⁸⁾.

En anden mulig forklaring er forskellen i kriminel belastningsgrad. Som redegjort ovenfor var en større del af de berigelseskriminelle og særlovsovertræderne end af voldsmænd, brandstiftere og sædelighedskriminelle registreret for kriminalitet tidligere end udgangskriminaliteten. Foruden ung alder er netop kriminel belastningsgrad kendt for at være en afgørende indikator for det kriminelle recidiv generelt ⁹⁾.

En tredje forklaring kan være, at de svagtbegavedes kriminalitets / recidivmønster simpelthen ligner kriminalitets / recidivmønsteret hos normalt begavede. Det er for normalt begavede påvist, at den højeste recidivfrekvens findes hos berigelseskriminelle ¹⁰⁾, og at det kriminelle recidiv hos andre gerningsmandstyper hovedsageligt sker til berigelseskriminalitet. Det sidste ser af tabel 19 ud til at være tilfældet for også denne population. For alle gerningsmandstyper gælder det, at der har været større tilbagefald til berigelseskriminalitet end til homolog kriminalitet. Men det ser dog ud til, at den kriminalitetsart, der næsthøjest recidiveres til, netop er homolog kriminalitet (særlovsovertrædelser undtaget, idet de oftest er vedhæng til berigelseskriminalitet).

5.1.4. Udgangskriminalitet og foranstaltningens varighed og indhold.

Flere faktorer kan tænkes at have haft betydning for foranstaltningens varighed og indhold - ligesom varigheden og indholdet af foranstaltningen kan tænkes at have haft afgørende betydning for andre forhold som f.eks. muligheder for at begå ny kriminalitet. Jeg vender tilbage til dette, og jeg vil blot redegøre for sammenhængen mellem udgangskriminalitet og varighed og indholdet af foranstaltningen.

tabel 20 udgangskriminalitetens art og foranstaltningens varighed (målt til domsopbrøvelse eller 1. april 1976).

udgangskriminalitetens art.

foranstaltningens

varighed måneder	total		beriselse		vold		brandstiftelse		smedelighedskrim. a. strfl. særlov	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
0 - 12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
12 - 24	1	0	1	1	0	0	0	0	0	1
24 - 36	16	6	9	5	2	7	0	6	7	4
36 - 48	42	14	29	16	3	10	4	11	12	4
48 - 60	37	13	24	14	2	7	5	14	14	1
60 - 120	92	32	61	35	10	33	6	17	26	4
120 - 180	56	19	32	18	8	27	10	28	15	1
180 - 240	25	9	10	6	0	0	5	14	11	1
240 - 300	11	4	6	3	4	13	4	11	7	3
over 300	10	3	4	2	1	3	2	6	3	2
total	290	100	176	100	30	100	36	101	86	22
										13
										101
										36
										101

Tabel 2o viser, at voldsmænd, brandstiftere og sædelighedskriminelle havde været under åndssvageforsorg længere tid på grundlag af dommen end totalpopulationen. Særlovsovertrædere havde gennemgående været der kortest tid - kun 36% af særlovsovertrædere mod 67% af totalpopulationen havde været under åndssvageforsorg på grundlag af dom i 5 år eller mere. Hele 76% af voldsmændene, 75% af brandstifterne og 60% af sædelighedskriminelle havde været under åndssvageforsorg 5 år eller derover på grundlag af dommen. Det tilsvarende tal for berigelseskriminelle var 64%.

tabel 21 udgangskriminalitetens art og forsøgsformer i observationsperioden.

udgangskrim. art	intern inst.		pensionat		i pleje hos fremmede		i pleje hos familie		egen bolig	
	abs.	% ^(x)	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
berigelse	133	76	55	31	53	30	66	38	114	65
vold	27	90	10	33	11	37	7	23	10	33
brandstift.	35	97	10	28	5	14	4	11	12	33
sex.krim.	68	79	26	30	25	29	27	31	39	45
a. strfl.	7	54	3	23	3	23	6	46	7	54
særlov	24	67	9	25	7	19	17	47	30	83
totalpopulationen ^(x)	225	78	84	29	84	29	96	33	157	54

x) af alle med pågældende kriminalitetsart som udgangskriminalitet.

xx) total er ikke resultatet af en sammentælling i de enkelte kolonner, men er en gengivelse af tabel 8.

Ialt 78% af totalpopulationen havde på et eller andet tidspunkt i løbet af observationstiden været på intern institution. En større del af brandstifterne og sædelighedskriminelle end af de øvrige havde været på intern institution kortere eller længere tid.

En større del af både voldsmænd, sædelighedskriminelle og berigere end de øvrige havde været på pensionat i løbet af observationsperioden. Det samme gælder i store træk for pleje hos fremmede, hvorimod de to mest åbne former for forsorg, pleje hos familie og egen bolig, tilsyneladende ikke nær så hyppigt havde været taget i anvendelse overfor voldsmænd, brandstiftere og sædelighedskriminelle som overfor de øvrige.

Alt i alt peger det i retning af, at dømte for vold, brandstiftelse og sædelighedskriminalitet har været underlagt mere kontrollerede former for forsorg end dømte for berigelseskriminalitet, anden straffelov og særlovsovertrædelser.

tabel 22 udgangskriminalitetens art og tid på intern institution.
% af foranstaltningens varighed på intern institution.

udgangs- kriminelle	1-29%	30-59%	60-89%	90-100%	total x)
berigere	25	20	18	13	176
voldsmænd	10	20	33	27	30
brandstiftere	6	17	25	50	36
sædeligheds- kriminelle	22	16	20	21	86
a. straffelov	23	7	7	15	13
særlovsovertr.	33	19	11	3	36

x) = det totale antal dømte for pågældende kriminalitetsart.

Tabel 22 viser meget tydeligt, at det på trods af, at foranstaltningens varighed er længere for voldsmænd, brandstiftere og sædelighedsdømtes vedkommende end for populationen i sin hel-

hed, var det disse grupper af dømte, der havde tilbragt den største del af observationsperioden på intern institution.

tabel 23 udgangskriminalitetens art og tid i egen bolig.
% af foranstaltningens varighed i egen bolig.

udgangs- kriminelle	1-29%	30-59%	60-89%	90-100%	total
berigere	29	15	13	8	176
voldsmænd	23	3	7	0	30
brandstiftere	25	8	0	0	36
sædeligheds- kriminelle	21	12	8	5	86
a. straffelov	7	0	31	15	13
særlovsovertr.	33	14	19	17	36

Af tabel 21 fremgik det, at det i overvejende grad var berigelseskriminelle, særlovsovertrædere og overtrædere af anden straffelov, der havde tilbragt kortere eller længere tid i egen bolig. Af tabel 23 fremgår det, at det også var disse grupper, der havde tilbragt den største del af foranstaltningens samlede varighed i egen bolig.

Af tabel 21 fremgår det, at meget få af de dømte for vold, brandstiftelse og sædelighedskriminalitet overhovedet havde haft egen bolig i løbet af observationsperioden. Tallene er så små, at det ikke har nogen værdi at vise, hvor mange procent af disse, der havde tilbragt en vis procentdel af foranstaltningens samlede varighed i egen bolig.

5.2. Det kriminelle recidiv.

Med hensyn til begrænsningerne i anvendelsen af denne undersøgelse henviser jeg til det ovenfor i afsnit 5.1.3. anførte.

Jeg vil i dette afsnit beskrive det kriminelle recidivs sammenhæng med andre variable.

5.2.1. Det kriminelle recidiv og alder.

tabel 24 det kriminelle recidiv og alder ved udgangskriminaliteten.

alder v. ud- gangskrim.	totalpopula- tionens al- dersfordeling		heraf reci- diverer		recidi- visternes aldersford.
	abs.	%	abs.	%	%
15-19	45	16	34	79	20
20-24	89	31	61	69	35
25-29	60	21	41	68	24
30-34	31	11	13	42	7
35-39	22	8	12	55	7
40 og derover	43	15	13	30	7
total	290	102	174		100

Det kriminelle recidiv var størst i de yngre aldersgrupper. Et fænomen, der er ganske velkendt for kriminelle generelt. Kun 21% af recidivisterne var over 30 år ved udgangskriminaliteten mod 34% af totalpopulationen.

5.2.2. Det kriminelle recidiv og intelligens.

tabel 25 det kriminelle recidiv og intelligens.

intelligens IK	totalpopula- tionens intel- ligensfordeling		heraf reci- diverer		redicivis- ternes al- dersfordeling
	abs.	%	abs.	%	%
0-69	165	57	82	50	47
70-74	52	18	33	63	19
75 og der- over	67	23	56	75	32
IK ukendt	6	2	3	50	2
total	290	100	174		100

Der ses af tabel 25 en tydelig sammenhæng mellem intelligens og kriminelt recidiv. Det kriminelle recidiv stiger tilsyneladende med stigende intelligens. Hele 75% af alle med en registreret IK på 75 eller derover var recidiveret i løbet af undersøgelsesperioden mod 60% af totalpopulationen. Man kan dog ikke udelukke, at

netop stor kriminel aktivitet kan have været medvirkende til, at disse personer, der i straffelovens forstand må karakteriseres som "ligestillede med åndssvage", er blevet dømt til åndssvageforsorg i stedet for almindelig straf.

5.2.3. Det kriminelle recidiv og øvrig kriminalitet.

Som beskrevet ovenfor i afsnit 5.1.3. er der en sammenhæng mellem udgangskriminalitetens art og det kriminelle recidiv. Foruden alder og udgangskriminalitetens art er også den kriminelle belastningsgrad før udgangskriminaliteten kendt som en betydningsfuld recidivfaktor for kriminelle generelt.

tabel 26 det kriminelle recidiv og registreret kriminalitet tidligere end udgangskriminaliteten.

kriminalitet før udgangskrim.	totalpopulationens fordeling		heraf recidiverer		recidivisternes fordeling
	abs.	%	abs.	%	
ja	185	64	133	72	76
nej	105	36	41	39	24
total	290	100	174		100

Tabel 26 viser en tydelig sammenhæng mellem kriminalitet før og efter udgangskriminaliteten, idet 72% af alle med registreret kriminalitet tidligere end udgangskriminaliteten mod 39% af alle uden registreret kriminalitet tidligere end udgangskriminaliteten også var registreret for kriminalitet begået senere end udgangskriminaliteten.

Som nævnt i afsnit 5.1.3. er berigelseskriminelle i større udstrækning end de øvrige registreret for kriminalitet tidligere end udgangskriminaliteten.

Sammenhængen mellem udgangskriminalitetens art og registreret kriminalitet senere end denne ses af tabel 19 ovenfor, der viser totalpopulationens fordeling efter udgangskriminalitet og registreret kriminalitet senere end denne. Recidivisternes fordeling efter udgangskriminalitetens art og registreret kriminalitet senere end denne fremgår af tabel 27 nedenfor.

tabel 27 recidivisternes fordeling efter udgangskriminalitetens art og arten af det kriminelle recidiv

arten af kriminalitet registreret senere end udgangskriminaliteten.

art.	berigelse	vold	brandstft.	sædeligheds-			særlov
				vold	krim.	anden strfl.	
berigelse	120	15	3	10	16	58	
% af 135 ^{x)}	89	11	2	7	12	43	
vold	11	3	0	2	3	3	
% af 14	79	21	0	14	21	21	
brandstft.	10	1	5	3	4	5	
% af 16	63	6	31	19	25	31	
sædeligheds-							
krim.	23	1	0	8	7	8	
% af 31	74	3	0	26	23	26	
a. straf.	7	0	1	3	3	4	
% af 9	78	0	11	33	33	44	
særlov	26	3	0	3	5	30	
% af 32	81	9	0	6	16	63	

x) procentsatsen er beregnet af recidivister registreret for den pågældende kriminalitetsart som udgangskriminalitet.

Som ses er størstedelen af alle recidivister uanset udgangskriminalitetens art recidiveret til berigelseskriminalitet. Bortset fra i enkelte tilfælde særlovskriminalitet, er homolog kriminalitet den kriminalitetsart, der næsthyppigst er recidiveret til.

5.3. Foranstaltningens varighed og indhold.

Flere forhold kan tænkes at have indvirkning på foranstaltningens varighed og dens indhold.

De tre mest oplagte determinerende faktorer for varigheden af foranstaltningen må formodes at være udgangskriminalitetens art, intelligens og kriminalitet registreret senere end udgangskriminaliteten.

Disse tre faktorer hænger så meget sammen og virker så meget ind på hinanden, at jeg vil behandle deres mulige virkning i forhold til foranstaltningens varighed under et, og ikke som i de forrige afsnit behandle faktorerne enkeltvist.

5.3.1. Foranstaltningens varighed.

Sammenhængen mellem de tre faktorer er allerede delvist påvist. Af tabellerne 19 og 27 ovenfor fremgår det, at der er sammenhæng mellem udgangskriminalitetens art og recidivfrekvensen.

De, der oprindeligt er dømt til åndssvageforsorg på grund af sædelighedskriminalitet, udviser den laveste recidivfrekvens, herefter følger brandstiftere og voldsmænd. Berigelseskriminelle udviser dobbelt så høj recidivfrekvens som sædelighedskriminelle. Alle dømte - også dømte for sædelighedskriminalitet, brandstiftelse og vold, recidiverede i overvejende grad til berigelseskriminalitet (tabel 27).

Intelligens kan antages at påvirke både udgangskriminalitetens art, senere kriminalitet og dennes art.

Sammenhængen mellem intelligens og udgangskriminalitet ses ovenfor af tabel 18, der viser, at en større del af sædelighedskriminelle, brandstiftere og voldsmænd end af totalpopulationen havde en målt intelligens på under 70, og at berigelseskriminelle generelt lå højere intelligensmæssigt end totalpopulationen.

Sammenhængen mellem intelligens og kriminalitet senere end udgangskriminaliteten fremgår af tabel 25 ovenfor. Den højeste recidivfrekvens fandtes i intelligensgruppen IK 75 og derover. Recidivfrekvensen var proportional med intelligensen.

Det er ikke muligt på grundlag af materialet at påvise nogen specifik sammenhæng mellem intelligens og recidivkriminalitetens art, hvilket ganske givet hænger sammen med de meget små talstørrelser, jeg opererer med - specielt for så vidt angår recidiv til sædelighedskriminalitet, brandstiftelse og vold. Det er derfor stadig ikke udelukket, at der er en sammenhæng, men den kan blot ikke udledes af denne undersøgelses materiale. Sammenfattende om forholdet mellem de tre faktorer, der enkeltvist eller i sammenhæng kan tænkes at være determinerende for foranstaltningens varighed, kan siges:

- 1) dømte for sædelighedskriminalitet, vold og brandstiftelse udviste lavere recidivfrekvens end andre grupper af udgangskriminelle.
- 2) de svagest begavede var oftere end de med højere intelligens registreret for sædelighedskriminalitet, brandstiftelse og voldskriminalitet som udgangskriminalitet.
- 3) recidivfrekvensen faldt med faldende intelligens.

Tabel 20 ovenfor viser, at en større andel af dømte for sædelighedskriminalitet, brandstiftelse og vold end øvrige grupper af udgangskriminelle havde været under åndssvageforsorg meget længe på grundlag af dommen.

64% af berigelseskriminelle havde været underlagt åndssvageforsorg i 5 år eller derover og 30% i 10 år eller derover på grundlag af dommen.

76% af voldsmændene havde været underlagt åndssvageforsorg i 5 år eller derover og 43% i 10 år eller derover på grundlag af dommen.

76% af brandstifterne havde været underlagt åndssvageforsorg i 5 år eller derover og 59% i 10 år eller derover på grundlag af dommen.

Endelig havde 66% af sædelighedskriminelle været underlagt åndssvageforsorg 5 år eller derover og 36% 10 år eller derover på grundlag af dommen.

Som jeg tidligere har beskrevet, gælder det for alle grupper af udgangskriminelle, at foranstaltningen havde været i kraft meget længe. Og selvom det på grund af materialets karakter er vanskeligt nøjagtigt at beskrive indholdet af foranstaltningerne, kan det dog nævnes, at 128 personer (44%) havde tilbragt halvdelen af observationsperioden eller derover på en intern institution.

Uafhængig af foranstaltningens fulde varighed gjaldt det, at over halvdelen af de 225 personer, der havde tilbragt tid på en intern institution, havde tilbragt halvdelen af foranstaltningens samlede varighed eller mere på interne institutioner.

Af tabel 21 fremgår det, at forsorgsformen "intern institution" hyppigere var taget i anvendelse overfor voldsmænd, brandstiftere og sædelighedskriminelle end overfor resten af totalpopulationen. Valget af denne forsorgsform kan selvfølgelig ikke betragtes isoleret fra de dømtes intelligens, og som påvist ovenfor lå netop disse gerningsmandsgrupper relativt lavt intelligensmæssigt set i forhold til resten af populationen.

tabel 28 foranstaltningens varighed og kriminalitet senere end udgangskriminaliteten.

kriminalitet registreret senere end udgangskrim.	foranstaltningens varighed						total	
	0 - 5 år		5 - 10 år		10 år og derover		abs.	%
	abs	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
ja	53	55	64	70	57	55	174	60
nej	43	45	27	30	46	45	114	40
total	96	100	91	100	103	100	290	100

Tabel 28 er overraskende, fordi den viser lige stort recidiv hos dømte, der har været underlagt åndssvageforsorg i op til 5 år, og dømte der har været underlagt åndssvageforsorg på grundlag af dommen i 10 år eller derover. For den sidste gruppe er observationsperioden - og dermed den tid der kan begås ny kriminalitet i - væsentligt længere end for den første gruppes vedkommende.

Tabel 29 kan give noget af forklaringen på dette.

tabel 29 foranstaltningens varighed og intelligens.

foranstaltningens varighed	IK											
	totalpopulationen		under 70		70 - 74		75 og derover		ukendt			
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%		
0 - 5 år	96	33	51	31	20	38	24	36	1	17		
5 - 10 år	91	31	47	28	18	35	24	36	2	33		
10 år og derover	103	36	67	41	14	27	19	28	3	50		
total	290	100	165	100	52	100	67	100	6	100		

Ialt 103 personer havde været underlagt åndssvageforsorg 10 år eller derover på grundlag af dommen. Af disse 103 personer var 67 (65%) registreret med en IK under 70. Det er ovenfor påvist, at netop de svagestbegavede udviste den laveste recidivfrekvens, så det kan være noget af forklaringen på, at kun 55% af alle, der havde været underlagt åndssvageforsorg i 10 år eller derover, var registreret for kriminalitet i denne periode.

Grupperne "foranstaltningens varighed 0 - 5 år" og "foranstaltningens varighed 5 - 10 år" udviste ret stor forskel med hensyn til registrering for kriminalitet senere end udgangskriminalitet, men ikke med hensyn til intelligens.

Forskellen behøver ikke at være udtryk for en reel forskel - forstået på den måde, at gruppen, der har været anbragt under åndssvageforsorg 5 - 10 år på grundlag af dommen, generelt er mere kriminel end den første gruppe og måske netop derfor har været under åndssvageforsorg så længe. Det er mere sandsynligt, at noget af forskellen bunder i forskellene i observationsperiodernes længde, ligesom også interneringen af dømte under mere lukkede forsorgsformer umiddelbart efter dommen påvirker den første gruppes muligheder for at begå ny kriminalitet.

Af tabel 29 ses det, at selvom der ikke er store forskelle mellem intelligensgruppernes fordeling efter foranstaltningens varighed, falder foranstaltningens varighed dog lidt med stigende intelligens.

Dermed er intelligensens rolle for foranstaltningens varighed dog ikke udspillet, for, som ovenfor vist, har intelligensen sammenhæng med både udgangskriminalitetens art og recidiv.

I forbindelse med forarbejdet til rapporten "Åndssvageforsorg som strafferetlig sanktion" (Århus 1977) undersøgte jeg, hvordan intelligensens influens på foranstaltningens varighed så ud, hvis de to andre faktorer - udgangskriminalitetens art og recidivkriminaliteten - holdtes konstante. I forhold til undersøgelsen fra 1977 er denne undersøgelse mere nøjagtig, idet foranstaltningens varighed her er opgjort til domsophævelse eller 1. april 1976, men i undersøgelsen fra 1977 til 15. januar 1973. Desuden opererede undersøgelsen fra 1977 kun med to grupperinger i forbindelse med foranstaltningens varighed - nemlig foranstaltningens varighed under og over 5 år, men som sagt målt til den 15. januar 1973.

Af tidsmæssige grunde har jeg undladt at gentage disse meget

omstændelige og vanskelige krydstabuleringer - specielt fordi jeg har vanskeligt ved at få øje på faktorer, der skulle kunne forrykke tendenserne fra 1977 afgørende. De følgende tendenser er derfor hentet fra undersøgelsen fra 1977.

Af undersøgelsen fra 1977 ser det ud til, at kombinationen meget lav intelligens (her under IK 70) og recidiv ikke specielt kan begrunde foranstaltningens meget lange varighed for nogle af de dømtes vedkommende, idet fordelingen af dem, der havde været under forsorg over 5 år på grundlag af dommen, og som var registreret for kriminelt recidiv, faldt ens på de to intelligensgrupper (IK under og over 70). Med hensyn til gruppen "foranstaltningens varighed under 5 år" viste det sig i undersøgelsen fra 1977, at 58% havde en målt IK på 70 eller derover. Det kan enten betyde, at der indenfor de sidste 5 år før 15. januar 1973 var blevet dømt temmelig mange relativt godt begavede til åndssvageforsorg eller, at de bedst begavede hurtigere end de dårligst begavede havde fået dommen ophævet. Den sidste forklaring forekommer mig at have mest sandsynlighed for sig.

Af undersøgelsen fra 1977 ser det endvidere ud til, at det er de svagestbegavede, der har været meget længe under åndssvageforsorg, og at denne tendens forstærkes, hvis de endvidere som udgangskriminalitet er dømt for vold, brandstiftelse eller sædelighedskriminalitet, hvad en stor del af dem, som påvist ovenfor, netop er.

Det vil kræve langt mere dybtgående analyser at påvise, hvilken af faktorerne, der enkeltvist eller hvilke kombinationer af disse tre faktorer, der mest sikkert har haft determinerende virkning på foranstaltningens varighed.

Ud fra denne ikke særligt dybtgående analyse af materialet ser det ud til, at det i højere grad end recidiv er intelligens og udgangskriminalitetens art, der har været bestemmende for, hvor længe de enkelte dømte i denne undersøgelsespopulation havde været underlagt åndssvageforsorg på grundlag af dommen.

5.3.2. Foranstaltningens materielle indhold.

De tre faktorer udgangskriminalitetens art, recidiv og intelligens kan tænkes ikke alene at påvirke varigheden af den strafretlige særforanstaltning, men også dens materielle indhold.

Tabel 21 ovenfor viser, at der er en sammenhæng mellem an-

bringelse på intern institution og udgangskriminalitetens art. Ganske vist havde ialt 78% af populationen tilbragt kortere eller længere tid på intern institution, men 90% af de dømte for voldsforbrydelse, 97% af de dømte for brandstiftelse og 79% af de dømte for sædelighedskriminalitet mod til illustration 76% af dømte for berigelseskriminalitet havde været på intern institution på et eller andet tidspunkt i løbet af observationsperioden.

Det omvendte gør sig gældende for anbringelse under forsorgsformen "egen bolig", hvor en større del af de berigelseskriminelle end dømte for vold, brandstiftelse og sædelighedskriminalitet var registreret.

Tabel 22 ovenfor viser, at ikke alene var det voldsmand, brandstiftere og sædelighedskriminelle, der hyppigst var registreret for anbringelse på intern institution - de var der også længere tid end populationen som helhed.

Af tabellerne 21 og 22 ovenfor fremgår det endvidere, at berigelseskriminelle og særlovsovertrædere af anden straffelov hyppigere end populationen som helhed var registreret under forsorgsformen "egen bolig", og at de havde tilbragt en større del af foranstaltningens samlede varighed her, end resten af populationen.

Tabel 30 nedenfor viser forskellige intelligensgrupperingers fordeling efter placering under forskellige forsorgsformer i observationsperioden.

tabel 30 forsorgsformer og intelligens.

IK	forsorgsform											
	totalpopula- tionen		intern inst.		pen- sionat		i pleje hos fremmede		i pleje hos familie		i egen bolig	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
under 70	165	57	123	75	41	25	48	29	51	31	79	48
70 - 74	52	18	41	79	14	27	12	23	21	40	30	58
75 og derover	67	23	57	85	27	40	21	31	23	34	43	64
ukendt	6	2	4	67	2	33	3	50	1	17	5	83
totalpopulationens fordeling			225	78	84	29	84	29	96	33	157	54

x) % af alle i den pågældende intelligensgruppe registreret under denne forsorgsform.

Det kan umiddelbart overraske, at en større del af de bedstbegavede - 85% - end af de svagestbegavede - 75% - havde været på intern institution i observationsperioden. Men hvis man ser på intelligensgruppernes fordeling på også de andre forsorgsformer, viser det sig, at en større del af de bedstbegavede end af de svagestbegavede havde været underlagt også de øvrige former for forsorg i løbet af observationsperioden.

Fordelingen i tabel 30 kan tyde på, at de 67 personer med en målt IK på 75 eller derover havde været udsat for mange flytninger i løbet af observationsperioden.

Hyppige flytninger mellem forskellige forsorgsformer kan hænge sammen med kriminel aktivitet. Som vist ovenfor recidiverede - forskellen i observationsperioder på trods - en større del af de bedstbegavede end af de svagestbegavede i løbet af observationsperioden. Mit indtryk efter gennemlæsning af rigsregistraturuddragene i sammenhæng med oplysninger fra de enkelte forsorgscentre er da også, at kriminel aktivitet meget ofte fører til en midlertidig flytning fra en forsorgsform til en anden.

Tabellerne 31 og 32, der viser, hvor stor en del af foranstaltningens samlede varighed de enkelte intelligensgrupperinger havde tilbragt under forsorgsformerne "intern institution" og "i egen bolig", giver derfor nok et bedre indtryk af intelligensens mulige indflydelse på foranstaltningens indhold.

tabel 31 intelligens og tid på intern institution i % af foranstaltningens samlede varighed.

		<u>intern institution i % af foranstaltningens samlede varighed</u>							
IK	totalpo- pulatio- nen	heraf 1-29 %		heraf 30-59 %		heraf 60-89 %		heraf 90-100 %	
		af tiden på intern inst.	%	af tiden på intern inst.	%	af tiden på intern inst.	%	af tiden på intern inst.	%
	abs.	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
under 70	165	35	21	22	13	29	18	37	22
70 - 74	52	13	25	9	17	12	23	7	13
75 og derover	67	14	21	21	31	11	16	11	16
ukendt	6	2	33	0	0	2	33	0	0
total	290	64		52		54		55	

Tabel 31 viser, at selvom der ganske vist var flere af de bedstbegavede end af de svagestbegavede, der i løbet af observationsperioden havde været på intern institution, så var det de svagestbegavede, der havde tilbragt den store part af foranstaltningens samlede varighed på intern institution. 22% af alle med en målt intelligens på under 70 mod 16% af alle med en målt intelligens på 75 eller derover havde tilbragt mellem 90 og 100% af tiden som dømt på intern institution.

Af tabel 31 fremgår endvidere, at selvom der var forskel på den tid de forskellige intelligensgrupperinger havde tilbragt på intern institution i retning af, at opholdstiden på intern institution steg med faldende intelligens, så havde alligevel 32% af alle med en målt intelligens på 75 eller derover tilbragt mellem 60 og 100% af tiden på en intern institution. De tilsvarende tal for intelligensgrupperne "under 70" og "IK 70 - 74" er 40% og 39%. Det kan dreje sig om temmelig lang tid. Tabel 29 ovenfor viste nemlig, at 64% af alle med en målt intelligens på 75 eller derover havde været under åndssvageforsorg 5 år eller mere på grundlag af dommen, og af de 52 personer med en målt IK mellem 70 og 74 havde 62% været under åndssvageforsorg 5 år eller mere på grundlag af dommen.

tabel 32 Intelligens og tid i egen bolig i % af foranstaltningens samlede varighed.

IK	egen bolig i % af foranstaltningens samlede varighed.									
	totalpo- pulation- nen	heraf 1-29 % af tiden i egen bolig		heraf 30-59 % af tiden i egen bolig		heraf 60-89 % af tiden i egen bolig		heraf 90-100 % af tiden i egen bolig		
		abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	
under 70	165	33	20	20	12	16	10	11	7	
70 - 74	52	11	21	7	13	6	12	6	12	
75 og derover	67	22	33	12	18	6	9	2	3	
ukendt	6	3	50	0	0	2	33	0	0	
total	290	69		39		30		19		

Tabel 30 ovenfor viste ganske vist, at en større del af de bedstbegavede end af de svagestbegavede havde haft egen bolig i en periode af observationstiden, men tabel 32 viser, at de ikke havde været underlagt denne forsorgsform slet så stabilt som de svagestbegavede, der havde haft egen bolig. Kun 12% af de bedstbegavede mod 17% af de svagestbegavede havde haft egen bolig imellem 60 og 100% af tiden.

Når man sammenligner tabel 32 med tabel 30 ovenfor, viser det sig, at 27 af de ialt 79 svagestbegavede (= 34%), der havde haft egen bolig i løbet af observationsperioden, havde haft den imellem 60 og 100% af foranstaltningens samlede varighed.

For intelligensgruppen 70 - 74 var de tilsvarende tal 12 ud af 30 (= 40%), der havde haft egen bolig imellem 60 og 100% af foranstaltningens samlede varighed, og 8 ud af 43 (= 19%), der havde haft egen bolig imellem 60 og 100% af foranstaltningens samlede varighed.

Tabel 32 er som tabel 31 præget af, at de bedstbegavede kan have haft mange flytninger mellem de forskellige forsorgsformer i løbet af observationsperioden, og i det omfang det er tilfældet, vil det være svært overhovedet at få mulighed for at tilbringe i nærheden af 100% af foranstaltningens samlede varighed i egen bolig.

Den tredje faktor, der kan tænkes at have indflydelse på foranstaltningens materielle indhold, er kriminalitet senere end udgangskriminaliteten - det kriminelle recidiv. Faktoren "kriminelt recidiv" er selv temmelig afhængig af udgangskriminalitetens art, som det er vist ovenfor. En opstilling af sammenhængen mellem recidivkriminalitetens art og forskellige forsorgsformer vil give for små talstørrelser til, at jeg anser det for forsvarligt at uddrage tendensen heraf.

En opgørelse over sammenhængen mellem forsorgsformer i løbet af observationsperioden og kriminelt recidiv generelt viser, at recidivisternes fordeling efter forsorgsformer i observationsperioden ikke væsentligt adskiller sig fra totalpopulationens fordeling. En tilsvarende opgørelse, der tager højde for recidivkriminalitetens art, viser, at 16 ud af de 18 personer, der var recidiveret til voldskriminalitet (= 89%), på et eller andet tidspunkt havde været på intern institution, at alle de 8 personer, der var recidiveret til brandstiftelse, havde været på intern institution i en periode, at 19 ud af de 21 personer, der var reci-

diveret til sædelighedskriminalitet (= 90%), havde været på intern institution i en periode, at 116 af de 145 personer, der var recidiveret til berigelseskriminalitet (= 80%), havde været på intern institution i en periode af kortere eller længere varighed. I alt havde 78% af totalpopulationen og 79% af recidivisterne været på intern institution kortere eller længere perioder af foranstaltningens samlede varighed. På grund af de meget små talstørrelser jeg her må operere med og recidivkriminalitetens påviste sammenhæng med både intelligens og udgangskriminalitetens art, er det ikke forsvarligt på grundlag af disse opgørelser at sige noget om det kriminelle recidivs eventuelle kausale indvirken på foranstaltningens materielle indhold.

5.3.3. Sammenfattende om foranstaltningens varighed og indhold.

Udgangspunktet var, at i det mindste tre forskellige faktorer kunne tænkes at have en kausal sammenhæng med foranstaltningens varighed og indhold. Disse tre faktorer var udgangskriminalitetens art, recidivkriminalitet og dennes art og endelig intelligens.

De tre faktorer udviste en indbyrdes sammenhæng - specielt var der en tydelig sammenhæng mellem intelligens og kriminelt recidiv og udgangskriminalitetens art og kriminelt recidiv. De to faktorer, der tilsyneladende spillede den største rolle af disse tre for både foranstaltningens varighed og dens indhold, var intelligens og udgangskriminalitetens art, således at både lav intelligens og dom for vold, brandstiftelse eller sædelighedskriminalitet kunne begrunde, at de dømte var inddraget under åndssvageforsorg længere tid end de øvrige, og at de var undergivet mere restriktive former for forsorg end resten af populationen - og at disse restriktive forsorgsformer for disse persongrupper havde strakt sig over længere tid end for resten af populationen. Det ser ikke ud til, at faktoren "kriminelt recidiv" i sig selv havde afgørende indflydelse på foranstaltningens varighed, og de meget små forskelle i den hyppighed, hvormed dømte for vold, brandstiftelse og sædelighedskriminalitet var på intern institution set i forhold til den øvrige population, vel meget kunne skyldes lav intelligens.

5.4. Dommen ophævet.

Jeg vil forsøge at beskrive de personer, der havde fået dommen

ophævet i perioden mellem 15. januar 1973 og 1. april 1976 ved hjælp af 6 faktorer, der måske kan have indflydelse på spørgsmålet om domsophævelse.

94% af alle, der havde fået dommen ophævet, var mænd mod 93% af dem, der ikke havde fået dommen ophævet.

62% af dem, der havde fået dommen ophævet, mod 63% af dem, der ikke havde fået dommen ophævet, var pr. 1. april 1976 under 40 år, og 24% af dem, der havde fået dommen ophævet, mod 27% af dem, der ikke havde fået dommen ophævet, var pr. 1. april 1976 under 30 år.

55% af dem, der havde fået dommen ophævet, mod 61% af dem, der ikke havde fået dommen ophævet, havde en målt IK på under 70.

32% af dem, der havde fået dommen ophævet, mod 34% af dem, der ikke havde fået dommen ophævet, var registreret for kriminalitet både før udgangskriminaliteten og mellem udgangskriminaliteten og 15. januar 1973. 28% af dem, der havde fået dommen ophævet, mod 25% af dem, der ikke havde fået dommen ophævet, var ikke registreret for anden kriminalitet end udgangskriminaliteten overhovedet.

65% af dem, der havde fået dommen ophævet, mod 54% af dem, der ikke havde fået dommen ophævet, var registreret for berigelseskriminalitet som udgangskriminalitet, 7% mod 16% var registreret for vold som udgangskriminalitet, 7% mod 21% var registreret for brandstiftelse som udgangskriminalitet, og 31% mod 27% var registreret for sædelighedskriminalitet som udgangskriminalitet.

38% af dem, der havde fået dommen ophævet, mod 44% af dem, der ikke havde fået dommen ophævet, havde pr. 15. januar 1973 været under åndssvageforsorg mindre end 4 år fra udgangskriminaliteten.

Med hensyn til køn, alder, tidligere kriminel belastning og foranstaltningens varighed, er der ikke store forskelle i de to grupper med forskellig retlig status pr. 1. april 1976.

Derimod var der forskel på den målte intelligens i de to grupper - det samme gjaldt udgangskriminalitetens art.

De 176 personer, der havde fået dommen ophævet i perioden mellem 15. januar 1973 og 1. april 1976, havde gennemgående en højere målt intelligens end de 114 personer, der ikke havde fået dommen ophævet.

Med hensyn til udgangskriminalitetens art var en større del af de 176 personer, der havde fået dommen ophævet, end af de 114 personer, der ikke havde fået dommen ophævet, registreret for berigelseskriminalitet som udgangskriminalitet. Det samme gjorde sig

gældende med hensyn til sædelighedskriminalitet, omend der kun var en lille forskel mellem de to grupper, idet 31% af de 176 personer, der havde fået dommen ophævet som udgangskriminalitet, var registreret for sædelighedskriminalitet mod 27% af de 114 personer, der ikke havde fået dommen ophævet.

Derimod var en større del af sidstnævnte gruppe end af de 176 personer, der havde fået dommen ophævet, registreret for vold og brandstiftelse som udgangskriminalitet.

Det er ikke muligt at afgøre hvilken af de to faktorer - intelligens og udgangskriminalitetens art - der har haft størst betydning for spørgsmålet om en eventuel domsophævelse, men det er værd at erindre om tabel 18 ovenfor, der viser en sammenhæng mellem udgangskriminalitetens art og intelligens. Af denne tabel fremgår det, at 67% af de dømte for sædelighedskriminalitet intelligensmæssigt lå under IK 70, hvorfor det kan undre, at en større del af de 176 personer, der har fået dommen ophævet, er registreret for sædelighedskriminalitet som udgangskriminalitet end de 114 personer, der ikke har fået dommen ophævet. Det kan måske hænge sammen med, at dømte for sædelighedskriminalitet hyppigere har været anbragt under de friere former for åndssvageforsorg end f.eks. dømte for vold eller brandstiftelse. Dette fremgår af tabel 21 ovenfor.

5.5. Definitivt udskrevet af åndssvageforsorg.

Det fremgår af tabel 4 ovenfor, at 98 af de 176 personer, der havde fået dommen ophævet mellem 15. januar 1973 og 1. april 1976, pr. 1. april 1976 var definitivt udskrevet af åndssvageforsorgen. Det vil sige, at de hverken retligt eller administrativt var inddraget under åndssvageforsorg længere.

På samme måde som jeg i afsnit 5.4. har forsøgt at give et billede af de 176 personer, der havde fået dommen ophævet, set i forhold til de 114 personer, der ikke havde fået dommen ophævet, vil jeg her beskrive de 98 personer, der pr. 1. april 1976 var definitivt udskrevet af åndssvageforsorg, set i forhold til de øvrige 78, der efter domsophævelsen var overgået til administrativ inddragelse under åndssvageforsorg.

94% af de udskrevne mod 94% af de ikke-udskrevne var mænd.

76% af de udskrevne mod 56% af de ikke-udskrevne var under 40 år pr. 1. april 1976, og 31% af de udskrevne mod 22% af de ikke-udskrevne var pr. 1. april 1976 under 30 år.

48% af de udskrevne mod 61% af de ikke-udskrevne havde en målt intelligens på under IK 70.

39% af de udskrevne mod 30% af de ikke-udskrevne var registreret for kriminalitet både tidligere end udgangskriminaliteten og mellem udgangskriminaliteten og 15. januar 1973, og 22% af de udskrevne mod 29% af de ikke-udskrevne var ikke registreret for anden kriminalitet end udgangskriminaliteten.

73% af de udskrevne mod 55% af de ikke-udskrevne var registreret for berigelseskriminalitet som udgangskriminalitet.

6% af de udskrevne mod 12% af de ikke-udskrevne var registreret for vold som udgangskriminalitet, 4% af de udskrevne mod 17% af de ikke-udskrevne var registreret for brandstiftelse som udgangskriminalitet, og 27% af de udskrevne mod 31% af de ikke-udskrevne var registreret for sædelighedskriminalitet som udgangskriminalitet.

10% af de udskrevne mod 39% af de ikke-udskrevne havde pr. 15. januar 1973 været under åndssvageforsorg mindre end 4 år fra udgangskriminaliteten.

Det generelle billede af de 98 definitivt udskrevne så herefter således ud:

De var i overvejende grad under 40 år og med relativ høj intelligens (halvdelen af dem havde en målt IK på 70 eller derover). De var relativt hårdt kriminelt belastet, idet de for 39% vedkommende var registreret for kriminalitet både tidligere end udgangskriminaliteten og mellem udgangskriminaliteten og 15. januar 1973. Kun 22% af dem var ikke registreret for anden kriminalitet end udgangskriminaliteten overhovedet.

De 98 personer, der pr. 1. april 1976 var definitivt udskrevet af åndssvageforsorg, var for 73% vedkommende inddraget under åndssvageforsorg på grund af berigelseskriminalitet.

Af tabel 11 ovenfor fremgår det, at kun 61% af totalpopulationen var inddraget under åndssvageforsorg på grund af berigelseskriminalitet.

Kun en meget lille del af de definitivt udskrevne var inddraget under åndssvageforsorg på grund af vold eller brandstiftelse, men 27% (26 personer) var inddraget i forbindelse med sædelighedskriminalitet.

Af disse 26 personer havde 16 personer ved domsophævelsen været under åndssvageforsorg 5 år eller mere siden udgangskriminaliteten.

Man kan på grundlag af opgørelsen ovenfor slutte, at selv om man ganske vist havde ophævet dommen for dømte for vold, brandstiftelse og sædelighedskriminalitet, var det ikke ensbetydende med et endeligt farvel til åndssvageforsorgen. En ret stor del af disse tidligere dømte forblev administrativt inddraget under åndssvageforsorg. Dette hænger utvivlsomt sammen med deres relativt lave intelligens, men også det faktum, at de, som jeg ovenfor har påvist, har tilbragt temmelig lang tid på interne institutioner, kan formodes at medvirke til at gøre dem uegnede til definitivt udskrivning af åndssvageforsorgen, ligesom også deres relativt høje alder kan besværliggøre en tilpasning til livet udenfor institutionerne.

6. Beskrivelse af gerningsmandstyper.

Det er vanskeligt på basis af de foregående afsnit at danne sig noget helt indtryk af de forskellige gerningsmandstyper, hvad jeg mener er vigtigt, når man diskuterer mulige adækvate strafferetlige foranstaltninger overfor svagtbegavede kriminelle. Jeg har derfor samlet de samme oplysninger sammen, som er givet ovenfor, og centreret dem om de forskellige gerningsmandstyper.

Dog har jeg undladt at beskrive gerningsmændene til overtrædelse af anden straffelov, fordi det talmæssigt er en meget lille gruppe, og kriminalitetens art er meget varierende. Heller ikke de 36 gerningsmænd til overtrædelse af særlov har jeg beskrevet selvstændigt, fordi de alle 36 foruden særlovsovertrædelser var registreret for berigelseskriminalitet som udgangskriminalitet. Man kan forestille sig, at de har udgjort en speciel gruppe indenfor de 176 dømte for berigelseskriminalitet som udgangskriminalitet, men dette er ikke undersøgt.

Ved sammenligninger mellem forskellige grupper af udgangskriminelle med totalpopulationen, må man være opmærksom på, at den meget store del af totalpopulationerne er berigelseskriminelle - det vil sige, at fordelingerne af berigelseskriminelle efter forskellige variable kommer til at præge billedet af totalpopulationen meget.

6.1. Berigelseskriminelle.

Som jeg har nævnt tidligere, er det mit indtryk på basis af gennemlæsning af rigsregistraturudrag, at størstedelen af beri-

gelseskriminaliteten var brugskriminalitet - i første omgang tyveri af motorkøretøjer, knallerter og cykler. Der var dog også deciderede indbrud i materialet, men temmelig få tilfælde af papirkriminalitet - det vil sige dokumentfalsk, checkbedrageri og lignende.

De dømte for berigelseskriminalitet udgjorde ialt 61% af totalpopulationen (= 176 personer). 11 af disse var desuden registreret for vold som udgangskriminalitet, 9 for brandstiftelse, 13 for sædelighedskriminalitet, 8 for overtrædelse af anden straffelov og 36 for overtrædelse af særlovsbestemmelser.

Ialt 55 af de dømte for berigelse som udgangskriminalitet modtog som reaktion på udgangskriminaliteten en dom til institution for åndssvage, og resten fik dom til åndssvageforsorg. Af de 55 personer, der fik dom til institution for åndssvage, var 2 desuden registreret for både vold og sædelighedskriminalitet, 1 for vold og særlovsovertrædelser og 4 for ren vold. 7 var foruden berigelse dømt for brandstiftelse som udgangskriminalitet, 1 var tillige dømt for sædelighedskriminalitet og overtrædelse af anden straffelov, 1 var dømt for berigelse, sædelighedskriminalitet og særlovsovertrædelse, og 5 var dømt for berigelse og sædelighedskriminalitet. 9 var dømt for berigelse og særlovsovertrædelse. Ialt var således kun 25 dømt til institution for åndssvage for ren berigelseskriminalitet.

De dømte for berigelseskriminalitet var gennemgående lidt yngre ved udgangskriminaliteten end totalpopulationen, idet 53% (94 personer) af de dømte for berigelseskriminalitet mod 46% (134 personer) af totalpopulationen ved udgangskriminaliteten var under 25 år. 22% af totalpopulationen (65 personer) mod kun 14% (24 personer) af de dømte for berigelseskriminalitet var 35 år eller derover ved udgangskriminaliteten. Med hensyn til intelligens lå de dømte for berigelseskriminalitet som udgangskriminalitet højere end totalpopulationen, idet 49% (87 personer) af de dømte for berigelseskriminalitet som udgangskriminalitet mod 41% (119 personer) af totalpopulationen ved sidste intelligenstag havde en målt IK på 70 eller derover.

Med den relativt unge alder ved udgangskriminaliteten og den højere intelligens hos dømte for berigelse som udgangskriminalitet måtte man forvente en højere recidivfrekvens end hos populationen som helhed. Som jeg vender tilbage til nedenfor, skal man dog be-

mærke, at de dømte for berigelseskriminalitet var den gruppe for hvem foranstaltningens varighed har været kortest, og de havde derfor haft kortere tid end de øvrige til at recidivere i. I retning af et højere recidiv hos berigelseskriminelle tæller dog erfaringerne fra normalt begavede kriminelle¹¹⁾, der viser højest recidivfrekvens hos berigelseskriminelle set i forhold til andre kriminalitetstyper.

I alt 73% (123 personer) af de dømte for berigelseskriminalitet som udgangskriminalitet mod 64% (185 personer) af totalpopulationen var registreret for kriminalitet tidligere end udgangskriminaliteten, og 77% (135 personer) af de dømte for berigelseskriminalitet mod 60% (174 personer) af totalpopulationen var registreret for fornyet kriminalitet mellem udgangskriminaliteten og 1. april 1976 - de sidste frekvenser er målt uafhængigt af de dømtes retlige og forsorgsmæssige status på gerningstidspunktet.

Af tabel 19 ovenfor fremgår det, at hele 68% af de dømte for berigelseskriminalitet som udgangskriminalitet igen var recidiveret til berigelseskriminalitet mellem udgangskriminaliteten og 1. april 1976. 9% af de 176 dømte for berigelseskriminalitet var recidiveret til vold, 2% til brandstiftelse, 6% til sædelighedskriminalitet, 9% til overtrædelse af anden straffelov og 33% til særlovsovertrædelser.

64% af de dømte for berigelseskriminalitet mod 67% af totalpopulationen havde været under åndssvageforsorg 5 år eller derover på grundlag af dommen (målt til en eventuel domsophævelse eller 1. april 1976), og 29% af de dømte for berigelseskriminalitet mod 36% af totalpopulationen havde været under åndssvageforsorg 10 år eller derover på grundlag af dommen. Ganske vist havde en næsten lige så stor del af de dømte for berigelseskriminalitet som totalpopulationen været på intern forsorg i løbet af observationsperioden, men en langt større del af de dømte for berigelseskriminalitet end af totalpopulationen havde været placeret i egen bolig i en del af observationsperioden. Dette fremgår af tabel 21 ovenfor. Selvom en relativt stor del af de dømte for berigelseskriminalitet - deres intelligens taget i betragtning havde været placeret på intern institution i observationsperioden - 76%, havde de set i forhold til totalpopulationen tilbragt kortere tid på intern institution. 13% af de dømte for berigelseskriminalitet mod 19% af totalpopulationen havde tilbragt mellem 90 og 100% af for-

anstaltningens samlede varighed på intern institution, og 31% af de dømte for berigelseskriminalitet mod 38% af totalpopulationen havde tilbragt mellem 60 og 100% af foranstaltningens samlede varighed på intern institution. Modsat havde en større del af de dømte for berigelseskriminalitet end af totalpopulationen tilbragt en stor del af foranstaltningens samlede varighed i egen bolig. (Dette fremgår af tabellerne 7 og 23 ovenfor).

På trods af, som vist ovenfor, et større kriminelt recidiv hos berigelseskriminelle set i forhold til totalpopulationen havde 65% af de dømte for berigelseskriminalitet fået dommen ophævet mellem 15. januar 1973 og 1. april 1976. 61% af totalpopulationen havde fået dommen ophævet i løbet af denne periode. Samme forhold gør sig gældende for de definitivt udskrevne af forsorg, idet 62% (72 personer) af de 115 dømte for berigelseskriminalitet pr. 1. april 1976 var definitivt udskrevet af åndssvageforsorg mod 56% (98 personer) af alle de 176 personer, der i perioden 15. januar til 1. april 1976 havde fået dommen ophævet og dermed basis for en definitiv udskrivning fra åndssvageforsorgen.

6.2. Voldsmænd.

Ialt 30 af de 290 personer var dømt for vold som udgangskriminalitet. Heraf var de 20 dømt til institution for åndssvage og 10 til åndssvageforsorg. Af de 30 personer dømt for vold som udgangskriminalitet havde 2 desuden berigelseskriminalitet og sædelighedskriminalitet som udgangskriminalitet, 3 var registreret for vold, berigelse og overtrædelse af særlov som udgangskriminalitet, og 6 var registreret for vold og berigelse som udgangskriminalitet. 1 var registreret for vold, sædelighedskriminalitet og overtrædelse af anden straffelov som udgangskriminalitet, 7 for vold og sædelighedskriminalitet. Det vil sige, at kun 11 var dømt for udelukkende voldshandlinger som udgangskriminalitet.

11 ud af de 20 dømte til institution for åndssvage med vold registreret som udgangskriminalitet var tillige registreret for yderligere mindst en anden type af kriminalitet som udgangskriminalitet.

40% af de dømte for vold som udgangskriminalitet mod 47% af totalpopulationen (der er domineret af berigelseskriminelle se ovenfor) var ved udgangskriminaliteten under 25 år. Dog var 23% af de dømte for vold som udgangskriminalitet mod 16% af totalpopu-

lationen ved udgangskriminaliteten under 20 år. En lidt større del af voldsforbryderne end af totalpopulationen befandt sig i den øverste ende af aldersskalaen, idet 20% af de dømte for voldskriminalitet mod 13% af totalpopulationen ved udgangskriminaliteten var 40 år eller derover. Voldskriminaliteten ser således ud til for denne populations vedkommende at være langt mindre aldersbetinget end f.eks. berigelse (se ovenfor).

Intelligensmæssigt lå de dømte for vold som udgangskriminalitet under totalpopulationen, idet 60% af de dømte for vold som udgangskriminalitet mod 57% af totalpopulationen havde en målt IK på under 70. 89% af de dømte for vold mod 75% af totalpopulationen havde en målt IK på under 75.

Kun en relativt lille del af volds mændene var recidiveret mellem udgangskriminaliteten og 1. april 1976 - ialt 47% mod 60% af totalpopulationen. Størstedelen af de recidiverende volds mænd var recidiveret til berigelse, idet 11 ud af de 14 recidivister var registreret for berigelse som recidivkriminalitet. 3 var registreret for fornyet voldskriminalitet mellem udgangskriminaliteten - heraf var 1 ved udgangskriminaliteten mellem 15 og 19 år gammel, 1 var mellem 20 og 24 år gammel, og 1 var 29 år gammel. 3 var recidiveret til overtrædelse af anden straffelov, 3 til overtrædelse af særlov og 2 til sædelighedskriminalitet.

De dømte for vold som udgangskriminalitet havde gennemgående været længere tid under åndssvageforsorg på grundlag af dommen end totalpopulationen. 43% af de dømte for vold som udgangskriminalitet mod 35% af totalpopulationen havde været under åndssvageforsorg på grundlag af dommen i 10 år eller derover (målt til en eventuel domsophævelse eller 1. april 1976), 76% af de dømte for vold som udgangskriminalitet mod 67% af totalpopulationen havde været under åndssvageforsorg 5 år eller mere på grundlag af dommen.

En større del af de dømte for vold som udgangskriminalitet end af totalpopulationen havde på et eller andet tidspunkt i løbet af observationsperioden været anbragt på en intern institution.

Tabel 21 ovenfor viser, at 90% af de dømte for vold som udgangskriminalitet mod 78% af totalpopulationen i kortere eller længere tid havde været på intern institution.

27% af volds mændene mod 19% af totalpopulationen havde uanset foranstaltningens varighed tilbragt mellem 90 og 100% af denne på intern institution. 60% af de dømte for vold som udgangskriminali-

tet (18 personer) mod 38% af totalpopulationen havde tilbragt mellem 60 og 100% af foranstaltningens samlede varighed på en intern institution.

Af tabel 21 fremgår det, at kun 10 af de 30 dømte for vold som udgangskriminalitet havde haft egen bolig i løbet af observationsperioden. Af disse 10 havde 2 haft egen bolig mellem 60 og 90% af foranstaltningens samlede varighed, 1 havde haft det mellem 30 og 60% af foranstaltningens samlede varighed, og de sidste 7 havde haft egen bolig under 30% af foranstaltningens samlede varighed.

Kun 12 af de 30 dømte for vold som udgangskriminalitet havde fået dommen ophævet mellem udgangskriminaliteten og 1. april 1976 (40%) mod 176 = 61% af totalpopulationen. Dette på trods af et lavere kriminelt recidiv registreret hos de dømte med vold som udgangskriminalitet. Noget af forklaringen på dette skal sikkert søges i det faktum, at de dømte for vold som udgangskriminalitet intelligensmæssigt lå væsentligt lavere end totalpopulationen (se ovenfor). Af de 12 personer dømt for vold, der havde fået dommen ophævet mellem 15. januar 1973 og 1. april 1976, var 6 personer pr. 1. april 1976 definitivt udskrevet af åndssvageforsorgen - en noget større del af de 176 personer, - ialt 56% - der ialt havde fået dommen ophævet, var pr. 1. april 1976 definitivt udskrevet af åndssvageforsorgen.

6.3. Brandstiftere.

Ialt 36 personer var dømt for brandstiftelse som udgangskriminalitet. Heraf var de 33 eller 92% dømt til institution for åndssvage.

Af de 36 dømt for brandstiftelse var 9 tillige dømt for begrielse som udgangskriminalitet, og 1 var dømt for overtrædelse af anden straffelov. Det vil sige, at 26 personer var dømt for ren brandstiftelse som udgangskriminalitet.

Som jeg har nævnt ovenfor, er det ikke muligt på grundlag af materialet til denne undersøgelse at sige noget præcist om motiverne til brandstiftelserne, men det fremgår dog af enkelte rigsregistraturuddrag, at nogle af ildpåsættelserne af de dømte har været opfattet som en måde at løse en ellers uløselig konflikt på.

Tabel 17 ovenfor viser, at 22% af de dømte for brandstiftelse som udgangskriminalitet mod 16% af totalpopulationen ved udgangs-

kriminaliteten var under 20 år. 44% af brandstifterne mod 47% af totalpopulationen var ved udgangskriminaliteten under 25 år. Derefter lå aldersfordelingerne for dømte for brandstiftelse som udgangskriminalitet og totalpopulationen meget tæt op af hinanden.

61% af de dømte for brandstiftelse som udgangskriminalitet mod 57% af totalpopulationen havde en målt IK på under 70. 25% af de dømte for brandstiftelse som udgangskriminalitet mod 23% af totalpopulationen havde en målt IK på 75 eller derover.

Af tabel 13 ovenfor fremgår det, at 47% af de dømte for brandstiftelse som udgangskriminalitet var registreret for kriminalitet tidligere end udgangskriminaliteten. I alt var 64% af totalpopulationen registreret for kriminalitet tidligere end udgangskriminaliteten.

Heller ikke med hensyn til kriminelt recidiv mellem udgangskriminaliteten og 1. april 1976 nærmede brandstifterne sig totalpopulationen, idet kun 44% af brandstifterne mod 60% af totalpopulationen var registreret for kriminelt recidiv i denne periode.

Af tabel 19 ovenfor fremgår det, at 10 af de dømte for brandstiftelse som udgangskriminalitet var recidiveret til berigelseskriminalitet, 5 var recidiveret til fornyet brandstiftelse, 1 til vold, 3 til sædelighedskriminalitet, 4 til overtrædelse af anden straffelov og 5 til overtrædelse af særlov.

Det ringe recidiv hos brandstiftere er specielt opsigtsvækkende, fordi recidivperioden for disse dømte var længere end for totalpopulationen. 25% af de dømte for brandstiftelse som udgangskriminalitet mod 33% af totalpopulationen havde været under åndssvageforsorg i op til 5 år på grundlag af dommen, 42% af brandstifterne mod 67% af totalpopulationen havde været under åndssvageforsorg i op til 10 år på grundlag af dommen, og 59% af de dømte for brandstiftelse som udgangskriminalitet mod 35% af totalpopulationen havde været under åndssvageforsorg i 10 år eller derover på grundlag af dommen.

35 af de 36 brandstiftere havde på et eller andet tidspunkt i løbet af observationsperioden været på intern institution. Heraf havde 18 været på intern institution mellem 90 og 100% af foranstaltningens samlede varighed, og 27 havde været det mellem 60 og 100% af foranstaltningens samlede varighed.

Kun 12 af de 36 dømte for brandstiftelse havde haft egen bolig i løbet af observationsperioden. 9 personer havde haft egen

bolig i op til 30% af foranstaltningens samlede varighed og 3 personer mellem 30 og 60% af foranstaltningens samlede varighed.

Kun 33% (12 personer) af de dømte for brandstiftelse som udgangskriminalitet mod 61% af totalpopulationen havde fået dommen ophævet mellem 15. januar 1973 og 1. april 1976. Af disse 12 personer var kun 4 pr. 1. april 1976 definitivt udskrevet af åndssvageforsorgen.

Ialt 56% af de 176 personer, der havde fået dommen ophævet, og for hvem definitiv udskrivning af åndssvageforsorgen overhovedet kunne komme på tale, var pr. 1. april 1976 definitivt udskrevet af åndssvageforsorgen.

6.4. Sædelighedskriminelle.

Ialt 86 personer var dømt for sædelighedskriminalitet. Det er desværre ikke muligt på grundlag af det til undersøgelsen indsamlede materiale at konstatere hvilken form for sædelighedskriminalitet, det drejer sig om. Det vil kunne lade sig gøre at beskrive disse 86 personers kriminalitet ved at gå tilbage i rigsregistraturuddragene, men af tidsmæssige grunde har jeg måttet undlade dette.

Men det er under alle omstændigheder vigtigt at have in mente, at sædelighedskriminalitet ikke er ensbetydende med voldtægt eller voldtægtsforsøg. Det er mit indtryk, at en del af kriminaliteten - som jeg kender fra gennemlæsning af alle rigsregistraturuddrag - bestod af blottelser, andre former for blufærdighedskrænkelser og ofte kluntede forsøg på seksuel omgang (anden kønslig omgang) med børn.

2 af de dømte for sædelighedskriminalitet var desuden registreret for både vold og berigelse som udgangskriminalitet, 1 for både berigelse og overtrædelse af anden straffelov, 1 for både berigelse og overtrædelse af særlov og 9 for berigelse alene. 1 var registreret for vold og overtrædelse af anden straffelov, og 7 var registreret for sædelighedskriminalitet og vold alene. Det vil sige, at 65 personer var dømt for udelukkende sædelighedskriminalitet som udgangskriminalitet.

Af de 86 dømte for sædelighedskriminalitet havde 44 fået dom til institution for åndssvage, og resten havde fået dom til åndssvageforsorg.

46% af totalpopulationen var ved udgangskriminaliteten under

25 år. Kun 25% af de dømte for sædelighedskriminalitet som udgangskriminalitet var under 25 år ved udgangskriminaliteten.

Kun 15% af totalpopulationen var 40 år og derover ved udgangskriminaliteten, men 29% af de dømte for sædelighedskriminalitet var 40 år eller derover ved udgangskriminaliteten.

En større del af de dømte for sædelighedskriminalitet end af alle de andre grupper af udgangskriminelle havde en målt IK på under 70. Hele 67% af de dømte for sædelighedskriminalitet mod 57% af totalpopulationen havde en målt IK på under 70, og kun 16% af de dømte for sædelighedskriminalitet mod 23% af totalpopulationen havde en målt IK på 75 eller derover.

Kun 49% af de dømte for sædelighedskriminalitet mod 64% af totalpopulationen var registreret for kriminalitet tidligere end udgangskriminaliteten. Kun 36% af de 86 dømte for sædelighedskriminalitet mod 60% af totalpopulationen var registreret for kriminelt recidiv mellem udgangskriminaliteten og 1. april 1976.

Både alderen, intelligensen og den tidligere kriminelle belastning hos de dømte for sædelighedskriminalitet indicerer ringe recidiv.

Set i relation til andre grupper af udgangskriminelle udviste de dømte for sædelighedskriminalitet da også den laveste recidivfrekvens.

Også for sædelighedsforbrydernes vedkommende recidiveredes der hyppigst til berigelseskriminalitet, idet 23 af de 86 dømte for sædelighedskriminalitet som udgangskriminalitet var registreret for berigelseskriminalitet som recidiv. Her gjaldt det samme som for de andre grupper af udgangskriminelle, at den kriminalitet, der næsthyppest var recidiveret til, var homolog kriminalitet. Således var 8 af de 86 dømte for sædelighedskriminalitet som udgangskriminalitet recidiveret til sædelighedskriminalitet i perioden mellem udgangskriminaliteten og 1. april 1976. 7 var desuden recidiveret til overtrædelse af anden straffelov, 8 til overtrædelse af særlov og 1 til vold.

Fordelingen af de dømte for sædelighedskriminalitet som udgangskriminalitet efter foranstaltningens varighed lå ret tæt op ad totalpopulationens fordeling, idet 67% af de dømte for sædelighedskriminalitet mod 67% af totalpopulationen havde været under åndssvageforsorg 5 år eller derover på grundlag af dommen, og 37% af de dømte for sædelighedskriminalitet mod 35% af totalpopulatio-

nen havde været der i 10 år eller mere på grundlag af dommen.

Med hensyn til hyppigheden af placeringer på intern institution var der heller ikke stor forskel mellem de dømte for sædelighedskriminalitet som udgangskriminalitet og totalpopulationen, idet 79% af de dømte for sædelighedskriminalitet mod 78% af totalpopulationen havde været på intern institution i løbet af observationsperioden. Også den tid de dømte for sædelighedskriminalitet som udgangskriminalitet tilbragte på intern institution lå tæt op ad totalpopulationens fordeling. 21% af de dømte for sædelighedskriminalitet som udgangskriminalitet havde været på intern institution mellem 90 og 100% af foranstaltningens varighed, og 19% af totalpopulationen havde været på intern institution mellem 90 og 100% af foranstaltningens varighed.

41% af de dømte for sædelighedskriminalitet mod 38% af totalpopulationen havde været på intern institution mellem 60 og 100% af foranstaltningens varighed.

Hvis man ser på det andet forsorgsmæssige ekstrem - placering i egen bolig, havde kun 45% af de dømte for sædelighedskriminalitet mod 54% af totalpopulationen haft denne placering i løbet af observationsperioden, og 13% af alle dømte for sædelighedskriminalitet mod 16% af totalpopulationen havde haft denne placering imellem 60 og 100% af foranstaltningens samlede varighed.

56 af de 86 dømte for sædelighedskriminalitet (65%) mod 61% af totalpopulationen havde fået dommen ophævet mellem 15. januar 1973 og 1. april 1976. 26 af disse 56 (46%) var pr. 1. april 1976 definitivt udskrevet fra åndssvageforsorgen. Af de 176, der havde fået dommen ophævet mellem 15. januar 1973 og 1. april 1976, var ialt 98 personer (56%) pr. 1. april 1976 definitivt udskrevet af åndssvageforsorgen. Denne forskel mellem andelen af definitivt udskrevne blandt sædelighedskriminelle og totalpopulationen hænger uden tvivl sammen med den relativt lavere intelligens hos de dømte for sædelighedskriminalitet, ligesom også den højere alder - og dermed formodentligt større vanskelighed ved at indstille sig på forandringer - kan tænkes at have spillet ind på tilbøjeligheden til at inddrage de dømte for sædelighedskriminalitet under åndssvageforsorg efter loven fra 1959 efter domsophævelse.

7. Nogle afsluttende betragtninger.

Som udgangspunkt for dette afsnit har jeg ikke udelukkende

denne undersøgelse, men jeg har tilladt mig at skæve lidt til tidligere undersøgelser, mit eget kendskab til åndssvageforsorgen som tidligere ansat, statistisk materiale, samt rapporter fra Folketingets ombudsmand efter besøg på Ebberødgård, Rødbygård, Brejninge, Vodskov og Hald Ege i 1975 og 1976.

Jeg vil unnlade at beskæftige mig meget med de behandlingsmæssige aspekter af domme til institution for åndssvage og åndssvageforsorg og i stedet komme nærmere ind på nogle retssikkerhedsmæssige synspunkter i forbindelse med disse domsformer.

Både dom til institution for åndssvage og dom til åndssvageforsorg er tidsubestemte strafferetlige foranstaltninger. Tidsubestemtheden er af flere grunde retssikkerhedsmæssigt betænkelig.

Straf og strafferetlige særforanstaltninger er reaktionen på en kriminalitet - prisen man betaler for at begå kriminalitet. Denne pris kan til en vis grad forudsiges, for så vidt angår normalt begavede kriminelle, idet den stiger med kriminalitetens grovhed, antallet af forhold og tidligere kriminel adfærd.

Først med ændringen af straffeloven i 1973, hvor en del strafferetlige særforanstaltninger blev afskaffet, blev dette proportionalitetshensyn grundtanken bag hovedparten af alle former for strafferetlige reaktioner overfor normalt begavede kriminelle. Ændringen af straffeloven i 1973 var blandt andet begrundet i ønsker om en vis proportionalitet mellem forbrydelse og reaktion. Desuden spillede også humanitetsbetragtninger ind, idet det viste sig, at tidsubestemte strafferetlige foranstaltninger havde en tendens til tidsmæssigt at strække sig ud over varigheden af den straf, de dømte havde gjort sig fortjent til, hvis de var idømt almindelig frihedsberøvende straf. Endelig betød resultaterne af 60'ernes kriminologiske forskning, der viste, at effekten af særforanstaltninger som kriminalprævention ikke var klart bedre end fængselsstraf, også noget for afskaffelsen af de fleste behandlingsorienterede straffeformer.

Det samme synspunkt, der lå bag afskaffelsen af en del af de øvrige strafferetlige særforanstaltninger i 1973, kan med god grund føres i marken for så vidt angår afskaffelse af tidsubestemte strafferetlige sanktioner overfor svagt begavede kriminelle.

Retssikkerhedsmæssigt er det heller ikke ubetænkeligt, at tidsubestemte sanktioner øger risikoen for, at usaglige hensyn kan spille ind ved afgørelsen af spørgsmålet om en eventuel domsop-

hævelse.

Der kan uden tvivl være ganske gode grunde til fortsat at holde de pågældende inddraget under åndssvageforsorg. En del af dem er måske så intelligenshandicappede og/eller institutionstilvønnede, at det vil være vanskeligt for dem at klare sig uden hjælp fra åndssvageforsorgen. Men dette er ikke en saglig begrundelse for fortsat inddragelse under åndssvageforsorg på grundlag af en dom.

Behovet for hjælp fra åndssvageforsorgen tilgodeses i lige så høj grad ved en administrativ inddragelse under åndssvageforsorg som ved en beslutning om fortsat inddragelse på grundlag af en dom. En fortsat inddragelse under åndssvageforsorg på grundlag af dommen, men motiveret af, at den pågældende på grund af ringe intelligens ikke er i stand til at klare sig uden åndssvageforsorgens hjælp, er i virkeligheden en udvidelse af tvangsbestemmelsen i lov nr. 192 af 5. juni 1959 (sidst ændret ved lov nr. 619 af 20. december 1972) om forsorg for åndssvage og andre særligt svagt begavede. I dennes § 10 begrænses kriteriet for tilbageholdelse under åndssvageforsorg til, at den pågældende skal være farlig for sig selv og eller andre, og at unkladelse af fortsat inddragelse under åndssvageforsorg vil medføre væsentlig ulempe for den pågældende selv.

Et andet argument for fortsat inddragelse under åndssvageforsorg er ny kriminalitet efter udgangskriminaliteten. Som det ses af denne undersøgelse, forhindres de dømte ikke ganske konsekvent i at begå kriminalitet ved den retlige inddragelse under åndssvageforsorg. 60% af denne undersøgelsespopulation var recidiveret efter udgangskriminalitet - og langt størstedelen var recidiveret til ny kriminalitet, mens dommen stadig var i kraft.

Det sidste argument kan føre til, at domsophævelse ikke søges, eller at forsorgscenterets indstilling til en domsophævelse er negativ.

Det vil sige, at forsorgscenterets vurdering af:

- 1) om en kriminalitet har fundet sted,
- 2) dens omfang og grovhed og
- 3) hvilke konsekvenser, det bør have,

kan få strafforlængende virkning. Adgangen til at meddele fornyet kriminalitet strafforlængende virkning bør ene og alene tilfalde domstolene.

Kun hos domstolene har den tiltalte krav på at føre beviser,

krav på en forsvarer, krav på at blive hørt og få lejlighed til at fremføre undskyldende momenter ved sin eventuelle kriminelle adfærd. Det er retssikkerhedsmæssigt betænkeligt at overlade kompetencen til at afgøre, hvorvidt kriminalitet har fundet sted, og hvilke konsekvenser den kriminelle adfærd i givet fald skal have, til andre instanser end domstolene, hvor den "tiltalte" ikke har krav på de samme retssikkerhedsmæssige garantier, som der ydes tiltalte ved danske domstole.

Det er umuligt at afgøre, i hvilket omfang den slags arbitrære afgørelser præger domsophævelsessagerne, enten ved at forsorgscentrene ikke søger domsophævelse, eller ved for den dømte mindre gunstige svar på anklagemyndighedens forespørgsler i forbindelse med anmodning om domsophævelse.

Disse to betæneligheder af retssikkerhedsmæssig art, jeg her har fremført, kan afhjælpes ved at gøre domme til institution for åndssvage og domme til åndssvageforsorg tidsbestemte.

Men tilbage står spørgsmålet om anvendeligheden af åndssvageforsorg - eller efter 1980 dens afløser - som strafferetlig foranstaltning.

Imod at anvende åndssvageforsorgen i dens nuværende form taler dens ressourcemæssige mangler. Som beskrevet i beretningerne fra Folketingets ombudsmand efter besøg på 5 institutioner under åndssvageforsorgen (beretningerne fra Folketingets ombudsmand 1975 og 1976), er åndssvageforsorgen langt fra i stand til at opfylde den standard, der efter 1959-loven må anses for at være et absolut minimum for anstændig og human behandling af institutionsanbragte mennesker. Ombudsmandens beskrivelser af åndssvageforsorgens ressourcer og de institutionsanbragtes levevilkår under åndssvageforsorgen bekræfter desværre mine egne erfaringer fra arbejde i åndssvageforsorgen. Som det er påvist ovenfor, afsnit 3.6., havde hele 31% af denne undersøgelsespopulation tilbragt 5 år eller derover på intern institution siden udgangskriminaliteten. Det er derfor ikke uvæsentligt at bringe åndssvageforsorgens ressourcer ind i diskussionen af den fortsatte anvendelse af åndssvageforsorg som strafferetlig sanktion.

Ud fra retssikkerhedsmæssige synspunkter er det ikke ubetænkeligt, at en inddragelse under åndssvageforsorg ved dom giver forsorgscentrenes ledelser større spillerum end der ved fængselsstraf gives kriminalforsorgen. Det er ved dom (UfR 56.211) fastslået, at

forsorgens udøvelse ikke kan være genstand for judiciel prøvelse. Dette er specielt betænkeligt, fordi rigsadvokaten i en cirkulæreskrivelse af 1. april 1969 om meddelelse af friheder til personer dømt til institution for åndssvage fastslår, at kompetencen til at beslutte anbringelse af den dømte på lukket afdeling tilkommer centerets overlæge. En lignende bestemmelse findes ikke, for så vidt angår dømte til åndssvageforsorg, men det er hidtil antaget, at beslutninger om forsorgsudøvelsen også for denne gruppe af dømte suverænt træffes af åndssvageforsorgen selv. Dette, kombineret med at der ikke findes skrevne regler for anvendelse af disciplinærforanstaltninger overfor personer anbragt under åndssvageforsorg, stiller retssikkerhedsmæssigt de dømte til åndssvageforsorg dårligere end fængselsdømte, for hvem der er givet regler for anvendelse af disciplinærforanstaltninger og anden magtudøvelse.

Med hensyn til andre argumenter imod fortsat anvendelse af åndssvageforsorg som strafferetlig særforanstaltning henviser jeg til "Åndssvageforsorg som strafferetlig sanktion".

Det anføres til tider, at antallet af svagtbegavede kriminelle er faldende, og problemet med specielt denne gruppe af lovovertrædere kan derfor betragtes som mindre væsentligt end tidligere. Hverken denne eller andre undersøgelser har kunnet vise noget om svagtbegavedes kriminalitetsfrekvens generelt. Praktisk taget alle undersøgelser over sammenhængen mellem svagtbegavede og kriminalitet har som udgangspunkt haft fængselsdømte, dømte til åndssvageforsorg eller institution for åndssvage, eller de har undersøgt kriminalitetsfrekvensen hos institutionsanbragte/tidligere institutionsanbragte under åndssvageforsorgen.

Ingen af disse undersøgelser kan siges at være brugbare måleinstrumenter for kriminalitetsfrekvensen hos svagtbegavede i almindelighed.

Antallet af dømte til institution for åndssvage og åndssvageforsorg er ganske vist på vej nedad, og der er nu langt færre dømte under åndssvageforsorg, end der var for blot 10 år siden. Sidste opgørelse fra socialstyrelsen foretaget pr. 1. august 1977 viste 125 personer dømt til åndssvageforsorg eller institution for åndssvage mod en tilsvarende opgørelse fra 1968, der viste 438 personer dømt til institution for åndssvage eller åndssvageforsorg. Faldet i antallet af dømte under åndssvageforsorg i de sidste 10 år skal nok ses i sammenhæng med nedsættelsen af det justitsmini-

sterielle udvalg vedrørende foranstaltninger overfor åndssvage lovovertrædere i 1970. Udvalgets eksistens og de undersøgelser udvalget satte i gang vedrørende svagtbegavede lovovertrædere kan tænkes at have haft en gunstig virkning på tilbøjeligheden til at iværksætte domsophævelsessager.

Selv om både antallet af domme til institution for åndssvage og åndssvageforsorg og antallet af dømte under åndssvageforsorg er faldende, er det ikke ensbetydende med, at problemet med svagtbegavede lovovertrædere er løst eller blevet mindre, ligesom det heller ikke betyder, at svagtbegavede lovovertrædere ikke længere af retssystemet erkendes som svagtbegavede.

Mere sandsynligt er det, at noget af forklaringen på, at problemet umiddelbart forekommer mindre og ikke mindst mindre synligt nu end i 60'erne, skal søges i udbygningen af åndssvageforsorgen. Det var uden tvivl mere almindeligt i 60'erne end lo år tidligere, at svag begavelse - specielt svag begavelse i ringere grad - blev opdaget allerede i skolealderen, og at åndssvageforsorgen derfor fik mulighed for at komme ind i billedet tidligere, end det før var tilfældet. Det kan have haft som konsekvens, at de svagtbegavede lovovertrædere i stigende grad i løbet af 60'erne allerede før kriminaliteten havde haft kontakt med åndssvageforsorgen. Det er mit indtryk, og det er bekræftet af åndssvageforsorgens overlægkollegium, at en allerede eksisterende kontakt mellem en svagtbegavet kriminel og åndssvageforsorgen kan betyde, at politiet ikke optager rapport over kriminaliteten, eller at de ikke foretager sig noget skridt i retning af strafforfølgelse af gerningsmanden. Kontakt mellem åndssvageforsorgen og en svagtbegavet lovovertræder kan desuden betyde, at den kriminelle handling aldrig kommer til politiets kendskab, fordi sagen ordnes i mindelighed mellem lovovertræderens socialrådgiver/hjemmevejleder/afdelingsleder og det eventuelle offer for kriminaliteten.

Kontakt mellem en svagtbegavet potentiel lovovertræder og åndssvageforsorgen kan desuden betyde, at den svagtbegavede forhindres i at begå kriminalitet enten ved internering eller ved iværksættelse af foranstaltninger til afhjælpning af de behov, en eventuel kriminalitet kunne være motiveret af.

Alt i alt har udbygningen af åndssvageforsorgen kunnet påvirke opfattelsen af problemerne omkring svagtbegavede lovovertrædere i høj grad - i hvor høj grad det faktisk er sket, lader

sig ikke påvise her.

Med ophævelsen af åndssvageforsorg som en specifik forsorgsgren fra 1980, og afhængigt af i hvilken grad og på hvilken måde åndssvageforsorgens nuværende funktioner overtages af andre myndigheder, vil udlægningen kunne komme til at betyde, at svagtbegavede lovovertrædere gøres mere synlige, fordi der ikke er instanser klar til at gribe ind overfor en eventuel anmeldelse af kriminaliteten til politiet og dermed forhindre en registrering af den pågældende som svagtbegavet kriminel, og fordi politiet nødvendigvis må foretage sig et eller andet med anmeldelser af kriminalitet med svagtbegavede gerningsmænd. Det er derfor muligt, at problemet med svagtbegavede kriminelle kommer til at synes større, end det gør på nuværende tidspunkt.

Det er derfor nødvendigt ved en diskussion af fremtidige strafretlige foranstaltninger overfor svagtbegavede lovovertrædere at holde øjnene åbne for, at svagtbegavede lovovertrædere ikke udelukkende er de personer, der i dag er registreret som svagtbegavede kriminelle, og som både jeg og andre har foretaget undersøgelser af, men at det også kan komme til at dreje sig om personer, som man ikke i dag kender som kriminelle hos politi eller domstole - men måske nok i åndssvageforsorgen.

NOTER

- 1) Bent Borup Svendsen og Jørgen Werner: "Offenders within ordinary services for the mentally retarded in Denmark", Research to practice in mental retardation, Vol. 1, 1977. Editor Peter Mittler (Baltimore, London and Tokyo 1977).
Kirsten Jensen: "Åndssvageforsorg som strafferetlig sanktion", afløsningsopgave ved juridisk kandidateksamen ved Århus universitet 1977 (stencileret udgave i 75 eksemplarer).
- 2) Se Kriminalforsorgens Årsberetning 1977, s. 130, tabel 16.3. Denne viser, at af det gennemsnitlige daglige belæg i anstalter og arresthuse på 2747 fanger i 1977 var 77 (3%) kvinder.
- 3) Kriminalstatistikken 1976 viser, at ud af 5123 betingede frihedsstraffe blev 657 (13%) tildelt kvinder.
- 4) Se blandt andet Else Nordbeck: "Studier over oligofrene Forbrydere", Nordisk Tidsskrift for Strafferet, 1946 s. 222 ff. Birthe Elisabeth Friis og Oluf Scheel Thomsen: "Nogle foreløbige meddelelser fra en effektundersøgelse af en gruppe åndssvage lovovertrædere", Ugeskrift for Læger 1970, s. 751 ff. Inge Fortmeier Erling: "Resocialiseringsforsøg af svagtbevandede lovovertrædere", Ugeskrift for Læger 1970, s. 651.
- 5) Se hertil blandt andet Hurwitz: "Den danske Kriminalret", s. 470 ff, hvor det anføres, at der ved skønnet over hvilken retsfølge, der i det konkrete tilfælde er mest adækvat, tages hensyn til forholdet mellem den begåede kriminalitet og retsfølgens strenghed (selvom forfatteren henlægger dette skøn til vurderingen af gerningsmandens strafegnethed, er der næppe tvivl om, at proportionalitetshensynet også efter ophævelsen af strafegnethedskriteriet indgår i domstolenes overvejelser over retsfølger). Se desuden Knud Wåben: "Utilregnelighed og særbehandling", Københavns universitets festskrift november 1968, s. 70, hvor følgende kommentar knyttes til en Højesteretsdom fra 1960 (dommen er trykt i Ugeskrift for Retsvæsen 1960.569): "Højesteret stadfæstede denne dom med følgende bemærkninger:
"Idet afgørelsen af, om tiltalte må anses for egnet til påvirkning gennem straf, findes at måtte træffes blandt andet under

hensyn til den strafbare handlingens beskaffenhed og arten og størrelsen af den straf, som måtte være forskyldt, findes tiltalte under de foreliggende omstændigheder, hvor bødestraf som i dommen fastsat findes passende, at måtte anses egnet til påvirkning gennem sådan straf". Hvis Højesterets udtalelse har mere generel gyldighed, får begrebet strafegnethed en stærk relativ karakter. Man kan da ikke blot tage hensyn til, om det er bøde eller frihedsstraf, der er alternativet til en retsfølge efter § 70. Man kan - som det udtrykkeligt siges af Højesteret - lægge vægt på størrelsen af den straf som ville komme i betragtning".

Se desuden Knud Wåben op. cit. s. 129.

- 6) Se hertil Christiansen og Rasmussen: "Intelligensdefekter og kriminalitet", Hjälpkolan (Uppsala 1946), samt Karl O. Christiansen: "De svagtbegavede kriminelle", Evnesvages Vel, nr. 3, 1966.
- 7) Se til illustration heraf Kriminalstatistikken 1976 tabel 4.
- 8) Se blandt andet Flemming Balvig et al.: "Fængsler og fanger", s. 80 (København 1969), samt Ole Ejnar Andersen: "Recidiv efter løsladelse fra statsfængsel i 1965", Kriminalforsorgens Forskningsrapport nr. 6, januar 1975.
- 9) Se note 8.
- 10) Se til illustration heraf blandt andet Ole Ejnar Andersen op. cit., Preben Wolff: "Om recidiv efter betinget dom", Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab, 1960-61 samt Gösta Carlsson og Orvor Olsson: "Återfall vid olika reaktioner på brott", Promemoria 1976:2 (Stockholm 1976).
- 11) Se note 10.

